

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 06444

TSVEY NOVELES MIT A SHMITS

Haim Goldenstein

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

היים גאלדענשטיין
צוויי נאָרעלעס מיט א שמיץ

הילע: סערדזשו דינקולעסקו

חיים גאָלדענשטיין

צוויי נאָוועלעס מיט אַ שמיץ

אריינביר אינאָ שאפירא

פארלאג קריטעריאָן
בוקארעשט 1977

אותיות מחכימות

דער מאמעס חלום איז מקוים געוואָרן. נפּשל דערצײַט מעשהלעך.
פּאָרשיידענע מעשהלעך: פּרײלעכע און טרויטריקע, האָפּערדיקע און קאַש-
מאַרשע...

די געכפּלטע סאַמעך — ס. ס. — די סטראַ-אַחראַ — ס. א. — האָבן
געשטויסן מיט געקאָוועטע אָפּצאַסן, קעפּ אין בלעכענע, פּאַובלוטיקטע
שיסלעך און זײ געצוואַונגען לעקן דאָס אײגענע בלוט. אזא שפּילעכל...

נפּשל פּאַרלירט דעם נאָמען. אָבער נישט דעם געבוירנשאַט. מיר האָבן
זיך שוין באַגענגט מיט נפּשלען אין ספּר „צו פּיל אין אײן וואָך“. נפּשל —
דאָס פּרעכע יינגעלע — וואַקסט אײבעראַל אויס, וואו מען האָט אים נישט
פּאַרזײט.

זײנע זיבן—, אַכט—, און נײַאונצוואַנציקער יאָרן רעכענען זיך
נישט. דאָס לעבן הינטער שטעכל-דראַט איז קײן לעבן נישט.
נאָר דרייסיק יאָר איז אַ וונדע דאַטע, אַ יובל. האָט ער אַרױפּגע-
וואָרפּן די לײמענע לאַגער—בגדים און זיך אָנגעטאַן מיט רעוואָלפּ. פּאַר אַ
שפּרונג אין אַ נײער וועלט, אין אַן אנדער לעבן.

אַומדערוואַרט בײט זיך אַ נשמה, אַ נאָמען. ס'איז געשען אין לאַגער.
נאָך פּרײער, אין דער היים, ווען עס פעלט זיך זײן ברודער. מוז ער, אַ
פּערצניעריקער, לײגן זײן נאַקעטן פּוס אויפן טהוה־ברעט פון דער חליצה.
האַט זיך דער נאָמען „נפּשל“ פּאַרשעמט אָפּגעטראָגן.

דער אומרו איז פּאַרבליבן. צײט ער זיך אײבער לענדער און ימים,
טאָלן און בעוג, אַ פּאַרוואַגלטער — מיט אַ ליכטיק שליחות.
יאָרן און טעג בײטן זיך. עס שלאַגט די שעה פון התבודדות. בלײבט
ער שטײן אויף דער שוועל פון אומרו. פּוואַלן אויף די לאַדנס. הערט זיך
דאָס געזאַנג פון פּרײהײט: „אײן לעבן האָט דער מענטש!“

...דער נוסח פון חיים גאָדזענשטיינס שפּראַך איז אײגנאַרטיק. טײל
מאָל קנאַפּ און פּערלדיק, טײל מאָל צעשפּרײט ער זיך מיט אַ סך רײטשקע-
לעך וואָס פּאַרהאַלטן זיך בײ דער הויכער דעמבע פון דער רױטער בריק.

זיין לשון איז געקניפט און געבונדן. געצאמט און באנייכערט. פון כוח—הדיבור.
זאפטיקע דיבורים אָנגעפיקעוועט מיט היימישן לשון. מיט א שארף ווערטל, א פאלקסטימלעכן פסוק.
דערביי נישט געאיילט זיך. אין ריטעס פון תהילים, אָן אן אָפּשטעל למעלה — למטה...
אנטפלעקט זיך אן אייגענער מיין וואָס דעולאנגט א שמיץ דעם פיקחות...
אין אַ פּאַרשפּאַן וואָס פּירט אויין

די מיניאטור פונעם „שמיץ“ זענען אַ פאַרשפּאַן וואָס פּירט אויין אין באהאלטענע געפילן. אין אינטימע געמאכן. דאָ קריסטאליזירן זיך די ליניעס און סטרוקטורן אין אויפבלי פונעם שפראך־בנין.
צווישן די שורות פינקעלט חכמה. מיט א שמייעלע, וואָס פארגלעט א ביטערן קנייטש.

מה נשתנה? וואָס איז דער אינטערשייד צווישן זומער-שפרענקעלעך און בלוט־טראַפּן.
אין זער אמתן זענען זומער-שפרענקעלעך אומשולדיקער. זיי זענען נישט טריף און נישט פטול!
א שטראלעכל פון א טרער לאָזט איבער א שפרענקעלע.

משהלע שטאמט פון דער הגדה. מע האָט אים ארויסגעצויגן פונעם ברונעם.
נאָך פערציק יאָר וואנדערן איבער בערג און ימים, דורך היצן און פרעסט, האָט ער נאָך נישט זוכה געווען אויסגעלייזט צו ווערן.

די יידישע אותיות ציען זיך איבער לאנגע שורות, איבער און-סופיקע גאמעס פון בענקשאפט און אומעט.
צו מאָל טאנצן די אותיות א פריילעכס, א התלהבותדיקס.
אותיות, מיט א קורצן אָטעם, האלטן זיך שטייף ארומגענומען, זיי זאָלן נישט אומפאלן.
אותיות מיט א לאנגן אָטעם. צעשפרייטן, צעכראסטען זיך איבער בויטע פלאכן — ווי אין פסוק שטייט...
אין אַ פּאַרשפּאַן וואָס פּירט אויין

חיים גנב איז, צוליב ריוואס שיינע אייגעלעך. גטוואָרן א מענטש, מיט לייטן גלייך.
זי פירט אים אויפן גלייכן וועג. אויף גלייכע רעלסן, און פאלט נישט אראָפּ פון דער ליניע.
עס שווינדלט איר פאר די אויגן, ווען רעלסן צווייען זיך, אָדער גאָר פירן זיך, זעקסן זיך...
אין אַ פּאַרשפּאַן וואָס פּירט אויין

מיטצעלאַגעטען. א בוקעט פון זינד און מצוות. פון גוטס און שלעכטס
ווי טאָג און נאַכט.
ער וויל איבערקערן א וועלט און האָט זיך אָפּגעטרעגן.
די מאמע פארצערעוועט. מארעזשעט די זאָקן פונעם מעזניק. ניט א
קרעכץ און האָפענונג. און ווארט אױף א נס.

קאָן געמאָלט זײן. אז וועגן א פאָר בלימעלעך, וואָס פארשפּעטיקן
געבורטסטאָג זאָל מען אויסהוילן רי נשמה? מיתת נשיקה?
זײן שורש צײט זײַד איבער יאָרהונדערטער פון יוסף בר נחש פעמון,
וואָס איז געוואָרן כאַזע קאמפּאַניליא, דערנאָך ווידערום נחש, און איצט
רופט מען אים, „נאש“ וואָס איז עולה געווען צו דער עליה פון דירעקטאָר,
ברענגט דער פּורסאָנאל דעם דירעקטאָר צו זײן געבורטסטאָג — יעדן
פּינפטן מאי, נײן א זײגער, מיט זעקס און צוואנציק מינוט, אינדערפּוּי —
א קויש נעלקן אײן דער ענויער צאָל פון זײנע יאָרן.
פּאַסירט. חס וחלילה, אז די בלומען קומען נישט צו דער צײט,
ווערן די יאָרן פארשניטן — אן אינפּאַרקט, אָן א זײ געזונט...

טשיקאַווע. איז ער דען גערעכט יאָסל־ברוך. דער רימער? דאָס
לערנײנגל. כיריק, האָט ליב צו גראמען. נו, איז וואָס?
„בײַ מײן באלעבאַס, איז דאָ. כװײס ניט וואָס,
מיט א גראַבן בײַד, מיט א לאנגער נאָז,
און מיט א טשיריפענטשײקל,
אז מע גיט א דריי,
איז עס א גלאַז טײל...“
שרײט יאָסל־ברוך, דער רימער:
— איז דאָס א שײגעץ, א חוזק-מאכער. אן עזותניק, א כל-בוניק...
— מע דארף אים ארויס— און אריינװאַרפן, טענהט דער רימער.
גײט כיריק צום שוסטער לעונען א מלאכה.
א השגה פון א שוסטער. ער איז נײגערײק צו װײסן. ווי אזוי עס
וועט. אויסזען נאָך זײן טױט?
לאַזט ער ליגן בײס ברעג טײך זײנע זאכן, ווערט א געטומל: —
דער שוסטער יאָסל־ברוך האָט זײ דערטראַנקען. דאָס גאַנצע שטעטל האָט
זיך פּאַרזאַמלט בײס טײך...
קריכט דער שוסטער ארויס פון זײן באהעלטעניש:
— אױב שױן יאָ אזא בכבודיקע לוויה, ווי אזוי זאָל איך ניט זײן
דערבײ?

שװאַל פון ביאליסטאָק, שײע פון דער רױטער בריק, האָבן אײנגע-
מויערט אײן דער סאהאַראַװיסטעניש, צוזאַמען מיט טינק און שטיינער, א
טײל פון זײער נשמה.

בחומר ובלבנים — חיים און אפריס...
זייער נאָמען האָט פארטראָגן דער זאמדיקער ווינט...

וויין-טראָפּן עפענען דעם זכרון.
— דערמאָנסטו זיך אין ליליענבלומטן? א קליין מענטשעלע, מיט גרויסע אויגן?
ער האָט זיך פארהאלטן אין מיטן וועג, זיך ארומגעקוקט, געזוכט — וואו ס'זאל ניט זיין — זיינעם א פריינד, וואָס בלאַנקעט ארום צווישן מזרח און מערב, ביז ער האָט זיך אָנגעפונען... לחיים!

ס'איז טאקע קיין מאָל ניט געשען! א טעזע זאל זיך פארוואנדלען אין איר אנטײטעזע? למשל? באהיס אים פון פריינד... פון פיינט וועט ער זיך אליין היטן?

דער סדר־העולם איז קאָפּריזנע.
פאָרט א וועגעלע מיט א בויך. זי בויך האָט א צודעק — יריעות פון ספּ-תורות אויסגעראַבעוועטע.

— עס נעײַנזעוועט א קדיש, אָן א קבר, אָן א מצבה.
...קריכנדיק איבער די פיריניען, האָט מאָטל געטאָן א נדר, אז אײַבער די בערג וועט ער מער קיין מאָל ניט קלעטערן. צום סוף איז ער געװאָרן א פארטיזאַנער — און איז אריינגעפאלן:
...אין קעלער. הינטער גראטעס. טראכט מאָ (מאָטל) צו קיראן, נאָר מער צום קינד וואָס זי טראָגט.

קיראן איז אוועק פון דער היים. זי וויל זיין נענטער צו אים.
עסן שרעקט זי דער פעניקן־פויגל, וואָס לעבט אויף פון אייגענעם אש, אָבער מיט אָפּגעסמאלעטע פליגל.
...א סורפריז. מיט א פאָליציאישער ווענטקע איז מאָ געכאפט געוואָרן.

פיליגראמיש וועבט זיך א נעץ ארום מאָ און קירא. סכנות לוייערן און באדראָען זיי.
קאָזשן, דער קאָמיסאַר און אויספאָרשער, שפילט א נייע קאָרט, כדי זיך שפעטער איינצואַרדענטן.

האַפענונג און פרייד פינקלען און לעשן זיך...
...אויף דער שפּראַך־לייונט — א האַרבסט־פייסאַזש, וואַרעמע פאַרבן אַראַנזש גאַלדעוועט זיך, רויטלט זיך וואַרפט זיך איבער מיט געלט און אפילו מיט גרינס.

א פרישער טאָן, א זינער שטריך, שטערן־שטויב, חוי־שפרענקעלעך...
...דער דאָקטער שאלאַמאָן מיינט, אז מאָ האָט אים אויסגעגעבן.
אין דער תפיסה האָט מען אויך אויפגענומען דעם פריש ארעסטירטן מאָ מיט פאַרדאַכט. זאָס אורטייל פון צוואַנציק יאָר תפיסה העלפט נישט צו באזייטיקן דעם חשד.

— פאר וואָס? פאר ווען?
 — ווי אזוי האָט ער זיך געלאָזט גיין אין שטאַנק?
 — פון וואָס האָט ער גערעדט אין שלאָף?
 — און זי, קירא, דווקא פארקערעוועט, וואו מע דארף נישט?
 ...אין תהום שפינט זיך א פאָדעפּ, פון פאָדעס א גארטל וואָס פירט
 ארויס אויף דער פריי, אין חלל, איבער שווארצע וואַלקנס, וואו עס פינקט
 לען רויטע שטערן.
 ...קאָיאָר שפיגלט זיך אין גרוי.
 דער זון ציילט שוין זעכצן יאָר.
 מאַטל ווארפט זיך אין אנגסטן.
 קירא האַרצט צום רואיקן אַטעס פון איר זון און צום אומרו פון
 מאָ. זיין אומרו שארפט די האק פון שרעק.
 ...נאָך דער באַפרייאונג גראַבט טיפער דער חשד א מחיצה ארום מאָ,
 ווי ארום א קרעציקן, אן אַפגעזונדערטן.
 ...דערווייל האָבן מאָ און קירא געהאַלפן איבערבויען א וועלט. א
 וועלט — אן אויסגעמאטערטע און אויסגעהונגערטע, א חרובע און פאַר-
 פייניקטע.
 ווען דער בית־ד'ן האָט זיך גענומען ארומקוקן אין די אייגענע רייטן,
 זוכן פגיומות, האָט מען אויך דעס כשרן מאַטל אָנגעהויבן טרייבערן. א קשיא
 אויף א מעשה — פאר וואָס? און ווי אזוי קאָן מאָ דערווייזן, אז ס'איז
 נישט אמת? בלייבט דער חשד. און א חשד איז א מום אויפן גאנצן לעבן.
 אונטער א פאלשן אלאום. אויף א קאלטער זון, ווערט מאָ פאַר-
 פרוירן. מע האָט אים אויסגעמיטן און באַזייטיקט.
 ...אותיות באַפארבן זיך מיט נקודות.
 פינטלעך, פיקאנטע, נעמען ארום צניעותדיקע שטייבעלעך, אונטער
 א הימל פון פסיכישע און סאָציאלע ראַנגלענישן.
 ...מאָ'ס שטערן האָט זיך פאַרלאָשן, א שוואַרצער, קאלטער הימל
 הענגט איבער אים.
 קיראן איז אלץ דערווידער. זי האָט עס מער נישט געקאָנט איבער-
 טראָגן.
 אירע עלטערן זענען אומגעקומען אין די גאָד־קאָמערן.
 קירא איז אומגעקומען — א קרבן אויפן אייגענעם מזבח.
 אויף איר קבר צאנקט א ליכטל...
 אותיות מחכימות — „ס'איז קיין מאָל ניט געשען“.
 הלואי...
 ...אותיות לאָזן זיך אין קאראהאָד.
 טעג יאָגן זיך מיט דער צייט, קרייזן ארום די טונקלע האַריזאָנטן
 פון עמק־הבכה...
 באַווייזט זיך די אלטע היים, מיט די קרומע געסעלעך...

וואָס קאָן זיין היימישער און ווארעמער?
טאטע־מאמע שטייכלען אין זייער אייביקער רוח...

...דאָס בוך באשטייט פון דריי טיילן:

(1) „ס'איז קיין מאָל ניט געשען...“

(2) „נפש פארלירט דעם נאָמען“

(3) „זומערשפרענקעלעך און בלוטסטראַפן“

די טיילן דערגאנצן זיך און פארגאנצן דעם טאלאנט פונעם אינטער־
דעסאנטן דערציילער חיים גאלדענשטיין.

נאָוועמבער 1975

ס'איז קיין מאָל נישט געשען...

(כמעט א ראָמאַן)

זעלטן געשעט אז א באגעגעניש כּון כּיר מענטשן — צו וועלכן ס'האַבן זיך געגרייט נאָר דריי — אין דער זעלבער צייט און אויף דעם זעלבן פּלאַץ, זאָל זיך אזוי טיף אויסוויקן אויף זייער ווייטער-דיקן גורל.

זאָגט מען גורל, וואָס מען וועלף, בלאַזט א זאווערוכע, שפּרינגען שוואַרצע קעץ, קרייען ווילדע הענער. אין דער צייט פון זייער באגעגעניש איז קיין זאווערוכע ניט געווען, ציגיינער וואַנדערער זענען מיט גערעקטע ביידלעך ניט פאַרבייגעפאַרן, קיין שוואַרצע קאַץ איז דעם וועג ניט אריבערגעלאָפּן, קיין רויטער האַן האָט ניט געקרייעט, אין לינקן אויער האָט ניט געקלונגען, דאָס רעכטע אויגן-לעפל האָט ניט געציטערט. גאָרניט... ס'איז אפילו ניט געשען אין קיין פינצטערער נאַכט אין וועלכער ס'זאָלן געווען בלאַזן בייע ווינטן, און ניט אין א מאַנטיק ווען דאָס אויסשיילן דעם הימל פון ים האָט אזוי איבעראַשט דעם באשעפּער, אז ער האָט גאָר ניט באַמערקט, צי ס'איז גוט אָדער שלעכט ווי אין די איבעריקע טעג. באַצויבערט פון די צוויי אומענדלעכע בלויקייטן האָט ער פאַרגעסן דעם „כי טוב“ מיט וועלכן ער האָט זיך געקוויקט אין די אַנדערע טעג. דערפאַר שוועבט, ווייזט אויס, איבער דעם צווייטן טאָג פון וואָך א ניטזיכערקייט עפעס צווישן יאָ און ניין, אַזער דערפאַר טראָגט אין זיך אַט דער טאָג א פּגימה אזא וואָס רופט צו העניג. איז עס אַבער, ווי געזאָגט, ניט געשען אין קיין מאַנטיק, נאָר אין א פשוטן מיטוואַך, אין די ערשטע חדשים פון יענעם יאָר וואָס האָט באַקומען א באַזונדערן פאַרמעסט, א באַזונדערע משמעות ווייל ס'איז געווען א צוויי מאָל פאַרעוודיקט, און זיך גערופן דאָס פּראָנופּערציקסטע.

אין איינעם אזא מיטוואך, כינף אזייגער מיט זיבעצן מינוט נאך מיטעג, ווען דער זון האט זיך פארגלוסט א שפיל טאן און באזוימען מיט זילבער די פאר ארעמע כמארעלעך אויף דעם טונקל-בלויען הימל, זענען זיי אלע פיר געווען אויפן פלאץ, וואס האט דעמלט געטראגן דעם נאמען „פיאצא אוניריי“ — נאך דעם א צייט אן אנדערן, און היינט ווידער דעם זעלבן — כאטש יעדער איינער פון זיי האט זיך געגרייט אין וועג אריין, אין אן אנדערער שעה, אדער איבערהויפט ניט געטראכט צי אין דעם מאמענט וועט ער מוון, אדער קאנען זיין אויף דעם דאזיקן פלאץ. א פאקט איז אז איער פיר האבן זיך דארט גענוגען אין דער זעלבער צייט — ווער א מינוט, ווער מער — און האבן ניט געוואוסט און ניט געטראכט אז דאס איז דער אנהויב פון א שרעקלעך פארפלעכטן זייערע, ביז דעמלט, אויף אנדערע וועגן, פארפלאגטערטע מזלות. זיי האבן אויך ניט געטראכט, אז ווי און פוין און גליווער האבן ביז דעמלט ניט איין מאל געשפאנט איבער אט דעם פלאץ, כאטש דשאַרדאנא בונא האט מען ניט דא פארברענט.

1

מא איז ארויסגעקראכן פון אלקער אויף אלע פיר, און צום טויזנט-טון מאל א טראכט געטאן אז אין אזא לאנגער צייט האט מען געקאנט א ביסעלע אויסברייטערן דעם אריינגאנג, דאס וואס ס'וואלט געווען נויטיק אויך צוליב „טאקטישע“ סיבות. שוין א פאר שעה אז דער שלאף האט זיך פון אים אפגעטאן. אין קאפ האבן זיך געדרייט די אין די לעצטע טע טעג אנגעזאמלטע אינפארמאציעס. די אויסשפירער האבן צוואויסן געגעבן וועגן מאסיווע קאנצענטרירונגען פון בערגייעגער און זשאנדארמע-ריע-אפטיילונגען אין דער געגנט. ס'האט מער קיין ספק ניט געקאנט זיין, אז זיי האבן באשטימט ליקוידירן די באזע. אין די באדינגונגען פון זיך דערנענטערנדיקן פראנט איז די אנוועזנקייט פון א פארטיזאנער-איינהייט — א ניט זייער צאלרייכע, אבער זייער באוועגלעכע פלי-אפטיילונג — געווארן געפערלעכער. פלענער ווי אזוי אפצושטויסן דעם שונא'ס אן אנגריף אדער אויף וואס פאר אן אופן זיך דורכרייסן, זענען אויסגעארבעט געווארן אין פארשידענע וואריאנטן, ביז דעם לעצטן דעטאל. יעדער פון זיי איז אים געווען קלאר. ער האט געקענט די בערג, דעם וואלד, די טונקלע טאלן און פארבארגענע היילן, צו וועלכע דער שונא האט ניט געהאט קיין צוגאנג.

ס'האט אויסגעזען אז אלץ ביו דעם מינדסטן פרט, האָט מען גענומען אין באטראכט. ניט פאַראויסגעזען איז געווען נאָר די שוועריקייט וואָס האָט געדריקט אויפן געמיט. אין טאָל האָט זיך געבלייבט דער מאָרגנשטערן, דער גרויסער בער האָט זיך אויסגעלאָשן און איבערגעקערטער. אמאָל פלעגט מען אין דער צייט אויפגענטען די פערד. זאטע פון פאשען א גאַנצע נאכט פלעגן זיי זיך באלעווען, פריידיק אונטערשפרינגען, צוהירזשענדיק דעם זיך אָנהויבנדיקן טאָג. לינקס צווישן שווארצע קוסטעס ניווען זיך איינס אין צווייטן גלי-ווערעמלעך, נעמען אַפשייד פון אין דער נאכט געי שפינטע חלומות, זעען אויס ווי הונגעריקע ישיבה-בחורים אויף א האַר-טער באנק אין בית-המדרש, מיט א ניגון אויפן אַרט פון וועטשערע, בענקט זיך נאָך דעם מיט דבקות אויסגעשאַקלטן:

וואָס טויג מיר צו זאָרגן,

וואָס ס'וועט זיין מאָרגן...

בעסער פאררעכטן

וואָס קאליע געמאכט נעכטן,

פלאמט אויף א לעצט מאָל זייער מאט ליכט, דערמאָנט אין שייגעצל, וואָס פלעגט זיצן נעבן אויסגעלאָשענעם פייער, עפעס זוכן אין פריסיק-בערגל מיט טליענדיקע אויגעלעך, ווי דער אַפשיין פון אין מדבריות ברענעדיקן סנה (א וואָרט וואָס מלמדים פלעגן טייטשן מיט דאָרן) און ס'האָט זיך געדאַכט, אז אין ווינע אייגעלעך ברענט א מאָדנע גביאה, א פייערל וואָס פליסט לגבי פנים, טליעט אויף אינעווייניק און מ'קאָן ניט דערגיין, צי איז דאָס פייערל א שעמעוודיקס, אָדער גאָר א פארשעמטס. פון טאָל בלאָזט מיט אומרו. כמעט דער זעלבער אומרו און די זעלבע נאכט, ווי מיט עטלעכע יאָר צוריק. דעמלט איז ער געווען יינער מיט גאַנצע זיבן יאָר. אויך דעמלט איז ער געגאַנגען פרייוויליק, געפילט אז עפעס דראָט דער וועלט, גע-וואָסט אז די וועלט איז זיינע, איז ער אוועק אהין וואו ס'האָט זיך אים געדאַכט אז מ'קאָן אַפּשטעלן די דראָאונג. ניט דריי טעג פריער, ווען ער האָט געזאָגט אז ער גייט, האָט טאניע אויסגערופן: „ביסט משוגע! ס'איז דאָ א פארלוירענע שלאכט, א פארשפילטע מלחמה!“ כון שרעק אין די אויגן, פון בלאסן געזיכט, פון ציטער אין קול האָט ער דערהערט ניט אזוי מוטערלעכע זאָרג ווי דעם אומרו פון א געליבטער און זיך געוואונדערט: איז עס מעגלעך אז אָט די הויכע, שלאנקע, ווארעמע פרוי זאָל אין אים זען מער ווי א דערוואקסן קינד? דריי חדשים ווארטן אויף א נס, אַפלייגן פון איין טאָג אויפן צווייטן, נע-וידעווען ביז שפעט אין דער נאכט, ווען

איבער פרעמדע גאסן באווייזן זיך די איינציק היימישע — ווייל אלועל-
 טלעכע — שטארק געפארבטע פרויען מיט א מידן „טי ווען שערי“ האָבן
 זיך לעפיש צעוואלגערט פאר אים. ווי קלאַרע שטערנדלעך שיינען די פאר-
 בראַכטע האַלבע אָדער פערטל שעהען אין צימערל פון דער שניידערקע,
 וואוהין ער פלעגט אַרײַנקומען זיך אויסרוען, זיצן און שוויגן אין זיין
 אמאָליקער היים. טאָניע האָט אים שטענדיק אויכגענומען מיט א בלייכן
 שמייכל פון אַנבלוטקע ליפן, איבער צוויי שורות גלאַנציקע ציין. אצינד
 שמייכלט זי ניט. אין איר קול ציטערט אומרן. „איז עס מעגלעך, אָז זי
 זאָל אין מיר זען מער ווי א ניט דערוואַקסן קינד?“ דער געדאַנק איז
 געפאַרן מיט אים א נאכט אין דער באַן, אים באַגלייט איבער די געסלעך
 פון פערפיניאַן אָדער קאַרקאַסאַן... ס'וויל זיך א קוק טאָן אויף א מאַפע
 פון יענע קאַנטן, ס'דאַכט זיך אים, אַז דאָס וויכטיקסטע וואָס ער וואָלט
 געדאַרפט וויסן אצינד, ווען ס'דערנענטערט זיך די שלאַכט איז, צי איז
 עס געווען פערפיניאַן אָדער קאַרקאַסאַן? ער הערט די טריט איבער שמאַ-
 לע בריקלעך, צו רוישיקע אין דער פינצטערניש, וואָס האָט אויסגעפילט
 די ענגע טאָלן, זיי וועקן די גרענעץ וואָך. ציט א ששש פון איינעם צום
 צווייטן, גיסט זיך פון אים שוואַרצקייט ווי כּוּן א טינטנפיש, א שוואַרצ-
 קייט אַן וועלכן מ'בילט זיך זיכערער.

אין יענער נאכט איז זיין טאטע מיט אים געקראַכן איבער די בערג.
 אויך דעמלט האָט ער זיך אויסבאַהאַלטן צווישן די ביימער ווי איצט.
 דעמלט האָט ער ניט גערעדט. שווער געאַטעמט קריכנדיק איבער די פירי-
 גייען, פון צייט צו צייט זיך אויסגעדרייט מיטן פנים צום טאָל, געזוכט די
 פארלוירענע כּוּחות, אַט אזוי ווי עס טוען אַלע בערג-קלעטערער און
 אפשר געטראַכט צום נדר, אַז איבער די בערג זאָל ער קיין מאָל מער ניט
 קלעטערן. אין טאָל האָבן געפינקלט שיטער צעוואַרפּענע ליכטלעך אין די
 דערפער, וואָס ארום די געדיכט שימערנדיקע פון קאַרקאַסאַן, דאַרט וואו
 עס געפינט זיך אַן אלטע רוימישע פעסטונג. א משונהדיק געפיל האָט
 ביי אים ארויסגערופן די פעסטונג. אַנדערע האָבן באַוואַנדערט די נייסטער-
 שאַפט, די דויערהאַפטיקייט, ער האָט געפילט א מין לחיצה, זן או. באשטי-
 מסן דרוק, ס'האַט זיך אים געדאַכט אַז דער מערטל, די בינדונג פאר
 די געוואַלדיקע שטיינער, איז געמישט מיט באַקאַנטן שווייס, און
 פאַרשטאַנען אַז ניט די רוימישע שטאַרקייט נאָר די אייגענע שוואַכקייט
 קוועטשט אזוי אומברחמנותדיק אויף דער נשמה. איצט ווייסט ער באשײד.
 יא, ס'איז געווען קאַרקאַסאַן, דאָס שטעטל כּײַט דער אלטער רוימער

פעסטונג. די פעסטשטעלונג באַרואַיקט אים, גלייך ער וואָלט אראַפגעוואָרפן א שווערן עול פון קאַפּ. מאַ האָט א קוף געטאָן אויף די פאַספאַר-ווייזערס, זיך דערמאַנט אז דאָרט אין טאָל איז די שיין פון די שטערן נאָך העל, דאָרט איז די נאַכט לענגער. דאָ אויף די בערג-שפיצן גייט די זון אויף פריער. דאָס באַגינציקט דעם פיינט. איינגעהילט אין פרימאָרגן-שאַטנס פון טאָל איז דעם שונאָ לייכטער זיך אומבאַמערקט צו דערנענטערן צו דער באַזע.

„ס'איז צייט צו וועקן דעם עולם“.

פון אלקער דערטראַגט זיך צו אים א קרעכץ. „דאָס איז קאַסטיאַ. דער ריוואַטיון מוטשעט אים. ער צעפירט שווער די ביינער. היינט וועט ער זיך מוזן פלינקער באוועגן... פאר וואָס היינט?“ פרעגט זיך מאַטל און די פראגע קומט אים אויס פריקער. מיט קאַסטיאַן האָט ער זיך געחברט מער ווי מיט אַנדערע. אַ באַרעדעוודיקער, געכניט איעדער אין אים עפעס אַייגנס. „אַנגענעם אַפטימיטיש איז זיין פלאַלפּען... היינט וועט אים אויסקומען שווער... פאַר וואָס דווקא היינט?“ פרעגט ער זיך נאָך אַ מאָל מיט דער האַפּענונג אז די פראגע קאָן זיין א סגולה, אז זי קאָן אפּשר גורם זיין אַפּצולייגן דעם צוזאַמענשטויס.

„וואָס טויגן די חכמות? מיט קינדערישער ליסטיקייט וועסטו גרייט אַפּלייגן. ס'איז אויף היינט“ דאָס איז דער טאַטע מיט זיין שטענדיקער איראַניע. אין די לעצטע טעג הערט מאַטל אַפּט דעם טאַטנס וואַרענונגען און יעדעס מאָל קומען זיי אזוי זומגעריכט, אז ער הויבט אָן זוכן, פון וואַנען דאָס קול נעמט זיך. „הער נאָר הער, קאַסטיאַס גורל מוטשעט אים!“ די רעגנס, דאָס ליגן אויף דער פייכטער ערד האַבן קאַסטיאַן נאָך מער געפּענטעט. אין אזא צושטאַנד איז שווער זיך צו שלייכן פון אַיין בויס צום אַנדערן, זיך א שפּיל טאָן, ווי קאַסטיאַ האָט ליב, מיט פיינטלעכע סניפּערס.

„א שווערע נאַרווקע אויף זיך גענומען, מאַטל“, הערט זיך דעם טאַטנס מורמל. דאָס מאַל קומט ער פון צווישן די גלעטע יאַלעסע, אַנגעטוענע מיט א געדיכט געוועב פון קלעטער-פלאַנצן, אַ פּלאַץ פאַר שרעטעלעך מיט גרינע קאַלפּעקלעך.* דעם טאַטנס אריינמישן זיך באַאומ-רואיקט מאַטלן, נאָך מער זיין אַנוועזנקייט, ווייל ס'זאָט אין זיך עפעס

* קאַלפּעקלעך, שפיציק היטעלע.

אזעלכעס וואס סטראשעט. זיין אופן מורמלען ווארפט אן א מרה שחורה,
דער טאן איז ניט דער געוויינטלעכער, ער איז אן אינהדיקער.
„ניסט זיך טועה, זאגט ער, כ'האב קיין מאל ניט געזאגט ניין.
כ'האב דיך נאר געוואלט ווארענען, כ'האב ניט מער ווי געפרעגט צי דו
פילסט זיך בכוח צו נעמען אויף זיך דאס זחליות“.

„ס'איז אן זנדער אופן פון אפרעדן. כ'ווייס נאר ניט צי דערפאר,
ווייל דו וויסט מיר, דיין זון, שאנעווען, אדער גאר מחמת פחדנות“.
מא האט חרטה. זיין טאטע איז קיין מאל ניט געווען קיין פחדן. פארקערט.
ער האט אים באליידיקט און וואלט געדארפט בעטן מחילה. וויל אדער
דער טאטע זיינער ניט ארויסקומען פון געדינטן געוויקס. ער זיצט דארט
אנגעטאן יום-טו דיק ווי אין א סובה און קוקט מיט פארושמורעטע
אין. ער איז גרייט צו פירן פון דארט דעם שמועס. מא האט אבער קיין
צייט ניט זך צו אמפערון, זיך אצינד אריינלאזן אין א לאנגן פארפלאג-
טערטן שמועס. אבער שווייגן קאן ער אויך ניט.

„דיינע ווארענונגען, דיין ניט פרוכטבארע איראניע האבן צוגעגעסען“,
זאגט ער און עס טוט אים ווידער באנג. געוואלט שלום און רעדן רעדט
ער קריגעריש.

„זאל זיין אזוי. אין א יום-כיפור-טאג וועל איך דיך ניט רוגזן“.
„וואס גאר פלוצים יום-כיפור? באשולדיקסט, הייסט עס, אין אריינמישן
זיך אין גורל בון אנדערע?“

„איזהו גבור, הכובש את יצרו“ עס דערמאנט אין זומערדיקע
שבתים און מא פילט א ניט פארשטענדלעכע בענקשאפט נאך יענער
בונדער צום הארצן שלאגנדיקער שטילקייט און רואיקייט. „דער יצר
הרע צו קאמאנדעווען מיט אנדערע“, דערגענצט דער פאטער זיין געדאנק.
דער פירוש איז א שרעקלעך אויפריכטיקער. דער טאטע האט אויף א רגע
אראפגעווארפן דעם שלייער, מיט וועלכן ער הילט זיין גיי. יקן טרויער.
מא האט דאס ניט באמעוקט. אים דאכט זיך נאך אלץ אז דער טאטע
חוזקט, וויל זיך ענטפערן שקאציש, אפפארעריש כאפט ער זיך, אז ס'איז
ניט די געוויינטלעכע איראניע, אז פון צווישן די בוימער שפארט גאר
פאטערלעכע זארג.

„טאטע, דא בלייבן איז געפערלעך, גיי טאטעשי, כ'בעט דיך, גיי
אין דיין רוי, אין דיין גייביקער רוי“.

* ווער איז א גבור. דער וואס באוועלטיקט די לייזנשאפט.

ער וויל אויסשפירן דעם ארום מיטן בינאָקל, דערנאָנט זיך אז ער איז אין באַבאָכטונגס-פּאַסטן און קלעטערט אויף דער שטריק-לייטער. פון דאָ זעט מען די גאַנצע געגנט. אין טאָל גלאַנצן זילבערן באַגעטן און אונטער זיי מאַט, ביקסן.

„יאַ ס'איז אויף היינט.“ ער וועקט דעם עולם. זיין שטימע איז אַ רואיקע, אים דאַכט זיך אז זי קלינגט ווי אַן אליאַרם-גלאַק, ווי קלויסטער גלעקער, ווען איבערן דאַרף זאַמלן זיך שווערע כמאַרעס. עס ווייזט אויס אַז מ'וועט זיך מוזן דור-רייסן, אַנגרייפן די ערשטע אין איינעם פון די פונקטן וואו עס טרעפן זיך צוויי פאַרשידענע איינהייטן. אין אזא פּלאַץ איז דער דורכברוך לייכטער. דאָס בעסטע וואָלט געווען דאַרט וואו עס טרעפט זיך אַ זשאַנדאַרמערע אָפטיילונג מיט איינער פון דער אַרמיי. זיי האָבן ניט ליב אויסצופילן די פאַרדנונגען פון צווייטן. אזא פונקט דאַרפן אויסגעפונען די אויסשפירער. זיי זענען נאָך נישטאַ, זיי האָבן זיך נאָך ניט אומגעקערט פון זייער קאַמפּליצירטער מיסיע. מאָ זעט שוין אַט דעם שוואַן פונקט, פילט זייטיק פייער, שלעפט מיט זיך אַ פאַרוואונ-דעטן, טראַגט אויפן רוקן אַ טויטן.

„אַ שווערער טאַג.“ ער ציילט אין געדאַנק דאָס געווער, דעם עולם און פילט, אַז עפעס פעלט. ער ווייסט ניט פינקטלעך וואָס, עפעס אַזעלכעס וואָס לאַזט אַ שפּאַלט אין דער קליינער פאַרטיזאָנער-איינהייט, אַ ריס דורך וועלכן עס דראָט זיך אַריינצורייסן אַ ניט געזעענער שוואַ. די שלאַכט טויכט ווידער אויף אַ בלוטיקע. איצט ווייסט ער וואָס ס'פעלט. אַ דאַקטער. אפּשר דער ריז וואָס איז אַ פאַר מאָל געקומען באַהאַנדלען די קראַנקע און געבראַכט ידיעות פון שטאַט. איצט וואָלט מען אים גע-דאַרפט האָבן ווי דאָס לעבן. מיט אַ דאַקטער פילט מען זיך זיכערער. ווען אַ דאַקטער איז דערביי שרעקט ניט אזוי די רויטע פליסיקייט. ס'איז ניט מער ווי בלוט, עס פאַרלירט פון סודותדיקייט, עס דאַכט זיך אַז מ'קאָן אויסקומען אָן דעם.

„יעדער גיינער ווייסט זיין פּלאַץ, יעדער ווייסט וואו זיך אויסצו-באַהאַלטן, אַלץ איז פאַרויסגעזען“, פּרוואַרט ער זיך באַרוואַקן „פאַרוואונ-דעטע וועט מען אַרויסטראַגן. טויטע... טויטע מוז מען אויך מיטנעמען. אַזעלכער איז ער, דער פאַרטיזאָנער-קריג.“ זיך עמעצן פאַרשטעלן אַ טויטן איז גיל שווער. ווען ס'איז געשען, האָט ער קוים שלום געמאַכט מיטן געדאַנק, אַז ס'איז גויף אַן אמת. אפּשר ווייל ארום איז געשטאַנען דעם טויטנס משפּחה, אויסגעשטרעקטע ביקסן פון אַנפּניכדי-

קע סאלראטן האָבן געצילט אויף קינד און מאַמע, צי אויף אַ בלאַ-
אויגיקן טאטן.

ווען ס'הויבט אָן די שיסעריי, טראַכט ער אַ רגע צו קיראן, און
אַ ביסעלע מער צום קינד וואָס זי טראַגט. ער האָט דאָס קיין מאָל ניט
געזען, קיין מאָל ניט געפילט אין די אַרעמס און כאַטש אזוי טראַכט ער
אַ רגע מער צום קינד, ווי צו קיראן. דער דאָקטער, דער ריז, איז איין
מאָל געבליבן אַ טאָג און אַ נאַכט אויף דער באַזע. זיך צו פיל פאַרזעסן
אין אַוונט צייט אויף זיך צו דערווייטערן אונטער דער שוין פון נאַכט
איז ניט געבליבן, האָט ער געמוזט איבערנעכטיקן. דעמאָלט האָט ער אים
געזאָגט אז קירא איז מעוברת. דער אופן פון זאָגן האָט אַפגענומען די
פרייד. ער האָט דאָס געזאָגט מיט דער זעלבער אונפאַרשטענדלעכקייט
און מאַנאַטאַננקייט, מיט וועלכער ער פלעגט רעדן צו די קראַנקע. ניט
טרוקן, ניט ווייך, ניט הויך, ניט שטיל, ניט געשראַקן, ניט געטרייסט.
אַ מאַדנע איינטאַניק פרעפלען, ווי אַ ווידערקול וואָס קנוילט זיך אין אַ
פאַרשימלטן פאַס. דערנאָך האָט מאַ געטראַכט צו אַן אומקלאַרער פאַרעם
וואָס טראַגט זיין נאָמען אָדער צו זיך גופא אַ נאָך ניט געבוירענעם, אַן
איינגעניורעטן אין דער וואָס טראַגט זיין ליבע.

די שיסעריי איז געוואָרן העפטיקער. ס'האָבן געשפיגן מינעס און
פלאַמען-וואַרפער, ס'האָבן אויסגעריסן גראַנאַטן, קוילנזואַרפער און אוואַט-
מאטן האָבן געשטעפט, דער וואַלד האָט געהילכט טרוקן. וואַרפנדיק זיך
אין אַפּגרונטן, קאַטשענדיק זיך איבער סקאַלעס, צוזאַמען מיטן עכאָ פון
שלאַכט האָט זיך אַ טייל דורכגעריסן. געצייילט האָט מען נאָר די אייגענע
טויטע און פאַרוואַנדעטע וועגן שונאַס פאַרלוסטן וועט מען זיך שוין
דערוויסן שפעטער. זייער ווערט איז ניט קיין סטראַטעגישער, ער איז
ניט מער ווי נאָר אַ טאַטע-מאַמעדיקער, ווייל נאָר פאַר זיי בלייבט דער
פאַרלוסט און אייביקער.

ווען מאַ איז אנדערגעפאלן און אויסגעשעפטער האָבן פאַר אים
געשוועבט אַ רגע צוויי טלענדיקע אייגעלעך מיט דעם ברען לגבי פּניב, און
ער האָט ניט געקאַנט דערגיין צי ברענען זיי אזוי מחמת עניוּות
צי גאָר פאַר בוש.

2

אויף אַ ניט ברוקירטער פון פויערישע וועגענער צעאָקערטער גאַס,
באַגלייט פון אַ באַוואַפּנטן זעלנער, שלעפט קירא איר שווערן בויך, דער

רעכטער ישקראב האָט פאַרבאַנדזשעט אין אַ גרוב. זי האָט אַ שאַפּן
געטאַן אין חלל און דאָס האַרץ האָט אַ צאַפּל געטאַן. צי וויל דער צאַפּל
איז געווען אַ מיידלעשער, אַדער די פאַרב פון קישן, וואָס האָט פאַרשפּע-
טיקט אויף אַ גאַנעק, אַ באַקאַנטע, צי גאַר די גלייכגילטיקייט כּוּן די
הייזקעס וואָס לענגאַויס דעם הינטערגעסל פאַרזינקענע אין דער זעלבער
שטומער אומבאַוועגלעכקייט, ווי דעמלט די פּון שטיינער געמויערטע
שטיבער וואָס אויף דער גרויסווארדינער פּריצישער גאַס, אפּשר האָט אלץ
צוזאַמען דערמאַנט יענעם פאַרמיטאַג, געמאַלט מיט פּרישע פאַרבן אַ
פאַרעלטערט אָפּגעבליאַקעוועט בילד. דעמלט איז זי אלט געווען אינגאַנצן
זיבעצן יאָר. אהיים גערטאַגן פון גימנאַזיע האָבן זי לאַנגזאַמע טריט. זי
האַט געפּראוואוט, ווער ווייסט צום וויפּלסטן מאָל טראַכטן וועגן זיך ווי
וועגן אַ דערוואַקסענער. באַאומרואַיקט האָבן זי ניט געוויינטלעכע מיידלעשע
געדאַנקען וואָס זוכן דעם וועג צו דער אייגענער צייטיקייט. גיין. די
דערוואַקסנעקייט האָט אָנגעטאַן אַנדערע מלבושים. לעין ווייטער אזוי
ווי ביז איצט קאָן זי ניט, זי פילט אַז זי מוז זיך ארויסרייסן פון קרייז
וועלכער האָט איר צוגעגעסן. זי מוז באַווייזן זיך אליין, טאַן עפעס
אזוינס, וואָס זאל זי און אלעמען איבערצייגן אַז זי איז ניט מער די
פון נעכטן. וואָס טאָן ווייסט זי ניט, ס'פאַלט איר גאַנטיג גיין. אוועק
איז דער וועלט שרעקט זי. די וועלט איז דאָך אזוי אומגעהייער גרויס,
אזוי געפּלדיק, און זי איז איר אזוי איינזאַם, אזוי פאַרלאָזט פון אלע,
אַז ס'כאַפט אַ דראַזש און אַ רחמנות אויף איר שרעקלעכן גורל אַ קנאַה,
כמעט שנאה צו די עלטערע, צו די וועמענס זיכערקייט, דאַכט זיך איר,
אַ מערדערלעך פשוטע. ביז ניט לאַנג איז אויך איר זיכערקייט געווען
אַ פשוטע. אפּשר דערפאַר, וויל אלץ האָט אויסגעזען צו זעבן זיין איי-
גענעם סדר. אַ פליסנדיקן, כמעט אַנצייטיקן סדר. אלץ רינט פון אייביק
ביז אייביק, אַ מין שפּילן אין באַהעלטעניש. אַן אלטערטיכלעכער גן עדן
אין וועלכן דונער-קנאַלן, מאַרד און שלאָטן זענען אַ שפּיל פון דערוואַק-
סענע: אַ מיטלעלטער אין וועלכן מ'שפּילט מיט קינדערישער ערנסט
רעלן פון ריזן, דראַגאַנען, מלאַכי, כישופמאַכער און תּלנינס; און דער
היינט אזא, ווי ער איז. האָט זי אַבער פּלוצים אַנטדעקט, אַז דער
היינט איז ניט אַזעלכער ווי זי מיינט. אַז ער איז אַן אַנדערער, און
דערמיט איז געוואָרן עפעס אַנדערש דאָס וואָס האָט געדאַכט צו זיין אַן
אייביקע שפּיל. אלץ האָט אָנגעהויבן אַזוי פּלוצימדיק, אַזוי אומדער-
ווארט, אַז ס'איז כמעט אוממעגלעך צו באשטימען דעם מאַמענט אין

וועלן ס'איז געשען. זי קאן זיך פינקטלעך ניט דערמאנען וואס
וואס זי גאוואויגן צום ערשטן שפאן. אין גיר זכרון הייבט אן די גע-
שיכטע מיט א שמאל געסל, וואס דער זון-אונטערגאנג האט אנגע-
פילט ניט א געבלעכן שטויב. א קערעווע אויף רעכטס אין א טונ-
קעלן, כמעט פינצטערן קארידאר, א הינטער טיר, וואס עפנט זיך אין א
שוואך באלויכטענעם „זאל“ און איינער א צעשויערטער וועלכער שיל-
דערט מיט אנטשעקנדיקער פארביסנקייט א נייע, איר אינגאנצן אומ-
באקאנטע, וועלט. א וועלט פון ליידן און ווייטיק, פון טויט און כורא,
פון הונגער און נויט.

און כאטש ער מאלט זי א שרעקלעכע, וואגט ער צו רופן די
אנווענדע, אריבערצוטראען די שוועל אין אט דער וועלט אריין, ווייל
זי איז לויט זיין זאגען, א ממשותדיקע, זן עכטע, די איינציק אמתע,
וואס לעבט און אטעמט, וואס גייט אויס אין איר אייגן בלוט פון וועלכן
זי לעבט אויף מיט נייע כוחות. דער וואונדער-פויגל, וואס לעבט אויף
פון אייגענעם אש, איז איר צו ערשט אויסגעקומען קאמיש, מיט א
ריח פון אפגעסכאלעטע פעדערן. ס'האט זיך געוואלט לאזן כון כישוף,
אין וועלכן די אנדערע שווימען ווי אויך פון זיין כבד-פהדיקייט, האבן
זיך אירע אויגן באגעגנט מיט דעם רעדנערס און אין זיינע האט גע-
ברענט א משונהדיק פייער, א כייערל וואס ברענט לגבי פנים, און פון
וועלכן די ויץ שפארט לגבי חוץ. זיין וועלט האט אויסגעזען אן אפלאקאליפ-
טישע און זי האט ניט געקאנט פארשטיין, פון וואנען ס'נעמט זיך צו
איר, צו אט דער וועלט, אזא צוציאונגס-קראפט. ס'האט זי פארקאפט
דעם צעשויערטנס רוף אריינצודרינגן, גיין וואס ווייטער, טיפער אין
שרעקלעכן געוועב.

זי האט געענטפערט אויף דעם רוף. אריבערגעטרעטן די שוועל,
אנגעהויבן שפאנען מיט ניט זיכערע טריט, און פארלאזן קאן זי ניט
מער. צו מאל פרעגט זי זיך, וואס ציט זי איינגטלעד, די וועלט מיט
איר גרויזאם, אדער גאר ער, דער וואס האט זי געמאלט מיט אזא
ליידנשאפטלעכער פארביסנקייט. זי מיינט, אז א קלארער ענטפער גויף
אט דער פראגע וואלט איר געהאלפן זיך ארויסדראפען פון איר צושטאנד
א צושטאנד כון איינעם, וואס בלאנדזשעט אין וויסטעניש. זי פרואווט
זאמלען די געדאנקען און זיי קלעפן זיך ניט איינער צום צווייטן, פארטשע-
פען זיך אין יעדער קלייניקייט, אין פענצטער און טירן, אין טרעפ
און קוימענעס, אין בוימער און גרעזלעך; אויפן ארט פון זון אין זיך,

וילן זיי גאר טרען, וואס ס'געשעט אויף יענער זייט געלע און גרינע ווענט, עס איבערראשט זי די ווייסקייט נון צום לופטערן ארויסגעלייגטע קישן און קאלדערעס, א ווייסקייט וואס דאכט זיך ביז חלשות דערווידער אין איר געקראמאלעטער זארגלאזיקייט און אנהלומותדיקייט. באלד וועלן זיך באווייזן א פאר ווייסע פוכקע ארעמס, וועלן טרייסלען און אויסקאלאפן דאס בעטגעוואנט, אויסשפרייטן געפרעסטע ליילעכער אויף ברייטע טאפ. בעטן, אויפבלאזן די קישן און אלץ וועט ווארטן שטום און לאנגווייליק אויף קיילעכדיקע פנימער און פעטע שאציקע גופים, וועלכע וועלן אויסכראפען א כמעט בהמהשן ש.א.ף.

„בררר, ווי לאנגווייליק.“ ס'וויל זיך איר אנטרינען פון דא, הויבט זי אן שפאנען גיכער, כמעט לויפן. זיך דערנענטערנדיק צו דער היים, פארלאנגואנט זי ווידער די טריט, עפנט פאמעלעך דאס אייזערנע טיר. דער היימישער סקריפ דאכט זיך דאס מאל א צו שארפער, ווי ער וואלט וועלן עמעצן וועקן, אונזאגן אז זי קומט. דאס הארץ טוט א צאפל. זיי ווארטן. היינט וועט מען מער דעם צוזאמענשטויס ניט קלאנען אויסמיידן. סוף כל סוף האבן זיי זיך דערוואוסט. עמעצער האט דאך געמוזט צו טראגן. זי נעמט זיך אן מיט כוונט, שפאנט זעלנעריש איבער די קיילע-דיקע שטיינדעלעך, וואס מ'האט מיט א פאר טעג פריער אויסגעשיט אויף דער אלייט, וועלכע פירט צו די טרעפ. איצט ווייסן זיי שוין אז צווישן אונדז האט זיך געעפנט אן אפגרונט, אז ס'איז אויסגעוואקסן א וואנט וועלכע שיידט אונדז אויף אייביק.“

זי האט זיך אפגענארט. טאטע מאמע האבן אויף איר געווארט ווי שטענדיק מיט פון נחת גלאנציקע, פייכטע אויגן.

יוליוס, קיראס אדער קריסטינעס, ווי מ'האט זי דעמלט גערופן, פאטער איז א נעאלאג. א סך יידן-נעאלאגן האבן געלעבט צו יענער צייט אין די רומענישע צפון-מערבדיקע שטעט: סאטו-מארע, גרויס-ווארדיין, טימישארא, קלוזש און אין אן א שיעור אנדערע. ביי די נעאלאגן האבן די שטעט געטראגן זייערע אמאליקע נעמען. דאס האט געהערט צום קולט. דער באגריף נעאלאג האט אין זיך איינגע-שלאסן אן ארט לעבן, האט געדארפט כאראקטעריזירן מערב-מענטשן, אדער מענטשן מיט א צענטראל-אייראפעאישן שניט. זיי האבן געהאט זייערע שילן וואו זיי האבן געדאוונט פון סידוריגלעך מיט דייטשער איבערזעצונג, געטראגן קליינע טליתמלעך, אינגאצן א טפח, מיט

עטרות א ווערעשקע. צו דער תורה פלעגט מען זיי אויפרופן ביי זייע-
רוע עטוואס פארגוישטע נעמען. די אסימילאציע האבן זיי ניט אויס-
געשלאסן, אין דער מאס, אין וועלכער די ניט-יידישע פאמיליעס
זענען געווען גרייט זיי אויפצונעמען „אין זייער שויס“. שמדן זיך איז
ניט געווען קיין הימל איינרייסעניש. אויף באפיאותטע און באשטריימלטע
יידן פלעגן זיי קוקן מיט ביטול. דאס גיין שבת אינדערפרי אין שיל
אריין, מיטן טלית אונטער דעם קאפטן, איז פאר זיי אויסגעקומען א
ווילדע עקשנות, א באזייער עזות פון אפגעשטאנענע מענטשן, וואס
זענען ווערט דאס שטיינדל פון אן אומשולדיק שייגעצל. „ס'איז דאך
באמת א משוגעת, און אן משוגעים ווארפן צו מאל קינדער א שטיין-
דעלע“. מ'זאגט אז אילן דעמלט, ווען מ'האט זיי געפירט אין די גאז
קאמערן — אין דער צייט כוון דער צווייטער וועלט-מלחמה איז די
גרעסטע טייל פון אט די שטעט ארונטערגעפאלן אונטערן דער אונגארישער
ממשלה — האבן זיי זיך געוואונדערט פאר וואס מ'טרייבט זיי צוזאמען
מיט די ארטאדאקסן. היתכן, ווי אזוי נעמט מען ניט אין באטראכט,
אז זיי זענען געווען גרייט זיך אויסצומישן מיט דער ניט-יידישער
באפעלקערונג!“

אויסמיטן זיך מיט דער ניט-יידישער באפעלקערונג איז ניט מער
ווי געזאגט. אויסמישן מיינט דאך צוויי צדדים און דערצו, ביידע זאלן
דערויף מסכים זיין. אין דעם פאל האט מען אבער דעם צווייטן צד אזוי
ווייט ווי כמעט ניט געפונען. אפשר אויך דערפאר ווייל די נעאלאגן זענען
געווען איבערקלויבער. שדכענען זיך צו אבי וועמען האבן זיי ניט געוואלט.
די בילכערסטע, דאס אויבערשטע פון שטייסל זענען געווען די מאדיארן.
ס'האט זיך געדאכט, או פון זיי שיינט נאך דאס אמאליקע ליכט, די
שיין פון דער גרויסער, „וואוילטעטיקער“ עסטרייכישער קרוין. אויך פון
די מאדיארן זענען פארשטענדלעך געווען אויסגעשלאסן מענטשן אן א
שטאנד, אן א געזעלשאפטלעכן פארנעם, נחית-דרגה'ס. עפעס אנדערש,
אדוואקאטן, דאקטוירים, אדער יינגעלייט וואס שטאמען פון געוועזענע
„נאבעלע“ משפחות. אמת, די טיטלן זייערע האבן היינט ניט מער דעם
זעלבן גלאנץ, דעם זעלבן ווערט וואס אמאל, ס'איז אבער דאך אן השקעה
א מין אינוועסטיציע, א לאטעריע, וואס קאן זיך ווער ווייסט, אויסלאזן
מיט א געווינס. צו אט דעם מין נעאלאגן האט געהערט — כאטש ניט
הונדערט-פראצענטיק — יוליוס, דער אייגנטימער פון א מאנאפאקטור-
געשעפט, א טויף צווייטשטאקע הייזער אויף דער הויפט-גאס. גערעדט

האט מען אויך וועגן אקציעס אין בענק, וועגן תבואה-געשעפטן, וואס ער פירט דורך אונטערגעשטעלטע בעמען (מ'זאל באהיט זיין פון אן עין-זרע) און אפילו וועגן מאיאנטיקעס וואס געפינען זיך זיך אין פארווארפענע געגנטן. געוואוינט האט ער אין אלטן הויז, וואס איז אים געבליבן בירושה פון שווער, און וואו קירא איז געבוירן געווארן. פון אמאליקן הויז איז געבליבן ווייניק. יעדעס יאר האט מען אבערגעבויט און צוגער-בויט, אפגעקויפט שכנותדיקע הייף, פארברייטערט דעם גארטן, אויפ-געשטעלט אסאבניאקעס.* פארלאזן האט הויז האט ער נישט געטראגט און נישט געוואלט. מיט אט דער שטוב איז געווען פארבונדן די שפע זון די געבורט פון זיין איינציקער טאכטער און טרייסט. אין קיראן האט יוליוס געזען זיין חיקון. אנשר דערפאר, ווייל זיין לעבן האט נישט אנגעהויבן אין אט דעם הויז מיט די גרויסע צימערן, מיט לייבן און אדרער-נעגל שניצעריי באפוצטן מעבל, מיט אנגעפראטעט** אלט-מאדישע קאסטנס, געקאוועטע אין בראנדזענע רייפן און קייטן. יוליוס האט געשטאמט פון אן ארטאדאקסישער משבחה. ווען ער איז אלט געווארן דריי יאר, האט אים זיין טאטע אפגעפירט צון א דרדקי מלמד, צו פיר יאר האט ער אים אנגעהויבן מיטנעמען יעדן פריטיק און ערב יום-טוב אין מקווה, ביי צען יאר האט ער געקאנט אונטערשיידן, לויט דעם שער-בלאט, א תלמוד בבלי פון א תלמוד ירושלמי. צו בר מצוה האט ער געהאלטן א דרשה און אפגעקאקט די הפטורה אויף אויסנווייניק. דערנאך האט אים זיין טאטע, מיט א טרויער וואס איז אים געבליבן איינגעשניטן אין זכרון, אפגעגעבן אלס שיקיינגל אין א מאנאפאקטור-געשעפט. די סיבה פון טרויער האט ער נישט געקאנט דערגיין, וויסן, צי איז דעם טאטנס טרויער מחמת דעם וואס ער האט אים געוואלט שיקן אין ישיבה און די פרנסה האט נישט געקלעקט דערויף, צי גאר דערפאר ווייל דער סוחר, צו וועלכן ער האט אים געפירט, ווי צו דער עקידה, איז געווען א נעאלאג. געוואוסט האט ער יא, אז ביי די ארטאדאקסן האט א נעאלאג געהייסן, אזוי ווייט ווי כמעט א האלבער משומד.

א לאנגע צייט איז יוליוס געבליבן אין דעם זעלבן געשעפט. דא איז געווארן פון היאל, יוליוס, פון שיקיינגל א קומי, פון קומי,

* אסאבניאק — אפגעזונדערטע וואוינונג.

** אנגעפראטעט — אנגעשטאפט

אן אָנגעשטעלטער, כּוּן אָנגעשטעלטן דער קינזטיקער איידעם, און פון איידעם דער יורש פון געשעכט, פון די הייזער, און אקציעס, פון אן עטוואָס צוגעשלאָגענעם ווייב מיט אַ שטענדיק גוטמוטיקן שמייכל, און אַ קינזטער פּנימ. זי איז געווען די וואָס האָט זיך אָפּגעגעבן מיטן פּאַרגרעסערן דאָס הויז. זי פּלעגט ניט אויסשטעלן אַדער איבערשטלן דאָס מעגל אין די צימערן, נאָר בויען ארום דעם נייע ווענט, עכענען פענצער, טער, הייז אַדער אַרצפּלאַצן די סטעליעס. פאַר איר איז יעדער שטיק מעגל געווען און אַרונ קודש, אַדער אַ מזבח, און דאָס צימער אין וועלכן ס'איז געשטאַנען, אַ היכל. יוליוס האָט זיך ניט געמישט, חוץ די פּאַדער-שטע צימערן, אויף וועלכע ער איז באשטאַנען, זיי זאלן בלייבן כּמעט ליידיקע, פאַרגאַסענע מיט לופט און זון, דאָס קינד זאל זיך קאַנען פריי באוועגן. דאָ איז ער אויך געוואָרן אַ נעאַלאָג. און כּאַטש ס'זענען אוועק אזוי ניל יאָרן, און די נעאַלאָגן האָבן אים אויפגענומען מיט גרויס כּבוד. האָט ער זיך געזילט ווי אַן איבערלויזער, ווי אַ גר. דער כּבוד האָט גע-הערט ווי אים האָט זיך געדאַט, דעם מאַנואַקטור-געשעט, די מער אַדער ווייניקער פאַראַנענע אקציעס אין בענק, די גיטער און תּבואַ - געשעפטן.

דאָס קינד האָט געוואַקסן אַ ליכטיקס, האָט זיך יוליוס געוואַרעמט ביי זיין אייגענער זון. קירא איז געווען זיין וועלט ביז ער האָט מער דערפילט ווי זיך דערוואַוסט און זי האָט אַן אַנדערע. ער האָט שוין געמאַכט מיט דעם געדאַנק, און אזוי דאַרף זיין, און אזוי איז געווען שטענדיק. אויך ער האָט פאַרלאָזט זיין טאַטנס וועלט און זיך, ווילנדיק צי ניט ווילנדיק, אריבערגעפּעקלט אַין אַן אַנדערער. וואָס זשע פאַר אַ טענות קאַן ער זאָבן צו זיין טאַכטער? ניין, יוליוס האָט קיין טענות ניט געהאַט. פאַר-דריסלעך איז אים נאָר אויסגעקומען דאָס וואָס צווישן אים און זיין טאַכטער וואַקסט אַ מחיצה, און זשע ניט אזוי די מחיצה, ווי די קילקייט וואָס האָט אָנגעהויבן בלאָזן נון יענער זייט צווישן-ווענטל. שלום האָט ער געמאַכט, אָבער פאַרשטיין האָט ער ניט פאַרשטאַנען. ער האָט זיך ניט פאַרגעשטעלט און ביי זיבעצן יאָר קאַן מען זאָגן לאַ זון דורך, מיט דעם מיין אויף אַ גאַנצן לעבנס-שטייגער. ער האָט געמיינט, און כּדי צו זאָגן אזעלכע ווערטער מוז מען האָבן אַ היפּען טייל פון לעבן הינטער זיך. דעם גלויבן אין ברענענדיקע דערנער, וועלכע דערציילן מינדערע-עריקע ווי אזוי ארויסצופירן די וועלט אויף אַ דרך הישר האָט ער פאַר-לויבן אין יענעם שבת, ווען ער איז געגאַנגען צום ערשטן כּאַל דאווענען

אין דער נעאלאגישער שיל. די דערנער נביאות, ארויסגערעדט פון מינ-
דעריעריקע, האָט אים אויסגעזען א מפיבושתדיק קרומפיסיקע.

אזוי איז צו קיין צוואמענשטויס צווישן קיראן מיט אירע עלטערן
ניט געקומען. ניט דעמלט ווען זי האָט זעלנערליש געשפאנט איבער די
קיילעכדיקע שטיינדלעך פון דער אלייע, וואָס האָט גענירט צו די מלכות-
דיקע טרעפ, און אויך ניט שפעטער. די געשעענישן האָבן א יאָג געטאָן.
די קיינע מלחמות פון די דרייסיקער יאָרן האָבן זיך געענדיקט, א פאָר
לענדער זענען פארשוואונדן, די וועלט האָט מיט אלע כוחות געוואָר
גלויבן אין שלום, כְּשֶׁשׁ אין דער לופט האָט זיך געפילט דער ריח פון
א גרויסער צווייטער וועלט-מלחמה. גאליציאנער, מאָלדעווער און מאראָ-
מאָרעשאנער יידן האָבן ווייניק געוואוסט, און נאָך ווייניקער געגלויבט אין
די צוואַגעצן וואָס האָבן זיך דערטראָגן פון ווייטע קאנטן, אן דער שלום
איז פארוילכערט איהן ניט ווייניקער ווי טויזנט יאָר. ביי מחדש זיין די
לבנה פלעגן זיי אונטערשפרינגען מיט כער ברען און מיט שטארקער
פארמאכטע אויגן ביים „כך לא יוכלו כל שונאי לנגוע...“ ס'האָבן זיי
געשראָקן די לבנה-פלעקן. א ייד פון קליין ראדעוויץ, ניט ווייט פון
פרוט האָט געפרוואוּט שטילן די געמיטער פון דער אָרעמער קהילה מיט
א תמימותדיקער נביאה, פארוזיקערנדיק דעם עולם אן ס'איז ניטאָ וואָס
צו זאָרגן, ווייל ס'וועט ניט זיין גאָרניט „וואָס הייסט רבי אברהם,
דער ייד האָט געהייסן אברהם, און דער נאָמען אליין איז געווען גענוג
אויף משפיע צו זיין אויף אן עדה יידן, ס'וועט ניט זיין גאָרניט.“
האָט געפרעגט דער דערשראָקענער עולם און געבעטן ער זאָל אויב-
קלערן די משפיע פון זיין נביאה. „שייך וואָס ס'הייסט? דאָס וואָס איר
הערט, האָט רואיק געענטפערט דער אלטיטשקער, ס'וועט ניט זיין קיין
בומל, קיין פלייש וועט ניט זיין, קיין צוקער. קיין ברויט, רחמנא-
לצלן, מיט איין וואָרט. ס'וועט ניט זיין גאָרניט.“ דעם יידנס נביאה איז
פאמעלעך, געקראַכן, זיך געצויגן ווי קרעץ איבער דערבער, שטעטלעך
זון שטעט, פון דער פּעריפּעריע צום צענטער, גרענעצן זענען געוואָרן
באוועגלעך, מענטשן נאָך מער דערשראָקענע, און אויף יידישע געסלעך
די ווערטלעך אין חכמות, ערב תשעה באבדיקע.

אן איינעם א פרימאָרגן, איז קיראס מוטער אריינגעקומען אין
עסזימער א פאָרענדערטע. יוליוסן האָט זיך אויסגעוויזן, אן דער גוט-
טיקער שמייכל איז פארשוואונדן פון איר פּינצטער פנים, ווייל עפעס
א ניט-גוטער האָט אים אָפּגעקראַצט מיט טיייליש פאָרגעניגן אין פארלוין

פון דער נאכט, מיט אזא כוונה, בין ס'איז פון אים קיין שריד ופליט
ניט געבליבן. איבערראשט האט אים ניט אזוי איר פארפינצטערטקייט, ווי
די גרויזאמע שרעק וואס האט געטליעט אין אירע אויגן. א צייט האט
זי אויף אים געקוקט ווי אויף א פרעמדן, איר בליק האט געברענט
מזשפהדיק שווארץ. זי האט אנגעהויבן רעדן מיט ניט פארשטענדלעכע
ווערטער, א משונהדיק תרגום לשון, הארטע קלאנגען פון א ניט געהערטער
וועלט. פלוצים איז זי געפאלן אויף די קני, אים געקושט די פיס, זיך
געריסן די הארץ פון קאפ נאך דעם זיך מאַדנע א הויב געטאָן פון
אומדערווארטן כורעים מיט צעפאטלטע הארץ, מיט גרינע פייערלעך
אויף דעם פארוויסטן פנים, און דאס ווידערקול מיט וועלכן זי האט
געזאגט:

— מיר מוזן זי אוועקשיקן צו אונדזערע פריינט קיין אראד, זי
טאָר בשום אופן דאָ ניט בלייבן, ראטעווע אונדזער קינד! האט גע-
קלונגען משונה ווילד.

— וואס פלוצים?

— פרעג ניט! האט זי געיעכצט. די קללה טאָר מען אויף די
ליפן ניט ברענגען. מ'קאָן נאָך, באהיט זאל מען זיין, אלץ קאליע מאכן.
שא, פרעג ניט!

— און די גימנאזיע, האט ער זי געפרוואוט אַפּרעדן.

— אין אראד זענען אויך פאראן ליציען. בעסער פארלירן א יאָר
איידער איינשטעלן דאס לעבן.

— פיקוח נפש! נו, און מיר? מיט אונדז וואס וועט זיין? האטן
געפרעגט יוליוס מיט דער האַפּענונג אז די שאלה וועט איר אומקערן
די געדאנקן.

— מיט אונדז? איבערהורנדיק די פראגע, האָבן אירע אויג
באקומען דעם פריערדיקן גלאַנץ, נאָר איין רגע, אַדער אפילו קיין רגע
ניט. מיט אונדז, האט זי קוים געשטאַמלט, מיט אונדז זאל שוין זיין
דאָס וואָס ס'וועט זיין מיט אלע יידן פון שטאָט.

נאָך צוויי וואָכן, ווען יוליוס האט געזען אז זיין פרוי לעשט זיך
אויס פאַר שרעק, אז ס'איז פון איר כמעט קיין העלפט ניט געבליבן,
האט ער זיך אנטשלאָסן, און איבערגעשיקט די טאַכטער פון גרויס-
ווארדיין צו די פריינט קיין אראד, מיט דער האַפּענונג אז ס'וועט ניט
זיין אויף לאַנג.

איצט גייענדיק אויף דעם אראדער הינטערגעסל, א צעאָקערטס פון פויערישע שווער באַרייפטע וועגענער, און אריינטרעטנדיק אין אַ גרוב, אוי אומגעריכט אז דאָס האַרץ האָט אזש א צאָפּל געטאָן, האָט קירא זיך דערמאנט אין יענעם פאַרמיטאָג ווען זי האָט געבאַנְדזשעט אויפן וועג פון גימנאזיע אַהיים, געפראוּט טראַכטן וועגן זיך, ווי וועגן א דערוואַקסענער, געמיינט אז צווישן איר און די עלטערן מוז עס קומען צו א צוואַמעשטויס, און א שמיכל טוענדיק צו יענער ניט צושטאַנד-געקומענער מלחמה, האָט זי פאַרביסן די ליפן. זי האָט דערפילט דעם ריר פון קינד אין בויך, זיך דערשראָקן און שטיין געבליבן. דער באוואַפנטער זעלנער האָט דאָס ניט באַמערקט, ווייל איר שטיינבלייבן האָט געדויערט ניט מער ווי אַ רגע. אַפּשר האָט ער נאָר געמאַכט דעם אָנשטעל אז ער באַמערקט ניט. מעגלעך אז דער מיטליעריקער באוואַפנטער פויער וועלכן די מלחמה האָט פאַרוואַרפן פון מאַלדעווישן דאָרף אזש ביז אהער קיין אראד, האָט געהאַלטן, אז דאָס וואָס ער איז אזוי ווייט פון די פראַנט ליניעס, איז א חסד פון זיין ליבן נאַמען און זיך געסטאַרעט אַפצודאַנקען אויף זיין אופן: אַפּשווייגן וויפּל עס לאָזט זיך. איינשטעלן זיך טאָר מען ניט, ס'קאָן פאַרשטאַנען ווערן ווי א לעסטערונג. ווען גאָט זאָל געווען וועלן, ער זאָל איינשטעלן דאָס לעבן, וואָלט ער אים דאָך געווען געשיקט אַזיין, אין די שוצגראַבנס, אין וועלכע מ'האַט פאַרשיקט כמעט אלע פון זיין דאָרף. אַבער פאַרשווייגן...

דעם קינדס אויפּטרייסלען האָט זי דאָס מאָל אנדערש דערשראָקן ווי מיט צוויי חדשים צוריק, ווען ס'האַט זיך צום ערשטן מאָל א ריר געטאָן. דעמלט איז די שרעק געווען באַגלייט פון אן אומגעהויערער פרייד, ס'האַט אויסגעזען אן ער-ציטערניש אויף וועלכן מ'ווארט ווי אויף א דערלייוונג. נאָר דאָס האָט געקאָנט ברענגען דעם ענטפער אויף דער פראַגע, וואָס האָט געבויערט און זיך איינגעשניטן אין איר גאַנץ וועזן. ס'איז געווען א בלינדע פרייד, א פינצטערע ליכטיקייט, א הייליקע לייכטיקייט. זי איז געזעסן אויף דעם פון גראַבע ברעטער צונויפגעקלאַפטן בעטל און, ווער ווייסט, צום וויפּלסטן מאָל געטראַכט וועגן באשעפעניש וואָס זי טראַגט אין זיך. דאָס איז געווען די איינציקע ממשותדיקע אַג-וועזנדיקייט פון מאָ, זייט ער איז אוועק אין די בערג. אין שטאַט האָט ער מער ניט געקאָנט בלייבן. דאָ איז אויף אים געווען אַנגעשטעלט אן ארמיי

מכלומרשט גלייכגילטיקע בליקן, טונקעלע גרילן, באהאלטענע בינאקלן
שטיבער זענן אים נאכגעגאנגען, פענצטער האָן אים נאָכגעקוקט, זיינע
טריט האָבן געלאָזט גרויע שפורן אויף ווייסע טראַטואַרן. ניין, דאָ האָט
ער מער ניט געקאָנט בלייבן. איו ער אוועק, און קירא איו געבליבן
אליין. די נעכט זענען געוואָרן לענגער, און איו די טעג האָט זיך געשלייכט
אן אומבאשטימטע פוסטקייט. ניט געווען מיט וועמען א וואָרט ארויסצו-
רעדן, און רעדן האָט זיך געוואָלט. פלעגט זי רעדן מיט מאַטלען. געקוקט
אויף דעם יוירענדיקן בויך און געפירט דעם שוועס, צוערשט מיט מאַטלען
פון וואָלד און שפעטער מיט דעם מאַפלייש, וואָס איו אין איר גע-
וואקסן, אַניאַגנדיק א משונהדיק געפיל פון פרייד און מורא. א שווייג-
דיקער שמועס איו עס געווען. „א הארטער ביסטו מאַ. וואו האַסטו אַ-
געזאַמלט די געבענטשטע האַרטקייט? וואוהין איילסטו אזוי נאר זון גונ-
טערגאַנג מאַ?“ „די פינצטערניש איו מיין באַשיצער. די חיילעך איו וואָלד
שיצט די נאַכט.“ „ניין מאַ. ס'איז ניט אמת. פאַר וואָס שטילן מיין זאַרג,
מיין מורא ווי מען שטילט א פיצל קינד? די חיילעך שיצט ניט די נאַכט.
בליקן כוון וועלן און ווילדע קעץ שפאַלטן די נאַכט, ווי א טרוקעניש די
ערד. חיילעך שיצן די צווייגן פון די בוימער. גרינע, געלע און רויטע
בלעטער שיצן זיי.“ צו מאַל איו דער שמועס געווען אן אומרויאיקער,
א שווייגנדיקער, מיט אומרו געוועבטער שמועס, ניט ניט מאַטלען פון
וואָלד, נאָר מיט דעם, וואָס איו געוואקסן אין איר אינגעווייד, וואָס
זי געפירט דאָס געשפרעך. „וואָס פאַר א באַשעפעניש ביסטו וואָס דריקט
ווי א שטיין? א באַשעפעניש, וואָס וואקסט און דריקט מיט שרעקלעכער
שטומקייט. אַך. וואָלט דאָ געווען די מאַמע! נאָר זי וואָלט געקאָנט פאַר-
טרייבן דעם קאַשמאַר. זי ווייסט דעם אמת. דעם גאַנצן און זיינדיקן
אמת ווייסט זי. ער האָט באַשיינט איר פנים מיט א גוטמוטיקן שמייכל.
אזוי זעט אויס דער שמייכל פון וויסן, און זי האָט געוואוסט ווייל זיי
איר איו עס געווען נאָך דעם.“ און פלוציג דער ערשטער ריר, דאָס גרוי-
סע ערד-ציטערניש און די בלינדע פרייד, וואָס פאַרפלייצט אַזע אבריים:
ס'איו א לעבעדיקס! מאַ לעבט אין איר, ער הערט זיך צו אויפמערקואם
צו אירע דערציילונגען, נשעת זי שפאַצירט מלכותדיק אין פאַטערלעכן
גאַרטן. דאָס צימערל איו געוואָרן ברייטער, ס'איו דאָ וואו זיך צו גאַ-
וועגן אין דער נייער גערוימיקייט. גייט זי פון דער טיר צום פענצטער
און דערציילט וועגן הימל בלויקייט און יא שוואַרצקייט, ווערט די פטע יע

א זוניקע, און די פאָדלאַגע א גילדענע. פון פענצטער צו דער טיר דער-
צייט זי וועגן בערג און וועלדער, שיינט א פארגליווערטע זון איבער
צווישן געדיכטע געוויקסן זיך שלייכנדיקע געשפענסטער. אצינד האט זי
צוויי מאַס, איינעם א שטיף-שווייגנדיקן מיט וועלכן זי רעדט וועגן ליכ-
טיקע צימערן, מיט פון ווינט אויפגעבלאָזענע פיר האַנגען, אויף גרויסע
ברייטע פענצטער, און איינעם א פארהארטעוועטן נאָך וועלכן זי יאָגט
אין שלאַפלאָזע נעכט, איבער קיין מאַל ניט געזעענע לאַנדשאפטן, אין
אַנדנאָאיקע טאָלן צווישן אָפגעריסענע סקאַלעס, שיצט אים פון בייו מיט
איר מיט לעבן געלאָדענעם קערפער.

מ'זאָגט אז דער פארהארטעוועטער מאַ איז איצט דאָ ניט ווייט, אז
אין די בערג איז פאָרגעקומען א אומברחמנותדיקע שלאַכט, אז פיר
שטראַף-באַטאַליאַנען האָבן דריי מאַל געקעמט וועלדער און בערג אין דער
לענג און אין דער ברייט, אז מאַ האָט געמוזט פאַרלאָזן יענע געגנטן און
זוכן א מקלט אין שטאָט, זיך אויסבאהאַלטן ערגעץ אין א קעלער פון די
הינטעגעסלעך, אָדער אין איינעם פון די שטיינערנע הייזער, וואָס אויף
דער הויפט-גאַס. דערפאַר פירט זי, ווייזט אויס, איצט דער זעלנער צו
דער פאַליצי-סעקציע.

4

דער געדאַנק צו פירן קיראן דורך די הינטערגעסלעך, באַגלייט
פון א מיט אן אלטמאָדישער ביקס באוואָפנטן זעלנער, איז געווען סא-
וואס. קאָזשן, דער קאַמיסאַר-שעף, האָט אים אָנפאַרטויט דעם פאל מאַ.
ער האָט געשעצט סאוואס פאַליציאַישע פעיקייטן וואָס זענען באַשטאַנען
איבערהויפט פון אויסערגעוויינטלעכער עקשנות. סאווא איז געווען דער
וואָס האָט אויסגעפונען איינעם וועלכער איז באַגאַנגען א מאַרד, נאָך גאַנצע
צען יאָר זוכענישן. ער האָט גענישטערט איבערן גאַנצן לאַנד, נאַכגעגאַנ-
גען און פאַרלוירן שפורן, דערשמעקט נייע, ביז ער איז, סוף כל סוף
צו אים דערגאַנגען. אין יענער צייט האָט ניט געמאַכט אזא רושם סאוואס
פאַרביסנדיקט ווי זיין עדות זאָגן פאַר די געשוואַוירענע, וואָס האָט זיך
געענדיקט מיט דער בקשה מ'זאָל דעם שולדיקן מוחל זיין, מ'זאָל אים
באַפרייען. ער האָט דערווייזן מיט אומגעהייערער פשטות אז דער מאַרד איז

קיין מאָרד ניט, און דער מערדער ניט קיין מערדער. ס'איז ניט די רייד
 פון שנאה אָדער פון א מאַטעריעלן אינטערעס, צי גאָר פון נקמה — די
 געוויינטלעכע מאַטיוון פון מאָרד — ס'איז ניט מער ווי אן אומגליקלעכער
 צופאַל, און דעם מערדערס צו פרי גרוי געוואָרענע האָר זענען א גענו-
 גנדע שטראַף. דעמאָלט זענען די צייטונגען געווען פול מיט ספעקולאציעס
 און פלפולים וועגן דער פאַלקסטימלעך טיפער פילאָסאָפיע פון פאַליצימאן.
 אין די ערשטע מלחמה יאָרן האָט קאָזשוך רעקרוטירט סאוואן אין זיין
 אַפטיילונג, ניט צוליב זיינע קענטענישן אויף פילאָסאָפישן געזיט. ער האָט
 געוואָסט, אז סאווא איז געוואקסן אויפן דאָרף, אז אין צייט פון שניט
 האָט ער זיך אָנגעזען מיט מענטשן וואָס פאלן פון סטייגן שטרוי אויף
 שאַרפע קאַסעס, מיט פערד וואָס שפאַלטן קעפ מיט די הינטערשטע קאָ-
 פעטעס, מיט אַקסן וועלכע לאָזן ארויס די קישקעס מיט שפיציקע הערנער,
 מיט העק וואָס פליען פון הענטל אויף אומדערוואַרטע טראיעקטאָריעס,
 און דער מערדער איז געווען א פויער. קאָזשוך האָט אויך געוואוסט אז
 ווען דער מערדער זאָל געווען זיין א שטאַטישער, וואָלט סאווא ניט
 געווען געהאַט קיין שום בקשה צו די געשוואוירענע. „שטאַט-מענטשן,
 זאָלן זיי זיך אליין אן עצה געבן“. אין זיין אַפטיילונג וועט ער האָבן ס'-
 רוב צו טאָן מיט שטאַט-מענטשן וועלכע ער האָט ניט זייער ליב און דערצו
 מיט אזעלכע וואָס געבן ניט אַפ קיין באזונדערן כבוד דער פאַליצי לויט
 סאוואס איבערצייגונג די הייליקסטע פון אלע אינסטיטוציעס.

קאָזשוך האָט אַנפאַרטרויט דעם פאל מאַ סאוואן, ווייל ער האָט
 געוואוסט אז אויב מאַ באהאלט זיך אויס אין שטאַט, איז סאווא דער
 איינציקער וועלכער וועט זיך צו אים דערנישטערן. נאָך צוויי וואָכן אומ-
 זיסטיקע זוכענישן, האָט סאווא באַשטימט אויסצושטעלן אגענטן ארום
 דעם הויז אין וועלכן ס'האָט געוואוינט קירא. דער עד-היום קלאסישער
 מעטאָד פון אלע פאַליצייען צו באוואכן דאָס הויז פון דער געליבטער
 איז געבליבן אַן רעזולטאַטן. סאוואן האָט ביז גאָר געוואונדערט דאָס ניט
 נאָרמאַלע באַנעמען זיך פון מאַדנעם וואַלד-רויבער. ער האָט ניט געקאָנט
 פאַרשטיין, וואָס פאַר א מענטש קאָן זיין אַט דער מאַ, ווי אזוי איז עס מעג-
 לעך, ער זאָל זיך אין אזא מאַס אַפּטרייסלען פון דעם וואָס געהערט צו דער
 מענטשלעכער נאַטור. אין זיין אופן דענקען איז ער, ניט וויסנדיק, געווען
 דער פאַרגייער פון יענעם גרויסן שריפטשטעלער, וואָס וועט מיט יאָרן
 שפּעטער באַהויפטן, אז א דאָרפס-מענטש בלייבט א פויער, אפילו דעמאָלט

ווען ער דערגרייכט די העכסטע שפיצן פון וויסן און קולטור. סאווא האָט
געוואָוסט, אז מאָ שטאַמט פון דאָרף און דערפאַר האָט אים זיין באַנעמען
נאָך מער געוואונדערט. ווען ער האָט דערציילט קאָזשוכן וועגן זיין דורכ-
פאל מיט די אויסגעשטעלטע אַגענטן ארום קיראַס וואוינונג, האָט דער
קאָמיסאַר ניט מער ווי געצויגן מיט די אַקסלן. אים אויפּקלערן, אז מאָ
איז א פאל, וועלכער פאַסט ניט אין די ראַמען פון זיין קלאַסיפיקאַציע,
האַט קאָזשוך ניט געוואָלט. אים האָט זיך מער ניט געגלוסט האַלטן לעק-
ציעס, מוסרן, אזוי ווי ער פלעגט טאָן אָנהויב מלחמה. ער איז מיד
געוואָרן, און ניט נאָר מיד. פאַר דער צייט האָבן זיך אָנגעזאַלט ספּקוט
אין שייכות מיט דער וועלטס פאַרשטאַנד. ער האָט אָנגעהויבן טראַכטן
וועגן סורפּריזן, ער האָט געפילט אז ס'קומט א צייט וואָס שטעלט אין
געפאַר זיין לאַגע, אז ער קאָן עפעס פאַרלירן, אז די צוקונפּט פון זיינע
מיט אַזוי פיל מי פאַרשאפטע באַקוועמלעכקייטן, איז ניט מער קיין
זיכערע. אזוי אז ער האָט זיך באַגניגט ניט א צי טאָן די אַקסלן, ווי
איינער רעדט: נישקשה, דו וועסט דיר שוין אן עצה געבן. און סאווא
האַט זיך אן עצה געגעבן, און ווידער אלס פאַרגייער כּון איינעם וועלכן
די וועלט וועט באַטראַכטן נאָך בעת חיו כמעט ווי א גאון און וועמענס
אויפפאַסונג וועט באַשטיין אין דעם, אז אויב א געוויסער צושטאַנד
הויבט אָן פּרירן, אויב דער אַנגרענאַזש פאַרהאַקט זיך, מוז מען — כדי
ארויסצופירן פון טויטן פונקט, פון רעאַטיוון גלייכגעוויכט — די לאַגע
אונטערהיצן, מוז איינער פון די צדדים אָננעמען אַפענסיווע מיטלען. ניט
טראַכטנדיק אז ער באַנייט א גאַנץ נייעם וועלט קאַנצעפּט, וועלכער וועט
צום באַדויערן אַפילו זיין נאָמען ניט טראַגן האָט סאווא באַשטימט אַרעסטירן
קיראַן. זיין פלאַן איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס ס'איז ניט מעגלעך,
אז פירנדיק די אַרעסטירטע איבער גאַסן און הינטערגעסלעך, באַגלייט פון א
זעלנער, זאָל זיך ניט דערוויסן דערפון מאָ, און אויב ער וועט זיך דער-
וויסן, וועט ער זיכער ניט ביישטיין דעם נסיון ארויסצוקוקן פון א כענצ-
טער, וועלן זען וואוהין מ'פירט זיין ווייב, דערפאַר האָט ער געשיקט קיראַן
מיט דעם זעלנער פאַרויס און אליין איז ער זיי נאָכגעגאַנגען פון ווייטנס,
געקוקט צו יעדן פענצטער, גענישטערט בוידעמעס, פּאָדוואַלן און קעלערס.
איינער פון ביידע, האָט ער געטראַכט, מוז זיך אויסגעבן. זי מיט אן
אויפציטערן, אָדער אוועקדרייען דעם בליק און מאָ... מאָ, וועט מען
שוין זען.

אזוי איז קיראן אויסגעקומען צו טראָגן דעם שווערן בויך איבער דעם גריבערגעסל. זיך קוים שלעפנדיק האט זי דערפילט דעם ריר און א שרעקלעכן ווייטיק. דאָס מאָל איז זי שטיין געבליבן לענגער, ניט נאָר א רגע, אָבער אויך ניט. ווי איר האָט זיך געדאכט, א גאנצע שעה אָדער נאָך מער. ווען דער זעלנער האָט זיך דערנענטערט, האָט ער געזען א בלייך פנים און דאָס פערלען פון א קאלטן שווייס. אזוי אז ווען זי האָט פארקערעוועט לינקס אויף א שמאָל געסל פון וועלכן מ'האָט געקאָנט זיך פארנעמען רעכטס, צום פלאץ פון צענטער-שטאָט און פון דאָרט אויף א ברייטער אספאלטירטער גאָס, וואָס פירט צו דער פאָליציי אָפטיילונג, האָט דער זעלנער ניט רעאָגירט. ער איז איר נאָכגעגאנגען א שווייגנדיקער. אים איז געווען אלץ איינס, מיט אים האָט זיך דאָס ווייניק אָנגעקערט. זיין ראָל איז באשטאנען ניט מער, ווי כוון אכט צו געבן, אז די ארעסטירטע זאָל ניט אנטלויפן; און אז זי איז ניט אימשטאנד צו לויפן האָט געקאָנט זען אפילו א קינד.

5

דאָרט, וואו דאָס שמאָלע געסל שלענגלט זיך אריין אין גרויסן פלאץ, איז געשטאנען אויפן ווינקל אן עלטערער מאן, מיט גרויע האָר, געדיכטע וואַנצעס, עטוואָס צו בלויע וואַרצע רינגען אונטער אין די לעכער פארקלאָענע אויגן, ווי ביי איינעם וועלכן די לעבער האָט געמאטערט א גאנצע נאכט. מאָ האָט דאָ אָפגעווארט א דאָקטער. די עטלעכע פאָר-וואונדעטע מיט וועלכע ס'איז געלונגען זיך אדורכצורייסן פון קעסל, האָט מען פארטיילט אין פארשידענע וואוינונגען פון שטאָט און ארומיקע דערפער מאָ איז באשטאנען דערויף אז איינעם פון די פארוואונדעטע זאָל מען זיינקווארטירן צוזאמען מיט אים. ס'האָט זיך אים געדאכט אז ס'איז זיין חוב צו נלייבן מיט דעם שווער פארוואונדעטן, אז ער זאָל אים האלטן אונטער זיין אויפזיג. אפער דערפאר ווייל אים האָט זיך אויסגעוויזן, אז אין דעם קראנקנס פיבערדיקן בליק שפיגלט זיך דאָס שייגעצל ביט סמאָלע-אויגעלעך, מיט איינגעפאלענע באקן און מיט זשאַן-ד'ארקעשער התלהבות, וואָס פלעגט זיצן אין די קורצע זומער-נעכט לעבן דעם פארלוירענעם פריסיק-בערגעלע אויף דער אין פינצטערניש טיף אַטעמענדיקער טאָלעקע,

באזעסן פון א שוידערלעכער, אדער הייליקער זעאונג. אט די דערינע-
 הונג איז אים געווען טייער, ווי א קמיעה, ווי א פארושאווערט מעסערל, א
 קנעפל אדער א זומער-שפרענקעלע וואס באשיצט, שטארקט דעם בטחון,
 פארן שלאפן גיין, או אויך מאַרגן וועט מען אויפשטיין אויף דער זעלבער
 וועלט. די לעצטע טעג האָט זיך די לאַגע פון פארוואונדעטן פארערגערט, אַן
 א דאָקטער האָט מען ניט געקאָנט אויסקומען. ניט האָבנדיק וועמען צו שיקן,
 האָט מען באשטימט אז ער אליין מוז גיין צו דער באגעגעניש. און זיך
 לאַנג צו איר צוגעגרייט. אזוי ווי ער זעט אויס איצט, קאָן דאָס באַגע-
 געניש קיין שום השד ניט ארויסרופן. אן עלטערער ליינדער מענטש האָט
 צו טאָן מיט דאָקטוירים. אזוי אז ער איז געשטאַנען וואיק און געווארט,
 ניט טראַכטנדיק, אז פון ערגעץ וואו קאָן זיך יאווען א סורפריז. ס'אָט
 אים ניט געקאָנט איינפאַכן, אז קירא קאָן זיך באווייזן אויפן פלאַץ. ער
 האָט געוואוסט אז זי פארברענגט איר צייט מיטן כאַווען דאָס קינד,
 הייל אויך ער האָט געהאַלטן אז כאַווען א קינד הויבט אָן נאָך איידער
 עס ווערט געבוירן. ווען ער האָט זי פּלוצים דערווען האָט ער אויפגעציי-
 טערט. איר אַנוועזנקייט האָט צעמישט די געדאַנקען. קירא א שפּאַן פון
 אים. ער מוז זיך באַהערשן, זיך ניט לאָזן פאַרפירן פון באַגער, איר
 ארויסצוהעלפן אין שלעפן דעם שווערן גוף, און איר קוים ציען דעם
 אַטעם. ער מוז תיכף פאַרלאָזן דאָס פלאַץ. דאָס געפאַר איז צו גרויס.
 און דאָך איז ער געבליבן נאָך א מאַמענט. טראָץ דער געפאַר וואָס
 זי קאָן באַמערקן אז דער עלטערער מאַן איז ניט קיין אנדערער ווי ער,
 מאַ, ניט אויסהאַלטן און אים אויסגעבן מיט א באוועגונג אדער מיט א
 ווינק. שווער געווען זיך רירן פון פלאַץ, פילנדיק פון ווייטנס דעם אַטעם
 פון באשעפעניש וואָס זי טראַגט אין זיך, ווי אויך ביים געדאַנק. אז ער
 פאַרלירט דאָס באַגעגעניש מיטן דאָקטער און דער שווער קראַנקער
 אַטעמט קוים.

קירא האָט אים ניט דערקענט. זי האָט אים אפילו ניט צוגעטיילט
 קיין באזונדערע אויפמערקאמקייט. זי האָט פשוט קיין כוח ניט געהאַט
 דערצו. איר אויסגעמאַטערטער בליק איז געקראַכן מיד און גליי גילטיק
 איבער דעם פרעמדן וואָס איז געשטאַנען, ווי איר האָט זיך א רגע גע-
 דאַכט, א דערשלאָגענער אויפן טראַטואר. זי האָט ניט געפילט קיין
 רח נות אויף אים און זיין מיטלייד האָט איר ניט געפּעלֶט. זי האָט
 געהאַט גענוג מיט איר רחמנות אויף זיך אליין, קיין פרעמדע האָט זי

ניט געדארפט. ס'וואָלט געווען נאָך אַ שוועריקייט אויף דעם אווי אויך שווערן געמיט. אז דאָס וואָלט געקלאַנט זיין מאַ — זי מיט איר קינד איינציטיק דאָ אין מיטן גאס און דאָרט אויפן טראַטואַר — האָט זי ניט געטראַכט. דערצו האָט איר אויך קיין כוח ניט געקלעקט. איין געדאנק האָט זי געמוטשעט; וואָס איז געשען מיט מאַען? זי איז געווען זיכער אז מ'האָט אים ארעסטירט, אז דערפאַר פירט מען זי איצט אויף דער פּאָליציי זי האָט זיך אים פאַרגעשטעלט אַ צעשלאַגענעם, אַ געשוואַלענעם, מיט אויסגעריסענע נעגל, פון ציגייערן אויסגעברענטע ברוסט, און איר גאנג איז געוואָרן נאָד שווערער. דאָס אין בויך זיך רירנדיקע קינד האָט ניט ארויסגערופן קיין פרייד און ניט קיין טרויער. דער שמועס איז געבליבן ערגעץ ווייט ארונטער, אין דער נשמה האָט זיך איינגעפרעסן אַ טעמפע גלייכגילטיקייט צו אלץ, וואָס ס'איז געווען און קאָן געשען. ווי אווי דער סוף זאָל ניט אויסזען, איז ער אַ סוף.

סאָוואַ איז געווען אַ צו געניטער אַגענט, אז ער זאָל ניט באַמערקן דעם כאַן וואָס איז געשטאַנען און עטוואָס צעמישטער אויפן ווינקל גאס. דאָס קראַנקע געעלטערטע פנים האָט ניט געפאַסט צום געזונטן קערפער. דערצו האָט ער אויסגעזען אַ פרעמדער. לעגיימירנדיק מאַען האָט ער ניט אַזוי געקוקט אויף זיינע דאָקומענטן — דאָקומענטן איז ניט שווער צו פעלשן — ווי אויף דעם מאַדנע געזיכט. געוואַשן די פאַרבן פון אָנ-טער די אויגן, געשוואַרצט די גרויע האַר, ראַזירט די וואַנצעס און געשטויבט זעענדיק ווי עס באַווייזט זיך דאָס פנים, וואָס אויף דער פאַטאַגראַפיע, וועלכע געפינט זיך ביי אים אין קעשענע, מאַ'ס פנים, אן אַנ-געמאַסטנס צו זיין אַטלעטישן קערפער. קיראס אַנוועזנדיקייט ביים פאַרנעמען מאַען, האָט אים ניט געלוינט. בעסער זי זאָל וועגן דעם ניט וויסן. ער האָט אַפגעוואַרט ביז זי האָט זיך דערווייטערט. „אויף דער פּאָליציי אַפטיי-לונג איז לייכטער זיך פאנאנדערצוקלויבן אין דעם פאַרפלאַנטערטן ענין.“

מאַ'ס פּראַטעסטן, זיין פּראַוון זיך אַרויסדרייען האָבן ניט געהאַלפן די דאָקומענטן זענען ניט אין גאַנצן אין אַרדענונג, מ'מוז זיי נענטער באַטראַכטן. וועט אלץ שטימען, וועט מען אייך תיכף באַפרייען.

סאָוואַ האָט דאָס געזאָגט מער פאַר די פאַר נייגעריקע וואָס האָבן זיך אַפגעשטעלט צווען דעם ספּעקטאַקל. וואָס פאַר אַ זין האָט יעס צו מאַכן סקאַנדאַלן? סאָוואַ האָט גערעדט געלאסן. דאָס האָט געהערט צו זיין סטיל פון זיך אַ שפּיל טאָן מיטן קרבן. אין דעם פאַל איז דער נסיון געווען צו גרויס ער זאָל פאַרציכטן. מיט אַזא פּויגל!

— זע נאָר וואָס ס'איז איינעם באשערט — איז סאוא געוואָרן באַרע-
 דעוודיק אויפן וועג צו דער פּאָליציי — זע נאָר ווי עס קייטלען זיך די
 געשעענישן האָט ער זיך ניט געקאָנט אָפּהידושן — ל'האָב געטראַכט אַז
 מ'דאַרף, וואָס זאָג איר מ'דאַרף, מ'מוז באשטראַפן דעם זעלנער. ווער
 האָט זיך געקאָנט ריכטן ער זאָל זי לאַזן בייטן דעם מאַרשרוט? איר בין
 געווען זיכער, אז דו ליגסט (ער האָט אים אָנגעהויבן דוצן, ווייל פאַר
 אים איז שוין מאַ געווען כמעט ווי א פאַרמשפּטער) ערגעץ אין א כאַט-
 קע פון די הינטערגעסלעך. וועמען האָט געקאָנט איינפאַלן אז דו וועסט
 ריזיקירן ארויס פון שטוב און גיין שפּאַצירן איבער די גאַסן? צום סוף
 אזא סורפריז. זאָג אליין צי האָט מען זיך געקאָנט ריכטן? ניין, דעם
 זעלנער טאָר מען ניט באשטראַפן. אים קומט אן אויסצייכענונג, א מעדאַל,
 א דעקאָראַציע קומט אים!

סאוא האָט זיך הילכיק צעלאַכט, און ס'האַט אויסגעזען גלייך ווי
 אויף דער גאַס גייען צוויי פריינד וואָס רעדן וועגן א פאַרבאַכטער
 נאַכט אין קרעטשמע, אַדער וועגן א געמיינזאַמער אַוואַנטורע דורך
 הינטער-טרעפּ, פון וואָגען זיי האָבן באַצייטנס עוקר געווען. ווייזט אויס,
 האָט פילאַסאָפירט סאוא, אַז דעקאָראַציעס באַקומט מען אָפּטער צוליב א
 טעות, פאַר ניט אויספירן דעם באַפעל. אַט א צופאַל! זי גייט קוים,
 נעבעך מעוברת. דער זעלנער באַקומט א רהמנות, און אויפן ווינקל שטייט
 ער, טאַקע דו, האָט סאוא געשפּינט זיינע אנטדעקונגען — דער וועלכן מ'-
 זוכט אזא לאַנגע צייט אַן דערפּאָלג. הער נאָר הער א נס. ס'איז דאָך באַזת
 ניט צום גלויבן. זאָג דו אליין, צי ס'איז ניט אַזוי? ווען ס'וועל דערציילן
 קאָזשוכן, וועט ער עפענען א פאַר אויגן!...

6

איצט, נאָך אַכט אַדער צען יאָר, ווען אַקעגן אים זיצט א צע-
 קנייטשער, מיט אן עטוואָס דערשראָקענעם בליק עאוזשען טאַבערנאַקע
 — דער סטודענט וואָס שטאַמט פון אן אלטער פריזשישער משפּחה, וועלכע
 האָט געשלאָגן טיפע וואַרצלען אין איבער צוויי הונדערט יאָר געשיכטע
 פון איבערקערענישן און געזעלשאַפטלעכע רעפּאַרמעס, וועמענס טעטיקייט

אויף פאליטישן און קולטורעלן געביט ס'האט פארנעמען א בכבודיק סלאץ אין די אמאליקע שול-ביכער — באקומט א נייעם פארנעם יענער פרימארגן וועלכער האט געבראכט אן אומדערווארטע לייזונג דעם רעטעניש וואס האט געפייניקט קאזשוכן אין א שפעטער פרילינג-נאכט. עס קומט אים אויס אויסטערליש צו באגעגענען א טאבערנאקע פיסטאמעץ*, זין דער זעלבער שטאט און כמעט אין דער זעלבער לאגע, ווי מיט יארן צוריק קיראן — דעם גרויסווארדיינערס אָנגעזעענעם סוחרס און גבירס טאכטער.

די משפחה טאבערנאקע האט זיך אין משך פון יארן צעצווייגט. זין אייניקלעך און אוראייניקלעך האט מען געפונען אין כמעט אלע פאליטישע ריכטונגען און טענדענצן, פון עקסטרעם רעכטע ביז לי עראל מעסיקע. בילדער פון טאבערנאקע אפשטאמענדיקע פערזענלעכקייטן אויף פארשידענע געביטן, האבן טראגירט אויף טייערע טאפעטן אין שלעסער און אין אלטע פריזישע הייף. דאס האט קאזשוכ געוואוסט, און זיך נאך דער איבער-צייגט פון דעם, ווען ס'איז אים אויסגעקומען צו באזוכן אט די שלעסער און הייזער אן די ערשטע יארן נאך דער צווייטער וועלט-מלחמה. דע לט האבן זיי אויף אים קיין באזונדערן רושם ניט געמאט. אפשר אויך דערפאר, ווייל ער האט קיין צייט ניט געהאט אויף קלערענישן, צי גאר דערפאר ווייל אין אלגעמינע טומל האבן זיי אויסגעזען קאמ ש אין זייער אומבאוועגלעכער אָנגע לאַזניקייט. דאס מאל זיצט אָבער קעגנאיבער אים א לעבעדיקער טאבערנאקע, צוויי טראפן וואסער מיט זיין פאטער — אויך עא זשען — מיט וועלכן קאזשוכ האט צוואמען פארבראכט ניט איין זומער.

ניט ווייט פון גרויסווארדיין, אויף איינעם פון די טאבערנאקע-גיטער וואס זיך אין א ברייט טאל געדערפלט קוט — א דאָרף מיט אין גאנצן צוויי הונדערט פופצן פאמיליעס, ד ס געבורט-ארט פון אוראם קאזשוכ, דעם היינטיקן מאיאר און אמאליקן קאמיסאר. באקאנט איז אין יענע צייטן ביט געווען אזוי דאס דאָרף, ווי דע פריזישער הויף וואו דעם סטודענטס זיידע פלעגט פארברענגען מיט דער גאנצער משפחה די הייסע זומע-חדשים. די קארעטעט פלעגן זיי אראפברענגען אנהויב יולי און אָפּפירן אז ס'ס אַוּגוסט, נאָכן פּינט. אזוי יעדעס יאר. מעגלעך, ז דאָס ווייסט אויך דער צעקנייט. טער סטודענט מיט זיין עטוואָס דער ראַקענעם בליק.

* פּיסטאמעץ = נאָכאָלגער.

אבער וועגן דעם, אז ער, דער מאיאָר קאָזשן, דאָס זיך אין די פריע קינדער-יאָרן אָפּט געשפּילט מיט זיין טאטן — נאָוועזשן טאבערנאקע-וועלכן מ'האָט א לאנגע צייט נאָך דער מלחמה געזוכט אין גאַנצן לאַנד און צווישן די, וואָס האָבן אים געזוכט איז געווען אויך קאָזשן — ווייטט ער זיכער גאַרניט. אפשר ווען ער זאָל וויסן וואָלט זיין בליק ניט געווען אזא דערשראָקענער, אפשר ווען ער זאָל וויסן, וואָלט זיך אין זיינע גרויע אויגן באַזעצט שנאה?

פון דער ביו איצטיקער אויספאַרשונג ווייטט עאווען אן מ'באשול-דיקט אים אין דעם, אז ער איז דער איניציאַטאָר פון א קרייז, וואָס פירט דורך א ניט זייער כשרע טעטיקייט אויף מכלומרשט קולטורעלן געביט. אז דער קרייז זאָגט זיך ארויס פאַר אויגערופענער פרייער שאַפונג-נעמט אויף זיך די אחריות זי צו שטיצן מיט אלע זיינע כוחות און מעגלעכקייטן, אז ער איז קעגן דעם אָפיציעלן רעאליזם, אין תּוֹך אָבער פּראַוואַט ער באַאיינלֹוסן די יוגנט מיט פאַרשפּרייטן קאָסמאָפּאָליטישע אידיעס און אן ארט דענקען וואָס איז פּרעמד און פיינטלעך דער נייער געזעלשאַפּטס-אַרדענונג. אז ער איז דער גייסטיקער אָנפירער פון אַט דעם קרייז, איז אויסער ספק. אויף דעם האָבן זיי א קאַרפּוס דעליקטי. די אויספאַרשער האָבן זיך ממש געקוויקט מיט די ווערטער „קאַרפּוס דעליקטי“, ס'איז אויס-געקומען, ווי זיי וואָלטן וועלן דערמיט באַווייזן, אז אויך זיי ווייסן וואָן איין און וואָן אויס, מיט אַט די אינטעליגענטמערישע באַגריפּן און פאַרשטייען זייער אמתן סובסטראַט. ווייזט אויס, אז דערפאַר האָבן זיי יעדעס מאָל, ווען זיי האָבן באַנוצט דעם אָיסדרוק „קאַרפּוס דעליקטי“ אזוי האַסטיק געפאַכעט פאַר זיינע אויגן — צו מאָל אזוי נאָענט, אז ער האָט זיי גע-מוזט צומאַכן — עטלעכע אויף א שרייב מאַשינדל אָפּגעדרוקטע זייטלעך. יאָ דאָס איז באַמת זיינע א דערציילונג. אז דערמיט קאָן מען ניט באַווייזן זיין קעגנערשאַפּט לגבי דעם אָפיציעלן רעאליזם זאָגט ער ניט, ס'איז ווי אויף-להכעיס, דווקא איינע פון זיינע רעאליסטישע דערציילונגען, א סאטירע אין וועלכער ער לאכט אָפּ פון א באקאנטן רעזשיסער, וועלכער דערפילט, בשעת דעם וויזיאָנירן זיין פילם, אז די מוזיקאלישע אילוסטראציע כאַר-כאַפּט מער ווי די בילדערישקייט פון פילם. די מוזיק פאַרטראַגט דעם צושויער, דערווייטערט אים פון די בילדער וועלכע פאַרוואנדלען זיך אין אילוסטראַציע צו דער מוזיק. דער קאָמפּאָזיטאָר האָט אים איבערגעפליגלט און דאָס קאָן ער ניט דערלאָזן. ניין, אַר וועט ניט צולאָזן אז דער צושויער וואָס איז געקומען א גערופענער פון זיין נאָמען וועלכער פאַרנעמט די

העלפט נון אפיש, זאל ארויסגיין פון זא' א באגלייטער ניט פון אים, נאָר גאָר פון מוזיקער. דערלויבט ער דאָס ניט פאָדערנדיק אויסבעסע-
רונגען וועלכע דערפירן צו דעם, אַז די מוזיק זאל פארלירן איר
גאנצן חן.

— די ווירקלעכקייט איז ניט אזעלכע, טענהן די אויספארשער, דאָס
איז א פרעמדע דערשיינונג, אן אויסוואקס, אזא פאל איז ניט כאראקטע-
ריסטיש פאַר אונדזער געזעלשאפט, פאר די נייע באדינונגען פון
שעפערישער ארבעט.

אויף זייערע ארגומענטן יענטפערט ער ניט. ער וויל ניט ווערן
קײן פארטיידיקער פון רעאליזם, אפילו ניט פון זיין אייגענעם. ער זאָגט
נאָר, אז ס'איז אן אויסגעטראַכט'יגע שיקטע, א פיקציע אויסער צייט. די
אויספארשער נאָטראַטן זיינע ארגומענטן אלס חוצפה, אלס חזק. אויסער
צייט עקזיסטירט פאַר זיי ניט, הויבן זיי ווידער אָן פון אָנהייב: דער איניציאַטאר
א.א.וו. העכערע אינסטאנצן האָבן זיך פאראינטערעסירט וואו עס האַלט
מיט דער אויספארשונג און קאזשורן האָט באַשלאָסן זיך נענטער צו באַקע-
נען ניט דעם ענין, ס'איז זיין באצירק, קאָן מען א פרעג טאָן...
ווען מ'האַט עאוזשענען געפירט צום מאַיאָר, האָט ער זיך פאַרגע-
שטעלט אז אויף אים וואָרט א צעווילדעוועטער פאָליציסט, איינער פון
די וואָס שרייען און זידלען, שעלטן און באליידיקן. שלאָגן מכות-רצח,
שאַנעווען ניט זיך און ניט דעם ארעסטאנט, פרוואַון מיט אלע מיטלען
ארויסבאקומען, דאָס וואָס זיי ווילן, אָדער דארַן, כדי איבערצוגעבן דעם
פאל אין געריכט, און פארשרייבן נאָך א דערגרייכונג אויף זייער פערזענ-
לעגער פישע. דער מאַיאָר האָט אים געהייסן זיך זעצן, א וויש געטאָן מיט
דער האַנט דעם פעדאנט אויפגערוימטן שרייבטיש פון צייט צו צייט אויף
אים געוואָרפן א זייטיקן בליק, און א לאַנגע צייט געשוויגן. זיין שוויגן
האַט עאוזשענען וויפגערעגט אים געטראָטן אויף די נערוון. ער האָט
אַנגעשטרענגט אלע זיינע כוחות אויסצומיידן א ניט ווילנדיק אויפציטערן,
אָדער איינשרומפן ביי דעם מאַיאָרס פלוצימדיקן אויסגעשריי. אז אזא
געשריי מוז קומען, איז ער געווען איבערצייגט. דאָס ווייסט ער באַשייד.
די גאַנצע צייט פון דער אויספארשונג איז ער געווען וואַך, האָט ער זיך
נאהעזשט קעגן יענע מענטשלעכע שוואַכקייטן וואָס וואָלטן געקאָנט מינ-
דערן זיין ווירדע, די ווירדע פון די טאבערנאקעס, וועלכע ער האָט זיך
שטענדיק פאַרגעשטעלט שטאַלצע. דאָס האָט געהערט צו דער טראַדיציע
פון דער משפחה, וואָס איז אים איבערגעלאָזט געוואָרן ווי א הייליק געבאַט.

ער איז געזעסן קאנצעטרירט, געווארט אן דאָס שרעקלעכע שווייגן זאָל
נעמען אָן ענדע. ס'האָט זיך אים געדאַכט, אז די צייט ציט אירע פעדעם
ווי א זויערלעכע פינע פון איבערגעשטאַנענע געזייערטע אוגעקעס. ער
איז געווען איבערצייגט, אז דער צוועק פון קאזשוכס שווייגן איז אַפצור
שוואַכן זיין וואכזאַמקייט.

זיין איבערצייגונג איז געווען אַ נאַלשע. קאזשוכס שווייגן וועט
פאַר אים בלייבן א סוד. קאזשוכס כּונן איז געווען אַן אנדערע. קוקנדיק
אויף עאזשענען האָט ער געוואָלט ניט מער ווי זען זיין אייגענעם אַמאַל,
רעדן מיט זיינע זכרונות. און דער אַמאַל האָט זיך קיין סך ניט געלאָזט
בעטן. ער איז אויסגעוואקסן מיט בלענדנדער קלאַרקייט, מיט קינדערישער
פשוטות.

דער אלטער פּריץ באוועגט זיך מיט אַ באלעבאַטישן גאַנג איבער
דעם גערומען הויף, באַגלייט פון קאזשוכס פּאַטער. דער פּריץ דוצט אים
און זיין דוצן פאַרמאַגט גאַרניט פון פּריצישער אראַגאַנץ. ס'דאַכט זיך אז
ווען זיין פּאַטער זאָל ענטפערן מיט דעם זעלבן „דו" וואָלט עס אים ניט
געוואונדערט און ניט געאַרט. ער וואָלט דאָס פשוט ניט באַמערקט, אָדער
ער וואָלט דאָס אויפגענומען מיט גוטמוטיקער אַפּירטרופּסות.

— וואָס טראַכטו צו טאָן מיטן יינאַטש? כּרעגט דער פּריץ און
די פּראַגע קלינגט ניט פאַרמעל, דער טאָן איז אַ תּוּטקער. מ'וואָלט
אים געדאַ פּט שיקן לערנען. ער איז אַ לעבעדיקער דער זון דיינער,
קאזשוכ.

— אַ לעבעדיקער איז ער. אוודאי אַ לעבעדיקער. מ'דאַרף אים זען
ביי דער שיסל באַרשט. אָבער לערנען, הע... דעם פּאַטערס ענטפער ענדיקט
זיך ניט מיט קיין קרעץ, ס'איז גייער די געוויינטלעכע פּויערישע רעזיג-
נאַציע. ער איז ניט אומגליקלעך, וואָס זיין זון וועט ניט גיין אין גימ-
נאַזיע. דאָס איז דער גורל פון פויער זינט דור דורות, און ער טראַכט
ניט אז מ'וואָלט אים געדאַרפּט ענדערן. אזוי איז עס געווען און אזוי
מעג דאָס בלייבן, אַפּשר דאַרף דאָס גאַר אזוי זיין. איז אָבער דער
פּריץ אַן איינאַרטיקער טיפּ. אין דער געגנט רעדט מען וועגן אים ווי
וועגן איינעם וואָס טראַגט זיך ארום מיט מעננהדיקע געדאַנקען טאַקע
איבער דעם שיקזאַל פון זיינע פּויעריכ. דאָס איז אויך געווען די סיבה
פאַר וואָס קאזשוכס פּאַטער האָט זיך ניט געוואונדערט, ווען דער פּריץ
האָט צוגעזאָגט זיך צו פאַראינטערעסירן מיט דעם ענין, און אויך
ניט דעמלט ווען ער האָט אים מיטגענומען אין שטאַט אריין ווען

אוראם קאזשוך האָט געענדיקט די נימנאזיע, האָט דער זעלבער אַל-
טער טאבערנאקע אים געראָטן גיין ארבעטן אויף דער פּאָליציי.

— דאָרט, האָט ער געזאָגט, וועסטו זיך רעאליזירן. דאָרט דארף
מען אויך מענטשן מיט בילדונג. פאר אזא יינגערמאן ווי דו, איז עס
דאָס בעסטע פּלאַץ. קאָזשוך האָט ניט געוואוסט, צי דארף מען דאָס פּאַר-
שטיין אלס א לויב, אָדער דער אלטער וויל דערמיט זאָגן אז צו עפעס
אנדערש טויג ער ניט. פּאַרט ניט מער ווי א פויער. א פּאַקט בלייבט, אז
פון דעמלט אָן איז ער אין דער פּאָליציי און זיין גאַנצע קאַריערע, זיין
עקזיסטענץ איז געבליבן פאַרבונדן מיט איר.

אזעלכע געדאַנקען קומען אים אויפן רעיון בעת ער קוקט אויפן
סטודענט און יעדעס מאָל וואָס ער באַמערקט זיין צעקנייטשטיקייט,
זיין עטוואָס דערשראָקענעם בליק, בליצט אויף יענע שלאָפּלאַזע נאַכט
און די אומפאַרהאַפטע לייזונג וועלכע ס'האָט געבראַכט יענער פּריי-
מאַרגן. ער וואָלט זי געוואָלט זען, די נאַכט, בעשיינפּערלעך, זיך מיט
איר דערקוויקן, שטערט אָבער דער טאַבערנאקע פּיטאַמעץ מיט זיין
אַנוועזנטיקייט. ס'דאַכט זיך אים, אז ער וואָלט געקאַנט לייענען זיינע
געדאַנקען, ווייל אזעלכע זענען זיי די טאַבערנאקעס, זיי האָבן די „גנאָדע
גאַטעס“ צו לייענען פרעמדע געדאַנקען. ער וואַרפט א לעצטן בליק אויף
עאווענענען, אויף זיין פּאַרעקשנטער קאַנצענטרירטקייט און פּילט אז, אָט
אָט וועט פון אים אָנהויבן שפּאַרן א ניט געוויינטלעכע וואַרעמקייט, אָט
וועט זיך עפּענען א קוואַל פון קינדערישער שפּילעוודיקייט און באַשליסט:
גיין, אין דער געשיכטע וויל ער זיך ניט אַריינמישן. זאָלן זיי זיך
דאָרט אליין אן עצה געבן, זאָלן זיי זיך אליין פאַנדערקלויבן. ליטערא-
טור, קונסט, זענען ניט זיין געביט. ניט אין דעם ליגן זיינע קאַמפּעטענצן
עס וויל זיך אים זאָגן „עאווענען, לאַז דיך אָפּ פון די מעשים. דו ביזט
צו שיין זיך אָפּצוגעבן מיט אזעלכע געפּערלעכע ענינים. אפּשר שפּעטער.
דו שטעלסט דיר קוים פּאַר וויפּל דו ווייסט נאָך ניט“. אָבער אָנשטאַט אָט
די עצות, שטעלט ער אָפּ דעם בליק אויפן סטודענט און מיט דער רעכטער
האַנט באַרירט ער קוים די ווייסע קנאַפּקע וואָס לעבן טיש-קעסטל. די טיר
עפּנט זיך.

— פּירט אים אָפּ — זאָגט קאָזשוך, און כאַטש ס'איז שפּעט, בלייבט
ער זיצן ביים שרייב-טיש, א צייט קאָן ער ניט זאַמלען די געדאַנקען.
אויפן ליידיקן בענקל זיצן דער סטודענט מיטן פּאַטער און זיידן, אין
זייער ירידה. דעם פּאַטער מיטן זיידן האָט פאַרמשפּט די געשיכטע, אים

וועט משפטן א טריבונאל וואָס ווייסט ניט פון רחמים, ווייל די צייט איז פון מדת הדין, פון הארטקייט. ס'וואָלט זיך אים וועלן העלפן דעם סטור-דענט, פּראַוון אָפּשוואַכן זיין עקשנות, וואַקסן זיי אויס אלע דריי און קוקן אויף אים מיט ביטול. קאָזשוך וויל זיי דערמאָנען אז הכל הבל, אז דאָס הבל-הבלים-געפיל האָבן זיי אין אים געפלאַנצט, ווערן זיי דורכזיכטיק און אויף יענער זייט פּראָפּילירט זיך א נאכט און א פּרימאַרגן צו וועלכע ער שמיכלט ווי צו אַ כלה-מידל.

ווי געזאָגט, איז דאָס געשען מיט עטלעכע יאָר שפּעטער.

7

ווען מ'האַט אים צואוויסן געטאָן אז מאָ און קירא זענען ארעס-טירט, איז קאָזשוך שוין געזעסן אין די שטעק-שיך. ער האָט אויסגע-הערט דעם אגענטס ראפּאָרט, אים געהייסן גיין, זיך ניט געאייילט אויף דער פּאָליציי אזוי ווי ער וואָלט געווען געטאָן מיט אַ צייט פּריער. זיין אָנוועזנקייט ביים פּאַרהער איז אים איצט אויסגעקומען איבעריק. מיט אַ יאָר צוריק האָט עס אויסגעזען אנדערש. דעמלט איז נאָך די רויטע אַל-מיי ניט געווען ביי דער גרענעץ, די פּאַרבינדעטע זענען נאָך ניט גע-ווען אין איטאליע, און וועגן אַ דעסאַנט אין פּראַנקרייך האָט מען גערעדט ווי וועגן אַ חלום. אַצינד זעט דאָס ניט מער אויס אַ חלום פון היצקעפּ. ניין. פאַר דער צייט האָבן לענדער און אומות, וואָס זענען אוועק אויף איין וועג, פּלוצים פאַרקערעוועט אויף אַן אנדערן. קאָזשוך האָט פאַרשטאַנען אז ס'איז צייט אַז אויך ער זאָל אונטערציען אַ פּאַסיקל מאַכן זיין אייגענעם חשבון הנפש. זיך ערנסטער פאַרטראַכטן ארום דעם וואָס מוטשעט אים זינט אַ לאַנגער צייט. קומט אים ווידער אויפן רעיון די געשיכטע מיט דער טיפּאָגראַפיע, אַ געשעעניש וואָס מ'האַט כמעט אויסשליסלעך צוגעשריבן אים — כאַטש זיין בייטראַג איז געווען דער קלענסטער — אלס אַ געוואַלדיק פאַרדינסט אין קאַמף קעגן די „געזעל-שאַפּטלעכע אויסוואַקסן“, ווי מ'האַט דעמלט געזאָגט. אפּשר דערפאַר ווייל ער איז געווען דער שעף. צוויי מאָל איז דערשינען זיין בילד אין דער לאַקאַלער צייטונג. געשען איז עס ניט לאַנג נאָך דעם וואָס ער איז נאָמינירט געוואָרן אין זיין פּונקציע, אין די ערשטע מלחמה טעג.

צוויי מענטשן וואָבן באַצאלט מיטן לעבן. ניט מער ווי יענע צוויי וועל-
כע מ'האַט געפונען אין בוידעם-צימערל. זייער איינגעשפּאַרט שוויגן
האַט, אין יענער צייט, אויף אים געהאַט אן אויסערגעוויינטלעכע וויר-
קונג. ער האָט דערפילט זיין קליינקייט, זיין נישטיקייט. נאָך דעם האָט
ער די געשליכטע אין גאַנצן פּאַרגעסן. איצט וואַקסן זיי אָפּט אויס פאַר
זיינע אויגן, ביט דער זעלבער פּאַרביסנקייט ווי אַמאַל. דעמלט האָט
מען אַנדערש ניט געקאָנט, פּראַוואַט ער זיך באַרעכטיקן און זיי ענט-
כערן ניט מער ווי מיט אַ גרינגשעצערישן שמייכל וואָס טראַגט דעם
שטעמפל פון אייביקייט, כּון אומענדלעכקייט, און קאַזשן פאַרשטייט און
מיט זיי איז דער שמועס און איבעריקער, פאַר זיי זענען זיינע באַ-
רעכטיקונגן ען פּרעמד און נאַריש.

נאָך אלעמען, טראַכט ער, איז ער ניט דער שולדיקסטער. ניט
ער האָט זיי פאַרמשפּט, ניט ער האָט זיי פאַרֶאָרטיילט צום טויט, ניט
ער האָט זיי דערשלאָסן. בלייכע ווי נאָך אַ לאַנגן תּענית זיצן די דריי
שופּטים אויף דער באַשולדיקונגס-באַנק. און די אונפּאַרמען זעען זיי
אויס ווי דער שראַקענע באַטראַקעס. קיין רחמנות אויף זיי האָט ער ניט,
ער פילט פאַר זיי קיין מיטלייד ניט, כאַטש זייערע אויגן זוכן זיי, און
דאָס זוכעניש מאַלט זיי נאָך קלאַגעדיקער און יאַמערלעכער. פאַרקערט.
עס שפאַרט פון אים אַ משונהדיקע כּרייד וואָס זיי זעען אויס אזוי זומ-
באַהאַלפּן. אזעלכע ווי זיי זענען איצט, ניט געפּעלשטע פון דער דעמל-
טיקער שטייפּקייט און אָנגעבלאָזנקייט, זעען זיי אויס עכטע. ער לאַדט
זיי איין צו אַ גלעזעל משקה. „קומט, זאַגט, ער לאַמיר עפעס אויסטרינקן.
עס טרוקנט אייך דאָך אין האַלדז, דער גאַרגל איז דאָך ביי אייך אויסגע-
דאַרט!“ און דערשרעקט זיך פאַר זיינע ווערטער. עס כאַפט אים אָן אַ
מורא פאַר זיין אייגענער שטימע. „גאַטעניו, שעפּטשעט ער, וואָס איז
מיט מיר געשען? כּהאַב אָנגעהויבן רעדן מיט זיך אליין, מ'מוז זיך
באַהערשן. דער אומגליק איז נאָך ניט אזוי גרויס. ס'איז ניט כאַראַן קיין
לאַגע אָן און אויסגאַנג.“

מ'וואַלט זיך אַפּשר געדאַרפט ראַטן מיט סאַוואַן. ער איז אַ וויל-
דער, צו מאַל האָט ער דאָך אַ מענטשלעכן איינפאַל, ניין. ראַטן זיך
האַט קיין זין ניין. מ'דאַרף אליין אלץ באַטראַכטן. עצה-געבערס טויגן
ניט אין אזאַ לאַגע. אלץ מוז מען טאָן אליין, נעמען אויף זיך די גאַנ-
צע אַחריות, ריזיקירן אָן עדות, און באַראַטערס, אליין, נאָר אליין באַ-
שליכט קאַזשן און פּראַוואַט ווידער אונטערזיען אַ פּאַסיקל. וויקלט זיך

אָפּ אַ גאַנץ צעטל, אונטער זיין אפיטרופסות דורכגעפירטע פראוואקאציעס און בילבולים, א הויפן אויסטראכטענישן, נישט געשטויגענע זיצונגן און באגעגענישן, פון זיינע אנענטן פארשפרייטע פֿלוג-בלעטלעך, איבערגע- שניטענע טעלעפאן-דראַטן, אָפּגעשרויפטע רעלסן, שפיגל-שפילערייען און נאך, און נאך... א סך שולדיקע און נאך מער אומשולדיקע זענען געבליבן לעבן, וועלן אהיים קומען און וועלן דערציילן... וואָס וועלן זיי דערציילן? דאָס, וואָס ס'וואָלט געקאָנט העלפן, וויפל מי ס'האַט אים געקאָסט צו ראטעווען איינציקע פון זיי, דאָס ווייסט קיינער ניט. דאָס איז געווען זיין סוד. ער האָט דאָס אפשר געטאָן כדי צו דערווייזן דעם פריץ, דעם אלטן טאָבעראַקע, אז אויך אויף דער פּאָליציי קאָן מען אויפטון ניט ווייניקער ווי ער, דער אלטער פילאנטראָפּ און „הומאַניסט“... וויפל איז אים, מי- שטיינס געזאָגט געלונגען? און ווער א הויף אים ווייסט דערפון? שווער, זייער שווער זיך ארויסצודרייען. און איצט נאך דערצו די געשיכטע מיט קיראן און מיט מאַטלען. נאָר דאָס האָט געפעלט צום חשבון. מיט קיראן ווי מיט קיראן. מיט איר קאָן מען זיך אן עצה געבן. אָבער די מעשה מיט מאַטלען איז א קאָמפּליצירטע. זי האָט געפעלט, ווי א לאַך אין קאַפּ. מאַ איז ניט אבי ווער. ס'איז א שישקע, ער פארנעמט זיכער אן אָנגעזעענעם פּלאַץ. וואָס פאַר א רוח האָט אים אָנגעטראָגן? ער האָט ניט געקאָנט ליגן אין געהאַקטע ווינדן אין זיין באהעלטעניש, אין זיין מויון-לאַך? דער געדאַנק, אז מ'מוז פאַרקערעווען און וואָס גיכער, אז מ'דאַרף געפינען א מעגלעכקייט צו שפילן אויף א נייער קאַרט, בויערט און בויערט, אָבער קיין קלאַרן אויסוועג זעט ער ניט, עס פאלט אים גאַרניט איין. דער שלאָף נעמט ניט און די שעהן קריכן קוים, גלייך ווי די וועלט וואָלט זיך געווען אָפּגעשטעלט, די גאַנצע וועלט וואָרט מיט א פאַרכאַפּטן אַטעם אויף זיין פּראָצעס. עס גלויבט זיך אים ארויס פון צימער, זיך אדורכגיין איבער די גאַסן, אזוי באוועגן זיך בעסער און קלאַרער די געדאַנקען, איז אָבער די שעה ניט קיין פּאַסיקע. צו שפעט און צו פרי, צו גיין איצט אויף דער פּאָליציי. דאָרט וואָלט ער געקאָנט כאַפּן א שמועס מיט סאוואַן, צי מיט די אַנדערע, כאַטש זיי האָבן אים צוגעגעסן מיט זייער טעמפּקייט, זיי זעען ניט וואָס ס'טוט זיך ארום, אָדער זיי זעען יא עפעס נאָר זענען ניט תופס דעם פאַרנעם, די ערנסטקייט פון דער לאַגע, זיי באַגניגענען זיך מיט דעם, וואָס יעדער איינער פון זיי טראָגט מיט זיך, און אין זיך, א טייל פון באשולדיקונגס-אַקט קעגן אים, קאַזשן, דעם שעה. זיי מיינען אז דער אַקט איז נאָר קעגן אים. „כ'האַב זיי אויף א

גוט אַרט. ווי ס'זאל ניט זיין זענען זיי לעבעדיקע מענטשן, קומט ניט אויס צו רעדן צו די ווענט". איז אָבער צו שפעט, און צו פרי, דרייט ער זיך פון איין זייט אויף דער אנדערער, כאַפט זיך אָן אין ניסים, לאַכט אויף א קול פון זיין אייגענער גאַרישקייט ביז ס'הויבט אָן טאַגן. צוזאַמען מיטן טאַג יאוועט זיך אן אויפֿלויכטנדיקער געדאַנק, א שטרוי. „ווער ווייסט, טראַכט קאָזשוך, אפּשרז?" און כאַטש די מעשה ברבי אליעזר, ורבי יהושע, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא, ורבי טרפון וועלכע זענען געזעסן און שווער געקנייטשט זייערע הייליקע שטערנס ביז די תלמידים זייערע האבן זיך אויף זיי מרחם געווען און דערמאָנט אַז „הגיע זמן קריאת שמע של שחרית", איז אים אין גאַנצן א פרעמדע, און ער וועט פאר אירן קיין מאָל ניט האָבן קיין טאַרשטענדעניש, גרייט ער זיך מיט אימפעט אין וועג אריין.

דער אינסטינקט זאָגט אים אונטער, אז דער מאָרגן-שטערן קאָן ברענגען די גאולה.

8

סאָוא האָט ניט געקאָנט פאַרשטיין דעם קאָמיסאַרס פאַרשפּע-טיקן. ס'איז אויסגעקומען כמעט ווי א באַליידיקונג. אזא לאַנגע צייט זיך געיאָנט נאָך מאַטל וואָרגאַפּט, און ווען מ'האַט אים ענדלעך געכאַפּט קומט ער אפילו ניט א קוק טאַגן. גלייך ס'וואַלט געווען דער באַנאַל-סטער פון די פאלן וועגן וועלכן ס'לוינט זיך ניט צו באַמיען. ניט איין מאָל אין משך פון דער נאַכט, אין דער צייט וואָס ער האָט „באַאַרבעט" דעם אַרעסטאַנט איז אים געקומען אויפן געדאַנק אז קאָזשוך טוט דאָס מיט א מיין, ער וויל דערווייזן, אז ער, סאָוא, איז ניט דער וואָס מען מיינט. דערשמעקן, נאָכשפירן, זיך יאָגן ווי א יעגער-הונט, דאָס קאָן ער אָבער ווען ס'קומט צו ערנסטערע זאַכן, צום אויספאַרשן און דערגיין צום עצם פון דער זאך, איז ער ניט מער ווי אן אומבאַהאַלפּענער מיטלמעסיקער אגענט. דערצו האָט מ'א באַמת געשוויגן. ער האָט פון אים קיין וואָרט. ניט געקאָנט ארויסבאַקומען, כאַטש ער האָט אַנגעווענדט כל-ערליי מיטלען. ווען ער האָט ענדלעך דערווען אַנקומען דעם פאַטרלאָן, איז אים דאָך געלונגען זיך צו באַהערשן, מאַכן אן אַנשטעל גלייך ווי ס'איז גאָר-

ניט געשען, אז ער פארשטייט און איז מסכים מיט דעם שענס פאר-
שפעטיקן.

— אויסגעמאטערט, שעף?

די פראגע האט געקלונגען חוצפהדיק, א ביסל צו פאניבראטיש. ער
האט געהאלטן אז נאך דעם וואס ס'איז אים געלונגען ארעסטירן אזא חברה-
מאן, ווי מאטל וורגאפט, מעג ער זיך דאס דערלויבן. נאך אזא שטיקל
ארבעט מעג מען א רגע פארבייגן די היערא: כיע. ווייל, ווי ס'זאל ניט
זיין, הייבט אזא נצחון א ביסעלע אויף דעם וואס האט אים אָגפעהאלטן,
פארמינערט כּאַטש א רגע די דיסטאנצן. „געכאַפּט דעם פּויגל“, האט ער
געזאָגט ניט אן גדלות. צופרידן מיט זיין גליק.

— זיי האָבן שוין געקלונגען?

סאָוואַ האט געוואוסט וועמען קאָשור ניינט. כּיט מאַטלען האַט
זיך אינטערעסירט אויך די געסטאפּאָ. קאָשור האַט ניט געוואלט זיי זאָלן
זיך דערוויסן לכל הפחות א פאַר טעג. דאָס מאַל האַט זיך אים געוואלט אז
דער פּאל זאָל בלייבן, אויף וויפּל ס'איז מעגלעך, זיינער. כּאַטש א צייט
— וואָס פאַר א חלק האָבן זיי אין דעם?

קאָשור האט געוואָרפן אויף סאָוואַ א זייטיקן בליק. „ניט אַמאָ-
ליקע צייטן“, האַט ער געטראכט. אַמאָל וואָלט ס ווא געווען געקלינגען
דער ערשטער, ער וואָלט ניט געווען געווארט זיי זאָלן אַרופן. ניט
צוואוויסן טאָן דער געסטאפּאָ. איז פאַר אים געווען כּמעט דאָס זעלב ווי
“לעס מאַזשעסטע“. היינט דערלויבט ער זיך זיי אויסצומיידן. ניט יענע
צייטן. אפילו פאַר סאָוואַ. מ'מוז זיך באמת צוואיילן. קיין סך צייט פאַר
לירן טאָר מען ניט.

— ווי האלט עס מיט אים?

— ער שווייגט.

— דו האַסט זיך געריכט ער זאָל אויסשיטן דעם זאָק?

קאָשור האט געל: כּט אויפריכטיק, ניט אזוי פון סאָוואַס תּמימות-
דיקן אַנשטעל, ווי דערפּר, ווי מאַטלס שווייגן: יז טאַקע אין יענעם
מאַמענט געוואָרן א טיי פון א פלאַן וואָס האַט זיך אָנגעהויבן קאַנטור רון.
איצט איז אים איינגעפאלן, אז באַזייטיקן סאָוואַן פון דער אויס אַרשונג
איז אפשר איינע פון די הופּט-באדינגונגען פאַר זיין דערפּאָ ג. דע
אינסטינקט האַט אים אונטערגעוואָגט אז מיט דעם פּ מאַ, קאָן מען אפשר
געפינען א שיקל צון א ינטערטיר. ווי אזוי האַט ער נאָך ניט געוואוסט
ער האַט אָבער דער-ילט אין דער לופט די פליגעלעך פון א מל כל,

פון מלאכל וואס וועט אים ווייזן א וועג. אפשר צו ערשט ניט מער ווי א סטעזשקעלע. גענוג, אז מ'האט צוטרוי צום מלאכל, איז עס גענוג. דער עיקר, דער ערשטער שפאן זאל זיין א גוטער, נאך דעם וועט שוין, ווי ניט ווי, פון סטעזשקעלע ווערן א שליאל. — וואס טוט ער איצט? — די פראגע האט געקלונגען אגב אורחהדיק.

— ער ליגט אין חלשות.
— האסט א קוועטש געטאן? — קאזשור האט געשמייכלט. דער שמייכל האט געדארפט אונטערשרייכן זיין צוטרוי צום פעיקסטן פון זיינע אנגענטן — קיין ווארט, זאגסטו? אפילו קיין קרעכץ ניט?
— קיין קלאר ווארט האט מען פון אים ביז איצט ניט געקאנט ארויכבאקומען, חוץ די געוויינטלעכע פראטעסטן אדער דאס פארעקשנטע שווייגן וואס ברענגט ארויס פון די כלים. פארדאן, שעה — האט ער צוגעגעבן נאך א וויילע שווייגן, האפנדיק צו באלעבן די שטימונג מיט א ווערטל און איינצייטיק באפרידיקן דעם שעפס שוואכקייט נאר פינקט-לעכקייט — עפעס זאגט ער יא. פון חלשות רופט ער א דאקטער. ס'— חלומט זיך אים ווייזט אויס, אז ער איז אויף א קורארט — סאווא האט געלאכט, געווארט אז זיין חבמה זאל ארויסרופן ביים שעה כאטש א שמייכל, אבער קאזשור האט געפרעגט געלאסן און מיט א באוונדערן אינטערעס:

— א דאקטער, זאגסטו? וואס גאר פלוצים א דאקטער? מאדנע... אין זיין קאריערע איז אים ניט אויסגעקומען צו באגעגענען צווישן דעם סארט ארעסטאנטן כאטש איינעם וואס זאל פאדערן א דאקטער. זיי האבן געוואוסט אז דאס קאן זיין צו זייער שאד. און מא' איז פון יענע וואס ווייסן פינקטלעך, מיט וועמען זיי האבן צו טאן. אין די קעלער-צעלן ברענגט מען ניט קיין דאקטוירים, מ'איז אליין ספעציאל-ליסטן. ניט אומזיסט, האט ער א טראכט געטאן, האב איך געפילט דאס שוועבן פון מלאכל אין שכנות.

— אנו, לאמיר א קוק טאן אויף דעם העלד. אפשר איז ער [שוין אימסטאנד צו ענטפערן אויף א פאר פראגעס.
זיי האבן זיך געלאזט צו דער צעלע, אין וועלכער מא' איז גע-לעגן א פארחלשטער.

פון געהיימע מיליטערישע מקורות האט קאזשור געוואוסט, אז בעת דער שלאכט אין די בערג זענען אייניקע פארוואונדעט געווארן. און אז

די פארטיאנער איז געלונגען זיי צו עוואקואירן. קיינער ווייסט ניט וואוהין זיי זענען אהינגעקומען, וואו מ'באהאלט זיי אויס. דערפאר האָט זיך די מיליטערישע מאכט געווענדט צו דער פּאָליציי אז זי זאל נאָכ-שפירן די דאָקטוירים און אפטייקערס פון שטאַט. קוקנדיק אויף מאַטלען, האָט ער געטראכט ווער ס'וואָלטן געקאָנט זיין די פאַרדעכטיקע און פעסט באשלאָסן און ער מוז סאוואַן וואָס גיכער באַזייטיקן פון אויס-פאַרשן דעם פּאַל.

— נאָך איינעם אזא קוועטש און מיר ענדיקן מיט אים אין גאַנצן. ניין, ס'איז א צו גרויסער פויגל און מיר זאלן אים אזוי לייכט פארלירן. לאָזט אים קומען צו זיך; זאל ער זיך אַפרוען... קיראן האָט ער באַמערקט, וועט ער האָבן וועגן וואָס צו טראַכטן. וועלן מיר אים א צייט לאָזן טראַכטן. נאָך דעם וועט מען זען.

ער האָט זיך אומגעקערט צו זיך אין ביוראָ באַגלייט פון סאוואַן אים געהייסן אַריינפירן די אַרעסטאַנטן, און אין דער צייט וואָס סאוואַן איז זי געגאַנגען ברענגען, האָט ער אַנגערופן דאָס אינערן-מיניסטעריום. ביז מ'וועט פאַרב'נדן, וועט ער ענדיקן מיט קיראן. זי האלטן מער האָט קיין זין ניט. ווען די טיר האָט זיך געעפנט האָט ער לויט די שווערע טריט פאַרשטאַנען אז דאָס איז זי. ער האָט אויף איר געוואָרפן א קורצן בליק. „אזוי, הייסט עס, זעט אויס יוליוסעס, דעם גרויסוואַרדיי-נער גבירס טאַכטער. פאַר וואָס האָט זי אויסגעקליבן דעם וועג? וואָס דערווארט זי אייגנטלעך פון אים? אַפּשר האָט זי גאַר וועגן דעם קיין מאָל ניט געטראַכט? זיך געלאָזט פירן פון גורל?“ קאַזשוך האָט א רוק געטאָן נענטער צו זיך דאָס פאַפיר, וואָס איז געלעגן אויפן טיש און ניט אויפהייבנדיק פון דעם זיין בליק געפרעגט:

— ווי אזוי הייסטו?

קירא האָט געשוויגן. קאַזשוך האָט אויף איר ווידער געוואָרפן א קורצן בליק. „אויך זי האָט אויסגעלערנט שוויגן. א גביריש טעכטערל און א פאַרביסענע. מאַדנע... ביז גאַר מאַדנע...“ לייענעדיק פון פאַפיר, האָט ער איר געזאָגט אז ס'איז געשען א טעות, מ'האַט זי ניט געדאַרפט ארעסטירן. מ'האַט געמיינט, אז זי ווייסט אפּשר עפעס וועגן דעם טאַטן פון קינד וואָס זי טראַגט — ער האָט ניט געזאָגט וועגן איר מאַן, ווייל אפּציעל זענען זיי ניט געווען מאַן און ווייב — אַבער זיי פאַרשטייען אז זי האָט ניט פון וואַנען צו וויסן. אויב די פּאָליציי ווייסט ניט, ווי אזוי

זאל א פרוי אין איר לאגע וויסן. ניין. ס'איז באמת געווען א פעלער. מ'האט זי ניט געדארפט ארעסטירן און דערצו נאך פירן איבער די גאסן באגלייט פון א זעלנער. עס געשען אבער צו מאל טעותים, זי מוז דאס פארשטיין. זי איז פריי, און קאן רואיק גיין אהיים. מער וועט זי קיינער ניט באלעסטיקן.

נאך קיראס ארויסגיין פון צימער, איז סאווא געבליבן א רגע לעבן דער טיר, געווארט אז דער שעף זאל זיך מיט אים באראטן, ווי געוויינטלעך, וועגן זיין פלאן. דער טעלעפאן האט געקלינגען, קאזשוך האט אין יענעם מאמענט באשטימט, אז ס'לוינט אים סאווא זאל הערן דעם שמועס און האט אים אנגעוויזן דאס בענקל וואס איז געשטאנען לעבן שרייב-טיש.

געכטן האבן מיר ארעסטירט איינעם פון די אנגעזעענע קאמוניסטן, האט ער אנגעהויבן זיין באריכט. דעם נאמען פון ארנסטירטן האט ער ניט געמאָלדן. דאָס איז געלונגען א דאנק סאָואַן. איינער פון אונדזערע בעסטע, אויב ניט דער בעסטער מיטארבעטער. ניט איין מאָל איז אויס-געקומען וועגן אים צו רעדן, און שטענדיק צום גוטן. סאָואַן האָט זיך א ריר געטאָן אויפן בענקל. אזא לויב און אין זיין אַנוועזנקייט, וואָלט ער זיך געדאַרפט אויפהייבן אזוי זעט פאַר דער רעגולאַמענט. ער איז אָבער גע-בליבן זיצן א ביסעלע שיף, ניט אהין און ניט אהער, ווייל דער שעף איז געווען פאַרנומען מיטן געשפרעך. קאָזשוך האָט נאָך א מאָל דערמאָנט אז ס'איז כמעט אויסשליסלעך סאָואַס פאַרדינסט, אז ער האָט ווידעראַמאַל באַוווּזן זיין אויסדויער און איניציאַטיוו אַגבֿ-אורחה איבערגעפירט דעם שמועס וועגן דער ליסטע ארבעטער, וועלכע דאַרפן אַפּפּאַרן קיין בערלין. זיך אינטע-רעסירט ביים גענעראַל אינספּעקטאָר וועגן דאַטום, אויסגעדריקט זיין באַדור-יערן, ווייל ס'איז אים ערשט איצט איינגעפאלן אז ס'איז אַכשר און אומ-רעכט ניט צו שיקן נאָך איינעם, ער האָפט אָבער אז מ'קאָן דעם פעלער פאַרריכטן אויך אין דער לעצטער מינוט. געזאָגט אז ער איז גרייט צו ענדערן דעם פריערדיקן פאַרשלאַג, ווייל סאָואַ האָט כשר פאַרדינט אזא באַלוינונג. ער איז זיכער אז דאָס וועט אים פאַרשאַפן גרויס פאַרגעניגן, סאָואַ האָט זיך אויפגעהויבן פון בענקל, געפרואוּט מיט הכנעה עפעס א זאָג טאָן, געוואָלט דאַנקען און איינצייטיק דערמאָנען אז דער פּאַל איז א קאַמפּליצירטער, אז מ'וועט דאַרפן אויפדעקען א מענגע פעדעם וואָס פירן אין פאַרשידענע ריכטונגען, און אז ער איז גרייט צו פאַרזיכטן אויף דער באַלוינונג, ווען ס'האַנדלט זיך אין אזא ערנסטן פּאַל, האָט

אבער קאזשוך א מאך געטאן מיט דער האנט, געהייסן זיצן און צוא-
ווארטן מיט זיינע באמערקונגען. ניין, האָט ער ווייטער גערעדט אין
טרייבל, ס'איז קיין מניעה גיט. סאָוואַ קאָן אַרויספֿאַרן נאָך אין זעלבן סאָג.
יא, אזוי איז נאָך בעסער, אָיב זיי פֿאַרן פֿאַרביי, קומט אויס גיט מער ווי
צוזשרייבן זיין נאָמען. די דאָסן? יא, ער האָט זיי. צודעקנדיק דאָס
טרייבל מיט דער לינקער האַנט, האָט ער געפֿרעגט סאָוואַן דעם דאָטום
פֿון זיין געבורט, תיכף איבערגעהורט אין טרייבל, זיך אָפּגעזעגנט
פֿאַרזיכערנדיק דעם אינספעקטאָר, אז סאָוואַ וועט גיט פֿאַרשפּעטיקן. דער
צוג פֿאַרט סיי ווי איבער אראד, אזוי אז ס'קאָנען קיין שום סורפֿרין
גיט זיין, אָפּגעדאַנקט און זיך ווענדנדיק צו סאָוואַן מיט א שטראַל-
דיק געזיכט:

— אויף דעם האָסטו זיך גיט געריכט, האָ? נאָך היינט אין אַוונט
פֿאַרן קיין בערלין אויף א פֿאַר וואַכן, האָסטו זיכער גיט געטראַכט, האָ?
די באלוינונג אין זעלבן טאָג, אַט א מזל! ס'איז מיר איינגעפֿאַלן רעדנדיק
מיטן אינספעקטאָר, אין דער לעצטער מינוט, האָ?

קאָזשוך האָט זיך פֿאַמעלעך אויפֿגעהויבן פֿון שטול, געהייסן סאָוואַן
וועלכער איז אויפֿגעשפּרונגען, אזוי ווי עס פֿאַדערט די פֿראַפּעסיאָנעלע דיס-
ציפּלין, בלייבן זיצן, אַרויסגענומן פֿון בוזעם-קעשענע א טיכל, לאַנג געווישט
דעם שווייט, ווי נאָך א שווערער אַרבעט. ס'האַט זיך אים געדאַכט, אז צו
לייכט האָט זיך אָנגעהויבן וועבן זיין פֿלאַן, צו לייכט בינדן זיך די פֿעדעם און
ער האָט זיך א רגע אָנגעשפּאַרט אין טיש, געפֿילט אז ער מוז באַרירן דאָס
האַלץ. אזוי ווי עס פֿלעגט טאָן זיין מאַמע. א סגולה פֿאַר א גוט-אויג.
פֿאַרשטענדלעך, אז מ'וועט מוזן צואַרבעטן, האָט ער געביטן דעם טאָן
מיט א תּוּכיקן, שפּאַצירנדיק איבער דעם צימער, ביי אזא שטיקל אַרבעט
איז זיך שווער צו באַגיין אַן אזא פֿאַ-מאַן, ווי דו. ווער ווייסט גיט
אז ביסט גיט פֿון די וואָס מ'ציילט דרייצן אין טוץ, אז ביסט
שטענדיק געווען די רעכטע האַנט. צו מאַל מוז מען אַבער פֿאַרזיכטן
אויף זיך. חוץ דעם וועסטו פֿון דאָרט עפעס מיטברענגען. אַן אָרגאַניזירט
לאַנד, ציוויליזירטע מענטשן, ס'איז דאָ ביי וועמען צו נאַשן. וועגן דעם ביסטו,
לויט מיין מיינונג, דער פּאַסיקסטער. ניין. ס'איז גיט קיין חניפּה. דיך
האַב איך דאָך גיט קיין אינטערעס צו חנפּענען. מיט דייטש קומסטו אַדורך.
ס'איז ניצלעך פֿון אלע שטאַנדפּונקטן — קאָזשוך האָט זיך געכאַפּט אז
ער איז צו באַרעוודיק, ס'איז גיט אין זיין טבע אזוי צו רעד

מיט אונטערגעארדנטע זון האט פארענדיקט מיט א פראגע — וואס זאגסטו סאווא?

— ערשטנס א גרויסן דאנק — האט סאווא געענטפערט זיך אויפ-הויבנדיק, און דאס מאל האט אים קאזשוך ניט געהייסן בלייבן זיצן. ער האט געבילט אז סאוואס דאנק איז ניט פון גאנצן הארצן. סאווא איז א ספאנטאנער און דער דאנק איז געווען א צעצויגענער, גלייך ווי ער וואלט זוכן אן אויסרייד, א תירוץ, גלייך ער וואלט וועלן אפלייגן, בעטן צייט אויף זיך צו באטראכטן. אים לאזן צייט צו טראכטן, האט קאזשוך ניט געוואלט.

— און צווייטנס? — האט ער געפרעגט קאלט.

— צווייטנס, מוז איך זיך גרייטן אין וועג אריין — האט אפגע-קלאפט סאווא און פון זיין ענטפער האט געשפארט אן אומבאשטימט-טער פארווארף.

נאכדעם וואס סאווא האט פארלאזט דאס צימער, האט קאזשוך א היפשע צייט שפאצירט פון איין וואנט צו דער צווייטער. געבליבן שטיין, ווען לעבן שרייב-טיש קוקנדיק לאנג אויף דעם ווייסן ניט באשריבע-נעם פאפיר פון וועלכן קירא האט געהערט אראפלייענען א פסק-דין; ווען לעבן פענצטער. דא האבן זיך די געדאנקן געוויקלט שנעלער, אין קאדענץ פון די געאיילטע פארבייגייער. טראכטן האט מען געמוזט שנעל און קלאר. די סכעמע האט באקומען א פאָרעם וועלכע מ'האט טיילווייז געקאנט צייכענען אין טוש. אויב, און ווען, סאווא וועט צוריקקומען, וועט ער וויסן וואהין אים איבערצופירן. א געניטן ארבעטער קאן מען שטענדיק געבן א נייע אויפגאבע. אפשר וועט דאס מער ניט זיין נייטיק. ביז דעמלט מוז מען אייגנטלעך מיט דעם ענין פארענדיקן. וואס שייך מאטלען, האט ער פארשטאנען אז זיין שטאמלען „א דאקטער“ שטאמט ניט פון מאָ, דעם צעשלאגענעם, נאָר פון דעם פריערדיקן, פון דעם וואס האט געווארט אויפן פלאץ. געווארט האט ער ווייל אָן קיין דאקטער האט ער זיך מער ניט געקאנט באגיין. קיינער דארף אים דאס ניט באשטעטיקן. ער ווייסט אז אין שפיל איז ניט איין מאָ. אָבער אָנהויבן מיט אים פאָר-האנדלען איז שווער. ער איז דערצו א הארטער, א טראציקער. ער איז פון יענע ברייטע נשמות, פאר וועלכע דער עיקר איז דער מזבח, דאס פייער, פאר וועמען דער ציל איז דערהויבן, כל זמן ער איז גיינגעהילט אין ריך. מיט אים פארהאנדלען איז שווער. דערצו געפינט ער זיך אויף דער

פאליציי און, ווער וויסט, צי זיין פלאץ איז אזעלכעס פון וואנען מ'קאן אָננעמען באשלוסן. מ'מוז אויסזוכן דעם דאָקטער, אָדער דעם אַפטיקער אויף וועלכן ער האָט געווארט. אן אַנדייטונג וואָלט מען אפשר געקאָנט פון אים ארויסבאקומען. קאָזשוך האָט אָנגעהויבן צוזאמענשטעלן א צעטל אין גע- דאנק. שרייבן אויף פאפיר דאָרף מען דערווייל ניט. ער האָט זיך אָפגעשטעלט ביים נאָמען שאלאמאָן. זיכער איז ער ניט געווען, אָבער א פראוויטאָן שאַדט ניט. שוין א לענגערע צייט אז דער דאָקטער געפינט זיך אונטער אויפזיכט. דורכקוקנדיק מסירות און אינפאָרמאציעס האָט אויסגעזען אז א טייל פון זיי פירן צום מענטשן וואָס ער זוכט. אויב ער וויסט וועגן מאַטלס דורכפאל קאָן ער פארשווינדן, א צייט זיך אויסבאהאלטן. איצט, נאָך דעם צעשלאַגן די חברה פון די בערג, קאָן ער ווייט ניט אוועק, אָבער פארלירן פון אויג טאָר מען ניט, זיי זענען ספעציאליסטן אויף אונטער- טויכן. קאָזשוך האָט געהייסן רופן אן אגענט, אים באפוילן זיך דער- וויסן וואו עס געפינט זיך שאלאמאָן, נאָכשפירן יעדע באוועגונג זיינע, נאָכגיין פוס-טריט, ניט פארלירן פון די אויגן און אים פארנאכט, זעקס אזייגער, וועגן אלעמען פינקטלעך אינפאָרמירן. געוואָרנט אז אלץ מוז געטאן ווערן בסוד סודות.

9

מאָ האָט דאָס קומען צו זיך פארלענגערט. די נעדאנקען זענען פיר בערדיק געלאָפן פון קיראן צום פארוואונדעטן. ער האָט ניט געקאָנט פארשטיין פאר וואָס מ'האָט זי ארעסטירט. אויף וויפל ער ווייסט, האָט מען מיט איר איבערגעריסן יעדע קומפּראַמיטירנדיקע פארבינדונג. זיינט א לענגערער צייט. ווען איר מעוברתדיקייט האָט זיך אָנגעהויבן באַמערקן, האָט מען גערעכנט, אז ס'איז בעסער אזוי. א טראַגנדיקע איז לייכטער נאָכצושפירן. מ'באמערקט לייכט איר אָנוועזנקייט, איבערהויפט אין איר לאגע, ווען אלע ווייסן, אז זי איז זיין פרוי. אז מאָ איז דער פאָטער פון קינד ווייסט אויך די פאליציי און דאָס איז גענוג, אז זי זאָל זיין אונטער זייער אויפזיכט, אז מ'זאָל באַאָכטן יעדע באוועגונג אירע. ער געפינט זיך שוין א לענגערע צייט אין שטאָט, און ביז איצט איז גאַרניט געשען. אויף איר קאָן קיין שום חשד ניט פאלן, קיינעס קאָן ניט איינ-

פאלן אז זי ווייסט עפעס וועגן אים, וואו ער געפינט זיך, און פלוצים ארעסטירט מען זי. מעגלעך אז ס'איז נישט מער ווי פאליצייאישע הינטער-ליסטטיקייט, וואוהין זשע האָבן זיי דערמיט געוואַלט דערגיין. אצינד ווילן זיי שוין זיכער גאַרניט. אצינד, ווען ער איז ביי זיי אין די הענט האָט שוין מער איר ארעסט קיין שום ווערט און זין נישט. אָדער אפשר יא. אפשר ווילן זיי אים אויף אזא אופן צווינגען צו ווערן וויילער. האָבן זיי זי אבער שאַרנומען נאָך איידער זיי זענען געווען זיכער אז זיי וועלן אים כאַפן. קלאַר איז איינס, זי איז ארעסטירט און אין אזא צושטאַנד... און דאָס קרעכצן! פון וואנען קומט דאָס קרעכצן? וואָס וועט זיין מיט דעם פאַר-וואונדעטן, מיטן קראַנקן? ער מוז דאָך האָבן א דאָקטער. מ'האַט געצויגן אין דער לאַנגער באַנק, אָפגעלייגט פון היינט אויף מאַרגן, געהאַפט אז מ'וועט זיך קאַנען באַגיין. נו, איז געקומען דער טאָג ווען מ'האַט מער גיט געקאַנט און נישט געטאַרט וואַרטן. די טעמפּעראַטור איז שרעקלעך געוואַקסן. נישט געווען וועמען צו שיקן, רעדט ער זיך אליין אויס כאַטש ער ווייסט אז דאָס וועט מען אים שווער מוחל זיין. און דאָך איז קיין אַן-דערע ברירה נישט געווען. ווען זייערע וועגן זאָלן זיך נישט געווען קרייצן... מאַ איז נישט קיין אַבערגלויביקער, כאַטש אזוי שיינט אים דער צופאַל נישט צופעליק, וואָס, אָדער ווער, האָט זי געשטיסן אויף דעם וועג. וועמענס היפּנאָז איז עס געווען? סאָוואַ האָט געזאָגט, אז דער פאַרגעזענער מאַרש-רוט איז געווען אַן אַנדערער, און קירא האָט פאַרקערעוועט רעכטס, אָדער לינקס פון איר אייגענער איניציאַטיוו. ווער האָט איר געקאַנט איינרוימען אז אויף דעם וועג וועט זי אים באַגעגענען און זי האָט נישט געקאַנט ביישטיין דעם נסיון צו וואַרטן אויף אים כאַטש איין בליק פאַר איר פאַר-שיקט ווערן ערגעץ אין אַ לאַגער. ווער קאַן וויסן וואָס פאַר אַ מחשבות ס'האַבן זי באַוואויגן צו אַט דעם שפּאַן? ער קאַן פאַרשטיין, ער ווייסט וויפּל מאַל אים אליין האָט זיך געוואַלט, אין די לעצטע וואַכן, אַ שפּרונג יסאַן, זיך אַריינכאַפן אַהיים כאַטש אויף איין רגע. נישט איין מאַל האָט ער זיך אין מיטן נאַכט געלאָזט צו דער טיר: קירא איז דאָ נישט ווייט. קיי-נער וועט אים נישט באַמערקן. ווער קאַן זיך אַזוי קונציג שלייכן לעבן ווענט, ווערן איינס מיט דער מויער ווען ער דערשמעקט אַ געפאַר? ער האָט זיך יעדעס מאַל באַהערשט. ער וואַלט דאָך געווען צווישן די ערשטע וואָס וואַלטן פאַרורטיילט, כמעט ווי פאַרראַט, אזא נישט באַוועלטיקן זיך. ווי אזוי האָט דאָס קירא געקאַנט טאָן? ניין, ס'איז נישט מעגלעך. קירא — זיין ווילדער לאַק אויף דעם טונקל-הויטיקן שטערן, איר לויטערער

בליק, זיין מאמעקינד — האָט דאָס ניט געקאָנט טאָן, זי האָט פשוט
ניט געפילט די געפאר. קירא קאָן ניט שולדיק זיין. און דאָך האָט זי
פארקערעוועט פון הינטערגעסל... (קיינער וועט קיין מאָל ניט פארווארפן
מאָטלען זיין אויפציטערן דעמלט, ווען ער האָט פלוצים דערזען קיראן.
אויך ניט ער אליין. ער האָט אין דעם — וועגן וועלכן נאָר ער האָט גע-
וואוסט — פארגעסן. קליינע שוואכקייטן פארגעסן זיך, ווייל זיי זענען
קליינע, צוליב זיי האָט מען אמאָל איינגעפירט שכחה). ניין, ליגן ווייטער
אין חלשות איז געוואָרן איבער זיינע כוחות. ער האָט זיך פאמעלעך אויפ-
געהויבן קוים באוועלטיקנדיק די ווייטקן אין אלע אברויב. ער האָט גע-
וואָלט זיי זאָלן קומען גיכער, ווידער זיך נעמען צו דער אויספארשונג,
אפשר וועט ער אויף אזא אופן דערגיין וואָס פינקטלעך זיי חילן,
וואָס זיי ווייסן, און וואָס זיי ווייסן ניט. זייערע פראגעס קאָנען
ברענגען עפעס נייעס, אן אַנדייטונג, א פאָדעם, א פונק, א'ן דער
פינצערניש. כאָטש איין פראגע פון וועלכער ער זאָל זיך דערוויסן וואָס
פאר א שייכות עס האָט מיט קיראן, וואָס ווייסן זיי וועגן די פאר-
וואונדעטע, אויב זיי ווייסן איבערהויפט עפעס וועגן זיי. קריכט די צייט ווי
א שנעקל, זוכט מיט בלינדע הערנערלעך א וועג, שפייט קלעפיקע שעהן,
איינע, א צווייטע, א דריטע, און קיינער באווייזט זיך ניט. גיט סאחא
און ניט קיין אנדערער מאָטל שפאנט אהין און צוריק איבער דעם תפיסה-
קעמערל לאנגזאָם, צו ערשט זיך צעפירן די ביינער, נאָך דעם וואָס אמאָל
שנעלער, גערוועזן, ס'וויל זיך אים א דראפע טאָן ביז צום פענצטערל וואָס
העט אויבן גאָענט צו דער סטעליע, א קוק טאָן נאָר איין רגע כאָטש, אפשר
וועט זיך באווייזן עפעס א סימן, וואָס זאָל אויפקלערן, אין וואָס ס'האָנדלט
זיך, די ביינער ברעכן, דאָס פלייש ווייטיקט און ער שפאנט כיט
פעסטע טריט, מ'זאָל הערן אז ער באוועגט זיך, מ'קאָן שוין ווידער אי-
בער אים „ארבעטן“. ווי אויף להכעיס, קיינער קומט ניט.

נאָך עטלעכע שעה עפנט א פאָליציסט די טיר, ווארפט אויף מאָטלען
א בליק, גלייך ער וואָלט נאָך קיין מאָל ניט געווען געזען אזא באשעפעניש.
שטעלט אוועק א קווארט מיט וואסער, רעדט ניט ארויס קיין ווארט און
פארשליסט די טיר. מיד פון זוכן אן ענטפער אויף די פראגעס וואָס מוטשען
אים, פון אזוי פיל שפאנען איבער דעם קעמערל, זעצט ער זיך צו אויסן
שמאָלן בעטל. די געדאנקן האָבן זיך אָפגעשטעלט ווי דאָס קלאפן פון
זייגער ווען עס גייט אויס די פרוזשינע. ער איז פארגולמט, פארטימטומט,
ער פילט אז די כוחות פארלאָזן אים, ריינען פון די אַדערן. פון די פוסקולן:

די אויגן-לעפלעך קלעפן זיך, עס ציט צו שלאפן, צו אן אייביקן שלאף וועלכן מ'וואלט געמוזט פארטרייבן, באהערשן, ווייל דער שלאף איז א שרעקלעכער שונא, אין אים לויערט געפאר...

דער מורעש* פליסט קויב, ער איז עלעפעריק, די פלאזשע איז איבער-פולט מיט מענטשן. אלט און יונג לויפן אין פארשידענע ריכטונגען שלאגן זיך אן איינער אין צווייטן און באמערקן דאס אפילו ניט, זיי גיסן זיך פשוט צוזאמען און טיילן זיך ווידער אויס, איינער פון אנדערן. ס'איז א טאנץ פאר וועלט-אונטערגאנג. דער הימל איז א שרעקלעך לויטערער, אן איין כמארעלע, א שווארצער הימל און אויף אן ארט שטייענדיקע בוענערדיקע זון, א זון אן שטראל. א קילעכדיק אָנגעגליט שטיק אייזן, וואָס ברייט די הויט. כוואלעסווייז ווארפן זיך די מענטשן אין וואסער. שווימען קאנען זיי ניט, גיבן זיי א פלוך און פארשווינדן אין דער טיפעניש. דויערט ניט לאנג קריכן זיי ארויס אויפן אנדערן בעג דערטרונקענע, אומגעהויערע, פון וואסער אויפגעבלאזענע בייכער. מיט פארוואסערטע בליקן שטרעקן זיי די הענט צו דער זון, טרוקנט זי זיי. די בייכער פארען אויס, אין די אויגן באווייזט זיך א פייערלעכער, געצנדינערישער גויסדרוק און זיי זינגען לויבעזאנגען. אויסגעלייזט געווארן פון אומגליק, דער וועלטס אונטערגאנג איז אָפגעלייגט געוואָרן. זיי טאנצן פאר פרייד, לויפן אין אלע ריכטונגען, ווארפן זיך פארצויבערטע אין וואסער כוואלעסווייז, טויכן אונטער אויף דער אנדערער זייט טייך, און אויף דער זייט קומען ארויס שווער-רירעוודיקע טשערעפאכעס. א וואלד טשערעפאכעס. אויף זייערע רוקנס שפאנט פארווייטיק, ווי אויף שפיציקע שטיינדלעך, הירא. נאָר זיי איינע איז אַרויסגעקומען פון וואסער אזעלכע ווי זיי זיך אריינגעשפרונגען. אין דער רעכטער האנט טראָגט זי א גרין זשאַבעלע און אין דער לינקער א רויטן ראק. זי קומט גלייך צו גים און וואָס מער זיי דערנענטערט זיך, בייט זיך איר קערפער, פון א גלאנציק בראַנדזענעם ווערט ער א דור-זיכטיק גלעזערנער. ניין, כון א ווינטעלע אויפגעבלאָזענער וואואל, א כמארעלע וואָס שוועבט איבער די קוים קריכנדיקע טשערפאכעס, דאָס ווייזט דע לאַקעלע פארשווינדט און צוזאמען דערמיט דאס קעפעלע, דאָס קעפעלע פארעט זיך זויס, די זון רייסט זיך אָפ פון שוואַרצן הימל און פאלט, פאלט מיט א הלכיק געלעכטער...

* מורעש — איינער פון די טייכן אין רומעניע.

אויפגעוועקט פון שלאף האט אים דער סקריפ כון טיר, אין וועלכער ס'איז געשטאנען קאזשוך. ער איז אריינגעגאנגען און די וואך האט פאר- האקט די טיר הינטער אים. ס'האבן זיך געהערט דעם וועכטערס זיך דערווייטערנדיקע טריט. ווען זייער אַפקלאנג איז פארלאָשן געוואָרן, ערגעץ אויפן קאָרידאָר, האט זיך קאזשוך אוועקגעזעצט אויף די הארטע ברעטער לעבן מאַטלען.

— אייך דיך ניט, האט א זאג געטאן קאזשוך גוטמוטיק, ווען מאַ האט זיך א ריר געטאן אין א זייט, גלייך ווי זיין הויפט-זאָרג וואלט געווען חלילה ניט באאומרוויקן מאַטלען. מיר האבן צייט.

מאַ איילט זיך ניט, ער איז נאָך אונטער דעם איינדרוק כון חלום. פאר וואָס, פרעגט ער זיך, אזעלכע עקעלהאפטע טשערעפאָנעס? געוויינט- לעך זענען זיי סימפאטישע. ער האט ליב זיי א גלעט טאָן איבערן קעפעלע, זיי לאָזן קריכן אויף דער האנט, פילן זייערע קליינע נעגעלעך. פאָדריסט עס אים, וואָס אין חלום האט עמעצער חווק געמאַכט פון דעם נאָדנע אָנגענעמען באשעפעניש. ס'האבן דאָך געקאָנט זיין שטורעס, זיי פאסן זיך בעסער צו זיין איצטיקער לאגע.

— אויסגעקומען זיך צו באגעגענען. אויב ס'איז שוין יא אזוי...

מאַטלען האט דער טאָן פון די לעצטע ווערטער געקלונגען, ווי אמאל דעם מלמדס, „ואני און גיך יעקב, האב ניט אזוי געטאָן...“ און ס'האט זיך אים געוואלט לאַכן, לאַכן פון קאזשוכן און פון מלמד, וועלכער האט זיך אריינגעגנבעט אין זיין הדרל.

— ...אויב ס'איז שוין יא אזוי, וואָס וואָלסטו זאָגן וועגן א שפיל

מיט אַפענע קאָרט, מאַ?

— איך הייס ניט מאַ. ניך רופט מען מאַטל וורגאפט.

— כ'ווייס, כ'ווייס, ס'איז פאַר מיר קיין נייעס ניט — רעדט רואיק קאזשוך איך דארף אַזער. ניט מאַטלען. אזוי האַסטו געהייסן אין שול גון אין פאבריק. אזוי האט מען דיך גערופן ביי דיר אין שטעטל אָדער דערפל. איך דארף מאַען, ניט אזוי צוליב דער שיינקייט כון דיין קאָנס- פיראטיוון נאָמען, ווי צוליב דייע קאָנספיראטיווע חברים.

מאַ האט געשוויגן, ער האט נאָך אליץ געטראכט צום משונהדיקן חלום, געפרואווט אים אויסטייטשן. ס'האט זיך געדאַכט, אז ער מוז האָבן א באזונדערן פתרון.

— שווער צו גלויבן, אבער דער אמת איז, אז איך בין נאך דיין קאפ ניט געקומען. כ'דארף אים ניט. צו מיין קונסט גאלעריי פעלט ער מיר ניט אויס. און נאך א פויזע, זעענדיק אז מאָ בלייבט גלייכגילטיק, האָט ער געפונען א שטארקערן ארגומענט, ווען ס'זאל ניט זיין אזוי, וורגאפט, וואָלט דאָ געווען סאווא, ניט איד.

— און קירא? מיט איר וואָס האָט איר? וואו איז זי? האָט כמעט ניט ווילנדיק געפרעגט מאָ.

— וואו זאל זי זיין, אז ניט אין דער היים. זי האָט, ווייזט אויס, אָפגעטאָן ניט וויסנדיק און זיך ניט פאַרשטעלנדיק, דאָס אויף וואָס קיינער האָט זיך ניט געריכט. געפירט סאוואן אויף דיין וועג, ניט טראכטנדיק אז ס'קאָן זיין דיינער. ווען זי זאָל זיך געווען אַנשטויסן אזא מעגלעכ־קייט, איינס פון טויזנט, וואָלט זי געווען געגאנגען ווייטער אפילו ריזי-קירנדיק צו פארלירן דאָס קינד... זי פירן דורך הינטערגעסלעך, איז געווען סאוואס אויפטו. איר נאַכגעגאנגען און געווארט, אפשר וועט זי ווארפן א בליק וואָס קאָן זיין עפעס אן אַנדייט, אפשר וועסטו באַווייזן דאָס פנים אין א פענצטער. נאָרישע אויפטועכצן, אזוי לאנג, ווי ס'מישט זיך ניט אריין דער גורל, אָדער ווער ווייסט וואָס. ער וואָלט דיך ניט געווען דערקענט. ער האָט מיר געזאָגט אז דיין גרים איז געווען אן אויסערגעוויינטלעכער, א קינסטלעריש שטיקל ארבעט. האָט אבער דאָס אויך ניט געהאַלפן. זי האָט פארקערעוועט, דאָס געסל איז גריבערדיק... מלחמה, דער שטאַט-ראט ניט זיך ווייניק אָפ... דאָס קינד האָט זי ניט געוואָלט פארלירן. אזוי זענען מעוברתע פֿרויען. פארשטייסט, שווער צו זאָגן אז אפילו סאווא איז שולדיק... אפשר דאָס קינד... גענומען אויף זיך א שולד, נאך אין דער מאמעס בויך.

קאָזשוכס פלאפלען איז אויסגעקומען אין גאנצן אומפארשטענדלעך. זיין פילאזאָפֿירן איז ניט געקראַכן אין קאָפ אריין. דער שמועס פירט ניט וואוהין מאָ האָט געהאַפט. ניין. פון אים וועט ער זיך גאַרניט דערוויסן. ער האָט ניט געגלויבט אז זיי האָבן טאקע באַפרייט קיראן. א געלאסע-נער ווי ער איז וועט קאָזשוכ זיך אפילו מיט קיין גרימאסע ניט כאַר־ראטן. בעסער וואָלט ער געריסן שטיקער, אָדער געשיקט סאוואן. בעסער זאָלן זיי זיך אינדיעקעווען, פארלירן דאָס געדולד, זיך אפשר איבערוואַרפן מיט א וואָרט, איבעררעדן זיך. מ'וואָלט געקאָנט פרוואוּן אים פראַוואַצירן מיט א באַליידיקונג, מיט אַנשעלטן, שרייען, איז אבער קאָזשוכ אַליין.

ניט קיין געוויינטלעכער צוגאנג ביי זיי. וואָס קאָן דאָס באַטייטן, וואוהין
צילט ער? צו רואיק, צו געלאסן איז ער, דער ממזר.

קאָזשוך האָט געמאַכט א פאָר טריט איבער דעם קעמערל און זיך
וידער אוועקגעזעצט.

— ענג, זייער ענג — האָט ער גערעדט ווי צו זיך — קיין בעסערס
קאָן איך דיר ניט געבן. אפילו ווען איך זאָל וועלן... זאָג נאָר וואורגאפט,
וואָס טויג דיר א דאָקטער? די פראַגע איז געקומען פלוצימדיק.

— איך דארף קיין שום דאָקטער ניט. ווער זאָגט אן איך דארף א
דאָקטער? די נערוון זענען געוואָרן אַנגעשטרענגטער, ס'האָט זיך אַנגעהויבן
באווייזן א סטעשקעלע.

— דו. טאקע דו א'יין.

— איך? ווי שווער ס'איז אים ניט אַנגעקומען האָט מען זיך דאָך
צעלאכט. א דאָקטער, זאָגסטו?

— סאווא וועט קיין ליגן ניט זאָגן. מאָ. פון חלשות האָסטו גע-
רעדט וועגן א דאָקטער.

— מאלע וואָס א מענטש רעדט פון חלשות. זייט ווען האָט
איר דאָ דאָקטורים? איך דארף קיין דאָקטער ניט, כ'בין פולשטענ-
דיק געזונט.

— הער זיך איין וואורגאפט, אן ביזט פולשטענדיק געזונט ווייס
איר, אָבער א דאָקטער דארפסטו יא. ניט וועגן דיר, וועגען דינע פאר-
וואונדעטע חברים דארפסטו אים — מאָ האָט קוים באהערשט די שוואַכקייט
וואָס ער האָט דערפילט אין גאנצן קערפער — איך מיינ, האָט ווייטער
גערעדט קאָזשוך מיט דער זעלבער געלאסנקייט און מאַען האָט זיך געדאַכט
אז דאָס קול קומט פון דער אנדערער זייט וואנט, אז ווען דו וואָלט
מיר געזאָגט דעם דאָקטערס נאָמען, וואָלטן מיר פאַרשפּאַרט אומזיסטיקע
און אפשר געפערלעכע זוכענישן.

— פון קיין פאַרוואונדעטע ווייס איך ניט, און פאַרשפּאַרן זוכענישן
איז ניט מיינ דאגה. אויב ניט נישטערן, בלייבט איך דאָך ניט וואָס צו
טאָן. דאָס איז דאָך אייער עקזיסטענץ, אזוי אז בעסער זוכט.

— איר האָב געזאָגט, אז ס'וואָלט אונדז פאַרשפּאַרט אומזיסטיקע און
אפשר געפערלעכע זוכענישן — קאָזשוך האָט געשטעלט א באזונדערן
טרעפּ אויפן וואָרט „אונדז“, געווארט א רגע אויף מאַטלס רעאַקציע און
צוגעגעבן — פאַרשטייט?

— כ'ווייס ניט צי ס'איז דאָ וואָס צו פארשטיין — האָט מאָ געענטפערט און איז זיך פארזונקן אין זיינע אייגענע זוכענישן. ס'איז אים קלאָר געוואָרן, אז זיי ווייסן מער ווי ער האָט זיך פאַרגעשטעלט, און די לאַגע איז פיל קאָמפליצירטער און די געפאר א סך גרעסער.

— אז דו ביסט אן איינגעשפארטער ווייס איך, מ'זאָגט אז קיין נאר ביסטו ניט. ניין, ניין — האָט זיך קאָזשוך געאיילט צוצוגעבן, כדי צו פארמיידן מאַטלס א גראַבקיט אויף זיין לויב — ס'איז ניט קיין חניפה. כ'ווייס אז דאָס איז ניט קיין ווענטקעלע פאר א חבר-המאן, ווי דו. מיט דיר האָט קיין זין ניט אַנצווענדן ס'ווישע כ'יטרעקייט. פאר אַזעלכע יאָטן טויג זי ניט קיין צייט האָבן מיר ניט, די געסטאפּא וואָלט זיך געקאָנט אריינמישן, און דאָס מוז מען אויסמיידן. ביסטו אַ ער גיינגעשפארט ווי אן אייזל. וועט מען דיר, הייסט עס מוזן ראַטעווען אנדערש...

קאָזשוך האָט א קלאַפּ געטאָן אין דער טיר, די וואָך איז געקומען צו לויפן און געעפנט, ער האָט געוואָרפן א לעצטן קוק אויף מאַטלען מיט פאַרוואָרף, און ארויפגייענדיק די טרעפּ געטראַכט: א פּאנאטיקער, קיין גרויסע פּאליטיק קאָן מען מיט אים ניט טרייבן, א שאַד, מ'וואָלט געק. ניט געווינען צייט. מיט דער צייט וועט ער זיך אַנשטויסן. אויב ניט קיין הילף, צבער און עדות וועט ער אַזאָל קאָנען זיין. אן עדות מער שטאַט ניט"...

מאָט האָט זיך אַ לאַנגע צייט געראַנגלט מיט נייע געדאַנקען, געוואָלט פארשטיין וואָס זיי ווייסן און וועלכע קאָן זיין די סיבה פון קאָזשוכס הצפּעכקייט, וואָס באַהאַלט זיין נייער מעטאָד.

10

קאָזשוך איז ארויס פון דער פּאליציי-געביידע. ס'איז געקומען די צייט א שפּאַציר טאָן איבער די גאַסן, נאָך אַ מאָל פעסטשטעלן אז ארעס-טירן אָדער באַפרייען, מוטשען אין פּאליציי-קעלער בייט כמעט אזוי גרויס ווי גאַרניט פון די מענטשנס שטענדיקן געלויף. די פּיס האָבן אים פּאַרטראָגן צום אָרט וואו דאָס געסל פּאַלט אריין אין פּלאַץ. דאָרט וואו סאווא האָט אַפּגעשטעלט מאַטלען. אנטקעגן איז א קאַפּע-הויז. ער איז אריין, און זיך אוועקגעזעצט ביי א טישל, לעבן פענצטער. אן עלטערער קעלנער האָט געבראַכט קאווע און קאָזשוך האָט אים געבעטן בלייבן א

רגע. ער וויל וויסן צי בעכטן, ווען מ'האט פארבייגעפירט קיראן, האט ער זיך געפונען אין קאפע-הויז. י, ער איז געווען דא. יא, ער האט באזעקט א מענטשן וואס איז געשטאנען א לענגערע צייט אויפן ווינקל. דאס קאפע-הויז גיט געווען ליידיק. ניין, ניט אמת, איין קונה איז דאך געווען. דעם נאמען דערמאנט ער זיך. ניט, אבער ער קען אים א הויכער א בעל גוף עטוואס שטומפיק אויפן לשון. זיין רעאגירן, ווען ס'האט זיך באוויזן די פרוי מיטן זעלנער? גארניט, ס'האט זיך געדאכט, אז ער האט דאס אפילו ניט באמערקט. ניין, ווידער א טעות. ער האט גערופן באצאלן, גלייך ער וואלט זיך געווען געאילט, פלוצים איז אויסגעוואקסן די פרוי באגלייט פון זעלנער, באאייגנרוקט פון דעם געשעעניש האט ער זיך צו ריקגעזעצט, א ווארטשע געטאן: "מיטן בויך ביז דער נאז און, האט קיין רו ניט. א וועלט, גאטעניו". און זיך געהייסן ברענגען א פוכן.

— פארויסן דאס ביטערע געשעעניש — האט זיך קאזשוך דער-לויבט א ווערטל מיטן קעלנער. ער האט זיך דערוואוסט מער ווי ער האט זיך געריכט. די קאווע — פאר אים האט זיך געפונען עכטע קאווע, ניט דער געוויינטלעכער קריגס-סורטאט וועלכן מ'פלעגט אונטערטראגן אלטע שטאם-קונים ציענדיק אומבאהאלטן מיט די אקסלן — האט באקומען א באזונדערן געשמאק. ס'האט דערמאנט דעם אייביקן חשבון מיטן אלטן טאבערנאקע, מיטן פרייך וואס האט אים געשיקט ארבעטן אויף דער פאלי-ציי. מאמענטן, אין וועלכע מ'פלעגט אים אפגעבן באזונדערן כבוד, פלעגן אים איבערצייגן, אז דעם פריצט עצהן איז ניט געווען דערכאר, וואס ער האט געהאלטן אז ער, קאזשוך א פויערס א זון, טויג ניט צו עפעס אנדערש. אט באצייט מען זיך צו אים ווי צו די פני פון שטאט. קאזשוך האט געפירט ווי דער אראמאט גיסט זיך אנגענעם אין אלע אברים, פליסט לאנגזאם אין די אדערן, פארשפרייט זיך און דערפרישט דעם קערפער, מונטערט די מוסקלען. „א שאק רענדלעך איז ווערט אן אלטער מעלצער, האט ער געטראכט, אן אויער, און ווייסט ווען מ'דארף האלטן די צונג. א שאק רענדלעך...“ ס'האט זיך אים געגלוסט באלוינען מיט א שיינעם טרינקגעלד, זיך באצייטנס באטראכט, או בעסער ניט. ניט מחמת קארג-שאפט. ס'איז ניט געווען קיין טאג פאר קארגשאפט. „אן ענציקלא-פעדישער קאפ, ער קאן אויך דאס פארצייכענען. ניין, מ'דארף ניט“.

דער אגענט, וועלכן קאזשוך האט געהייסן נאכשפירן שאלגמאנען, האט געמאלדן אז דער דאקטער איז ארויס פון שטוב אין דער און דער שעה, געאנגען אויף די און די גאסן, אריינגעגאנגען אין קאפע-הויז

אים ארומגעפירט איבער אנדערע גאסן, מיט קיינעם זיך ניט אָפּגעשטעלט, זיך מיט קיינעם ניט געגריסט, ארומגעגאנגען א פארטראכטער, אויס-געזען פארנומען מיט ווער ווייסט וואָס פאר א געדאנקען און סוף כל סוף זיך אומגעקערט מיט א שעה צוריק אהיים, פון וואנען ער רירט זיך מער ניט. אן אנדער מאל וואָלט אים קאָזשן געווען אויסגעזידלט, געמאכט מיט דער בלאַטע, אים דערווייזן, אז ער איז אן אידיאָט ס'איז געווען קלאָר, אז שאלאמאָן האָט אים באַמערקט און ארומגעפירט נאָך א סוכה-שער. דאָס מאל האָט ער אים געהייסן גיין. דאָס וואָס ס'האָט אים אינטערעסירט, האָט ער זיך דערוואוסט. שאלאמאָן איז הייסט עס אין דער היים ביי זיין טאטן. ער וועט מיט אים קאָנען רעדן נאָך אין דעם זעלבן אָונט.

...אינטעליגענטן האָט קאָזשן ניט זייער ליב. זיי רופן ביי אים ארויס א מינדערווערטטיקייט-געפיל, דערמאָנען אים אין דער ניט אָנגענעמער זייט פון זיין לעצטן באַגעגעניש מיטן אלטן פריץ. ער פילט זיך אין זייער קעגנזאָרט גלייך ער וואָלט טראָגן דאָס רעקל אויף דער לינקער זייט; ס'איז א מין אינטערשלאַק געפיל. ער ווייסט, אז דאָס ראָטן אים ארבעטן אויף דער פּאָליציי איז אין א גרויסער מאָס געווען דערפאר, ווייל ביים פריץ האָט זיך אָנגעהויבן ענדוקן די אפּוּתיקה, ס'האָט זיך באַוויזן א דאָס אין שמאלץ גרוב. ס'איז פאר אים קיין סוד ניט געווען, אז די שול-טאַקסע צאָלט דער פריץ און אין יענעם יאָר, ווען ער האָט געענדיקט די גימנאז-זיע און ניט שלעכט אָפּגעלייגט די מאטורע, איז געווען א שלעכט גע-רעטעניש. אין קאָנטאַקט מיט אינטעלעקטועלע ווערן אָבער די געוויסקייטן ספקדיקע, שווימט ארויף די מעגלעכקייט, אז דער אלטער פריץ האָט דאָך געקאָנט טראַכטן, אז דעם באַטראַקט זון טויג ניט צו עפּעס אנדערש, און עס באַזעצט זיך א ניט אָנגענעם געפיל, א פריקרעקייט אזא. היינט מוז ער דאָס געפיל באַוועלטיקן, היינט מוז ער רעדן ווי צו זיין גלייכן, אין דעם ליגט דער סוד פון נצחון, פון דעם הענגט אָפּ זיין דערפאַלג. צווישן דער אינטעליגענץ זענען פאראנען מענטשן אויסגעהאלטענע, ניט ערגער זון מאָען, און שאלאמאָן געהערט צו אַט דעם סאָרט. ער איז פון די וועלכע זענען אומשטאַנד אָפּצושאַצן א סיסט-אַציע אָפּוועגן דעם „פאר“ און „קעגן“ האָבן דעם מוט צו נעמען אויף זיך די אַחריות, ער איז פון די וואָס האָבן פארנעם, מיט איין וואָרט זיי זענען פּאָליטיקער. די פראַגע איז נאָר, וואָס פאר א פלאַץ שאלאמאָן פאר-נעמט אין דער אַרגאַניזאַציע, ווי נאָענט שטייט ער פון שפיץ, פון דאָרט וואו מ'באַשטימט. אין דעם פאל מוז מען דערגיין צו די וועלכע האָבן

די קאמפעטענץ אַנצונעמען א באשלוס, אנדערש איז די גאַנצע טירחה אן אומזיסטיקע.

אין אַוונט האָט ער אַנגעקלאפט אין דער טיר פון דער פאמיליע שאלאמאָן. אויפן וועג אהער האָט ער זיך געכאַפט, אַז זיין גאַנג איז ניט אזא זיכערער ווי געוויינטלעך. ער דרייט אָפּט דעם קאַפּ אויף אַרונט טער, ס'דאַכט זיך אים, אַז עמעצער גייט אים נאָך. „נאָך גאַרניט, און שוין באַנעם איך זיך ווי א זייעריקער“, איז אים אַיינגעפאלן און ער האָט זיך צעלאכט אויף א קול. דער אַפּקלאַנג פון געלעכטער אין די פּוס-טע גאַסן האט אים געשראַקן. „ניט גרינג צו זיין א זייעריקער“, האָט ער א טראכט געטאָן און דאָס מאָל מער ניט געלאכט. ווען שאלאמאָנס פּאַטער האָט אים געעפנט די טיר איז ער אַריבערגעטראָטן די שוועל מיט א ביטלע צו פיל אַיילעניש. דאָס ליכט פון צימער האָט אויסגעזען צו רוי און ביי אים אַרויסגערופן אן אים ניט באַקאַנט געפיל.

שאלאמאָנס פּאַטער — דער אין די גילדענע צייטן פון „קייזער אונד קעניג“, אַדער ק. אונד ק. ווי מ'פלעגט זאָגן, בכבודיקער אדוואָקאַט, וואָס איז אמאָל געווען געמיינדע-ראַט און שפּעטער אַיינער פון די אַנ-געזענסטע מיטגלידער פון „אַנוואָלטשאַפּטס קאַלעגיום“ — איז היינט ניט מער ווי דער ייד שאלאמאָן וואָס האָט, לויט די גייע געזעצן, קיין רעכט ניט צו פּראָפּעסירן. צו מאָל קומען יונגע יוריסטן זיך האַלטן בסוד אן עצה, פאַלט עפעס צו, אזוי פיל, וויפל עס קלעקט קוים אויף דעם כאַבאַר וואָס ער צאָלט יעדן מאַנאַט טאַקע קאַזשוכן, אַז ער זאָל אים ניט אַריינטראָגן אין די ליסטעס פון די וואָס גייען יעדן טאַג אויף צוואַנגס-אַרבעט. פּרעגן פון וואָס ער לעבט, פּרעגט כּען ניט, ווייל ביי די אומות העולם איז אַנגענומען, אַז א ייד האָט. פון וואַנען? דאָס זעט אויס אַ משוּנהדיק ווילדע פּראָגע. וואָס הייסט כּון וואַנען? א ייד גיט זיך אן עצה. שאלאמאָן האָט זיך באַמת אן עצה געגעבן. צו ערשט האָט מען פאַר-קויפט צירונג, דערנאָך לעפל און גאַפלען, שפּעטער א טייל פון מעבל. געהיט ווי דאָס שוואַרצאַפל האָט מען די ביבליאָטעק. איצט, ווען ער האָט דערוען קאַזשוכן, האָט ער דערפילט א שווערקיט אין נאָקן. ערשט ניט לאַנג אים געגעבן זיינס און ער איז שוין ווידער דאָ. ביז אַצינד איז עס קיין מאָל ניט געשען. ער האָט געהאַלטן קאַזשוכן פאַר א לייטישן גוי, וואָס האלט זיך אין געוויסע ראַמען. ער נעמט, ווייל אזוי פירט זיך, אָבער רייסן די הויט רייסט ער ניט. אמת פון אַפּאַליקן דרײַ אַרץ איז געבליבן ווייניק, אמאָל וואָלט ער זיך ניט געווען דערלויבט אַריינצופאַלן

אומגעבעטן צו שאלאמאָנען אין הויז, איז דאָס אָבער געווען אמאל. דע-
מלט איז פאר א קאָמיסאר געווען א זכיה, א כבוד אריינצוגיין צו שאלא-
מאָנען. ער האָט געמוזט האָבן אן ערנסטע סיבה, א קאָמפליצירטן ענין,
אין וועלכן מ'האָט זיך גענייטיקט אין דער מיינונג כון א זומחה, כון
אזא קאָמפּעטענטן יוויסט, ווי שאלאָמאָן, א מיינונג מיט א גרויסער וואָג.
אצינד באַשטייט זיין דרך־ארץ אין דעם וואָס ער רעדט העפלעך, וואָס
הער רופט אים ניט, ווי אנדערע פשוט ביים נאָמען — די פראַכעסיעס
האָבן זיי אָנגעוואוירן און דעם טיטל „הער“ על אחת כמה וכמה — נאָר
הער שאלאָמאָן, ער נעמט א גלעזל משקה (צי ערגעץ אנדערש זאָגט ער
זיך אַפ, איז שאלאָמאָן ניט זיכער), ווינטשט „צום געזונט“, פאַרט ניט
ארויס מיט „גיב“, נעמט דעם קאָנווערט און לייגט אים אריין אין קע-
שענע, ניט געצייילט. ס'איז אָבער נאָך ניט די צייט כון געבן און אין
שטוב געפינט זיך כמעט גאַרניט. „אכשר דאָך ניט נער ווי א „ראַטשלאַג“,
האָט געהאַפט דער אלטער און איינגעלאָדן קאָזשוכן זיך זעצן.

— מיט פאָרגעניגן וואַלט איר געזעסן א רגע, פאַרמאָג איר אָבער
קיינ צייט ניט. חוץ דעם בין איר איצט ניט געקומען צו זיין, הער אד-
וואַקאָט, נאָר צו אייער זון. איר דאַרף נויטיק א דאָקטער.

— א דאָקטער? — האָט זיך געוואונדערט דער אלטער. זיין הת-
פעלות איז געווען א פילפאַכע. ערשטנס, ווייל אויך זיין זון, דער דאָק-
טער האָט קיין רעכט ניט צו פראַקטיצירן, צווייטנס, וואָס גאָר פלוציים
האָט ער אויסגעקליבן אים. א המון דאָקטוירים אין שטאָט און דער גורל
זאל פאלן אויף אים. ווער וויסט וואָס פאר א צרה ס'ליגט אין דעם. אין
דער זעלבער צייט האָט קאָזשוכס אַנוועזנדיקייט געוועקט מיטלייד און
האַפּענונג. מיטלייד, ווייל ווי אזוי ס'זאל ניט זיין, וועקט קראַנקייט א
געפיל פון צער בעלי חיים. און האָכענונג, ווייל צרות, ליידן, בייטן
דעם מענטשן מאַכן אים ווייכער, ער ווערט מילדער, באַטראַכטער. איז
ווער וויסט, אפשר וועט אויך קאָזשוכ ווערן פאַרשטענדיקער, מעג-
לעך אז דאָס וואָס ער איז געקומען דווקא צו זיין זון איז צום
גוטן. אפשר האָט ער אים פשוט אויסגעקליבן דערנאָר וואָס אים וועט ער
ניט דארפן צאָלן, ער וועט אַפּקומען מיט א דאַנק. ס'איז געקומען אויפן
רעיון, כאַטש ער האָט ניט געהאַלטן קאָזשוכן פאר א נהרג על פחות משהו
פרוטה*, איבערהויפט ווען עס גייט אין פיקוח נפש, ער האָט ניט מער
ווי א טראַכט געטאָן אז מענטשן זענען ניט מער ווי מענטשן, און זיי-

קאָרג ביז רציחה.

ערע שוואַקייטן דויערן לענגער ווי זייערע מידות טובות, אלייכטן קרעכץ געטאָן און געבעטן קאָזשוכן וואַרטן א מאַגענט, ביז ער וועט א רוף טאָן דעם זון.

11

יאָסיף אָדער יאָזשעף שאלאמאָן — אין די קאנטן איז דער נאָמען יאָסל ניט אָנגענומען, ער קלינגט צו פשוט, צו מזרח־אײראָפּעאיש, צו כּניאַקיש, אויב ניט באַגעאָליש — האָט געענדיקט דעם מעדיצין־אינסטיטוט אין קלוזש. מענטשן מיט א מעגל האָבן געשיקט די קינדער שטודירן קיין קלוזש. די הויפט־שטאָט איז די הויפט־שטאָט, אָבער קלוזש איז עפעס אנדערש. מיטלאלטערלעכע געביידעס, א קאטוילישער קאטעדראל, זונטיק און חגאות אויף די גאסן אין שוואַרץ געקליידטע מענטשן, באַראַק גײנפלוסן קײסערלעכע רעמיניסענצן, מ'רעדט דײַטש, מיט אײן ווױרט, קלוזש איז מיטלאַיאַראָפּעאיש. די שטאָט איז ניט קײן רעשיקע, מ'אײלט זיך ניט, אײַך ווערט געטאָן פאַמעלעך, מיט צײט, אפילו רעדן רעדט מען לאנגזאַם, געוואויגן, מיט דרך־אַרץ. נײן, קלוזש איז ניט צום פאַרגלײכן מיט אַנדערע שטעט. אויב א וועלטלעכע פּראָפּעסיע, איז נױ און קלוזש. אן אנדער באַנעמען זיך, אן אנדער שניט.

ניט פונקט אזוי איז עס געשען מיט יאָזשעפּן. די ערשטע צוויי יאָר פלעגט ער אהיים קומען אויף די וואַקאַציעס ווי עס פאסט נאר דעם גרויסן אדוואַקאטט זון. אין דער פרי א פאַר שעה אין קאפּע־הויז, געשפּילט ביליאַרד מיט לײטישע קינדער, נאָך מיטאַג שפאַצירט מיט מיידלעך פון זיין מדרגה, דער אנצוג שטענדיק גלאַט אויסגעפרעסט, די פאַרל פון קראַוואַט פאסט צום העמד, אָדער צו די זאַקן, אפילו דאַס לשון האָט זיך דאַכט זיך פאַרבעסערט, א יינגערמאַן מיט א צוקונפט. מיט אן אָפּענעם וועג, דער טאטע וועט באַזאָרגן מיט א מאַדערנעם קאַינעט. קורץ, א צאַצקע אין דער משפּחה. אויפן דריטן קורס האָט פון אים אָנגעהויבן בלאָזן א פרעמד ווינטעלע. גאַנצע טעג געזעסן איבער צײַטונגען און זשורנאַלן, א טײל פון זײ פאַרבאַטענע, אַפט פאַרשוואַונדן אין די הינטערגעסלעך זיך באַגענגט מיט כלערלײַ חברה ניט פון זײַן שטאַנד. זאָגן איז ניט וואָס. שיכורן שיכורט ער ניט, סקאַנדאַלן מאַכט ער ניט און די חברה מיט וועלכער ער טרעפט זיך, כאַטש זי איז נון נידעריקן עולם, נחית־דרגאַס, ווערט זי

באהאנדלט מיט דרײַ-אַרץ, גיט מען איר אַפּ כבוד, יינגעלייט פון בעסערע פאמיליעס האַלטן אז בײַ איר, בײַ אַט דער חברה, ליגט דער יושר, אז די צוקונט געפערט איר. דער אלטער שאלאמאָן — הער זשיגמונד — האָט אַ מאָל געפרוּאוּט רעדן מיטן זון, געוואַלט פארשטיין דעם פּלוצימדיקן מה נשתנה, וואָס ס'איז אַווינס געשען, איז יאַסיף אָפּגעקומען מיט: אנדערע צייטן, פּאַפּאַ.

אײן מאָל איז אים דאָך געלונגען פירן א לענגערן שמועס, ווי ניט ווי אויפקלערן די לאגע. יאָזשעף איז אהיים געקומען שפעט. די מוטער האָט זיך מיט א פאָר טעג פריער געקלאָגט, פאַרגעוואָרפן זשיגמונדן אז ער האָט, ווייזט אויס, אין גאַנצן פאַרגעסן אין זון, פאַרגעסן אז ער טראָגט אויף זיך א פאַראַנטוואָרטלעכקייט. אן אחריות. ער וואַלט זיך מיט אים געדאַרפט אדורכרעדן. אפּשר איז עס ניט מער, ווי א געשיכטע מיט א מיידל. היינט האַלטן אויך מענטשן פון די נידעריקערע קלאסן זייערע קינדער אויפן אוניווערסיטעט. אמת, ס'וואַלט איר געפעלן א פריילין זייער גלייכן, אָבער וואָס קאָן מען טאָן? עס געשעט. וואַלט עס ניט געווען דאָס גרעסטע אויגליק, ווען מ'זאָל כאַטש וויסן. אָבער אזא פאַרשלאַנסקייט, אזא אָפּגעזונדערטקייט, אזא פאַרפרעמדקייט. קיין מאָל ניט קיין וואָרט, דער שמייכל איז קיין שמייכל ניט, עפעס א גרימאַסע, דער גוטמאַרגן קיין גוטמאַרגן ניט עפעס א באלעמוטשן, פאַר קיינעם ניט געדאַכט געוואָרן. קיין שום וואַרעמקייט, און ער איז דאָך געווען א פּאַסלונגע קינד. וויפל זשע קאָן דאָס אווי אָנהאַלטן. איר דאַכט זיך, אז זיי זענען מענטשן, מיט וועלכע מ'קאָן זיך האַלטן אן עצה. א גאַנצע שטאַט קומט זיך ראַטן און ער... מ'האָט אויך אמאָל געלערנט, געלייענט, א צייטונג, אריינגעקוקט אין א בוך, זיי זענען נאָך היינט אויך אימשטאַנד צו פאַרשטיין די פּלאַגן פון א יונגטלעכן. זי האָט דווקא יא א פרעג געטאָן, חס וחלילה ניט צוגעשטאַ- נען, נאָר א פרעג געטאָן, האָט ער געענטפערט: „לאַז אָפּ מאמא. כ'בין קיין קינד ניט.“ וואָס קאָן מען זאָגן צו אזא וַענטפער? אזוי אז דער פאַטער האָט באַשטימט אים אָפּצוואוואַרטן. ער האָט סיי ווי סיי געהאַט א סך ארבעט. פּראַצעסן האָבן ניט געפעלט, מ'האָט געמוזט צוואַרבעטן אין דער היים. היינט האָט ער א ביסל מער פאַרשפּעטיקט אין געריכט- זאל, ס'איז דאָרט פאַרגעקומען אײנער פון די נייע פּראַצעסן, מיט וועלכע ער האָט זיך קיין מאָל ניט אָפּגעגעבן. מ'האָט אים אפילו אײן מאָל יא פאַרגעשלאָגן אזא פּראַצעס, האָט ער זיך אָפּגעזאָגט. „פּאַליטישע פּראַצעסן טעלן מיר ניט. זשיגמונד שאלאמאָן וועט שוין קיין פּאַליטיקער ניט ווערן.“

איצט בלייבט ער צו מאָל לענגער אין טריבונאל-זאל, הערט צו די דעכאטן ביי דעם סאַרט משפּטיט. קוקנדיק אויף די באשולדיקטע, הערנדיק וועגן זייער פאַרעקשנט שווייגן ביי די אויספאַרשונגען, טראכטנדיק צו זייער פאנאטישער פאַרביסנקייט, ווייזט זיך אים אויס און אויף דער באשולדיקונגס באַנק זיצט אויך יאָזשעף, און זיי האָבן עפעס געמיינזאמס מיט זיין זון, עפעס אזעלעכס וואָס לאָזט זיך שווער דעפינירן.

ווען זשיגמונד האָט דערהערט זיינע טריט אין ער אים אַנטקעגן-געגאנגען, גערופן צו זיך אין צימער און זיך אוועקזעצנדיק ביים שרייבטיש אָפּגעשטויסן מיט ביידע הענט דעם הויפּן פאַפּירן.

— כ'בין מיד — האָט ער געזאָגט, און געבליבן א פאַר מינוט זיצן מיט פאַרמאָטע אויגן — אַנגעארבעט זיך א גאנצן טאָג. נאָרישע קריגערייען, זיי קאַנען זיך כּוון דעם ניט אָפּזאָגן. נאָך א מאָל אריבערגע-טרעטן דעם פעלד-גבול, ווידער פאַרגעסן וועמענס ס'איז די צווישן-וואנט, דער פּלויט, מ'האַלט זיך אין איין רייסן איבער ירושות ווי די קעץ. קליינלעך, נידערטרעכטיק, להוט אויף אלעמען, זשעדנע, קליינלעך ביז גאָר. שלאָגן, שלאָגט מען זיך ווי איבער גיטער, ווי איבער מאיאָנטקעס. מאיאָנטקעס זאָג איך! ווי איבער מדינות... גלויב מיר, ס'האַט צוגעגעסן. יאָזשעף האָט געשוויגן. ער האָט געוואוסט, און ניט די זענען די פראגעס, אויף וועלכע זיין פאַטער זאָגט ביי אים אן ענטפער.

— ס'איז נודנע, עס עקלט.

— ס'איז זייער לעבן.

— וואָס דו רעדסט? זייער לעבן! אמאָל זענען דאָך אויך געווען

פראַצעסן!

— היינט זענען אויך דאָ. דו, פאַפּא, רעדסט נאָר וועגן יענע וואָס האָבן געמאַכט א רעש אין דער פּרעסע, אין די קאפּע-הייזער, אין וועלכע ס'איז געלונגען מיט פּלפּול און הריפות צו דערווייזן, און דער שולדיקער איז ניט שולדיק, און דעם מערדערס האָנט האָט געפירט, כמעט ניט גאָט אליין, און דער עולם האָט גענאפּט. ווער ווייסט בעסער פון דיר, און ס'איז געווען פּוסטע ריידעריי. ניין, ערגער. די קיניץ איז באשטאנען פון פעלשן דעם שכל הישר.

— אמת, ס'זענען געווען אויך אזעלכע.

— דאָס איז געווען כדי צו באקומען א נאמען און געלעבט האָט מען שטענדיק פון די אנדערע, פון די וואָס עקלען דיר, וואָס האָבן דיר, צוגעגעסן. מיך וואונדערט נאָר וואָס אויך דו פאַרבייטסט די יוצרות

דעם עפעקט מיט דער סי.ה. צווייטנס, זענען היינט אויך נא אן ערנסטע פראצעסן, אויטענטיש ערנסטע. פרואוו באווייזן דיין אמאליקע קענטעניש און שפיציקייט ביי אזעלכע פראצעסן.

אויף אזא דירעקטן אַנגריף האָט זיך זשיגמונד ניט גערייזט. כאָטש ס'איז אין דעם וואָס ער האָט געזאָגט קיין פאַרוואָרף געווען, האָט ער פאַרשטאַנען, אז דער זון וויל ניט אָן וועט ניט שאַנעווען, אז יער איז גרייט צו אָן ערנסטן שמועס ווי צווישן דערוואַקסענע, אומאַפּהענגיקע מענטשן.

— מיין ניט, אז כ'האַב צו דעם ניט געטראַכט. כ'זע אָבער ניט די נויטיקע אַרגומענטן אויף זיי צו געפינען א זכות. עקשנות און פאַנאַטיזם זענען קיין אַרגומענטן ניט... עס קומט מיר אויס אז דאָס זענען מענטשן וואָס ווילן ניט וויסן פון געזעצלעכקייט.

יאָסיף האָט ניט אויסגעהאַלטן און אויסגעשאָסן מיט אזא הילכיק געלעכטער ווי ער האָט ביז דעמלט זיך קיין מאָל ניט דערלויבט אין זיין טאַטנס אָנוועזנקייט. אזוי האָט ער קיין מ'ל ניט גע'אַכט, די דערציאונג האָט דאָס ניט דערלויבט. א צו ווילד געלעכטער פאַר א באַלעבאַטישער שטוב. אזוי לאַכן טרעגערס.

— אַנטשולדיק פאַפּא. — דער שמועס האָט אים געלוינט. ער האָט געוואַרט אויף אים. סוף סוף האָט כען זיך אין א טאָג געדאַרפט דורכשמועסן. פאַר זיין פּאָטער האָט ער ניט געטראַכט אויסצובאַהאַלטן זיינע איבערצייגונגען. יער האָט ניט געהאַפּט, אים פאַר זיי צו געווינען, אָבער רעדן וועט ער זיך זיכער לאָזן. נאָך מער, ער איז מסוגל צו פאַרשטיין. — וועגן וואָס פאַר א רעכט און געזעצלעכקייט רעדסטו, פאַפּא? וועגן דעם, וואָס האָט דיך אַנגעהויבן עקלען? די מלחמות איבער צעפּוילטע ווענט און איינגעפאַלענע פּלוטן כּירן זיך דאָך אין עצם אויפן יסוד פון אַט דעם רעכט.

— רעכט בלייבט רעכט און געזעצלעכקייט, געזעצלעכקייט — האָט אים דער פּאָטער איבערגעשלאָגן די רייד — דאָס וועסטו דאָך ניט לייקענען.

— פאַפּא — ס'האַט געקלינגן ווי דאָס פעסטען זיך פון א קינד. דער טאָן האָט איבערראַשט שאלאַמאַנען. ער איז געווען כּון מיטעלען וואַקס, א דאַרינקער. די פּרײַנד פּלעגן אים אָפּט פּרעגן ניט א גוטמוטיקן שמייכל, וואָס ס'טוט זיין ריז. ער האָט אין אים קיין ריז ניט געזען, אפּשר דערפאַר ווייל ער איז געוואַקסן פאַר זיינע זיגן, צי ווייל ער האָט

אזוי געסאמעוועט מיטן זיידן, א ריזיקער ייד, וואָס איז אַהער אַראָפּגעקומען פון א גאַליציאניש דאָרף וואו זיין טאטע, יאַסינס עלטערזיידע, האָט זיך אָפּגעגעבן מיט ערד ארבעט. אצינד, ווען ער האָט דערהערט דעם כמעט קינדערישן „פאפא“ פון אַט דעם גרויסן, באַפליישטן מאן, וואָס איז געזעסן קעגנאיבער אים, האָט עס אויסגעזען קאַמיש און זשיגמונד האָט קוים באהערשט דעם שמיכל, וועלכער, כאָטש אַן אַנטייענדיקער, וואָלט ער געקאָנט שטערן אין שמועס מאַיש לרעהו. — פאפא, פון וואָס פאַר א רעכט רעדסטו? פון רוימישן, כּוון נאַפּאַלעאַנס, אַדער גאַר פון סאַלאַנס. דער פאקט אליין, וואָס דאָס רעכט האָט זיך אזוי פיל מאַל געביטן, זאָגט דיר גאַרניט? דו ווייסט דאָך בעסער פון מיר, אַז יעדעס רעכט געהער א געוויסער געזעלשאַפּטלעכער אַרדענונג. ניין, ס'איז באַמת קאַמיש ווען די אייער לערנען די הינער...

— פאַר וואָס? איך געפון, אַז ס'איז אינטערעסאַנט. אָבער די אַרדע-נונג, ווייל דו רעדסט וועגן אַרדענונג, איז דאָך די אין וועלכער מיר לעבן.
— הייסט עס, ווייזט אויס, אַז מ'מוז זי בייטן, אַדער בעסער געזאָגט, זיי בייטן, אי די אַרדענונג, אי דאָס רעכט, אויף וועלכן זי שטיצט זיך.

— וויילסטו זיי בייטן?

— ערשטנס האָב איך ניט געזאָגט אַז איך וויל זיי בייטן, און צווייטנס, ווען יא, איז וואָס? ווער האָט געביטן יענע, די אנדערע, מלאכים פונעם הימל?

דער פאָטער האָט חרטה געקריגן, וואָס ער האָט זיך געאייילט איבער-שלאָגן די רייד. ס'איז אַ צו געאייילטע פראגע, וואָס קאָן איבערפירן דעם שמועס אויף אַ קאָנקרעטן, פראקטישן באַדן. אים האָט זיך געוואָלט בלייבן אין די ראמען פון אַן אקאדעמישן וויכוח, ווי עס פאָסט פאַר דעם אדוואָקאַט מיט זיין זון, דעם קונפטיקן דאָקטער. אזוי איז דער שמועס אבסטראקער, מער דיסטאַנצירט. די מסקנות קאָן יעדער איינער אליין ציען.

— יא, יא. לאַמיר זאָגן אַז ס'איז אזוי. אוודאי זענען מענטשן די וואָס בייטן דעם אָפּן פון לעבן, די אַרדענונג. מיט דעם איז, שיינט מיר, יעדער מסכים. דאַרפן דאָך אָבער די מענטשן קודם דערצו דערוואקסן. איבערלאָזן אין רשות פון אבי וועמען טאַר מען דאָך ניט. די זאך איז א צו ערנסטע.

— ס'איז שוין א לאנגע צייט אז זיי וואקסן, פאפא. זיי זענען שוין, ווי מ'זאגט, דערוואקסענע. דו האסט עס ניט באמערקט? די פראצעסן זאגן דיר גארניט?

— וואו זשע איז זייער רעכט? וועלכע איז זייער געזעצלעכקייט? זיי רעדן וועגן יושר, און יושר איז ניט קיין רעכטלעכער באגריף. אויב דו ווילסט, איז עס מער א רעליגיעזער, געטלעכער באגריף און גאט האט העכסטנס באשאפן די וועלט, קיין רעכט האט ער איר ניט געגעבן. רעכט מוז האבן מאכט, אן ארדענונג וואס זאל דאס רעכט אויפצוווינגען.

— וועלן זיי שאפן די געהעריקע ארדענונג און דאס נויטיקע רעכט.
— ס'איז געוואגט, שרעקלעך געוואגט — האט זשיגמונד געזאגט מיט א שאטן כוון טרויער, וואס האט יאזשעפן געקלינגען אלטמאדיש.
— נו איז וואס?

— כ'זאג ניט, אז מ'דארף ניט, אדער גאר אז מ'טאר ניט וואגן. ווייט פון מיר אזעלכע געדאנקען... — ער האט געוואלט צוגעבן "קינד מיינס", איז אבער אנטקעגן אים געזעסן א דערוואקסענער און דערצו טאקע עטוואס צו מגושמדיקער מענטש, וואס האט אויסגעדריקט, ווי ס'האט זיך אים א מאמענט אויסגעדאכט, אור-קראפט, אן אנגעהויערן כוח; האט ער אויסגעדרייט דעם קאפ צו די איבערפולטע פאליצעס מיט ביכלער, גלייך ער וואלט געפרעגט שטום, זענען דען די ארגומענטן, אויף וועלכע ס'האבן געהארעוועט דורות, אויך פאר דיר אומויסטיקע, פארשימלטע", נאר געזאגט האט ער מיט ספקותדיקער נאסטאלגיע — כ'וועל דיר זאגן דעם אמת, ניט דאס וואגן ארט מיך אזוי, ווי די קרבנות, די חורבות. כ'ווייס, אויך אויף דעם איז דא אן ענטפער, אבער ער שרעקט מיך — דאס מאל האט ער צוגעגען — זון מיינער, עס שרעקט.

— ווער ס'האט מורא פאר וועלך, גייט ניט אין וואלד אריין. די באמערקונג איז דעם אלטן אויסגעקומען יינגליש, ווייט פון דעם, אויף וואס ער האט געווארט מצד אן אינטעליגענטן אפגענוט.

— די פאלקס-חכמה איז טיף, האט ער געזאגט איראניש, אבער אויף מיינ פראגע ענטפערט זי ניט. ס'זענען הארטע מענטשן, זייער הארט-קייט ווארט אן א מורא.

— אויף דיין דור, אפשר, פאפא.

— כ'לייקן ניט. אוודאי איז עס מיינ דור. פון דעם ווערט ניט גרינגער. אפשר איז מיר שווער, ווייל דו ביסט מיינ זון. אפשר שרעקט

מיך די אכוריות. איר סיבה, מיינט איר, ליגט אין דעם וואָס איין צד האָט צו טוהן צו פארלירן, און דער אנדערער גארניט.

— אויך אין דעם, אָדער טאקע נאָר אין דעם.

— א צוקונפט פון אכוריות? — האָט ער איבערגעזאָגט, גלייך ער וואָלט זי וועלן צוטאפן, אַנזאָפן זיך מיט איר גאנצער גרויזאַמקייט — דו ביסט יונג דו האָסט צו מאַל אַריינגעקוקט אין אַט די ביכער — ער האָט געוואָרפן אַ בליק אויף דער ביבליאָטעק, גלייך ער וואָלט זיך פון איר געזעגענען — אנדערע האָבן עס ווייניקער געטאָן אָדער איבערהויפט ניט. מ'קאָן אין זיי פארגעסן, אין גאנצן אינגאָרירן, דעמלט האָט די אכוריות קיין גרענעץ ניט, דעמלט... — דאָס האָט ער שוין גערעדט צו זיך אליין. די גרויזאַמקייט האָט זיך דאָס כּאָל אָנגעקערט מיט זיין פלייש און בלוט, און די שרעק האָט זיך פארוואַנדלט אין ממשותדיקן ווייטיק, גלייך מ'וואָלט פון אים אצינד שניידן פאסן פלייש. זיי זענען נאָך אַ לאַנגע צייט געזעסן שווייגדיק. יאָזשעף האָט געהאט מיטלייד פאר זיין פאָטער. ער האָט צום ערשטן כּאָל באַכערקט, אַז דער באַרימטער אַדוואָקאַט איז גע-וואָרן קלענער, אַיינגעהוּקערט, מיד און דערשלאָגן, און דאָס האָט ביי אים אַרויסגערוּפן אַ כּמעט פאר אים פּרעמד געפיל, וּחבּנות. ווערטער האָבן ניט געקאָנט העלפן, ס'האָט זיך געדאַכט אַז אלץ איז געוואָגט געוואָרן. די שטילקייט האָט איבערגעריסן אַ האַנע, קריי.

— באלד טאָגט.

— יא, זון מיינער, אַוודאי טאָגט. ניט אַייביק איז נאַכט. נו, גיי. זיי פאָרזיכטיק — און מיט אַ ביטערן שמייכל: — עצות האָבן איר דיר אָנגע-הויבן געבן...

דאָס איז געווען זייער ערשטער און לעצטער גרויסער שמועס וועגן וועלט־גורל.

ניין, ניט אמת. זיי דאַבן זיך נאָך אַ מאַל באַגעגנט ביחידות. דאָס איז געשען נאָך אַ סך יאָרן. מיט דו יי, פינף, אָדער גאַנצע זיבן יאָר שפּעטער. יאָסיפּס מוטער האָט זיי געלאָזט אליין, גיט געוואָלט, אָדער ניט געקאָנט בייזיין ביים לעצטן שמועס. איר צניעות האָט איר אַיינגערוימט, אַז אין דער־הויבענעם מאַמענט פון פאָרלאָזן די וועלט, דאַרף מען מאַנצבילן לאָזן אליין. דעם אלטן זשיגמונדס ליכט האָט זיך לאַנגזאַם אויסגעלאָשן מיט ווירדע. ער האָט ניט כּער ווי געקוקט אויפן זון מיט אַ מידן בליק. ווען דאָס ליכט האָט קוים געשימערט האָט ער געבעטן דערנענטערן דאָס אויער

צו זיין שוואכער שטימע און ציטירט פון זיינע אין לעדער געבונדענע ביכער: „דע" עיקר איז דאך דאס גלייכגעוויכט וואס האט דעם שורש אין רעכט, אין א געזעצלעכקייט, וואס האט דעם מקור דארט וואו עס הויבט צו דאס פארשטענדעניש פאר דער וועלט“.

יאָזשעף שאלאמאָן — וועלכער האָט צו יענער צייט זיך מער ניט גערופן מיט דעם נאָמען — האָט ניט פארשטאנען וואָס זיין פּאָטער וויל דערמיט זאָגן. געטראכט זוכן פון וואו עס שטאמט דער ציטאט, אפשר וועט ער דאך פארשטיין, איז אָבער די ביבליאָטעק געווען צו גרויס און זיין צייט צו ווייניק, אזוי אז ער האָט אָפגעלייגט אויף א צווייט מאָל. א צווייט מאָל האָט מען אים צו זיין פּאָטער אין גסיסה ניט גערופן און דעם פּאָטערס לעצטע ווערטער האָט איינגעהילט, אין איר גרויען מאנטל די הייליקע שכהה.

12

ווען קאָזשוך האָט געזאָגט, אז ער מוז האָבן א דאָקטער, האָט דער אַלטער שאלאָמאָן ניט געטראכט, אז דאָס קאָן זיין פּאָליצייאישע כיטורעקייט אז אייגנטעך זוכט ער זיין זון וועגן אנדערע ענינים, און זיך געאייילט רופן יאָסיפּן. ערשט דעמלט ווען ער האָט אים געזאָגט אז קאָזשוך ווארט אין סאלאָן און דערזען אז אין זונס אויגן באווייזט זיך א פינטעלע נאכט, וואָס דרינגט אין דער טיפעניש, פארפינצטערט דעם בליק, האָט ער ווידער דער-פילט א שווערקייט אין נאָקן און זיין בליק האָט זיך ניט געקאָנט אָפּוויסן פון פענצטער, וואָס עפנט זיך צום הויף. אויפן אָרט פון עפענען דאָס פענצטער און זיך לאָזן אין דער וועלט, האָט יאָסיף צו אים געשמייכלט דערמונטערנדיק.

— זאָרג ניט, פאפא — האָט ער א וואָרף געטאָן. פון דער נאכט, וואָס האָט זיך באזעצט אין זיינע אויגן, האָט גשפארט יענע גרויזאמע אנטשיידונג, וועלכע זשיגמונד האָט אזוי אָפט געזען ביי די פּראָצעסן פון פּאָליטישע „פארברעכער“ און ער האָט דערפילט אין די אָדערן א ווייסע ש'עק.

קאָזשוך האָט זיך אנטשולדיקט וואָס ער שטערט אין געבעטן דעם אדוואָקאט אָפּטערעטן זיין קאבינעט אויף א שמועס מיט יאָזשעפּן אונטער פיר אויגן.

— א דעליקאטער ענין, הער שאלאמאן, בעסער ס'זאלן וועגן דעם וויסן וואָס ווייניקער מענטשן. כאָטש כ'זאָב צו אייך דעם גאנצן צוטרוי אזוי פיל וויפל א קאמיסאר קאן האָבן — האָט ער צוגעגעבן מיט אן אויפֿ־ריכטיקן שגייכל — כּוּו איך אייך בעטן איר זאָלט מוחל זיין דאָס רעקווירירן דעם קאבינעט. לאנג וועט עס ניט דויערן — האָט ער געזאָגט א ביסעלע הארטער, און זיך געלאָזט ווי א היימישער צום אדוואָקאטס ארבעטס־צימער.

יאָסיף האָט זיך אוועקגעזעצט אנטקעגן קאמיסאר אן אנגעדראַטלטער. דעם טאטנס קאבינעט האָט אים געגעבן א' געוויסע זיכערקייט. — נאָר ניט אזוי שטראם — האָט אנגעהויבן קאָזשן — די געדאנן־קען וועט אויסקומען צו קונצענטרירן אין אן אנדערער ריכטונג, ווי די אויף וועלכער דו ריכסט זיך. איר וועל פרוואוון ויין קורץ און אויפֿ־ריכטיק. מיט דיר קאָן איר ויין אויפֿ־ריכטיק. וועסט באלד אלץ פארשטיין. כדי ס'זאל זיך ניט שטערן מיין אופן רעדן, וועל איך דיר פון אנהויב אויפֿ־קלערן דעם קארוואָס פון מיין דוצן. כ'בין אזוי געוואוינט, אזוי רעדט זיך מיר לייכטער.

— מיט אנטערגעאָדנטע, אָדער א עסטאנען — האָט א וואָרטשע געטאָן יאָזשעף — מיין פאל איז דערווייל ניט דער ערשטער און ניט דער צווייטער.

— פאַטענציעל איז עס אמת. איר רעד אָבער אזוי אויך מיט אזעל־כע, וואָס זענען אָדער קאנען ווערן פריינד.

יאָזשעף איז געזעסן א שווערער, א שטיינערנער. דאָס וואָרט פריינד ארויסגעזעט פון קאָזשן, וואָלט אמאָל געווען ארויסגערופן אן אנדערע רעאקציע, א נאטירלעכע. אן אנדערט מאל וואָרט ער געווען געענטפערט, אזוי ווי מען דארף געוויינטלעך ענטפערן אזא מיאוס באשעפעניש, מיט א פאטש אָדער, אויף זיין לשון, מיט א שפיי אין פנים. איבערהויפט אונטער פיר אויגן. אן עדות האָט ער זיך דאָס אמאָל געקאָנט דערלויבן. אָבער אצינד מוז ער זיין פארזיכטיק, באטראכט. קאָזשן האָט דאָס באמערקט, ניט אן שָאָדנפרייד, פארקערט, א צוויימאל צופרידענער, סיי פון דעם, וואָס יאָזשעף האָט זיך ניט אנטשלאָסן אָנצוגרייפן. האָט זיך ניט דערלויבט א גראַבֿקייט, סיי פון דעם וואָס ער איז אזא סקאליקער. „זעלטן אזעלי־כער אין די ספערן“, האָט געטראכט קאָזשן. ס'איז אים געווען אָנגענעמען צו באגעגענען איינעם ביי וועלכן אויבנאויפֿֿיק איז די גבורה און ניט דער גע־שליפענער אינטעליגענט. אזא איינער איז אים אויסגעקומען נענטער, מיט

אזעלכן קאָן ער פארהאנדלען דירעקט, אָן פּלפּליים, אָן אומזיסטיקע אומוועגן.
און ער איז צוגעטרעטן צום ענין:

— ווען כ'האָב געזאָגט אז כ'נייטיק זיך אין א דאָקטער האָב איך
דאָס געמיינט זייער ערנסט. ניט איך בין דער קואַנקער, נאָר די וועלט,
און אויב די וועלט, הייסט עס, אז אויך איך בתוכם. כ'האָב דאָס געפיל, אז
דער קריזיס איז ניט ווייט, די קרענק דערנעטער זיך צום ברוך־פּונקט. זיט
ווי עס זעט אויס בקיצור מיין חשבון: ראשית די לאגע אויפן פּראָגנאָס, אין
דעם מאָמענט איז זי גינסטיק פאר אייך, דאָס הייסט ניט אז מ'קאָן זיך ניט
ריכטן אויף סורפּרייזן, אז זיי זענען הונדערט פּראָצענט אויסגעשלאָסן
מעגלעך אז דער טאראראם, וועלכן דער „פירער“ מאכט נגוע זיינע סעקרעט־
נע וואָפּן זאל האָבן אין זיך א זאמען אמת. דעמלט קאָן די זאך אויסזען
אנדערש. אָבער אין דעם באשטייט א ריזיקע, וויסן כ'נעם אויף זיך ניט
דער גאנצער אחריות און מיט אלע קאָנסעקווענצן. זאָלן גיך ווייטער
אַננעמען, אז די לאגע וועט זיך ווייטער אנטוויקלען ווי ביז איצט. וואָס
זשע וואָלט מען מיר געקאָנט פּאַרוואַרלן? די טיפּאָגראַפיע, די מאַניפּעסטן?
— יאָסיף האָט זיך ניט מער ווי א ריר געטאָן — דו ווילסט זאָגן, אז א
טייל פון דעם האָט צו טאָן מיט פּראָוואַקאציעס? כ'ווייס. כ'ווייסר אפשר
מער פון אייך. מיינע ארגומענטן זענען אויסגערויכעטע: באפעל, דיסציפלין,
אַלץ אזעלכע פּוסטע ווערטער, וועלכע מ'קאָן טייטשן, ווי אזוי מ'וויל, און
ווי אזוי עס לוינט. דערצו האָבן מיר ניט צו פיל צייט כדי זיך אוינגלאָזן.
אין אזעלכע פּלפּוליס. מיט איין וואָרט, מ'קאָן מיר פּאַרוואַרפן אַלץ, לאַמיר
זאָגן, אפילו ביז צום לעצטן, דאָס הייסט אויך דאָס ארעסטירן מאַטל וואור־
גאפּט... — יאָסיף האָט ניט געקאָנט באהערשן א לייכט אויפציטערן. „ער
רעדט“, איז אים איינגעפאלן. קאָזשוך האָט געמאכט דעם אָנשטעל אז ער
באמערקט ניט. אים האָט ניט געארט יאָסיף זאל מיינען, אז מאָ רעדט. כאָר
קערט. דאָס דאָס געקאָנט פאַר לייכטערן זיין פלאן. די געפאַר, אז מאָ קאָן
רעדן, געהערט צו זיינע קאָזען אין נייעם שפּיל — פארשטענדלעך, האָט
קאָזשוך ווייטער אויסגעלייגט זיין אורטייל, אז איך וואָלט אויך געקאָנט
רעכענען מיט עוקר זיין צו דער רעכטער צייט. בין איך אָבער א היזיקער, א
רוהענער. כ'האָב ליב א צויקע,* א מיטיטעל** און וועסט אפשר ניט גלויבן.

* צויקע — פּלוימען בראָנפּן.

** מיטיטעל — געהאקט פלייש געשפּיגעוועט מיט קנאָבל און געבראָטן
אויף קוילן.

כ'האָב ליב דאָס לאַנד אָון דאָס פּאָלק. גרויסע ווערטער ווי פּאָטערלאַנד, טראַדיציע, אא"וו. וועל איך ניט נוצן. זיי זענען כּיר באַקאַנט פּון אלע צדדים. איך האָב די פּליכט צו ליינען, סיי דער רעגירונגס פּראָקראַ מאַציעס, סיי אייערע פּלוגבלעטלעך. מיר האָט מען געבראַכט אלע, אי די וועלכע ס'איז געלונגען צו פאַרשפּרייטן, אי די וואָס ס'איז ניט געלונגען צו פאַרשפּרייטן. איז נאָר מיר די געשיכטע א פּיל פּשוטערע. אפּשר וואָלט איך געקאַנט צוגעבן מיין דאָרף, מיין געגנט... אָבער דאָס איז ניט וויכ-טיק. איינס איז קלאָר: קיין אַנטלאָפּענעם זע איך זיך נט. ס'איז ניט פאַר מיר.

קאַזש'ך דאָס א רגע געשוויגן, גלייך ער וואָלט געפירט דעם שוועס מיט א ניט געזענעם.

— וואָס איך פּאָדער? ווי ביי יעדער טראַנזאַקציע — פאַר דיר קאָן דאָס דערווייל מער ניט זיין — פּאָדער איך מיין פּרייז, א פּרייז וואָס ג'— דאָרף ניט אויסצאלן איצט. אצינד דאָרף איך גאַרניט. שפּעטער, וויל איך מ'זאָל וויסן אָן קאָזש'ך האָט אַרויסגעהאַלפּן, אָדער צוגעהאַלפּן. דאָס איז אלץ, שיינט מיר, אַז ס'איז ניט קיין סך אין פאַרגלייך מיט דעם וואָס איך גיב? ערשטנס, האָבן א מענטשן דאָרט וואו איך געפון זיך, איז ניט קיין קלייניקייט. יעדע באַוועגונג, ווער ס'איז פאַרדו כטיק, וואָס גרייט צו ניט נאָר אונדזער פּאָליציי, נאָר אויך די געסטאַפּאַ. צווייטנס, שנעל ליקווידירן דעם פּאַל מאָ ווי אַן איזאָלירטע פּראַגע, ווי אַן אינדוידועלן פּאַל; אייך הע'פּן זיך אָפּגעבן מיט די פאַרוואַנדעטע אונטער מיין שוין, און אויספירן א'ע אייערע ווייטערדיקע אַנווייזונגען. ווי אזוי? מעגלעכ-קייטן פעלן ניט. לעבן אייך האָב איך צוגעלערנט וואָס ס'איז אזוינס קאָנספּיראַציע. שיינט מיר אַז דאָס איז אלץ. קורץ און שאַרף. יא. נאָך איין זאך. פאַר וואָס האָב איך אויסגעקליבן דוּקא דיך? ניט דערפאַר וואָס וואַרגאַפּט האָט זיך בעכטן געדאַרפּט נאָגעגענען, דאָרט וואו מ'האַט אים אַרעסטירט, מיט א דאָקטער און דער דאָקטער ביסטו. ניין. די סיבה איז אַן אַנדערע. דאָס זאָג איך דיר אויף מיין ערן-וואָרט. ניט אויף דעם קאָמיסאַרישן, האָט ער געזאָגט מיט א מיטשולדיקן שמיכל נאָר אויף מיין אינטיםטן ערן-וואָרט, וואָס איז גילטיק פאַר פּריינד. דיין ניט געלונגענע באַגעגעניש ניט וואַרגאַפּטן וואָלט פאַר כּיר ניט געווען גענוג. דיר איז דער גאַנג פון דער געשיכטע באַקאַנטער, ווי אַנדערע — קאָזש'ך האָט אַרומגענומען מיט א בליק די ביבליאָטעק, ווי אַמאָל יאָסיפּס פּאַטער — דו ביסט א פּאָליטיקער, האָסט אָדער ביסט מסוגל צו האָבן א ברייטערן קוק,

אויסוועגן דעם אקטיוו און פאסיוו פון דעם וואָס איך שלאָג פאַר, און
אַנגעזען דעם ריזטיקן באשלוס. ניט אליין. כ'ווייס, איין קלאַנסטו ניט.
ס'איז צו ערנסט און צו געוואגט. האַסטו צייט ביי מאַרגן אין אַוונט אין
דער זעלבער צייט, און אויף דעם זעלכן פּלאַץ.

קאַזשן דאָס אויף קיין ענטפער ניט געווארט. ער האָט זיך אַפּ-
געזעגנט קאלט, זיך נאָך אַ מאָל אנטשולדיקט ביי דעם אדוואָקאט פאר
דער באלעסטיקונג, און אוועק אין דער נאַכט. יאַסיף איז געבליבן א
צעטוואַלטער. צו גרויס דער סורפריז. קאַזשן ווייסט זייער פיל, מער ווי
כ'שטעלט זיך פאַר. דער קאַמיסאַר האָט באַקומען אַן אנדערן לבוש, נייע
כאַראַקטעריסטיקעס, מאַ ווערט געפערלעך. קלאַר איז, אַז עפעס האָט ער
דאָך „גערעדט“. וויפּיל? וואָס פינקטלעך איז שווער צו וויסן. וואָס האָבן
זיי מיט אים געטאָן, וואָס פאַר אַ מיטלען נוצן זיי, אַז אַזאַ וואַרטער
בחור ווי יאַ זאָל אפילו קיין אַזאַ און פערציק שעה ניט אויסהאלטן?
ביז איצט האָט מען קיינעם ניט פאַרנעמען. קאַזשן זאָל עוין געווען
אַנהויבן צאָלן דעם פרייז? אונטער זיין צודעק, מיט זיין הילף קאָן מען
באַמת אַ סך רעאליזירן. ס'וואָלט געווען לייכטער צו אַרגאַניזירן נייע
גרופּן, אפילו קריגן געווער... צוזאַמענרוזן דעם קאַמיטעט איז געפער-
לעך. עס קאָן דאָך אויך זיין אַ נייע פּראָוואָקאַציע. דורכלאָזן די געלעגן-
הייט, זיך צו באַראַטן, טאָר מען אויך ניט. ס'איז אַ צו ערנסטער
ענין. מ'וואָלט געווען געדאַרפט אַפּלייגן די באַגעגעניש מיט אים כאַטש
אויף אַ מעת לעת, וואָלט דאָס געקלאַנט זייסן אומדירעקט באַשטעטיקן אלע
זיינע זאַגעצן. קורץ, צו קירץ דער טערמין... „מאַ“, האָט ער אַ טראַזט
געטאָן און זיך דערמאַנט אַז מ'איז אַ ייד. יאַסיף שאַלאַגאָן האָט ניט ליב קיין
יידן. פאַר וואָס, וואָלט ער ניט געקלאַנט זאָגן. זיי רופן ביי אים אַרויס
אַ משוואַדיק געפיל, עפעס ניט אַנגענעמענס, אַ פּריקרקייט לגבי זיין
אייגענער יידישקייט.

י. זשעף וואָס פיבערדיק אַן ענטפער אויף די פּראַגן וואָס מוטשען
אים. ער קוקט צום פענצטער דורך וועלכן מ'וואָלט געקלאַנט אַ שפּרונג
טאָן, אַ מקום מקלט וואָרט ער יאַקאַש געפינען. איז דאָס קיין לייזונג
ניט. אין גלאַנץ פון שויב באַווייזט זיך בורנוס, דער איינציקער מעטאַל-
אַרבעטער אין דער צעלע פון קלוזש וואו ער האָט שטודירט מעדיצין.
דער פאַרשטייער פון דער ווירקלעכקייט.

(ניט דרייסיק אָדער פערציק יאַ. שפעטער, וועט זיצן דער
געזעלשאַפטס-פאַרשער זשאַן פּראַנסאַאַ מיט נאָך פיר אַקאַדעמיקער פון

דער סאַרבאַן און וועלן אראָפּלייענען פון די עטוואָס געקנייטשטע ליפן פון עלעקטריקער די אַמתע פּאַקס-חכמה. אן אָפּענע סענטימענטאַל-רעוואָלוציאָנערע נשמה, וועט זיין התפעלות זיין אן אין גאַנצן אויפריכטיקע און דערמיט א נאָך געפערלעכערע. ניט די פּערציק יאָר וועלן זי מאַכן געפערלעכער, נאר זשאַן פראַנסאַאַס אַפּשטאַמונג פון סען זשיוסט).

פאַר יאָזשען איז דער מעטאַל-אַרבעטער געווען א רעטעניש. זיין האַלטונג, זיין אונן פון נאַטראַכטן פאַרשידענע פּראָבלעמען. איצט זיצט ער דאָ א דורכזיכטיקער, ממשותדיק איז נאָר דער שטענדיק איראַ-נישער שמיכל, די פאַרושמורעטע אויגן און דער שאַרפּער בליק. אן אָנפּגיהדיקער חלף. דאָס מאַל איז עס ניט איראַניע, ס'איז חוּק, ער חוּקט פון יאָזשעס פאַרלעגנוייט. אָפּט האָט דער סטודענט יאָזשעף שאַלאַמאַן גערעדט וועגן דער ראַל פון אַרבעטער קלאַס אין דער מאַדערנער געזעלשאַפט. דאָס איז געווען א טייל פון זיין וועלט-אַנשוואַנג. דער אַרבעטער קלאַס, אלס אַזעלכער איז אים גע-ווען פּרעמד. ער האָט אים ניט באַנומען און ניט פאַרשטאַנען. צו מאַל איז ער אים אויסגעקומען ווי אַן איינהייטלעכער קאַלאַס, א קער-פער מיט אַנצאַליקע קעפּאון פּיס, וואָס באַוועגט זיך שווער און האַרטנעקיק אין א ריכטונג וואָס מ'קאַן ניט אויסמיידן. די ריכטונג איז יאָזשעף קלאַר דער קאַלאַס זעט אָבער אויס א גרויער — א כמאַרע וואָס פאַרטונקלט דעם האַרציגאַנט, וואָס וואַרפט אַן א שרעק, כאַטש די פאַן איז א העלע, ליכטיקע. אין אַזעלכע מאַמענטן פלעגט ער פּרואוון אינדיווידואליזירן, אילוסטרירן זיינע פאַרשטעלונגען וועגן דעם אַרבעטער קלאַס מיט אים באַקאַנטע פיגורן, דעמלט פלעגט אויסוואַקסן בורנוס, דער באַוואוסטזיניקער אייזן-טאַקער (אן אייזן-דרייער איז שטענדיק געווען א ביישפּיל). יאָזשעף האָט אָבער קיין מאַל ניט מודה געווען, אפילו זיך גופאַ, אז בורנוס רופט ביי אים ארויס א מוטנע געפיל. ניט מיט זיין איראַניע, ניט מיט זיין שווייגן, ווי מיט דעם פאַרושמורעטן בליק. דאָס מאַל האָט זיך אים געדאַכט אז בורנוס רעדט קלאַרע דיבורים. ער רעדט מיט א גאַר נייעם שמיכל, מיט אן אין רוגז גוטמטיקן בליק. ער פּרעגט שאלות: פאַר וואָס מיינסטו אַז מאַ איז א שוואַכ-לינג, אז ער האָט גערעדט? און ווען יאָ? וואָס טראַכסטו וועגן די וואָס גיסן קאַנאַנען, אָדער גראַבן קוילן? זיי זענען פּחדנים? אן זיי וואַלט דער פּראַנט קיין פּראַנט ניט געווען. וועגן זיי האַסטו מורא צו טראַכטן? דו

רעדסט דאך אין זייער נאָמען. און קאָזשוך? ווינל מאל האָסטו גערעדט
וועגן איבערשיכטונגען? די מלחמה צינדט פייערן, וואו מען ריכט זיך אמ-
ווייניקסטן...

13

פישע:

אוראם קאָזשוך, געבוירן אין דאָרף קוטא, יאָר 1916. אָפּשטא-
מונג אַרעמע פויערים, באטראַקעס; רעדט הויך רומעניש, אוקראיניש
און דייטש.
עטלעכע חדשים נאָך דער מלחמה איז ער געוואָרן לייטענאנט.
נאָך דעם קאפיטאן און מאַיאָר. די ראנגן האָט ער כשר פארדינט מיט
מסירת־נפשדיקער ארבעט פאר און נאָך דער באפרייאונג פון לאנד.

צווייטער טייל

14

זעט מען שפאנען איילנדיק איבער דער גאס דאס שלאנקע פראפארציאָ-
נירטע קערפערל, גלוסט זיך א לויף טאָן, אַניאַגן און איבעריאַגן, א קוק טאָן
אויף דעם שיינעם פנימל — אויף אזא קערפערל קאָן דאָס פנימל ניט זיין
אנדערש ווי נאָר א שיינס — דאָס פארגעדענקען, האָבן צו וועמען א שמיי-
כל טאָן, דעמלט ווען ס'וועט זיך וועלן אריינגיסן א ביסעלע לעבן אין
אַפגעקילטע אָדערן, א ביסעלע פרייד אין א פארוויסטער נשמה. איז דאָס
פנימל טאקע א שיינס, אָבער אזא אויסגעמאטערטס, אזא אַנגעווייטיקטס אז
ס'טוט אזש א קלעם ביים האַרץ. ניין, פארגעסן וועט מען דאָס ניט, קיין
פרייד וועט עס אָבער ניט פארשאפן און דאָס בלוט וועט עס ניט דערוואַ-
רעמען. מ'וועט שוין ווידער מוזן שענקען דער וועלטס גורל א קרעכץ, ווייל
אפילו אין איר פארבייטערטקייט איז זי אויך שייך ווי די וועלט.

איילן, איילט זי זיך אין, אָדער פון דער שול וואו זי איז לערערין,
אין אָדער פון מאַרק וואו זי איז געשטאנען אין דער ריי נאָך א פלעשל בוימל,
א קילאַ קאַרטאַפּל, דריי מייערלעך און א ביסעלע גרינס וועגן טשערעפאכעלע
וואָס דרייט זיך ווינטער אין שטוב. זומער דארף עס גאַרניט, זומער שפאצירט
עס איבערן הויף. „ס'זעט אויס א באשטרעפּטס פון גאַט“, באדויערט קירא
דאָס באשעפּעניש יעדעס מאָל ווען זי באגעגענט עס. „און אפשר ניט“.
ברוגזט מען זיך אויף דעם, פארשווינדט עס צווישן די פאנצער־דעקלעך,
בלייבט ליגן ווי א גרינ־שוואַרץ־בלוי שטיינדעלע, מאכט זיך אז ס'פילט ניט
און זעט ניט און הערט ניט, שטערט ניט מיט זיין אַנוועזנקייט. מענטשן קאָנען
דאָס ניט, טראכט קירא און מיינט אז ס'איז א שאַד. אזעלכער איז איר גע-
דאנק, ווען עס שטעל־ט זיך אויף איר אַס מאַטלס שווערער בליק. זי זעט
אים ניט, אָבער פילן פיל־ט זי אים, דעם שרעקלעך שווערן בליק.

דער פראצעס איז געווען א קורצער. קאזשן האט צוזאמענגעשטעלט די אקטן, זיי איבערגעגעבן אין מיליטערישן געריכט מיט דער אנווייזונג „דינגענד“ א געשריבענע מיט רויטע אותיות איז די אנווייזונג געווארן כמעט א באפעל. האט מען אים פארמשפט אויף צוואנציק יאר, דאס וואס ס'האט צו יענער צייט געהייסן: דאס לעבן געראטעוועט, און אוועקגעשיקט אין תפיסה. אפגעזעסן איז ער ניט מער ווי א פאר חדשים, ווייל אויך רומעניע איז אוועק אויף איין וועג און פארקערעוועט אויף אן אנדערן, און דער אנדערער היינט מיט זיך געבראכט דאס וואס וועט לאנגע יארן צוגערופן ווערן מיט איין ווארט: באפרייאונג. און הייסן וועט עס אז דאס גאנצע לאנד, ביימער און טייכן בערג און טאלן, אלע צוזאמען און יעדער באזונדער האָן אויפגעאָטעמט, זיך געוואָרפן אין שלאכט, זיך געשלאָגן מיט אלע כוחות ביז סוף מלחמה, געוואָרן דער דריטער פארבונדעטער, וואָס עיך פארלוסטן און קרבנות אין קאמף קעגן פאשיסטישן דייטשלאנד. פאר מאָען האָט די באפרייאונג געהאט א זייער קאנקרעטן זין, ווייל אין יענעם זומערדיקן טאָג איז ער ארויס פון צווישן די תפיסה־מויערן און געוואָרן, ווי אים האָט זיך א צייט געדאכט, א פרייער פויגל.

די פאר חדשים וואָס ער האָט פארבראכט אין תפיסה זענען גע-ווען אומגעהייער לאנגע. דער ערשטער חודש, ווייל די חברים נון תפיסה האָבן גארניט געוואוסט און די איבעריקע, ווייל מ'האָט געזאָגט, אז עפעס ווייטט מען יא. אין ערשטן חודש האָט ער ניט געקאָנט פארשטיין פאר וואָס און אין די איבעריקע האָט ער ניט פארשטאנען פון וואָנען ס'האָט זיך גענומען א פארוואָס. אפשר, ווען ער זאל שוין געווען האָבן גע-זעסן פריער, כאָטש א פאר חדשים, ווען ער זאל געווען זיין א „געזעסע-נער“, וואָלט אים געווען אויסגעזען דער ערשטער חודש א פון אלע שטאנדפונקטן פארשטענדלעכער. אזוי פירט זיך. קומט א מענטש פון דער פריי, און דערצו א ניט געזעסענער, דארף מען חוקר ודורש זיין אויף וואָס פאר אן אופן ער איז געקומען, צוליב וואָס ער איז געקומען. און דער עצם הענין, דער גאנצער אונטערשיד ליגט אין טראַפּ, ס'איז א פראגע פון אקצענט, אזוי ווי צווישן „שיין“ און „בילד שיין“. זאָגט מען שיין, הייסט עס שטעל דיר פאר וואָס דו ווילסט. די שיינקייט בלייבט אין דיין אייגענעם רשות, די בהירה איז אן אינדיווידועלע זאך, יעדער היינט זיין שטייגער. גיט מען אָבער צו צום שיין דאָס וואָרט „בילד בא-טראַפּ“ עס א ניין, שמעקט עס כייט אָנהענגען א געוויסע שיינקייט, ניט צוויינגען שטריכן. ס'איז מתחייב צו א נאָן, אויגן, א ניל, ס'איז

כ'עט דאס זעלבע ווי ביים פארן אזעלכע ווערטער ווי פולקומענע-דעמא-
 קראטיע, אדער הברישה-אויפריכטיקייט, און כדומה אזעלכע צוזאמענ-
 שטעלן, וואס פאראייניקן צווייענדיק, און ניידע פאקטארן פון דער גליי-
 כונג ווערן פארדעכטיק. אזוי אויך מיט דעם קובען. צוליב וואס ס'איז
 געקומען, אנט-אלט א זאמען פון געשיקט געווארן, און דערמיט אויך
 די בארעכטיקונג פון א געוויסן חשד, פון ווען אדער דארפן עפעס
 אויפקלערן. אין דער נאטור פון די געפענגעניש באדינגונגען איז צו
 וועלן וויסן מיט וועמען מ'האט צו טאן, צי ס'איז אן אייגענער אדער
 דער רוח ווייסט וואס פאר אן אפשטיקעניש. גיט דעם דערוויסן זיך דארף
 מען ניט דעם ניי געקומענעם האלן וואס ווייניקער גענייזאמס: ניט
 רעדן צו פיר, ניט שפאצירן צוזאמען איבער דעם תפיסה-הויף. זעט גען
 מיט דעם זון מיט יענעם, באקומט מען א פאלעע מיינונג און ניט ווילן-
 דיק צוטרוי. א ניט קאנטרא-ירטער צוטרוי איז דאך געפערלעכער פון
 פייער און כדומה אזעלכע זאכן. האט אדער מאָ דאָס אַז פּינקט'עך ניט
 געוואוסט און טאקע דערפאר זיך געשטעלט פארשידענע פראגעס. וואס
 איז דאָס פאר א באציאונג? אומויסט גיט מען דאך ניט קיין צוואנציק
 יאר! ס'קומט אויס ווי א פרעמדער צווישן אייגענע. א גאנצן חודש האבן
 אים געמוטשעט געדאנקען, ניט נאָר וועגן די מיט וועלכע ער איז גע-
 זעסן, נאָר אויך וועגן יענע וואס זענען געבליבן אויף דער פריי, אין
 דרויסן, באהאלטענע אין הינטער-געסלעך, פארוואונדעטע, אויסגעמאר-
 טערטע, פאריאגטע. ס'האָט זיך אים געדאַכט, אז אויך יענע געפינען
 זיך ערגעץ צווישן מענטשן וואס קוקן מיט חשד אויף זייערע וואונדן.
 באנדאזשירן ניט, ווארטן, ווילן זיך קודם אי-ערציגן אז די קויל וואס
 האָט זיך איינגעגעסן אין פלייט איז באַת א פיינטלעכע, אן אַפּ-
 געשאַסענע פון שונאס א געווען. א משונהדיקער געדאנק וואָס איז אַנ-
 געהויבן פלאַגן: ווי אזוי דעקענט מען א פיינטלעכע ביקס? ווי אזוי
 ווייסט מען צו אונטערשיידן אן אייגענע פון א פיינטלעכער, כל זמן די
 ביקס שיסט ניט? דאָס זעלבע אייזן, דאָס זעלבע האַלץ, די זעלבע פארב
 און פאַרמען, אפילו דאָס בליי און דאָס געזאַנג בשעת דעם פליען זע-
 נען די זעלבע...

אין איינעם א טאָג האָט מען אים גערופן, ס'איז ניט געווען א
 „קום“, וועלכן מ'קאָן אויסטייטשן: וויל איך, גיי גיך, וויל איך ניט,
 דארף מען ניט. גיין. ס'איז געווען א מין באפעל. „גיי אין יענער צע-

לע, האט עמעצער א ווארף געטאן דעם באפעל. פארבייגעגאנגען זע-
 נען זיי דריי, וועלכער פון זיי ס'האט ארויסגערעדט די ווערטער האט
 מאטל ניט געקענט דערגיין, אפשר אלע דריי מיט א מאל. אן אנא-
 נימער באפעל האט א באזונדערע ווערט און וואג. מ'ווייסט ניט
 פון וועמען ער קומט, מוז מען פאלגן, מוז מען גיין. אין צעל האבן
 געווארט דריי. אויך דריי. זן א שום הקדמה האבן זיי באפוילן:
 דערצייל! וואס זאל איך דערציילן? האט געוואלט וויסן מאָ. "הער נאָר",
 האט שאַטנדיק געפויזעט כּון איינעם צום צווייטן, פון צווייטן צום דריטן, און
 פון דריטן צום ערשטן, א מידת-הדיניקע התפעלות. "ער ווייסט ניט וואָס צו
 דערציילן!" איז מען געזעסן א צייט און געשוויגן. דערנאָך האט מען באַר-
 שלאָסן: מאַרגן מיט א שעה פריער. אויף מאַרגן האַבן זיי אים געהייסן דער-
 ציילן דעם וויאזוי און פארוואָס פון זיין קומען אין תּפּיסה. האט ער דערציילט
 בקיצור וועגן בערג, שלאכטן, פארוואונדעטע, דאָקטוירים און גאסן-ווינק-
 לען. אז ביים וואָרט דאָקטוירים האַבן זיי געלאָזט קליכן דעם בליק כּון
 צווייטן צום ערשטן, פון ערשטן צום דריטן, און פון דריטן צום צווייטן,
 האט מאָ ניט באַמערקט, ווייל בשעת דעם דערציילן האָט ער זיי ניט געזען, ער
 האט אין זיי כמעט נאָרגעסן. ער האָט זיך אליין איבערדערציילט די גאנצע
 געשיכטע און ביי יענע געשענישן זענען זיי ניט געווען. פון זיין דערציילן
 האַבן זיי ווייניק פארשטאנען ווייל מאָ האָט מער פונקטירט, געשטעלט
 נקודות, צו מאַל אונטער אַנוואַגיקען, צו מאַל אונטער שעלמישן פאר אַט
 די דריי אין גאנצן אַנווערטליקן. האָט מען באשלאָסן מיט כּיר טעג שפּעטער
 צוויי שעה פריער. נאָך זיין ארויסגיין פון קעמערל האָט דער דריטער גע-
 זאָגט, טיף רונצלענדיק די דינע הויט אויפן נידעריקן שטערן: "ער זעט ניט
 אויס צו זיין פּאָליטיש זייער ווייף". דער צווייטער צום ערשטן: "ניין". און
 דער ערשטער צום דריטן: "יא, פון ביו איצטיקן, זעט ער ניט אויס צו זיין
 פּאָליטיש רייף". געטראכט א וויילע, זיך ווייזט אויס עפעס דערמאָנט און א
 וואָרטשע געטאָן, "מ'וועט נאָך זען".

נאָך פיר טעג, מיט צוויי שעה פריער, איז מען ווידער געזעסן און
 אויסגעזערט די געשיכטע, זיך ווידער איבערגעקוקט ביים וואָרט דאָקטער,
 אים געהייסן ווארטן אַ רגע מיט דעם סיפור המעשה, געוואָלט דערגיין דעם
 מיין פון יחיד און רבים. דאָס ערשטע מאל האָט ער גערעדט וועגן דאָקטוירים
 און דאָס מאל, נאָר פון איין דאָקטער. א מ האַבן זיי דערווייַל גאַרניט גע-
 זאָגט, ניט מער ווי געהייסן דערציילן ווייטער, האָט ער דערציילט און די צייט

איז געקראַכן. ווען זי איז דערקראַכן. צום פלאץ וואו מ'מוז באשליסן, האָבן זיי באשלאָסן אויף מאַרגן מיט דריי שעה שפעטער. אזוי זענען אוועק א חודש און צוויי, גערעדט מיט אים האָבן נאָר די דריי, יעדעס מאָל אָפּגער- לייגט מיט א טאָג אָדער צוויי, אָדער א וואָך. די א בעריקע האָבן מיט אים כמעט ניט גערעדט, חוץ די פאַר מאָל, ווען מ'האַט קיין דאטום און שעה ניט באַשטימט. אין דעם פאל זענען ווידער פאַרבייגעגאַנגען דריי און אַרויס- גערעדט: „גיי!“ און מַאָ האָט ניט געקאָנט וויסן, צי זאָגט עס איינער אָדער אלע דריי מיט א מאָל, אזוי ווי מ'זאָגט א שפּוּך, צי קומט דער „גיי“ טאַקע פון זיי אָדער פון ענגן חלל אין וועלכן עס באוועגן זיך די געפאַנגענע. מוזשען האָבן אים אָנגעהויבן נייע געדאַנקען, אָדער מאַסס אַלטער אופן דענקן איז אויפגעשטאַנען תחית המתים און ער האָט זיך דערנוון קיין חשבון ניט אָפּגעגעבן. א פאַקט איז, אז ער האָט אָנגעהויבן טראַכטן אין רויטע פראַגע- צייכנס. פאַר וואָס האָבן זיי געדעגט צוויי מאָל וועגן דאָקטער און דריי מאָל וועגן קיראָן? וואָס קאָן באַטייטן די פראַגע: ווען און מיט וועמען ער האָט באַפּוילן קיראָן זי זאָל פאַרקערעווען פון היפּט-פּוּאַץ וואָס איז דאָס פאַר א שטום איבערקוקן זיך, ווי בלינדער רוב-בייגל? אומגע וואַפּערטע פראַגעס האָבן אים אזוי לאנג געמאַטעט, ביז ער איז געקומען צום באשלוס, אז עפעס איז דאָך געשען, אז אזוי פון דער העלער הויט האָט זי ניט געקאָנט פאַרקער- ווען, און אויב אפילו ניט-וויסנדיק, איז עמעצער מן הסתם דאָך שולדיק. וואָס אָנבאלאַנגט זי, קיראָן, האָט זי געמוזט פילן אז אויף דעם וועג דאָך מען ניט גיין, ווייל ס'איז דאָך מעגלעך אז די גאַנצע געשיכטע האָט טאַקע אָנגעהויבן מיט איר אומפאַרשטענדלעך פאַרקערעווען. נאָך די אלע פראַגעס איז ער געווען אין גאַנצן איינשטימיק מיט די דריי, ווען זיי האָבן אים דערקלערט אז אלע איינצלע הייטן קאָן מען זיך דערווייל ניט דערוויסן, און די זאך מוז מען אַפּלייגן. שפעטער, שפּאַצירנדיק ביחידות איבער דעם תפיסה- הויף, זונדיק אן אויסקלערונג אין זייער אייגענע טריט, האָט ער זיך פלו- צים דערמאָנט אין אומשולדיקן פיראָרזות: וואָרט תיקון, דאָס וואָרט וואָס אנטזאַלט דעם ענטפער אויף אלע ניט פאַרענטפערטע שאַלות, און זיך הילכיק צעלאַכט. קונדיק פון אן איבער צוויי טויזנט יעדיקער הייד, אויף זיין אייגענער לאַגע, איז זי אים אויסגעקומען קאַמיש ביז גאַר. אָבער נאָר איין רגע, אָדער אפילו קיין רגע ניט, ווייל די טראַגיק פון זיין צו- שטאַנד האָט זיך באוויזן מיט איר גאַנצער גרייס א בלוטיק פרישע, א בליישיק ווייטיקלעכע, און האָט געזאָדערט אז דער ענטפער זאָל זיין א באַלדיקער.

די פיס האָבן ניט געוואָלט דינען, איז ער געבליבן א צייט זיצן אין א ווינקל מיט אן אויף א מאָל ביז סקעלעטיש אָפגעמאָרט פנים. ער איז אזוי אָפגעזעסן א טאָג און א וואָך, דער איינציקער קֶנטאָקט מיט די ארומיקע מענטשן איז באשטאנען אין דעם, וואָס ער פלעגט שענקען א גוטמוטיקן בליק יענעם, וועלכער האָט פון צייט צו צייט צוגעבראכט און אוועקגעלייגט לעבן אים א שטיקל ברויט מיט פאָוידל, אָדער מיט חזיר־שמאלץ. אים לאָזן פארהונגען האָט מען ניט געטאָרט, ווייל „מאָ איז ניט אבי ווער“. ער האָט זיך אויסגעקליבן א שפּאַציר-שטח, וועלכן ער האָט געמאַסטן דעם גאַנצן טאָג, דריי און דרייסיק שפּאַן אין גיין ריכטונג און אויך אזוי פיל אין דער פארקערטער, קיין מאָל מער און קיין מאָל ניט ווייניקער, אן אויטאָמאטיש באוועגן זיך אין וועלכן ער האָט ניט געזוכט קיין אויפ-קלערונגען, ניט מער ווי געפרואווט פארלייכטערן דאָס ווארטעניש.

15

דריי און דרייסיק, זעקס און זעכציק, ניין און ניינציק זענען טריט ביי וועלכע מאָ פארקערעוועט האסטיק, ביז ער ווערט מיד פון ציילן און שפּאַנען און זעצט זיך אָפרוען דאָרט, וואו די צפון-ווער באגעגנט די מערבדיקע. כל זמן ער שפּאַנט זענען זיינע געדאַנקען ביי יענע צוויי, וואָס זענען געפאלן אין לעצטן צוזאַמענשטויס מיט די זשאנדארן און מיליטער. עס דאַכט זיך איב, אז דעם גענוי אויסגעארבעטן פלאן האָט עפעס דאָן געפעלט, עפעס זייער וויכטיקס האָט כען ניט פאַראויסגעזען. מ'האָט פשוט כאַרגעסן גיינע כּוּן די איינפאַכסטע כּעגלעכקייטן אויסצור מייַדן די פארלוסטן. כאָטש די מעגלעכקייט וואָס האָט זיך אים אנטפּלעקט היינט קאַיאָר, איז ניט מער ווי א נאַרישער חלום, קאָן ער זי דאָך ניט אָפּשטויסן, פשוט אַזעקמאַכן כיט דער האַנט, אזוי ווי ס'וואָלט געטאָן יעדער נאַרמאַלער פאַרנונפטיקער מענטש. און דאָס נאָר דערפאַר ווייל זי האָט זיך באוויזן מיט געוואָלדיקער קלאַרקייט.

צעוואַרבענע, מיט שטרוי געדעקטע כאַטעס, איבער א לייטיק־באַרגי קער לאַנדשאַפט. פאַרשידנאַרטיק, ניט שטעטיש, ניט דאָפּיש געקליידטע מענטשן דרייען זיך הין און הער, מיט פילדייטיק יומטובדיקע שמייכלען, כאָטש אלע ווייסן אז די געגנט איז באלאָגערט פון שונא און אין יעדן

מאמענט קאנען אנהויבן פאלן סנאריאדן. ער, מאטל, איז זייער נאקעטער גאסט. זיין נאקעטקייט וואונדערט קיינעם ניט, פארקערט, עס זעט אויס אז אין דעם באשטייט דער כבוד וואס מ'גיט אים אָפּ. פון הינטער א כאטע קומען דריי געקליידטע אין זומער-מאנטלען פון ענגלישן קוועקאט, גע- נייטע לויט אמעריקאנישן שניט. פונקט אזעלכע ווי זיינער. זיי פארבעטן אים גיין צוזאמען, פארלאָזן דעם וועג און שפאנען אין-פירן איבער טרוקענע גראָזן. זיי בלייבן שטיין. מאַטלען קומט אויס דאָס שטיינבלייבן אויסטערליש. נאָך א פאַר מינוט גיט איינער פון די דריי א ווינק צו די אנדערע צוויי, און זאָגט: „נו!“ איינער פון די צוויי וויינט מאַטלען א שליסל, וואונדערט זיך וואָס ער פאַרשטייט ניט אין וואָס ס'האַנדלט זיך, קלאפט צוויי מאָל איבער דער פלייצע גאַנץ חבריש, בויגט זיך אָ, שטעקט דעם שליסל אין, צווישן טרוקענע גראָזן, באהאלטענעם שלאַס, דרייט איין כאַל און נאָך אמאָל, הייבט אויף א הילצערן טירל, אונטער וועלכן ס'עפנט זיך א שראַלער קיילעכדיקער גרוב. דער וואָס האָט געזאָגט „נו“ לאדט איין מאַטלען ער זאָל זיך אראַפלאָזן דער ערשטער. ער איז דאָך דער גאסט. מאַ קוקט אויף זיין נייעם, עטוואָס צו לאנגן מאנטל, ווי איינער רעדט: א שצד דאָס מלבוש. לאכן זיי זעלע דריי אַנשטעקנד. דער פינצטערער קאנאַל פירט אין אומבאקאנטע טיפענישן. מאַטלען כאפט אן א שרעק. באלד וועט מער קיין לויט ניט זיין, אט וועט אנהויבן שטיקן אין אַנאויפהערנדיקן פאלן, בלייבט ער זיצן אין שטאַק פינצטער, הויבט אָן זוכן מיט די פיס דעם באָדן, א טרעפּ, פאלט ער ווייטער. אזוי איין מאַל, און צוויי מאַל, און מערערע מאַל ביז ער קומט אָן צום ארויסגאַנג. ער קוקט זיך אום, קיין סימן פון קאנאַל, אלץ איז פארוואקסן מיט גראָז און דאָס זינקען האָט אפילו קיין מינוט ניט געדויערט. צענדליקער טויזנטער וואקסן אזוי ווי ער, פון בארג-ראנד, לאָזן זיך איבער דעם ברייטן פעלד, טאַנצן און זינגען א לויב געזאַנג דעם זיג. איינער, וואָס זעט אויס צו זיין א באקאנטער, אויב ניט איינער פון די צוויי געפאלענע אין דער לעצטער שלאכט, נעמט אים אונטערן אַרעם און זאָגט: פארגעס...

„יא, ווען מיר זאלן געווען האָבן אונטערערדישע טונעלן מיט דעם אַרויסגאַנג ווייט הינטער דעם ענא, וואַלטן מיר געווען געקאַנט אַנגרייפן פון צוויי זייטן, אין דעם ליגט דאָס ניט פאַראויסגעזענע. אמת דער מעטאָד איז ניט קיין אייראָפּיאיִשער אָבער אַ מעגלעכקייט בלייבט עס“, טראכט מאַ און ס'טוט אים וויי פאר וואָס מ'האַט ניט פאַרגעזען אַט די אומגעלעכע מעגלעכקייט. ביי דעם געדאַנק פילט ער א מידקייט אין אַלע אברים און זעצט

זיך אויסרוען אויפן שטיין וואס אין ווינקל, דארט וואו עס באגעגנט זיך די צפונדיקע בויער מיט דער מע"בדיקער. ער זיצט און קוקט אויף די זיך באוועגנדיקע שייך איבער דעם תפיס-הויף, טראכט צו זיך, צו זיין משונה-דיקער לאגע. ס'איז שווער צו דעפינירן אט די לאגע, ווייל זי אַנרופן א טראַגיקאַמישע קומט אים אויס ניט פאסיק, און קיין אנדער וואָרט געפינט ער נישט, עס קומט אים ניט אויפן רעיון. עס פארפאַלט אים א געשיכטע, א געשעע-נישט וואָס ער האָט אַזאַל ניט געפרוואוּט אפילו צו פאַרשטיין, נאָר זיך באַגרייגט א יפּצונעמען, אפשר ניט מער ווי רעגיסטרירן, אזוי ווי מ'האָט דאָס אויסגעזייגט און איצט שיינט אים, או ער האָט געזינדיקט, אז ער האָט זיך אַנגעאייגנט אן אויבערפלעכלעכן, אויב ניט טאקע אומ-מענטשלעכן אורטייל. געשען איז עס, ווען די מלחמה האָט נאָך גע-קלאַפט אין פענצטער, איידער זי האָט צעפראַלט די טירן. ניט אויס-האלטנדיק די פייניקונגען אויף דער פּאַליציי, האָט איינער א חבר גע-פרוואוּט זיך נעמען דאָס לעבן, איבערשניידנדיק די אַדערן פון... מאַ דערמאָנט זיך ניט, צי פון דער רעכטער, אָדער לינקער האַנט און טראַכט אז זיין חטא איז א פיל גרעסערער, די פּאַליציי האָט זיך געכאַפט און אים געראטעוועט. נאָר דעם פראַצעס האָט מען דיסקוטירט זיין האַל-טונג, זיין פּראוואוּ זיך צו נעמען דאָס לעבן, געשאצט אלס פחדנות און באַשלאָסן, אים אויסשליסן אויף א לענגערער צייט פון דער אַרגאַניזאַציע. דער הויפט אַרגומענט: דיין לעבן געהערט ניט דיר, דו ביסט ניט קיין באַלעבאָס דערויף. קיינעם איז ניט איינגעפאלן, טראַכט אַצינד מאַ, אז אויף אזא אופן קאָן ווערן פון שבועה — שבועת שוא; פון קרבן — לעסטערונג; כּון שרעקלעכסטן און דערהויבנסטן מאַמענט אין לעבן — א בושא, א שאַנד, וועלכע מ'דאַרף אַפּוואַשן מיט, ווער ווייסט וויאַל, איבערלעבענישן און נסיונות כּון וועלכע קיין איינער איז ניט אימ-שטאַנד צו דערהויבן זיך צו דער מדרגה פון דעם, וואָס ס'איז געשען אין דער פייניקונגס קאַמער כּון סיגוראַנצע.

...אַצינד וואָלט זיך אים וועלן א שמועס טאָן מיטן טאַטן, אריינדרייגען אין תּוך פון זיינע שטעד-ווערטלעך. ס'וואָלט זיך אים וועלן הערן דעם טאַטנס מיינונג, זאָל זיין אפילו וועגן די געפּוצטע שייך, וואָס טראַגן זיך פאַרביי לאַנגזאַם, בכבודיק, קוים באַרינדיק די ערד; טריט, פון זיך אליין צופרידענע — ווייל פון יענע יחידים-במינדיקע, וואָס ווייסן באַשייד אז אויף זיי שטייט די וועלט; טריט אויף וועלכע עס רוט מיט תּמימות א המור-גדלותדיקער אויסדרוק. דער טאַטע באווייזט זיך אַבער ניט. אין יענעם

טאג ווען ער האט אים געזען „גיי, טאטעשי, אין דייך רוב אריין“, האט ער ווייזט אויס באקומען דעם אמתן תיקון און וויל מער ניט וואנדערן איבער דער וועלט...

די מאמע יא. זי זיצט אפט אויף די טרעפ וואס פירן צו דעם קעמערל אין וועלכן ס'האָבן זיך געפונען די שופטים, זיינע ריכטער. זי זיצט א קראנץ קע, ווי דעמלט, ווען זי האט געווארט אויף מאַטלס עלטערן ברודער, אויף די טרעפ כּוּן דער פּאַליציי-געביידע. געווארט וואָס זי אויף איר תּכּעִיט מיט דער האַפּענונג, אז נאָך ניין טעג הונגער־שטריק וועט מען אים באַפּרייען א לעבעדיקן, און ווען ער איז ארויסגעקומען האָט אין אירע אויגן אויפגעבליצט דער גרויסער מוטער-שטאַלץ, ווייל ס'איז געשען אזוי ווי זי האָט געוואוסט פון פּריער: ער האָט אויסגעהאַלטן, ער איז אויסגעשטאַנען אלע נסיונות. דאָ איז איר בליק א פּוסטער. ניין אן אויסלעשנדיק וואונדערן זיך, א ניט ארויסגעזענדט וואָרט אָדער א ניט דערהערסט. ס'איז עפעס אזוינס, וואָס זי קאָן ניט תּופּס זיין. זי קאָן ניט פּאַרשטיין דעם וויאזוי און פּאַרוואָס. און ווייל דער ווייטיק זעט אויס צו זיין דער זעלבער ווי דעמלט האָט מאַטל כּוּרא זי זאָל זיך ניט ווידער פּאַרהוּסטן, דער בלוט-דרוק זאָל ניט א שטייג טאָן ווייל אצינד קאָן ער איר מיט גאַרניט העלפּן, אפילו ניט מיט קיין טרייסט. פּאַרלאָזט זיין בליק די טרעפ און קערט זיך אום צו די פּאַרבייגענדיקע שיך ביז א פּאַר בלייבט שטיין לעבן אים. זייער שטיין זעט אויס צו זיין א צייטהאַבנדיקס, א גוטווייליקס.

„וועמען קאָנען טראָגן אזעלכע שיך?״ מאַטל זעט זיי צום ערשטן מאַל, א קוק טאָן אויף דעם, וועמען זיי טראָגן, איילט ער זיך ניט. עס זעט אויס א רעטעניש, אויב א רעטעניש, דארף מען טרענן מיט די אָנגענע-בענע דאַטן. כּאַטל פּרוואווט אַראַפּלייענען דעם סוד פון די נאַסקעס,* פון די אויסגענייטע בלימלעך אויף די שיך-שפיצן. די ליילען שטריכן — צוויי האלב קיילעכדיקע און איינער א גלייכער — רעדן, זאָגן אָן מלכותדיקע שיך. ווייסט ער אָבער אז דער רויטער פּרינגל — כּמעט אלע רעוואָלוציאַנערע באַוועגונגן האָבן געהאַט זייער רויטן פּרינגל, אזוי איז עס געשען אין אַט די ברייטע מזרח-קאַנטן, וואָס ציען זיך ביז דעם גרעסטן פון די ימים אין דער צווייטער העלפט פון דעם וואָס מיר ופּן ניינצנטן יאָרה נדערט און

* נאַסקע — שוך-שפיץ

אין דער ערשטער העפט פון צוואנציקסטן — איז ניט אין דער תפיסה. ער געפינט זיך ערגעץ אין א לאגער. ניט אין יענעם כוון וואנען ס'שטאמט זייער נאקאנטשאפט. אין יענעם איז ער געזעסן צוזאמען מיט מאַטלס טאטן — ווי מ'ווייסט א חוקי-אכער — און מיט א רב א מסור. וועגן יענעם לאגער פלעגט דער טאטע אים דערציילן אן חזק (א זייער זעלטענע דערשיינונג ביי א יידן וואָס דאַלט אז הכל הבל): „א געהויבענע געזעל-שאַכט, ניט קיין יינגלישע פאַרשייטקייט. אַ, ניין. מענטשן געזעצטע, פראַ-פעסעאַרן, פילאַזאָפּן, אדוואַקאַטן, א פרינץ. גערופן האָט מען אים „דער רויטער פרינץ.“ און ניט באַמערקנדיק אז מיטן דבקען זיך ווידערשפרעכט ער זיין אייגענע הבל-הבלים-וועלטאַנשוואַונג, פלעגט ער דאָך אריינפאלן אין התפעלות: „דער שמועס מיט זיי... דאָס איז געווען דער אמתר שמועס, עכטע שיחות-חולין כוון גרויסע תלמידי חכמים.“

... געווען דאָרט אויך א רבי'ל, פלעגט ער כאַרענדיקן זיין אַנחוזקדיקע געשיכטע, א שטיקל מסור, רחמנא לצלן.“

— פאַר וואָס טאטע, רחמנא לצלן? — א שאַלח נאָר דערפאַר ווייל אזא אופן רעדן איז ביי אים געווען זעלטן.

— שדים קאָן מען אויך אָן דעם פאַרטרייבן, אָבער א מסור? ... יענער, וועלכן די שיד האָבן אָנגעבראַכט, האָט זיך לאַנגזאַם אַראָפּ-געלאָזט אָן געבליבן זיצן אַנשפאַרנדיק צוויי גרויסע דלאַניעס אויף שני-ציקע קני.

— וואָס טוט דיין טאטע? — די פראגע האָט אזוי איבערראשט, אז מאַטל האָט פאַרגעסן בהחלט פון שפיל, און זיך א דריי געטאָן מיטן גאַנצן קערפער צום אומבאַקאַנטן. געמאַסטן פון די שיד צום היטל און צוריק. א פרעמדער, ער זעט אים צום ערשטן מאל. זיך לענגער אָפגעשטעלט אויף דעם שמאַלן, עטוואָס אַסקעטישן געזיכט. ניין, ער ווייסט ניט ווער ס'איז. געקרייצט די בליקן איין מאל און נאָך א מאל, ערשט צום דריטן מאל האָט זיך אין פרעמדנס בליק געשפיגלט א בערגעלע פריסיק אויף א שוואַרצער טאַלעקע און אין דער לופט האָט א בלאָז געטאָן א ריח פון פריש געשניטן גראָז.

— זע נאָר זע, דו ביסט עס גאָר!

— ווייזט אויס.

— זינט ווען?

איבערן טליענדיקן פייערל פון די אויגן-טיבענישן האָט זיך געצויגן
א כמארעלע ווי א פארע-וואַלקנדל פון שוויץ-באָדאוויוון, ווען מ'גיסט א
שעפל וואסער אויף ניט גענוג אָנגעהיצטע שטיינער.

— מיר שטעלט מען מער קיין פראגעס ניט — האָט ער געענט-
פערט האַלב ערנסט, האַלב ווערטל. דאָס כמארעלע איז פארשוואונדן, דער
פלאַם פון דאָרן אין מדבר איז אויסגעוואקסן מיט ווילדער קלאַרקיט.
וויבאל ס'זאָל ניט זיין איז עס צו פיל, האָט ער געזאָגט כאַרביסן. וועגן דעם
וועט מען וויסן שפעטער. און נאָך א קורצער פויזע: פאַר וואָס ענטכערסטו
ניט מאַטל?

— אויף וואָס?

— אויף מיין פראגע. וואָס טוט דיין טאטע?

— ער טוט ניט מער — מאַטלען האָט דער ענטפער געקלינגען
אונטערטעניק און ס'האָט אים פארדראָסן אויף זיך. איז אָבער געווען צו שפעט
— עפעס אנדערש אינטערעסירט דיך ניט? — האָט ער געפרעגט טראַציק,
און ס'האָט אים ווידער גאנג געטאָן. א יינגל גיט זיך א שטעל און ער
נעמט דאָס ערנסט, פאָרגעסן זיך א שפיל טאָן.

— דאָס איבעריקע ווייס איך אליין — האָט געענטפערט מיט אמאָ-
ליקן רוגז דאָס שגאַל, זיך אויפגעהויבן און ארעק. מאַטלען האָט זיך
געדאכט אז די וואָס דרייען זיך איבער דעם תפיסה-הויף עפענען פאר
אים א וועג, שפאנען דריי מאָל זייטיק רעכטס און נאָך דעם לינקס, פאר-
מאכנדיק הינטער אים א האלב-קרייז, כאַרבאָרגן אים פון ניט גויטיקע
בליקן, שלינגן אים איין, ווי א וואלד אונטער געדיכטער באשיצונג, און
עס זעט אויס ווי א שטומער טאנץ. ער האָט זיך געפרעגט, צי איז עס
שוין יראת הכבוד פאר אן אַנערקענטן צדיק, אָדער ניט מער ווי א פשוטע
בן-יקיר ליבע צום יינגסטן פון תפיסה. איז אָנגעוואקסן דאָס געפיל וואָס
פלעגט אים באהערשן, קוקנדיק אויפן שייגעצל מיטן נביאה-בייערל אין
די בליקן, לעבן הויזן פריטיק אויף דער סינעשטער טאַלעקע.

— ער וואקסט — האָט א זאָג געטאָן מאַ זיך אויפהייבנדיק. א רגע איז
ער געשטאנען מבולבל און זיך געלאָזט אין וועג אריין, ציילן אין
איין-סוף דריי און דרייסיק, זעקס און זעכציק, ניין און ניינציק, איין
מאָל און הונדערט מאָל, אזוי ביז ער האָט זיך געכאפט אז ער ציילט מיט
דעם זעלבן ניגון מיט וועלכן ס'האָט אים געצויבערט משה-מרדכי מלמד
זינגענדיק: וימלוד און עס וועט טון טאָן קיניגן, עליכם אויף איד, נער
א יינגל..."

דער טראמוויי שלעפט קוים איר האלב פארשלאָסענע מידקייט איבער קרום-קיילעכדיקע רעלסן, צווישן שמאלע געסלעך. מיט כארמאכטע אויגן וויגט קירא איר אויסגעמאטערטקייט אין טאקט פון רעדער-געקלאפערן. די שמאלע וואגאָנעס רייסן זיך ארויס אויפן ברייטן בולוואר און דער רייטעס ווערט א ספאלאשעטער. נאָך א פאָר סטאנציעס און זי וועט אַנקומען אהיים, זיך אויסרוען נאָך א טאָג זיצונגען, פאָרזאמלונגען און שווער האַרעווען מיט די נאָך-מלחמהדיק-ווילדע שילערס. אויף יענער זייט סקווער שטייען נייע בלעק-זייער, כאַרעלטערטע אין טונקעלער גרויקייט, כאַל-טיכטע אין א פארקערטן שפּיל פון לויכטנדיקער פינצטערניש און פוסטער ליכטיקייט, אין שפּיל פון ניט גלייכמאַסיק צעוואַרענע קוואַדראַטן, פאַ-ראַלעליפיפּעדין און פּירעקן, איבער שאַרצע מויערן, וואָס זאַמלען זיך אין אויסרוף און פראַגע-צייכנס, דערצייילנדיק א מאַדנע געשיכטע וועגן דער נישטיקייט פון מענטשלעכן שטרעבן, וועגן יסודותלאַזעקייט פון חלומות. דריקט נאָך מער די מידקייט און דער שלאָף זעט אויס דער איינציק אייביק זיסער, דער אייביק אמתער. קירא נידערט פון טראמוויי, ווארט — אזוי ווי זי הייסט טאָן די קינדער פון די קלאַנערע קלאַסן — ער זאָל זיך רירן פון אַרט, אוועקשלעפן די וואגאָנעס, נאָך דעם גייט זי אריבער די גאַס. די נאַכט נעמט זי ארום מיט שטילער קיל, פרישט די מוסקלען, וואשט די אויגן, קושט די שוואַרצאפּלען, צערטלט אלע אברים. „נאַכט, דו האסט מיך ליבן“ די נאַכט זאָגט ניט גיין. בלייבט זי א רגע שטיין, נאָר אזוי פיל וויפּל אירע וויעס באַגעגענען זיך און ס'— דאַכט זיך, אז דאָס צערטלען, קושן, וואַרעמען און קילן דאָס בלוט אין די אַדערן, קומט פון מאַען. נאָר ער איז אזוי סודותדיק צארט, אזוי פּרעסטלידיק באַטעמט, נאָר זיין אַנוועזנדיקייט איז אַן אַנסוואַקע זעליקייט.

„זיין ליבע איז געוואָרן א מאַדנע ווילדע. נאַכט, דו ווייסט אלע ליכטיקע און פינצטערע סודות, ווייסטו אויך מיינעס. היינט איז מיין ליבע טונקל-בלוי, נאַכט“.

קירא גייט אריין מיט לייכטע טריט צו זיך אין צימערל, צינדט אן דעם טישלאַמפ, איר בליק באַגעגנט זיך מיט זיך, שמייכלען זיי א רגע טרויעריק, איינער צום צווייטן. זי דערנענטערט דאָס פנים צום שפיגל. די גרויע האַר מערן זיך. פון איין אַפּענער טיר הערט זיך א לייכטער רעגל-מעסיקער אָטעם. ס'איז דער זע. צניעריקער זון.

„ווייסט, אויך די נאכט האָט מיך ליב, פליסטערט זי מילד און פארגעניגן גיסט זיך אין אירע אָדערן.

פון דער צווייטער טיר שפארט א האסטיקער, פון ברומענישן איב- בערגעשלאָגענער אָטעם. מאָ דרייט זיך גיבער מיט אימפעט, פון איין זייט אויף דער צווייטער, די קניעס שלאָגן זיך אָן אין וואנט-ברעט, דער רעש פון קלאפ לייגט זיך צוזאמען מיט א נוט קלאר זידלעריי. שטילקייט פילט אויס די צימערן.

„ער האָט מיך ליב געהאט, מער ווי די נאכט. היינט גיט זיין ליבע אן אנדערע“, טראכט קירא און פון הארצן רייסט זיך א זיפץ. די בליקן באגעגענען זיך ווידער. דער פון שפיגל זעט אויס טיפער. זי עפנט א העכט מיט יענע וואָך געשריבענע קאנטראָל-ארבעטן, לייענט מעכאניש וון א פינפצניערליקן שילער צוזאמענגעשטעלטע פראזעס: „דער אוצר כון קענטענישן וועלכן כ'וועל דארפן שפעטער אויף אן אנדער אָקעאן, וויל אצינד, נאָך דעם וואָס כ'האָב אָנגעהויבן די רייזע אויף א גייעס ים, נאָך דעם וואָס כ'האָב זיך באקאנט מיט די אוצרות פון ערשטן אָקעאן און דער צווייטער איז אן אַנוואסערדיקער, זן איבערפולטער מיט וויסן, ווייס איך ווי פראכטפול ס'איז, וואָס מיין מאמע האָט מיך באהיט פון דער נאטורס סטיכיע...“

קירא לייענט נאָך א מאָל און נאָך א מאָל ביו די זינלאָזע ווערטער באקומען די פאָרמען פון שפיל מיט לייכטנדער פינצטערניש און פוסטער לייכטיקייט, פארשטייט ענדלעך, אז דאָס זענען די זעלבע ווערטער, וואָס אן א שיעור לערערס און פראָזעסאָרן צוועקען טאָג טעגלעך זיין די שיי- לערס כוחות, מיט וועלכע זיי דאלבען זעקס שעה א טאָג גלאטע געהירן-אויבערלאַכן, און א ניט-פארשטענדלעכע שרעק דרינגט אין אירע שוואַכע ביינער. די שרעק איז ניט ניין. צו מאָל דאכט זיך איר, אז זי איז א געירשנטע כון זיידן, כאַטש זי האָט גיט געקענט. פון זיין בילד, וואָס האָט געהאַנגען אין טאטנס צימער איז איר געבליבן א פאָר- וואַצלטע שרעק ערנעץ אויף יענער זייט בילד, אין דער טיפערניש פון וואנט, און נאָך טיפער ביו איר דער דרויסנדיקער זייט. ניין. די שרעק איז איר אייגענע. אצינד הענגט זי זי אָן דעם זיידנס בילד. יענע איז גע- ווען אן אנדערע, זן איינגעשרוּפּענע, מיטן שורש און מיט די צווייגן אין זיך, אירע איז אן אומענדלעכע. זוכט זי אן אַנשפּאַר אין דער טונקל פון צימער, גידערט פון ערגעץ א רויט משיח-פערדל מיט זעקס שוואַרצע פינ-

טעלעך אויפן רוקן, זעצט זיך אויף דעם זעפט-בלעטל, צווגאנדיק א שפעטן אָסיען...

...צו ערשט האָב איך געמיינט אז די וועלט האט איר אָנהויב אין סינעשט. דאָ האָבן קינדער־מילעכ־לעך אָנגעהויבן שטאַמלען טאַטער מאמע, דאָ זענען ברידער געוואָרן פּורצל, צאָפּ, סעניע, קאַבאַק, און טוועסטער סאַזטאַ מיט דער לאַנגער נאַז, בלינדע קוואַטשקע, איז בדרך הטבע אז כּוון דאָנען זאָל שטאַמען די גאַנצע מענטשהייט. דערנאָך האָב איך באַמערקט, אז ניט אלע מענטשן זענען גלייך, אז אייניקע זענען העל-פּאַרביקע אַנדערע טונקעלע, אז ס'זענען נאַראַן מענטשן ניט קיילעכ-דיקע דערשראָקענע אויגן, ווידער אַנדערע מיט שמאַלע, עטוואָס אויף אַרויף געשניטענע, וואָס קוקן דורך די וויעס און זענען ווער ווייסט וואָס, געטראַכט אז כ'האַב א טעות געהאַט, כ'האָב זיך אָפּגענאַרט, ס'איז מעגלעך אז די וועלט זאָל ניט שטאַמען כּוון סינעשט, פון מיין אייגן דאָרף. דאָס האָט ציבער געדויערט נאָר א צייט, כ'קאָן מיך ניט דערמאָנען ווי לאַנג, א טאָג צי א יאָר פאַרויס, צי גאָר צען טויזנט יאָר אויף צוריק. שפעטער, נאָך אַט דעם צייטאַפּשניט, האָב איך מיך איבערצייגט אז די גאַנצע וועלט, אלץ, וואָס אַטעמט און וואָס אַטעמט ניט, שטאַמט טאַקע פון סינעשט. אין יענעם מאַמענט בין איך מסוגל געוואָרן צו הערשן איבער איר, זיך פילן און פירן ווי איר איינציקער באלעבאַס. דעמלט האָבן זיך ערגעץ — כ'ווייס ניט, צי ניט אין מיר גופא — איבערגעחורט פון זיך אליין די ווערטער „ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד“ און די צייט פון מיין הערשאַפט איז געווען ניט מער ווי איינאַונאַינציקער לאַנגער טאַג...“ אזוי האַסטו געפליסטערט אין פּריסיק־עקסטאַז מאָ, אין יענער שפעטער אָסיען-נאַכט, ווען מיר האָבן געזוכט געדיכטע שאַטנס אין שטאַט־פאַרק, עטלעכע חדשים נאָך דעם וואָס כ'בין געקומען קיין אראד. איך האָב דאָ געהאַט אַן אַנקל מיט א טאַנטע, דו האַסט ניט געהאַט קיינעם, אָדער אפשר האַסטו יא געהאַט קיינעם. ס'האַט דיך אהער דערטראָגן, ווי דאָס וואסער דערטראָגט א צווייגל, א צווייג וואָס וויל פאַרגעסן דעם בוים פון וועלכן ס'האַט זיך אָפּגעריסן.

איך האָב אויך געמוזט פאַרגעסן אין מיין ביז דעמלטיקן נאָמען. אין דער היים האַט מען מיך גערופן קריסטין, א סגולה צו א שידוך, אָדער צו ווער ווייסט וואָס. אזוי האַט מען געמיינט. קיין סגולה איז עס ניט געווען. פאַרקערט. מ'האַט געמוזט פאַרזיכטן און דער נאָמען קירא האַט זיך מיר אויסגעדאַכט אַן אָנגעהאַנגענער, א פרעמדער. די טאַנטע

האַט אַבער געזאָגט, אַז קריסטין פּאַסט צום געלן פּלעק, ווי צו אַ הייליקער, מאַגדאַלענאַ. ביי דיר איז עס געשען אַנדערש. דו האָסט דיר אליין צו-געקליבן אַ נאַמען. דו האָסט געזאָגט אַז דיין נייער נאַמען איז אַ פּאַרעווע, אַז ער איז נייטראַל, און צום אַרבל דעם געלן צייכן ניט צוגענייט. דו האָסט שטענדיק געהאַט אַזוי פיל צו דערציילן. אַלץ וואָס ס'איז מיט דיר געשען האָט זיך דיר געדאַכט אויסערסט אינטערעסאַנט. קינדער-שפּיל האָט געהאַט אינהאַלט, ברידער זענען געווען תּנאים, שוועסטער — נביאות, און יעדער אויפטו דייער — אַ הימל עפּן דיך, כּמעט אַ מופּת.

„איך סינעשט האָט מען פּון קיין זאַטל ניט געוואוסט. ווער דאַרף אַ זאַטל? פּויערים וואַרפּן אַ זאַק אויף דער גריווע, אַדער שפּרינגען פּשוט אויף דעם רוקן פּון פּערד. מיט באַרוועסע כּיס דאַרף מען ניט קיין זאַטל. מיר האָבן קיין פּערד ניט געהאַט. וואָס טויגן פּערד אַ שוועטער, אַ שניידער אַ רימער, אַ קורעלאַפּניק,* צי גאַר אַ שוּחט...?“

די ווערטער זענען געווען פאַר מיר פּראַעמד, נאָר געפּרעגט האָב איך ניט, ווייל אַלץ וואָס דו האָסט דערציילט איז געווען אמת און קלאַר. ניט פאַרשטענדלעכע ווערטער האָבן געטראָגן אין זיך דיין פאַרשטענדלעכקייט, זיך אַפּגעריסן פּון דיינע ליפּן, ווי לויטערע טייבעלעך, און זיך געזעצט אויף מיינע. אפּשר ווייל מיינע ליפּן האָבן זיך זיי אַנטקעגנגעשטעלט אַזוי ווי אַ דרייטעגיק לאַשעקל שטרעקט די אונטערשטע ליפּ צום זויגן און זיי אויפגענומען מיט פּרוילעכער גאַסטפּריינדלעכקייט. מייך ווייבלעכקייט האָב איך אַנטדעקט ביי דיר, און אַלץ איז געווען אַזוי פאַרשטענדלעך. ניט פּרעגנר-דיק בין איך געוואקסן אין מיינע אייגענע אויגן. און אַזוי ווייס איך עד היום ניט, וואָס איז געווען דיין טאַטע, אַ שוּחט צי אַ רימער?

האַסט דערציילט: „זומער און אַסיען-נעכט פּלעג איך אַפּט פאַרברענגן-גען אין פעלד, אויף דער טאַלעקע, צוזאַמען מיט די דאַרפּ-שקאַצימלעך. מיר פּלעגן זיצן אַרום אַ פּייער, בראַטן געגנבעטע קאַרטאַפּל, אַדער פּאַפּי-שויעס, צעדרויבלען אין דער דלאַניע מיטן גראַבן פּינגער ביים פּלאַם גע-טרוקנטן טאַבאַק, וויקלען אין דינע געליגרינע קוקורוז-בלעטלעך, רויכערן, זיך צוהערן צום שמועס פּון באַרעדעוודיקע גרילן, ביז זיי פּלעגן מיך ווערן, און לאַזן די נאַזט פאַרוינקען אין איר אומענדלעכער שטילקייט. דעמלט איז דאָס פּערדישע מאַלן פעט גראַז מיט כּונה געווען, ווי אַ געבאַט, פּון גאַט. אַ הייליק טועכץ וואָס מ'טאַר ניט מפּסיק זיין. איבער די פּערד

* קורעלאַפּניק — הינער הטנדלער.

וואכן נאָר די שטערן, די נאכט הילט זיי מיט שטילער ווארעמקייט. צווישן רויטע וויעס הויבן זיי, האלב וואָר, ואלב חלום, די פאָדערשטע געפענטעטע פיס, שפרינגען ווי געשפענסטער זיך אָנטרינקען מיט פרישן טוי און הירזשען קוים פאר פארגעניגן. דעמלט געשעט מיר זאָלן זיך א וואָרף טון אויף זייערע רוקנס, זיך לאָזן אין א ווילד געיעג, באגעגענען דעם זון אויפגאנג. דעמלט האָט דאָס רייטן דעם אמתדיקן זין... עס קאָן אָבער געשען אויך אנדערש..."

אזוי פלעגסטו דערציילן, מאָ, אין יענעם האַרבסט, ווען אונדזער בלאַנדזשען אין דער נאכט איז געווען א צוויי מאָל געגנבעסט. שפאצירן לשם שפאצירן איז אין אונדזער סביבה געווען, צו יענער צייט, שטרענג פאַרבאָטן, כמעט דייטש־שטרענג, אָדער נאָך מער. פלעגסט אָנהויבן מיט קוויקן זיך מיט דער נאכט, אָדער מיטן בינ־השמשות. ס'האָט געהערט צום דעמלטיקן אופן. קיראָ שמייכלט קוים זי וויל ניט פארטרייבן דעם כישוף, זי וויל לעשן דעם דורשט מיט א דעמלטיקן טויטראָפן.

„...עס קאָן אויך געשען אנדערש, האָסטו דערציילט. אין איינעם א פרייטיק האָט מיר די מאמע געזאָגט, אז שבת-צו-נאכט וואָלט געווען כדאי איך זאָל מיך אריינכאַפן אין שכנותדיקן דאָרף נאָך א זעקל מעל, אָדער אפשר נאָך צוועלף הייפטלעך קרויט. וואָר קאָן געדענקען? ווייט איז עס ניט געווען, נאָר מיר האָט זיך פאַרגלוסט א רייט טאָן. האָב איך גע- באַרגט א פערדל ביי ניקוליצען, ביי דעם וואָס וואוינט אין סאמע עק דאָרף. א פערדל ביי אים א ניט זייער גרויס, אָבער א נערוועז. גענוג א צי טאָן די לייצעס און שוין פליט עס. כ'ווייס עד היום ניט, מעגלעך אז כ'האָב זיך צוגעאייילט, צו פרי זיך געלאָזט אין וועג אריין, מעגלעך אז די רגע פון המבדיל בין שבת לחול האָט מיך געכונען א רייטנדיקן, און דאָס פערדל, באפליגלט פון די פאַלעס פון מיין קאפאָטע — דעמלט האָב איך נאָך געטראָגן א קאפאָטקעלע, די לעצטע ימים נוראים מייגע אין א קא-טנ-דל, נאָך דעם האָב איך פארלאָזט די ישיבה און זיך פראַלעטאָריזירט — אָדער פון דערהויבנקייט פון מאַמענט, געזען, ווייזט אויס בעשיינפערלעך, ווי דער שבת טיילט זיך אָפּ פון וואָך און זיך א לאָז א געטאָן אין דעם קאַרידאָר, געוואָלט דורכלויפן כהרף-עין די שמאַלע ליק פון איין עק צום צווייטן, פילן די עמוד-האשיקע היץ פון אוועקגייענדיקן שבת זון ועכוּד- הענדיקע קילקייט פון דער קומענדיקער וואָך, האָט זיך דאָס פערדל א לאָז געטאָן מיט אזא אימפעט אז ס'האָט זיך קיין חשבון ניט אָפגעגעבן

ווען ס'האט מיר געשפאלטן דעם קאפ אין אן אראפֿהענגענדיקן צווייג... אט זע, ביז היינט איז פארבליבן א סימן.. " דו האסט צעצווייט מיט ביידע הענט דיינע געדיכטע האַר, געמאכט א שרינד און מיר געהייסן אַנטאפן דעם צייכן. כ'האב דיך געפאלגט, קוים באהירט מיט די פינגער-שפיצן, ווייל ס'האט וויי געטאָן. די לעבעדיקע וואונד, דאָס טריפן פון בלוט האָט געגרוילט און געשראַקן. דאָס געשעעניש האָסטו דערציילט אויך א צווייט מאָל. דערציילט האָסטו אייגנטלעך אן אנדער געשעעניש נאָר דער אויס־דרוק, דאָס פייער, דער ציטער איז געווען דער זעלבער... ניין, מאָ. ווען דו האָסט דערציילט דאָס צווייטע מאָל, האָב איך דעם ציטער פון דיין הויט ניט געפילט. איך האָב אים נאָר אינטואירט. דער ציטער איז געווען מיינער, מיר האָט זיך נאָר געדאַכט אז ער איז דיינער.

קירא הערט זיך א רגע איין צום רעגלמעסיקן אַטעם פון זעכצן-יעריקן זון.

דיר האָט ער דערציילט די געשיכטע, ווען ביסט אלט געווען ניט מער ווי א יאָר אכט. מיר האָט ער שוין דעמלט קיין געשיכטעלעך מער ניט דערציילט. דיר יא. דאָס איז געווען זיין ביישטייער צו דיין דערציאונג. און ניט נאָר דאָס, די ווארעמקייט איז ניט געווען כּוון סילוקן א חוב. דערציילט האָט ער, דיך האלטנדיק נאָענט צו זיך:

"געווען בין איך דעמלט א שמירער אין דער גרעסטער און מאָ-דערנסטער אוטאָמאטישער מיל פון שטאָט. אין וועקסלערס מיל."

איך בין געזעסן אין מיין צימערל און צוגעהערט. ווייזט אויס, ווייל כ'האב געלעכצט נאָך דעם אמאלעדיקן צויבער. ער זאָגט וועקסלערס מיל. האָב איך געטראכט, כדי דו זאָלסט וויסן אז דאָס וואָס ער דערציילט איז געשען אין דער וואָר.

"ארוםגעגאנגן מיט א קענדעלע אייל און געגאָסן טראָפנס אין די אויבערשטע לעלעך פון די לאָגערס, פון די פאָדשיפניקעס ווי מ'פּלעגט זאָגן אין יענער מיל ווייל די גרעסטע טייל ארבעטער זענען געווען בע־סאראבער. פאלט מיר איין, אז שמירן די אַגרעגאַטן קאָן מען אויך בשעת זיי ארבעטן, כאָטש זיי טרייסלען און מאָרדעווען אין אלע זייטן ווי צעווייל־דעוועטע שדים..."

שיבה בחור, צי פראָלעטאריער ביסטו געבליבן דער זעלבער. פול מיט חסידישער דבקות. וועגן חסידישער דבקות האָסטו מיר דערציילט מאָ, אין א הייסער זומערנאכט, דעמלט ווען האָסטו צום ערשטן מאָל איבערגע־

נעכטיקט ביי מיר. האסט פארשפעטיקט, זיך געוואלט לאָזן גיין, געזאָגט אז קיינער קאָן זיך ניט שלייכן בעסער פון דיר לעבן ווענט און מויערן און איך האָב געענטפערט, גיין. ביסטו געבליבן. די גאנצע נאכט האָסטו דערציילט. פון וואנען האָבן זיך צו דיר גענומען די אלע דערציילונגען? דעמאלט האָב איך ניט געפרעגט, און שפעטער האָב איך זיי צו מאַל איבער- דערציילט און צו מאַל פאָרגעסן. אזעלכער ביסטו אויך זיכער געווען אין די בערג, אין די וועלדער. וועגן יענער צייט האָסטו דעם קינד ניט דערציילט, גלייך וואָלט ניט געוואָלט ס'זאָל וויסן. אויך מיר האָסטו ניט דערציילט, גלייך איך וואָלט ניט ווערט זיין דאָס צו הערן. זענען דאָס באמת געווען די סיבות? איך, נאָרישע, בין געווען מיט דיר אייג- שטימיק. ווען בין איך ניט געווען? געטראַכט, ביסט גערעכט. ביסטו באמת געווען גערעכט?

קירא בלייבט זיצן א רגע מיט די פראגעס אין שוים, קוקט אויף זיי ווי אויף ווילדע באשעפענישן, אין דרייען איינגעהויקערטע, קרענק- לעכע, זיי האָבן זיך אריינגעגנבט, די פראגעס, צו זיי אין שטוב, געהאָקסן פון זייער מאַרד און אויפגעשטעלט די שרעקלעכע מויער וואָס צעטיילט זיי שוין אזוי פיל יאָרן. זי פילט ווי דער קאַפ ווערט איר שווער, דער- מאַנט זיך אין די העפטן, זי מוז דאָך דורכקוקן די יענעוואַכיקע אַרבעטן, עפנט איינעם פון וועלכן עס שלאָגט אַ מיידלישער ריח, דער זעלבער וואָס האָט א שלאָג געטאָן פון ריטאָס העפט...

... אַבער דאָס איז געווען אמאָל, אין די ערשטע יאָרן נאָך מאַטלס באַפרייאַונג פון תּפּיסה.

17

לאַנג איז נאָ ניט געבליבן אַן אין גאַנצן אויסגעשעפטער ווי דעמלט, ווען די דריי האָבן באשטימט אז צו קיין פּסק-דין קאָן עס דער- ווייל ניט קומען, און אויך ניט אַן אין גאַנצן גלייכגילטיקער, ווי אין די טעג, אין וועלכע ער פלעגט מעסטן דעם דריי און דרייסיק שפּאַניקן שטח. ערשטנס ווייל קלאַנגען וועגן א נאַענטן סוף פון קריג זענען געוואָרן עפּטערע, און אזוי אַרום אויך די מעגלעכקייט אלץ אויפצוקלערן אין א נאַענטן

עתיד. זיך דערוויסן, פון וואנען עס שטאמט דער אומבאשטימטער חשד, ווי אזוי איז ס געקומען צו דער אומגעלומפערטער איזאלירונג, אין וואס באשטייט אייגנטלעך דאס ניט ארויסגערעדטע, וואס האט געלויערט אין יעדן ווינקעלע פון דעם דרייער קעמערל. און צווייטנס, ווייל די אי-בעריקע האבן געביטן זייער באציאונג. אנגעהויבן מיט אים רעדן, דער-צילן, אויספרעגן, ענטפערן אויף זיינע פראגעס. ס'האט דערגרייכט דער-צו, אז איינער פון די דריי וועלכע האבן אים גערופן אין צעלע, אין חדר-מיוחד — נאר איינער, מאיש לרעהו, ניט אלע דריי ווי פון בית-דין צו א באשולדיקטן — האט זיך מיט אים גערעטן וועגן דעם פלאן פון אן עווענטועלער באפרייאונג פון תפיסה מיט אייגענע מיטלען, מיט זי כוחות וואס געפינען זיך אויפן פלאץ. מ'קאן ניט וויסן, ווי אזוי עס וועט אויס-זען, ווען די דייטשן וועלן מוזן אפטרעטן. ס'איז ניט אויסגעשלאסן ס'זאל קומען צו א ביוואפנטן צוואמענשטויס און ער, מאטל, האט דערפארונג.

מא האט פארבעסערט דעם פלאן, געהאלפן פארטיילן דעם עולם אויף גרופן מיט קלארע אויפגאבעס, אינסטרואירן די וואס האבן ניט גע-וואוסט ווי אזוי א ביקס זעט אויס, ס'איז אים אפילו געלונגען דורכצופירן אייניקע רעפעטיציעס. זיין באהאוונטקייט, זיין פלינקקייט און דאס אויס-געפנען פארשידענע וואריאנטן, האבן איבערראשט מיט זייער שארפזיניקייט. מ'האט אים ליב באקומען. ס'האבן זיך געשאפן יענע באציאונגען, אין וועלכע ער האט זיך געפילט ווי א פיש אין וואסער, נארגעסן די חדשים אין וועלכע ער איז געווען א פרעמדער, אן אפגעזונדערטער ווי א קרעציקער.

צו מאל, ווען די באראטונגען האבן געראט א שטרענג, אינער-לען: "כאראקטער, פלעגט מען אים ניט רופן. דעמלט פלעגט ווידער אנהויבן דער וויי. מא איז אבער געווען אזוי פארקאפט פון דער ארבעט, אז דער וויי האט קיין צייט ניט געראט זיך צו באזעצן, זיך נאך א מאל פארוואנדלען אין מוטשעניש פון די פריעדיקע חדשים.

די באפרייאונג איז געקומען גיכער ווי מ'האט זיך געריכט. צו קיין בלוטיקן צוואמענשטויס איז עס ניט געקומען. ס'האט אויסגעזען אויך גלייך מ'וואלט פון ערגעץ א ווינק געטאן דעם דירעקטאר און ער האט פארשטאנען אז ס'איז בעסער צו פארמאכן אן אויג, זיך מאכן ניט וויסן-דיק וועגן די צוגרייטונגען וואס קומען פאר אין תפיסה, צוהעלפן אינדי-רעקט צו דער אנטוואפענונג פון דער וואך.

...ווען זיי זענען ארויס, האָט שוין די פארטיי געמירט איר אר-
בעט לעגאל. מאָ וואָס באגעגנט די מערהייט פון יענע וואָס ער האָט
געלאָזט אין טויקענע קעלערס און פּינצטערע בוידעמס, אין די הינטער-
געסלעך. זיי האָבן אים אויפגענומען מיט ניט באַאָטענעם דרך-ארץ.
ווען זיי האָבן גערעדט וועגן אים, האָט אַטריבוט-פּרֶסטיקייט באַקומען
א באַזונדערע מאַטעריעלע וואָג, דער איינזילביקער נאָמען האָט געקלונגן
גען לאַנג, גלייך זיי וואָלטן אים נאָכשיקן א זיבנפאַכן עכאַ.

דאָ האָט ער אויך באַגעגנט יאַסיף דאַנבאַג. יאַזשעף שאַלאַמאַן האָט
ענדגילטיק געביטן זיין נאָמען. אין יענע צייטן האָבן א סך געביטן זיי-
ערע נעמען, אָבער ניי יאַזשעפּן איז עס אויסגעקומען א ביסעלע אַנדערש.
ער פלעגט אַרויסרעדן דעם נייעם נאָמען קלאָר, אָן דעם קלענסטן שפור
פון זיין געוויינטלעך שטומפיק-לשוניקייט, מיט א קוים נאָמען באַרן
אַקצענט אויף „באַג“. ס'האַט אויסגעזען, גלייך ער וויל מיט דעם אָנ-
טערשטרייכן אַז ער נעמט זיך אַרויס פון כלל, אַז ער געפינט זיך אויף
אַ מדרגה וואו די פראַגע פון נאָמען איז קיין פראַגע ניט, זי פערשווינדט
זי ווערט אויפגעלייזט אין דער אַלגעמיינער זאך.

מאָ האָט געפראַוואָט דערמאָנען אין דער באַגעגעניש וואָס איז
ניט צושטאַנד געקומען, דעמלט אויפן פלאַץ, האָט אים דאַנבאַג געענט-
פערט קורץ: „מ'דאַרף ניט. ס'איז איצט קיין צייט ניט דערויף.“
ווען מאָ זאָל זיך געווען צוהערן אויפּמערקזאַמער, וואָלט ער גע-
ווען באַמערקט דעם טראַפּ אויפן „איצט“, וואָלט ער אַפּשר געווען פאַר-
שטאַנען, אַז דאָס הייסט ניט מער, ווי אַז די פראַגע ווערט אַפּגעלייגט
אויף שפּעטער. איז אָבער אַפילו פאַר מענטשן געוואָוינטע מיט דאַנבאַגס
דיבור געווען שווער זיך פאַנאַנדערצוקלויבן אין זיין טויבן עטוואָס
ליידיק-פאַסיקן געמורמל.

חוץ דעם איז די צייט באַמת ניט געווען קיין פאַסיקע דערצו. די
שטאַט איז צוויי מאָל איבערגעגאַנגען פון האַנט צו האַנט. די היטלערישע
אַרמיי האָט אומגעריכט אַנטוויקלט אַן אַפּענסיווע און ווידער באַזעצט די
שטאַט. ס'איז אויסגעקומען זיך צו שלאָגן מיט אַ שרעקלעכערער, ווי ביז
דעמלט אַקאָפּאַציע. עטלעכע טעג האָבן זיך צעשפּילט, מיט אַ ווילדער
פּיינטשאַפט, ניט געדאַכטע, צערייצטע, הונט-קעצישע כּוחות, האָט מען
געמוזט פאַרטיילן די מענטשן אַזוי, אַז זיי זאָלן נאָר מיט זייער אָנוועזן-
קייט זיין אַ פאַקטאָר פון גלייכגעוויכט און קעגנזייטיקן פאַרשטאַנד. מאָ
האַט זיך אַרויסגעוויזן איבעראַל אַ נויטיקער.

אין יענע טעג האט ער זיך צופעליק באגעגנט מיט קאזשוכן. אפילו אין אזא צייט האט זיין באגריף וועגן פארבינדעטע ניט געקאנט איינשליסן קאזשוכן. אויסדרייענדיק די רער פון טראמלרעוואלווער אין קאמיסארס ריכטונג, האט ער געפרעגט מיט אפענער שנאה: „וועמען זוכסטו דא? קאזשוך האט זיך ארויסגעוויזן א קאלטבלוטיקער. ער האט אפגעשטויסן פאמעלעך אין א זייט דעם שווארצן רער-לאך און געענטפערט מיט א פילדייטיקן שמייכל: „ס'איז ניט קיין צייט פאר אזעלכע חשבונות. חשבונות שפעטער.“ ביי דער ערשטער געלעגענהייט האט מ'א געפרעגט דאן-באלן פאר וואס מ'האט ניט תיכף ליקוידירט די געוועזענע קאמיסארן און אגענטן.

— וועמען מיינסטו דערמיט?

— וואס הייסט וועמען? ס'אזא, קאזשוכן, די גאנצע באנדע.

— אלע אין איין זאק דארף מען ניט ווארפן, ווארגאפט, האט גע-זאגט יאזשעף אפיציעל. ס'אזא איז ניטא. די איבעריקע... וואס שייך קא-זשוכן, איז זיי וויסן אז אים איז צו פארדאנקען וואס די פארוואונדעטע, אויך דער וואס איז געבליבן נאך דיין פארלאזן די קאנספיראטיווע וואוינונג, און ניט נאר די פארוואונדעטע, נאר טאקע אויך דו אליין, געפינען זיך דא. פאלג מיך, ניט אצינד איז די צייט פאר חשבונות. מא האט אנטדעקט אז דאנבאגס שטימע איז ניט אזא איינטאניקע, ווי אים האט זיך געדאכט, אז זיין מורמלען איז פול מיט סילסולים, של-שלתן און ניוואנסן. מ'דארף זיך נאר איינהערן. ער האט אויף אים געקוקט-מיט קיינעכדיקע אויגן און דאס ערשטע מאל אזוי טיף געפילט וואס עס באטייט א פארטייל, און דער פארטייל איז געווען אויף דאנבאגס צד. זיינע אויגן האבן זיך געבאדן אין א דיקן שיכט שמאלץ, ס'איז ניט געווען מעג-לעך צו טרעפן וואהיין זיי קוקן, און וואס פינקטלעך דריקן זיי אויס. ווען מא האט געפונען דעם שליסל צום קול, האט ער זיך פארלוירן אנטקעגן דעם פארשלאסענעם בליק און געפילט אז אין דער טיפעניש פון דאנבאלן ליגט ניט זיינער א פריינד, אז ווען די צייט וועט קומען וועט דער חשבון ניט זיין קיין לייכטער, אפשר גאר אן אומרחמנותדיקער. אבער אין וואס דער חשבון באשטייט, האט ער זיך ניט געקאנט פארשטעלן, ער האט ניט געקאנט דערגרונטעווען, אין וואס אייגנטלעך ס'קאן זיך האנדלען.

מא האט זיך דערמאנט אין קאזשוכס רייד, דעמלט ווען ער איז געקומען אין צעלע, אויף דער פאליציי. ער האט געמיינט אז ס'איז געווען

ניט מער ווי די געוויינטלעכע פאליציאישע כיטרעקייט, און דערפאר וועגן דעם ניט גערעדט פאר דעם דרייער בית-דין, איצט האט זיך אמאליקער שמועס באקומען אן אנדער פארנעם, קיראס פארקערעווען פון הינטערגעסל צום פלאץ וואו ער האט געווארט אויף דאנבלאגן האט אויסגעזען א שטראף, און ס'האט זיך אים געדאכט אז א שרעטעלע טאנצט ארם אים א שפּיט טענצל.

אין יענער נאכט האט זיך אים געחלומט די סינעשטער טאלעקע. די פערד זענען העט ווייט, זיי פארלירן זיך אין דער אומענדלעכער פינצטערניש און קיינער רירט זיך ניט פון לעבן פייער זיי צוריקברענגען, גען, גלייך זיי וואלטן זיין ניט זייערע, נאר גאר קיינעמס ניט. אלע זיצן ארום פייער מיט געבויגענע קעפ, ווייזט אויס אנטשלאפן געווארן. צו גרויסע קעפ אויף מאַגערע קערפערלעך. דאָס האָט זיי די מלחמה אזוי אָפּגעמאַגערט. ער גייט נענטער צום פייער וויל זיי וועקן, שפּרינגען זיי אלע אויף: דאנבאָג, סאווא, קירא, קאָזשור, דאָס שגזל מיטן ברענענ-דיקן בליק, און ער אליין, מאַטל. אלע טראָגן זיי לאנגע, פון אזוי פיל לאטעס פילפארביקע, קאפּאָטקעלעך. זיי קוקן זיך איבער, קוקן אויף אים פארוואונדערטע, מאכן דעם אַנשטעל אז זיי קאָנען ניט פארשטיין פון וואו ער איז פלוצים אויסגעוואקסן דאָ אין מיטן פעלד. ווי קומט זיך אהער? ווי אזוי האָט ער געוואגט זיך צו באַווייזן און דערצו אן אנטוואָפּנטער? אויף מאַטלס א וויגק שפּרינגען זיי אלע אויף, שטעקן ארויס די צונגן און הויבן אָן טאנצן ארום אים. טאנצנדיק ווערט פון יעדן צוויי, איינער טראָגט מיט ביידע הענט דעם קאָפּ אין דער לופטן און דער צווייטער זינגט מיט אן עטוואָס הייזעריק קול ווי יאנקל חזן, דעמלט ווען ער האָט געשריגן „בהר“ און די איינזואוינער פון א קילאָמעטער ארום מיט-טנס פויערים, זענען געקומען צו לויפן מיט פולע זעמער וואסער. געוואוסט אז ביי יידן איז דער יום טוב ווען זיי שמעקן גוטעס, ווען זיי צינדן אָן א סך ליכט, האָבן די פויערים ניט געהערט „בהר“ נאר גאר „פאָזשאר“ — דאָס וואָס האָט אין יענע קאָנטן געהייסן א שרפה — געמיינט אז די שול ברענט און געקומען לעשן דאָס פייער. מאַ וויל זיי הייסן שווייגן, ער וויל שרייען „שא“ איז אים אָפּגענומען דאָס לשון. אויס קול, אויס צונג, ער איז שטום ווי אלע שטומע, און זיי טאנצן און זינגען א משונהדיק לידל:

רויטע צינגלעך זענען מיר
רויטע צינגלעך שטעקן מיר

ציט א ברייטן קאראהאָד,
ארום מאַכט א ראָן

ברענט אים מיט אן אייזן.
זאָלן מיר אים ווייזן,
וואָס א נאר איז ווערט
ווען ער אונדז ניט הערט.

די פריילעכסטע איז קירא. זי טראַגט חוצפהדיק איר קערפערל אין ווילדן טאנץ, ווי א רויט שלענגל ציט זיך איר צונג צו זיין נאקעטער ברוסט, צילט זיינע אויגן מיט א גרין מכשנהדיק שלעכטן חוּזק-בליק. בשעת זיי זינגען, ווערט דער קרייז ענגער, זייער נאַענטקייט שטיקט, ער כאַפט זיך אויף נון שלאָף, חזרט א פאַר מאָל איבער דאָס לידל וואָרט ביי וואָרט, ס'וואונדערט אים ניט וואָס ער האָט דאָס פארגעדענקט, אים וואונדערט און פארדריסט: נאר וואָס קירא? און כאַטש ער ווייסט אז חלומות האָט קיין זין ניט צו שטעלן פראגעס, פרעגט ער שטייענדיק איבערן וואשיבעקן א צווייט מאָל: פאר וואָס קירא? זי איז די אייני-ציקע וואָס ווייסט פון דער סינעשטער טאַלעקע, נאר וואָס איז זי געקומען?

פאר וואָס מאַטל איז געווען דערביי, פרעגט ער ניט.

צייט אויף איבערזונדן צו פיל מאָל די פראגע: פאר וואָס קירא, איז ניט געבליבן. די מלחמה איז ארויס פון שטאָט, אוועק ווייט איבער דער גרענעץ, אַפגעטרומייטערט דעם ענדגילטיקן נצחון, סאָלדאטן האָבן זיך אומגעקערט געעלטערטע אין חרובע שטעט און דערפער, פרויען האָבן אויסגעווישט די טרערן, מענטשן האָבן זיך גענומען צו זייערע אלטע טועלען: קינדלען, בויען, גנבענען, אקערן און זייען, בעטן ביים הימל רעגן און ביי דער ערד תבואה אויף צו האַדעווען די קינדער. האָט זיך אָבער אין יענע יאָרן אַפגעשטעלט א צו לויטערער הימל און די ערד האָט געשטראַפט מיט אומבאגריענעצטער קארגשאפט. די זון האָט אַפגע-ברענט די בלעטער פון די ביימער, געטריקנט די גראַזן אויף די פעלדער, אין די נעכט האָבן געבלאָזן הייסע ווינטן, פון שווארצן הימל איז קיין ראָסע ניט געפאלן, די שטערן האָבן זיך געלאָשן עקרוחדיק. בהמות האָבן געבלאָנזשעט איבער א געל-רויטלעכן מדבר, געבראַכן די

פיס אין ערד-שפאלטן, אויסגעגאנגען מיט א קוים ארויסגעמערקעטן מ-ו-ז-ו-ו, קינדער האבן אויסגעהויכט דעם לעצטן אָטעם, מעלקנדיק מיט שוואַך-כע הענטלעך פארוועלקטע בריסטן. איין ווינטער נאָך דעם צווייטן האָבן קאלטע ווינטן ניט אויפגעבלאָזן קיין שניי, נאָר געיאָגט טרוקענע פרעסט איבער אויסגעמאָגערטער ערד.

אין אָט די יאָרן האָט מען אָנגעהויבן איבערבויען די וועלט. מאָ און קירא האָבן געפרואוּט איבעריאָגן ווינטן, אָנקלאפן — איידער זיי באווייזן זיך — אין טירן פון חורבות און כאטעס, ווארעמען גוססדיקע קינדער מיט זייער הייסן אָטעם. אהיים פלעגן זיי קומען שפעט אין דער נאכט מידע, אויסגעשעפטע און אויסגעמאָטערטע, ציען חיונה פון זייער פריסיקדיקער ליבע. מאָ האָט ווידער דערציילט. און וויל ארום האָט גע-הערשט דער שרעקלעכסטער פון טויטן — דער טויט פון הונגער, האָט ער זיך באמיט אים מילדערן מיט געשיכטעס וועגן אנדערע.

אין שלאכטן שטורעמט מען פאָזיציעס, האָט מאָ דערציילט האַלטנ-דיק קיראן אין זיינע אָרעמס, ווי א דעראַבערטע פעסטונג. פאר אזא שטורעם גלוסט זיך רויכערן ווי דאָס לעבן. בעט איך איינעם ער זאָל מיר געבן א ציגיינער; זאָגט ער אז ער האָט ניט מער ווי זעקס. און איך האָב אפילו קיין קאָ-רעק ניט. הייסט עס, זאָגט ער, או דו האָסט ניט גוט פארטיילט די רעזערוון, אָבער קיין ציגיינער גיט ער ניט. בעת דעם שטורעמען די פאָזיציעס — מיר דעם פיינטס, אָדער דער שונא אונדזערע — איז ער געפאלן. דאָס לעבן האָט ער אָפגעגעבן ברייטהארציק, אָבער קיין ציגיינער האָט ער ניט געגעבן. — עס גלוסט זיך דיר רויכערן, מאָ...

— ניין, כ'טראכט נאָר, אז ווען דער טויט איז א כהרף-עינדיקער בלייבט ניט קיין צייט וועגן אים צו טראכטן. אָבער ווען ער איז פון הונגער...

פון קינדער-בעטל הערט זיך א שוואַך קווענקלען. מאָ פרעסט פעסטער קיראן צו זיין האַריקער ברוסט. קירא שעפטשעט ליבסטער, און ער ענטפערט: ששששש.

ענדלעך האָט זיך דער הימל מרחם געווען. פעלדער האָבן אויפגעלעבט, מענטשן, בהמות און חיות האָבן אומגעדולדיק געווארט אויף דער ערדס פרוכטבארקייט און זי, די מוטערל יערד, האָט רחבותדיק באצאָלט זייער טריישאפט, זייער גלויבן אין איר. דער איבערבוי איז אוועק ווייטער. מאָ האָט געוואוסט, אז מיטן פארפעסטיקן די נייע אָרדענונג,

דערנענטערט זיך די צייט פון יענע חשבונות וועגען וועלכע דאנבאג האט געגעבן אַנצוהערן נאך דעמלט, ווען אין שטאָט האָבן געבושעוועט די נאציס און זייערע „העלפערס-העלפער“. איצט איז די צייט געקומען. איצט האָט מען געקאָנט א קוק טאָן ווי אזוי עס זעט אויס אין די אייגענע רייען.

18

געקוקט ווי עס זעט אויס אין די אייגענע רייען האָבן קאָמיסיעס כּון כינף. געזעסן איז מען אין ליכטיקע צימערן. אין רעכטן ווינקל פון טיש זענען געוויינטלעך געשטאנען בלומענטעפּ. דער שמועס — דאָס קוקן, איז באשטאנען כּון אן אויסכירלעך-אן איבערבלעטערן דעם לעבנס פּאָר-לויף — איז געווען א מער אַדער ווייניקער אויכירליכטיקער, אָפהענגיק כּון דעם וועלכן מ'האַט אויסגעהערט, צו מאַל אויך כּון די וואָס האָבן אויס-געהערט. אזא קאָמיסיע האָט ארויסגערופּן אויך מאַטלען. דער שמועס האָט כּון אָנהויב אויסגעזען א מער „אַרמעלער. אלץ האָט זיך אויסגע-דאַכט צו זיין קלאַר. סיי פאַר, סיי אין צייט כּון און סיי נאָך דער מלחמה. די קאָמיסיע איז געווען אין כּלענום אלע כינף — אזוי ווי ס'איז ווערט א מענטש, וואָס האָט דורכגעמאַכט אזוי פיל, וויפּל ס'האַט דורכ-געמאַכט מאַ. ער האָט דערציילט וועגן זיך, וועגן זיינע עלטערן, וועגן שוועסטער און ברידער, וועגן פעלדער און וועלדער, וועגן דער קינדערישער חסידות, וועגן התלהבות וואָס פּאַרוואַנדלט זיך אין רע-וואַלוציאָנערער ראַמאַנטיק, אזוי יאָר נאָך יאָר, וואָלד נאָך וואָד, טאָג נאָך טאָג. די קאָמיסיע, צוזאַמענגעשטעלט פון געניטע און עקספּערמענטירטע חברים, האָט געוואוסט אז ס'זענען פאַראן טעג, אַדער נאָר שעהן וועלכע זענען לענגער און שווערער אין וואָג, ווי א גאַנץ יאָר. ביז דער פּאַרוזיצער האָט א קוק געטאָן אויפן זיגער, דאָס האָט געקאָנט נאַטייטן: „נו, מער וואָס צו זאָגן איז ניטאָ“. מַא האָט געטראכט אז ס'איז צייט זיך אָפּצו-געזעגענען. האָט אָבער דער פּאַרוזיצער א לייכטן הוסט געטאָן, כמעט ווי אמאָל דער ראש היעיבה, ווען ער האָט געוואָלט אונטערשטרייכן זיין צניעותדיקע נישטיקייט פאַר דעם ארויסזאָגן א פירוש אויף א כּון א סך גאונים ביז אים קאָמענטירטן פּוסק.

— חבר וואַרגאַפּט. ס'איז געבליבן אויפצוקלערן ניט מער, ווי איין זאך. פאַר וואָס ביסטו געגאַנגען צו דער באַגעגעניש אויף דעם פּלאַץ.

וואס האט זיך דעמלט גערוזן „אוינירי“ אין באדינגונגען, אין וועלכע האלט זיך בשום אופן ניט געטארט באווייזן אויף דער גאס?

— מיר דאכט זיך — האט זיך געוואונדערט מאָ — אז כ'האָב וועגן דעם גערעדט אויספירלעך. א פארוואונדערטער וועלכן מ'מוז ראטעווען. אזילו ווען מ'זאל זאגן אז כ'האָב זיך צו אים באצויגן אפשר אין א גע-וויסער מאָס סענטימענטאל, מוז מען דאָך צוגעבן אז מ'האָט געדארפט טאָן אלץ. שטעלט אייך פאַר אין יענע באדינגונגען ווען ער זאָל גע-ווען שטארבן ווען מיר זאלן געווען בלייבן מיט א טויטן אויף די הענט און וואו? אין שטאט...

— האָט מען דאָך געקאָנט שיקן אן אנדערן, עמעצן אנדערש. — איז דאָך ניט געווען וועמען צו שיקן. פשוט ניט געווען. דער חבר וואָס פלעגט קומען מיט אלעם נויטיקן, איין מאל אין וואָך, איז פאַר-בייגעגאנגען מיט צוויי טעג פריער. ווארטן האָט מען ניט געקאָנט. מיר דאכט זיך, אז כ'האָב אָנגענומען אלע קאנספיראציע מיטלען. מער פאַר-זיכטיקייט שטעל איך זיך פשוט ניט פאַר. דערצו זענען דאָך פאַראן מען-טשן וואָס ווייסן פון דער גאנצער געשיכטע, וועלכע האָבן זיך באטייליקט. דער און יענער און יענער...

די קאָמיסיע האָט אים געבעטן אריינקומען אין צוויי טעג ארום. מאָ האָט געטראכט אז זיינע רייד וועגן בלייבן אויף די הענט מיט א טויטן זענען אפשר געווען צו ברוטאל, אז ס'איז אפשר גע-ווען טאקטלאז צו רעדן וועגן יענע צייטן מיט אזא הארט לשון. ס'קאָן אויסקומען ווי א ווינק, ווי אן אַנצוהערעניש, כמעט ווי: „וואָס ווייסט איר פון יענע באדינגונגען?“ אבער נאָר א רגע. נאָרישקייטן, פארשווייגן יענע צייטן צוליב דעם פאַרזיצערס עמפּינדלעכקייט, האָט קיין זין ניט, נאָר אלעמען וואָלט ער אליין געדארפט וויסן אז דער יסוד פון זיין אייגענער רעכטפאַרטיקונג אלס באַרזיצער ליגט אויך אין יענע צייטן. אין די שוועריקייטן פון יענע יאָרן.

— חבר וואָרגאָפּט, וואָס שייך די באַגעגעניש ביסטו אין א גע-וויסער מאָס גערעכט, — איז דער פאַרזיצער צוגערטאָטן צום ענין נאָך א קורצן אריינפיר, וואָס איז באַשטאנען לויט די אָנווייזונגען, אין א פאַר פראַגעס וועגן געזונט, פאַמיליע און אַרבעטס-פלאַץ, פראַגעס וועלכע נע-מען ארום, אויך לויט די אינסטרוקציעס אלע לעבנס געביטן. — ווע-מען צו שיקן איז טאקע ניט געווען, אבער צי דו האָסט אַליין געדארפט גיין אפילו מיט יענעם גרייס, וואָס איז געוואָרן כמעט א לעגענדע — האָט

דער פאָרזיצער צוגעגען מיט א נייטראלן שמיכל — איז א פראגע אויף וועלכער דער ענטפער, „יא“ איז פונקט אזוי גילטיק, ווי דער ענטפער „ניין“. אונדז דאָס זיך אז די וואָגשאַל נויגט מער אויף „ניין“.

מאָטל — זינט ס'האָט זיך אָנגעהויבן די אויפקלערונג, האָט אים די קאָמיסיע מער ניט גערופן מאָ, נאָר ביי זיין אמאָליקן נאָמען מ'טל וואָר-גאפט, פונקט אזוי ווי זי האָט זיך קיין איין מאָל ניט טועה געווען, אפילו צופעליק צו דערמאָנען יאָסיף אָדער יאָזשעף שאלאמאָן, נאָר שטענדיק דעם חבר דאָנבאָג, וועלכער געפינט זיך אויף א פאראנטוואָרטלעכן פּאָסטן, אויף א וויכטיקער ארבעט אין דער הויפט-שטאָט. מאָטל האָט א שטאַמל געטאָן „פיקוח נפש“ און הרט'ג געהאט נאָך איידער דער פאָרזיצער האָט אויף אים אָנגעשטעלט זיין פארוואַנדערטן בליק. דעם ארגומענט האָט מען לייכט געקאָנט אפּוואַרפֿן סיי טעאָרעטיש, סיי פראַקטיש און די מסקנאָ, א שנותדיקע מיט קליינברוגערלעכן סענטימענטאַליזם, וואָלט פאר אים אין יעדן פאל ניט געווען קיין גינסטיקע. אזוי אז אויף דעם פאָרזיצערס באַמערקונג:

— וועגן דעם וואָלט מען געקאָנט כּירן א לאַנגע און אינטערע-סאַנטע דעבאַטע.

האָט מאָטל געענטפערט כּמעט הכּנעהדיק:

— יא, ס'איז קלאָר.

— איצט האָבן כּיר נאָך איין פראַגע — האָט נאָך א לענגערער פּויע געוואָגט דער פאָרזיצער, אויסוועגנדיק יעדעס וואָרט — מיר האָבן געפרוּאוּט פארשטיין ווי אזוי ס'האָט געקאָנט געשען, זיך געבראָן די קעפּ מיט כלערליי השערות און קיין באַרעכטיקונג ניט געבונען. פארקערט. וואָס מער מיר האָבן זיך אריינגעטראַכט, אלץ מער האָט אונדז געשטוינט, כ'וואָלט געוואָגט באַלעסטיקט דער נאַקט, וואָס ביז איצט האָסטו קיין מאָל ניט דערמאָנט אז בעת דעם דורכפאל האָסטו געהאט א מאָמענט פון שוואַכקייט, ניט אויסגעהאלטנקייט.

— כ'פארשטיי ניט וואָס איר מיינט. וועגן וואָס ס'איז די רייד.

— וועגן אויסגעבן דעם חבר דאָנבאָג.

— איד? — האָט מאָ אויסגעשריגן אויסער זיך — ווער וואָגט...

— באַוואַיק דיך, חבר. מיר ווילן דאָך ניט מער, ווי נאָר אויפ-

קלערן דעם ענין, וואָס זשע פאר א זין האָט עס זיך צו דענערווייזן?

— ס'איז דאָך א ניט געשטויגענע געשיכטע, א בלבול...

— חבר ווארגאפט, אונדזער קאמיסיע דערלויבט זיך ניט צו דער-
ציילן ניט געשטויגענע געשיכטעס. אונדזער אויפגאבע איז א זייער ערנסטע,
א פאראנטווארטלעכע — האָט געזאָגט איינער פון די פינף מיט פאַר-
וואָרף — פּראַוווּ דורך האַלטן אין די ראַמען פון א פּרינציפּיעלן
געשפּרעך.

— איך האָב אויף דער פּאָליציי גאַרניט גערעדט און גאַרניט אונג-
טערגעשריבן!

— אמת — האָט זיך געאייילט דער פּאָליציער — אמת. אין די פּראָ-
טאָקאלן פון דיין פּאַרטיי איז אזא דערקלערונג באַמט ניט פּאַראַן, מיר
זענען אַבער אינפּאַרמירט, אז אין דער צייט וואָס דו האָסט זיך געפונען
אויף דער פּאָליציי, האָסטו געזאָגט עפעס אַזעלכס, וואָס האָט געקאָנט זיין
אן אַנדייטונג, אז דער חבר דאַנבאַג האָט א געוויסע שייכות מיט דער
גרופּע פון די בערג, אז ער ווייסט וואו עס געפינען זיך די פּאַרוואַונ-
דעטע און אַזוי ווייטער.

— וואָס קאָן איך מער זאָגן ווי, אז ס'איז א ניט געשטויגענע
געשיכטע. אַגב — האָט זיך מאַ געפּראַוווט אַנכאַפּן אין א שטרוי
— די אויספאַרשונג האָט דאָך דורכגעפירט קאַזשור, קאָן מען אים
דאָך פּרעגן.

— קאָזשוכן אין אזא דעליקאַטן אינערלעכן ענין? גיין, חבר
וואָרגאָפט. ווייסט דאָך אליין אז דאָס איז ניט מעגלעך. אונדזער צו-
טרוי צו קאָזשוכס זאָגעכצן קאָן ניט זיין כער ווי נאָר א באַגרענעצטער.
— שאַלאַמאָן האָט געזאָגט, אז קאָזשור האָט גרויסע פּאַרדינסטן.

פאַר וואָס זשע זאָל מען אים ניט פּרעגן?

— דאָס וואָס דער חבר דאַנבאַג האָט געזאָגט, איז אַן שום סבּק
ריכטיק, דערפאַר איז קאָזשור געבליבן דאָרט וואו ער איז. נאָר אויב דו
האַסט זיך שוין יא פּאַררופּן אויפן חבר דאַנבאַג, זיי זשע וויסן, אז
טאַקע פון אים שטאַמט דער חשד.

— וואָס פאַר א חשד?

— וואָס ווייסט, וואָס כאַר א חשד? וועגן דעם רעדן מיר דאָך די
גאַנצע צייט. ער איז דורך חושד, אז בעת דער אויספאַרשונג האָסטו
אויף א געוויסן אַפּן, ווילנדיק, צי ניט ווילנדיק, געגעבן אַנצוהערן, אז
ער האָט א שייכות צו אייער ארבעט, אז ער איז ניט אין גאַנצן
פּרעמד פון איר.

— א חשד קאָן דאָך ניט זיין סתם אין דער וועלט אריין — הצט
געטענהט מאָ — ער מוז דאָך דערווייזן קלאָר וואו און ווען. וואָרפן
אזעלכע ווערטער גלאַט אזוי...

— זעסטו — האָט אים איבערגעשלאָגן דער פּאַרזיצער — דו
איילסט זיך מיט אַפּשאַצונגען? דער חבר דאַנבאַל וועט זיכער ניט וואָרפן
קיין ווערטער אין דער וועלט אריין, אָן א יסוד. אין דעם באַשטייט דער
עצם פון דער גאַנצער געשיכטע. ער זאָט געטאָן זיין פליכט, ערלעך
געטאָן. דאָס איבעריקע איז דיין זאך... דערווייזן אז ס'איז ניט אזוי,
אז ניט פון דיר שטאַמט יענע אַנדייטונג, איז אין דיין אינטערעס, און
בלייבט אזוי ארום דיין פליכט.

די קאָמיסיע האָט אים ארויסגערוּפן נאָך א פאַר מאָל. דער שמועס
האָט זיך געצויגן קלייאַיק, און צו קיין תכלית איז עס ניט געקומען. נאָך
עטלעכע וואָכן האָט די קאָמיסיע ארויסגעטראַגן איר אַפיציעלן פסק-דין:
„אין באַציאונג צו דער לאַגע פון מאָטל וואָרגאַפּט, באַקאַנט אויך אונטער
דעם נאַמען מאָ, נעמענדיק אין באַטראַכט זיינע פאַרדינסטן פאַר דער
אַלגעמיינער זאך, פאַר דער מַחמה, אין דער צייט פון מלחמה און אין
די לעצטע יאָרן, איז מען געקומען צום באַשלוס אַנצונעמען, א היינטצו-
טאָג ניט מער אַנגעווענדט מיטל, נעמלעך אים סוספענדירן ביז דער חשד
וואָס פאַלט אויף אים וועט געפינען אן ענדגילטיקע אויפקלערונג.

פאַר מאָטל וואָרגאַפּט האָט אַנגעהויבן א צייט פון וואַנדערן אונ-
טער א שוואַרצן הימל מיט א קאַלטער זון. ער האָט פאַרלוירן יעדע
מעגלעכקייט זיך צו אַריענטירן. די קאָסמאָגראַפישע קאָרדאַנאַטן זענען
אים ניט געווען באַקאַנט, און די געאָגראַפישע האָבן פאַרלוירן זייער
אינהאַלט. אפּשר דערפאַר זענען אויך זיינע בריוו, די „מעמואַרן“ און
טעלעגראַמעס צו פאַרשידענע אינסטאַנצן, געבליבן אָן ענטפער. מאָ איז
געפאַרן אין דער דויפּט-שטאַט, געפראַווט אריינגיין צו דאַנבאַל, האָט
מען אים געזאָגט אז דער חבר בעט אים, ער זאָל מעלדן שריפטלעך, וועגן
וואָס עס האַנדלט זיך.

אומזיסט האָט מאָטל דעמלט געשאַלטן דאַנבאַל אין טאַטנס טאַטן
אריין, געמיינט אז יאָזשעף וויל מיט אים ניט רעדן, אז ער מיידט אים
א קאָנפּראַנטאַציע, א באַגעגעניש אויג אויף אויג, אין וועלכן ער קאָן נאָר
פאַרלירן. מאָטל האָט זיך אַפּגענאַרט. צו יענער צייט האָט דאַנבאַל קיי-
נעם ניט אויסגעמיטן. מעגלעך, אז ווען ער זאָל געווען צו אים ארויכ-
גיין, וואָלט ער געווען ארויסגעאַנגען אן איבערצייגטער אין זיין אייגענער

שולד. דאנבאג איז אַזער געווען אויסגעמאטערט פון איבערצייגן אנדערע, וועלכע האָבן געשפילט א וויכטיקערע ראָל אין די יענע צייטיקע געשענישן, מיד פון דערווייזן די נויטיקייט פון זייער דרינגלעכער באַזייטיקונג אין אינטערעס פון דער אלגעמיינער זאך.

19

„זיי מיינען נאָך אלץ, אז חזמה הייסט אין אלעמען צווייפלען, אז וויסן באַשטייט פון אייביקן ספק, פון אלץ און „אלעס אין פראגע שטעלן“, האָט געשריבן דאנבאג מיט גרויסע דיקע אותיות. עס פאַרשאפט אים פאַרגעניגן, אויסצולייגן זיינע געדאַנקען אויף געבלעך זייד-פאַפיר, אזעלס, ווי עס פלעגט אמאל באנוצן זיין אלטער אַנאַטאָמיש-פּראָפּעסאָר. מיט מי און יראַת-הַבַּיִת דעשיפּירט די סעקרעטאַרשע די „u“ ען און די „n“ ען וועלכע קומען ארויס פון אונטער זיין פען ווי איבערגעקערטע שלשלתן, ווי געציטערטע פתחן. פאַר איר איז אלץ, וואָס דאנבאג שרייבט, געניאל. פאַר דעם איבערגעבן די ארבעט צו די העכערע אינסטאַנצן קלאפט זי אַפּ דאָס געשריבענע אויף ווייס יאַפּאַניש פאַפיר. ווען דאנבאג ליינעט זיין רעפּעראַט אין דער לעצטער פּאַרם. טראַזט ער מיט באַדויער: א שאַד, ס'איז באַמת א שאַד, וואָס די העכערע אינסטאַנצן האָבן ניט קיין פאַרשטענדעניש פאַר אזעלכע סובטיליטעטן ווי געבלעך זייד-פאַפיר, פאַר דער שטימונג, וואָס ס'שאפט. נישקשה, טראַזט ער, מיט דער צייט וועלן זיי דאָס אויסלערנען דעמלט וועלן זיי פילן דעם ריכטיקן טעם פון פליסיקן געדאַנקען-גאַנג. דער וויל ליינט אפּשר בעסער א פאַרקערטער פּאַרוואָרף: „געבליבן ביי אלטע מידות“ פאַר אים איז עס אן אומדירעקטע לויב, א מענטש-פון כמעט בור-זשאַזער אַפּשטאַמונג, וואָס האָט זיך צוזאַמענגעגאַסן מיטן פּאַלקס-מענטש, מיט זיין אופן דענקען און באַנעמען. דאָס מאַל זענען אים די געדאַנקען ניט דערביי. די געבורט פון רעפּעראַט איז אַ ניט געוויינטלעך שווערע. די ווערטער דריקן ניט אויס דאָס, וואָס ער וויל זאָגן, זיי רעדן ניט פון זיך אליין וועגן דעם וואָס מ'דאַרף, זיי פירן ניט צו יענע מסקנות וועלכע זעסן פאַ-דערט דער געזונטער קלאַסן-שכל-הישר. ניט שוין זשע איז ער ניט אין גאַנצן גערעכט? און יאָזשעפּן וויל זיך זיין אומאַפּרעגלעך גערעכט. זיין אורטייל מוז דאָס מאַל זיין ביז גאָר אויסגעוואויגן.

א גאנצע וואך האָט ער פאַרבראַכט אויף דעם קלוזשער אַניווער-
סיטעט. געשיקט האָט מען אים זיך פאַנאַנדערקלויבן אין דעם וואָס
ס'געשעט אין די קרייזן פון דער דאַרטיקער אינטעליגענץ, ווייל
כאָטש די געשענישן נעמען אַרום פאַרשידענע באַפעלקערונגס שיכטן,
פילט זיך, אז דער מקור איז דווקא אין אַט די קרייזן. צו אַפט פאַררופט
מען זיך אויף זינט א לאַנגער צייט פאַרשוואַנדענע פּאַעטן און שרייבער,
אויף טראַדיציעס וואָס פּאַסן זיך ניט איין אין דער נייער אַרדענונג.
ס'סוכים וועגן פאַרשידענע ליטעראַרישע שטרעמונגען פאַרוואַנדלן זיך אין
ברוטאַלע צוואַמענשטויסן. זוכט מען דעם קוואַל, דעם שורש, די שולדי-
קע, וואָסן אויס געשפּענסטער, פון שלאָף אויפגעוואַכטע מתים. דער
פּאַסיקסטער אַפּצוואויקלען דעם קנול, דערגיין די סיבות, דעם ריכטיקן סוב-
סטראַט, איז ער, דאַנבאַג. ער איז באַקאַנט מיט כמעט אַלע פּראַפּעסאָרן
נאָך פון דער צייט, ווען ער האָט דאָרט שטודירט, ער רעדט דייטש און
אונגאַריש, אַליין איז ער ניט קיין גאַנצער רומענער, אים קאַן מען ניט
באַהאַנדלן ווי אַן איבערלויפער, ווי איינעם וועלכן פּערזענלעכע, אַדער
גאַר מאַטעריעלע אינטערעסן זאָלן האָבן געפירט צו דער נייער אַרדענונג.
דאָ ווייסט מען אז זיינע איבערצייגונגען שטאַמען נאָך פון יענע צייטן
ווען ער איז געווען ניט מער ווי אַ סטודענט, ווען אַזעלכע אַנשוואַנגן
און די מיט זיי פאַבינדענע אונטערערדישע אַרבעט האָבן קיין רואיקן
שלאָף ניט צוגעזאָגט. אין שטאַט זענען פאַראַן אַ סך וואָס ווייסן אז זיין אַר-
בעט איז ניט געווען קיין צייטפאַרטרייב פון אַ גביריש זינדל, נאָר אַ
טיטיק איבערגעגעבענע. און ער איז געווען גרייט אלץ מקריב צו
זיין און דאָס האָט אים געשאַפן אַ געוויסן אויטאָריטעט. ס'איז
געווען קלאַר אז ער וועט לייכט קריגן דעם נויטיקן צוגאַנג צו אַלע, אי
צו די לערער, אי צו די סטודענטן, אַפּגערעדט צו די אַרבעטער. דאָרט
זענען דאָך די געסלעך אויף וועלכע ער האָט ניט איין מאָל אויסגעפרוּאוּט
זיין מוט, פאַרטיילנדיק אין שוואַרצע נעכט ווייסע פּלוגבלעטלעך דאָרט האָט
ער געהאַרטעוועט זיין אייגענעם איד, זיך אויסגעשאַלעכצט פון נאַרישן
סענטימענטאַליזם און פּוסטן פּילפּול. דאָרט האָט ער פאַרשטאַנען
אז פּאָליטיק טראַגט דעם שטעמפל פון אַ געוויסן קלאַס, אומאַפּהענגיק
פון דעם וואָס דער קלאַס קאַן צו מאַל זיין אַ פּאָליטיש ניט ווירקלעכער.
דאָס באַגעגעניש מיט אַן אַלטער היים האָט יאָזשעפּן געשמיכלט.
אַפּשר אויך דערפאַר וואָס ער האָט געוואוסט אז מ'וועט אים אויפנעמען
מיט דעם געהעריקן כבוד, און דאַנבאַג האָט שוין באַקומען אַ געוויסע

שוואַקייט פאר כבוד. מ'האַט אים טאקע אזוי אויפגענומען. כל זמן דער שמועס איז געפירט געוואָרן אויף א מער אָדער ווייניקער טעאָרעטישן ניוואַ, אזוי לאַנג ווי די פראַקטישע פראַגעס זענען באַרימט געוואָרן אַגבֿ אורח־הדיק ווי אַן אילוסטראַציע צו די אַקאַדעמישע באַהויפטונגען, איז די אַטמאָספֿער געווען אַ פֿריינטלעכע. דאָס געפֿעכט איז געווען שפּיציק מיט בליץ־אויפֿלוכטונגען, אַן עכט רוחניותדיק פֿאַרגעניגן, פֿאַר אלע צדדים. ווען ס'איז אַבער געקומען צו די קאָנקרעטע געשעענישן, זענען די פֿראַפע-סאַרן און סטודענטן געוואָרן פֿאַרשלאָסענע, אַפּגעזונדערטע יחידים וואָס פֿאַרברענגען זייער צייט מיט אַנדערע זאַכן, מיט אַנדערע טועכצן. וועגן געשפּענסטער, ריטערלעכע שווערדן און פֿון צייט פֿאַרפּוילטע פּאַנען האָבן זיי גערעדט מיט ביטול, מיט צוויידייטיקער איראַניע, זיך אויפֿריכטיק געוואונדערט וואָס אַ מענטש, פֿון דאַנבאַגס פֿאַרנעם, גיט זיי אַפּ אזוי פּיל אויפֿמערקזאַמקייט. זיי האָבן מיט די געשעענישן גאַרניט צו טאָן...

דאַנבאַגן איז ניט געלונגען צו געפּינען דעם שליסל צו דער טיר וואָס פּירט צו די אין שאַטן שטייענדיקע כּוחות. די לעצטע נעכט זענען געווען שלאָפּלאַזע, שעהן לאַנג האָט ער שפּאַצירט אין אַלטן שטאַט-פֿאַרק. געהאַפּט, אַז דאָס דורך געדיכטע בלעטער זיך זיפּנדיקע עלעקטרישע ליכט וועט אים העלפֿן אַנטדעקן דעם סוד, אַז די ריעוודיקע שאַטנס וועלן העלפֿן לייון דאָס רעטעניש.

שרייבנדיק דעם רעפּעראַט, איז פּלוצים פֿאַר אים אויסגעוואַקסן די סקולפּטור וואָס איז געשטאַנען אין אַ פֿאַרוואָרפֿן ווינקל פֿון פֿאַרק. דריי נאָר וואָס געבוירענע צווילינגען פֿאַרלאָזטע אויפֿן פֿראַסט, ראַנגלען זיך מיט דער קעלט און מיט דעם הונגער, עסן זיך איין איינער אין צווייטן, שלענגלען זיך און פּלעכטן זיך איינס אַרום דעם אַנדערן, יעדעס פֿון זיי טאַפּט מיט דאַרע אָנבלוטטיקע הענטלעך דעם אַנדערנס קערפּערל, פּרוּווט זויגן און איינזויגן אין זיך דאָס טראַפּעלע וואַרעמקייט, וועלעכע ס'פֿאַרמאַגט נאָך דאָס צווייטע, אַן עקעלדיקער, ווערעמדיקער איבערלעך-בונגס קאַמף פֿון אָנאויגיקע באַשעפּענישן. דאַנבאַג ווייסט, אַז אין צוואַמען-האַנג מיט אַט דער סקולפּטור זענען פֿאַרגעקומען היציקע דעבאַטעס. אייניקע האָבן געפֿאָדערט מ'זאָל זי צעברעכן אויף פּיצפּיצלעך, ס'זאָל פֿון איר קיין שריד ופּליט ניט בלייבן, פֿאַרשפּאַרן די מענטשן דעם גרויל וואָס זי יאָגט אָן, אַנדערע ווידער האָבן געטענהט, אַז ווי באלד זי יאָגט עפעס אָן, מעג עס זיין אפּילו גרויל, איז אַ סימן אַז ס'איז קונסט, און אויב קונסט, מוז מען זי לאָזן. זיך דערמאַנענדיק אין אַט די דעבאַטעס

וועלכע האָבן אָנגענומען שאַרפע פאַרמען, האָט זיך אים געדאַכט אז ער האָט ענדליעך געפונען דעם שליסל. אז סטימולירן אזא סאַרט קונסט שטאַמט נאָר פון מענטשן, וועלכע מיידן אויס א קלאַרע שטעלונג אויף אנדערע געביטן. די זיס-זויערלעכע שמועסן וואָס ער האָט געפירט מיט פּראָפעסאָרן און סטודענטן האָבן אָנגעטאָן אן אנדער לבוש, און ער האָט דערפילט ווי זיין אלטע געבענטשטע שנאה צו אלע האַרשפּאַלטערס, קעגן אלע צבועקעס, גוטמוטיקע צווייפלער, ברענט אין אים מיט דעם הייליקן פייער פון אמאָל. מיט זיין כאַראַקטעריסטישער קאַלטבלוטיקייט, און מיט אן עטוואָס דיקערער שריפט האָט ער אויסגעשפּרייט זיינע פאַרשלאַגן, אומברחמנותדיקע שטראָפן און סאַנקציעס קעגן די שולדיקע פּראָפעסאָרן, אסיסטענטן און סטודענטן: אַפּזעצן, איבערפירן, איזאָלירן, אַדער טאַקע איינזעצן וועגן פיינטלעכער ארבעט, ווייל נאָר אזוי קאָן מען אויסרייסן „דאָס ווילדע גראַז“ און לאָזן זיך אנטוויקלן פריי די נייע, געזונטע סאַ-ציאלע כוחות פון דער שטאַט.

לייענענדיק נאָך אמאָל זיינע פאַרשלאַגן האָט ער אונטערגעשטראַכן מיט א רויטן בליישיפט די נעמען פון יענע, וועלכע ער האָט געהאלטן אלס די שעדלעכסטע. געענדיקט, איז ער געבליבן זיצן אן אויסגעשעפטער, דער בליק קאַנצענטרירט אויף דעם רויטן שפיץ פון בליישיפט. די נאָז-לעפלעך האָבן זיך פאַרברייטערט און א ציטער געטאָן.

...א בלאַסע, מיט פאַרמאַכטע אויגן, מיט ציטערדיקע ליפן — אַ קוים באַ- מערקבארע קאַנוואַלסיע אזא — ליגט ליזא. איר קערפער דראָשעט פון גיט באַפרידיקטער תאוה. יאַסיף איז דעמלט אלט געווען גיט מער ווי א יאָר זעכצן. אין שטאַט האָט זיך פון ערגעץ אַראָפּגעיאָוועט א מיטליערי-קער פליכעוואטע אפטייקער מיט א יונגער פרוי, ליזא. באַגעגנט האָבן זיי זיך צופעליק ביי אן אדוואַקאַט וועמענס שטערן ס'האַט אָנגעהויבן אויפ-גיין אויפן שמאַלן האַריזאָנט פון געריכט-זאל. דעם אלטן שאלאַמאַנס א וויזיט האָט געדאַרפט וואַרפן א גינסטיקע שיין אויף ביידע צדדים. אזא וויזיט האָט אונטערגעשטראַכן דעם גרויסן אדוואַקאַטס ברייטהאַרציקייט, זיין אינטערעס פאַר באַגאַבטע מענטשן, טראָץ דעם וואָס זיי זענען אַדער קאַנען לכול הפחות זיין פאַטענציעלע קאַנקורענטן, און פאַר דעם יונגן אדוואַקאַט האָט דאָס געהייסן אַנערקענונג, כמעט ווי סמיכות. דאָרט האָט יאַזשעף באַגעגנט צום ערשטן מאל די פולברוסטיקע ליזא. א טליענדי-קער אספאַלט-גערוך האָט געשפאַרט פון איר שוואַרצן בליק, בעת ער

האַט זיך גענויגט א פארכישופטער און געקושט איר עטוואָס פּוּקקע האַנט. זיין שווער-שונדיקייט האַט זי צוגעשריבן יינגלישער שעמעוודי-קייט און זיין שטארן בליק האַט זי אויפגענומען, ווי אים האַט זיך גע-דאַכט, מיט וואַרעמע שטראַלן. גערעדט האַט מען וועגן דעם און יענעם און בשעת דעם קאָרטן שפּילן האַט מען געוואָרפן צוזאַמען מיט די קאָ-זערס נעמען, ווי אַנאַטאָל פּראַנס, שאַא, ראָלאַן, רעברעאַנו.

יאָזשעפּס שלאָפּלאָזע נעכט האָבן זיך פאַרענדיקט מיט דעם פעסטן באַשלוס, אז ער מוז אַריינגיין צו ליזאַן, ווען זי איז אליין, אין די שעהן אין וועלכע דער אפטייקער איז אויף דער אַרבעט. ליזאַן האַט ער גע-פונען זיך גרייטנדיק צום טעגלעכן שפּאַציר. ער האַט זיך אַנטשולדיקט וואָס ער באַלעסטיקט זי מיט אַ בקשה. ס'וויל זיך אים לייענען טאַאִיס. יאָ, דאָס בוך געפינט זיך ביי זיי. צופעליק פון אויבן אויף. זי האַט דאָס ערשט נעכטן נאָך אַ מאָל אַ בלעטער געטאָן. ס'וואַלט זי אינטערעסירט די מיינונג פון אַ יונגן אינטעליגענטן מאַן. יעדעס וואָרט, יעדע ווייכע באַוועגונג, יעדער בליק איז געווען סודותכול-צוזאַגעריש, האַט אין זיך באַהאַלטן עפעס אַזוינס, וואָס וויל זיך אַנטפלעקן. לייענען דאָס בוך האַט ער קיין געדולד ניט געהאַט. ער האַט זיך פאַרגעוואָרפן פאַר וואָס ער איז געגאַנגען אַזוי שפּעט, אין אַזאַ ניט פאַסיקער צייט. גיין דאַרף מען פריער, ניט ווען זי גרייט זיך, אָדער איז גאָר פאַרטיק צום אינדער-פריעדיקן שפּאַציר. דעם צווייטן טאָג איז ער אַרויס גון שטוב אין די ערשטע פרימאָרגן שעהן. געוואַרט דער אפטייקער זאָל פאַרלאָזן די וואוי-נונג און תיכף נאָך דעם אָנגעקלאַפט אין טיר. ליזאַן האַט אים אויפ-גענומען אין מאָרגן-ראַק. זי האַט פאַרשטאַנען זיין יינגלישע איילעניש צו קומען אַזוי פרי, גוטמוטיק געשמייכלט דער עטוואָס בעריש קינדערי-שער אומבאַהאַלפּנקייט. זיין שטאַמלען האַט זי אַזוירט. ווען ער האַט זי אן אין גאַנצן אויפגעציטערטער געטרעאַגן צום בעט און שיער ניט דער-קוועטשט אונטער זיין משאָ איז זי געלעגן אַ בלאַסע, מיט פאַרמאַטע אויגן, דאָס מויל עטוואָס געעפנט מיט זיך קוים באַוועגנדיקע ליפּן. ער האַט געכילט דעם דראָזש פון איר קערפער, מוראַ געהאַט זיך אַ ריר צו טאָן, ביז זי האַט אים לאַנגזאַם אָפּגעשטויסן, געפירט צום אַרויס-גאַנג, האַלב שמיכלענדיק געזאָגט, אז זי איז ניט קיין געניטע לערע-רין און העפלעך געבעטן מער ניט קומען.

דערמאָנט ער זיך אין יענעם מאָמענט, באַהערשט אים אַ ווילדער סעק-סועלער באַגער. דער בליק ווערט מוטנע, פאַרטרינקען אין אַ דין ווא-

סערל און ער באפאלט מיט זיין שווערער משא די ערשטע פרוי וואָס באווייזט זיך אין צימער. אין אזא צושטאנד האָט אים געפונען די סעק-רעטארשע. ווען זי איז אריינגעקומען מעלדן אז איינער, מאָטל ווארגאפט, איז אונטן, ביים אריינגאנג, און בעט ער זאל אים אויפנעמען א פאַר מיוט אין א, פאר אים, זייער וויכטיקן ענין. ניט באקומענדיק קיין ענטפער האָט זי אויפגעהויבן פון פאפיר אויף וועלכן זי האָט פאר-צייכנט מאָטלס נאָמען. באַזענדליך דאָנאַטס מוטנעם בליק, האָט זי זיך געוואָלט לאָזן צו דער טיר פון נעבנדיקן צימערל וואו ס'איז גע-שטאנען א קליינע סאָפע אויף א ווילע אויסרווען זיך אין יענע טעג, ווען די ארבעט דערלויבט ניט גיין אהיים אויף מיטאָג.

זי האָט זיך שוין אזוי צוגעוואוינט דערצו אז אַפט פּלעגט זי וואר-טן אויף די פאַר פאר איר גליקלעכע מענטשן גליקלעכע אפילו ווען זיי זאלן ניט מער ווי שאַפן אים, דאנבאָגן, דאָס נויטיקע גלייכגעוויכט אין זיין וויכטיקער ארבעט. זי האָט געוואוסט אז אנדערש איז ער ניט אומשטאנד צו טראכטן, אז ער דרייט זיך איבערן צימער ווי א חיה, ווי א בופלאָקס, רעוועט, וואַרטשעט, דאָס לשון ווערט נאָך געשלאָגע-נער, אז אין אזעלכע מאָמענטן איז מיט אים ניט אויסצוקומען, סיידין... דאָס ערשטע מאָל איז עס געשען אזוי, אונגעריכט, אז זי האָט פשוט קיין מעגלעכקייט ניט געדאָט זיך אנטקעגנצושטעלן, זיך צו ווערן. ווען ער האָט זי כּמש געשלעפט אין נעבנדיקן צימערל, האָט זי ניט פארשטאנען וואָס ער וויל, נאָך דעם האָט זיך איר געדאכט אז ער האָט זי פארגעוואלדיקט אין חלשות, זי האָט זיך נאָר דערמאָנט, אז זי איז אריינגעקומען אין זיין ארבעטס-צימער, ער זאל איר עפעס אויפ-קלערן אין א טעקסט, אז ער איז אפירגעגאנגען פון הינטער דעם שרייב-טיש מיט א מוטנעם בליק, ניט ארויסרעדנדיק קיין וואָרט, זי פארטראָגן אין צימערל, א שליידער געטאָן אויף דער סאָפע. א געראנגל מיט שמא-טעס, א שווער אַטעמען, און דערנאָך... ער זיצנדיק ביים שרייב-טיש אין א דערהויבענער אויסגעשעפטקייט און זי קעגנאיבער אין א שטול, ווי נאָך א מיאוסן קאָשמאר.

— געקומען צו זיך? — האָט ער געפרעגט מיט שרעקלעכער פשוטות.

— כ'ווייס ניט וואָס ס'איז מיט מיר געשען — הערט זי איר אייגן

קול ווי א פרעמדס.

— מיד, מיד. ס'וואָלט געווען א געדאנק זאָלסט גיין אהיים. דו

דארפסט זיך אויסרווען. ס'איז שוין סיי ווי שפעט.

— יא, ס'אין שפעט — האָט, י איבערגעחזרט זיינע ווערטער עט-
וואָס היינעריק. זי איז ארויס פון צימער ווי נאָך א ביזן חלום, פאר-
בראָט די נאכט אין קאַלמאַרן.

ווען ער האָט זי אויף מאַרגן באַגעגנט מיט זיין געוויינטלעכער
פאַרטרוקייט, האָט זי זיך אָנגעהויבן אליין איבערצייגן אז דאָס איז
ווייזט אויס געווען ניט מער ווי א חלשות פון מידקייט וועלכעס איר
אייגענער באַגער האָט דעפאַרמירט אין דעם, נאָך וואָס זי האָט געגאַרט.
שוין א לאַנגע צייט דורשטיקט זי נאָך דעם שטאַלטנעם, געזונטן מאַן.
טעג און נעכט האָט זי פאַרבראַכט אין פאַרדריסלעכער באַליידיקונג וואָס
ער באַמערקט זי כמעט ניט, זעט ניט, אז זי איז ניט נאָר א סעקרעטאַרשע
וואָס טוט אלץ פון איבערגעגעבנקייט צו דער אַרבעט, אז זי איז אויך א
פּרוי... דאָס צווייטע מאל האָט זי ניט מער ווי געוואונדערט און אויף א געוויסן
אופן באַפרידיקט זיין ברוטאַל באַנעמען זיך. זי האָט א צייט געמיינט,
אז זיין ווילדקייט געהערט איר. שפעטער האָט זיך באַזעצט אין איר
נשמה א פּוסטקייט. דאָס איז געשען נאָך דעם וואָס זי האָט פּעסטגע-
שטעלט אז ליבע (אַפּגערעדט פון ווילדער) איז פאַר דאַנבאַן א פּרעמד
געפיל, אז זי איז ניט די איינציקע, וועלכע ער שליידערט מיט חיהשער
קראַפט און תּאוה אויף דער סאַפּע, אז פאַר אים איז זי ניט מער, ווי
אַנדערע, א מיטל צו געווינען זיין אינטעלעקטועל גלייבגעוויכט, און טראַץ
דעם געווארט אז ס'זאל געשען נאָך א מאל און נאָך א מאל, אז דער
קאַשמאַר זאל זיך איבערחזרן אָן אויפהער. אצינד, ווען זי האָט באַמערקט
זיין מוטנעם בליק, האָט זי זיך געוואָלט לאָזן צום נעבנדיקן צימערל,
האָט אָבער דאַנבאַג געזאָגט מיט א שמייכל: „ניין, מ'דאַרף ניט“.

— איינער, מאַטל וואַרגאַפּט, וויל ארויפקומען — האָט זי געמאַל-
דן קורץ. זי האָט זיך געפילט א באַליידיקטע, כמעט א פאַרשטויסענע.
יאַזשעף האָט מעכאַניש פאַרצייכנט דעם נאַמען מיטן רויטן בליי-
שטיפט אויף א ווייסן פאַפיר, געקוקט א רגע ווי היפּנאָטיזירט אויף
דעם אָנגעשריבענעם, אַוועקגעלייגט דאָס פאַפיר צווישן די אַנדערע
וואָס אויפן שרייב-טיש.

— אַזוי פּרי? — האָט ער געפּרעגט, קוקנדיק אויפן האַנטזייגער
— קוים ניין — האָט ער זיך געוואונדערט — ניין, איצט האָב-איך קיין
צייט ניט. זאל ער אָנשרייבן.

מאַטל איז א לאַנגע צייט געשטאַנען לעבן טויער, ניט וויסנדיק,
וואָס צו טאָן ווייטער.

גאָיִדא האָט אויפגעדרײט דעם קראַן, דאָס קאַלטע וואסער האָט געשטאַלט די מוסקלען, די באַוועגונגען זענען געוואָרן האַסטיקער, פלינגע-קער. אַרויסגעשפרונגען פון ביטל, האָט ער שנעל געווישט דעם אָנגע-דראַטלטן קערפער מיט אַ ווייכן האַנטער. בשעתן טריקענען די האָר האָט ער אַ קוק געטאָן אין שפיגל, אַנטדעקט אַ ניט גענוג טיף ראַזירטן פלעק, איבערגעפירט אַ פאַר מאָר די בריטווע, קוקנדיק אין שפיגל געגלעט די הויט איין מאָל און נאָך אַ מאָל און אין דער זעלבער צײַט דעקלאַמירט פאַטעטיש: אַ פאַרטיפטער אין געדאַנקען שפּרייזט דער קײזער בלייך, דערנידעריקט אין שוויגן מאַכט דאָס פאַלק אַ רײ אים.*

ס'איז שפּעט. ער האָט שוין געדאַרפט זײן אויפן וועג צו דער אַרבעט. איז אים שווער זיך אַפצורײסן פון פאַרגעניגן וואָס ס'פאַרשאַפט דער אינדערפריענדיקער דוש, דאָס ראַזירן און שמירן דאָס פנים מיט "אַפּטער שעיוו". קוים זעקס וואָכן זינט ער האָט באַקומען די וואַוי-נונג. דאָס ערשטע מאָל אין לעבן אַזאַ קוואַרטיר. אַ גרויס צימער, אַ דרייטיריקע שאַפּע, אַנטקעגן אַ ברייט בעט. אין דער מיט אַ טישל, צוויי ווייכע שטולן, אַ ביז דעם באַדן אַנגער פירהאַנג איבער דער גלאַז-טיר וואָס פירט אויף דער טעראַסע פון וואו מ'זעט כמעט דעם גאַנצן שטאַטפאַרק — אַ באַד-צימער מיט אַן איינגערעכענער וואַנע. נאָך זײן אוועק-גיין קומט אַ פרוי, לופטערט, רײניקט, טרעסעט און פּרישט אָפּ. ס'איז ניט נאָר אַ וואוינונג. ס'איז די ערשטע טרעפּ פון לײטער וואָס פירט אין יענע הימלען, פאַר וועלכע ער איז באַשערט.

די פּערזן וועלכע ער דעקלאַמירט האָט ער איינגעחזרט מיט יאָרן צוריק, קנאַפּ נאָר דעם וואָס ער איז געקומען פון דאָרף, אין גאַנצן אַ קינד, און אָנגעהויבן לערנען שלאָסעריי אין דער הויפט-שטאַט. זײנע פאַרלעונגען האָבן געהערט צום פּראָגראַם פון די רויע געווערקשאַפּטן. קוקנדיק אין שפיגל און באַמערקנדיק דאָס כישוף-פּייערל פון זײנע אויגן, טראַכט ער צו דער קראַפט פון קונסט. דאַכט זיך וואָס? ניט מער ווי ווערטער. כוואַליען זײ זיך מיט אַ געוויסן ריטעם, שוועבט מען מיט זײ אין גאַר אַנדערע ספּערן, אין וועלטן, אין וועלכע עס גענוגט דער

ה. ע. זינסקו (1850-1885) רומנישער קלאסיקער-פּאַעט.

והילן אליין, כדי אלץ זאל ווערן ווירקלעכקייט. דער געדאנק געפעלט אים, דער אויפטו זעט אויס א נייער, א ביז איצט נאך כון קיינעם ניט געדאכט-טער און די מסקנה ווערט א לאזונג: „קונסט געהערט דעם פאלק“. און דער פירוש איז אז זי מוז ווערן דעם פאלקס גוט, ווייל זי קאן עס ארויס-רייסן פון דערנידערונג און שווייגן, פון דער אינערציע אין וועלכער מ' באשולדיקט עס. „אד, ווען איך זאל זיין...“

ניין, ביי גאידאן איז עס ניט דאס באקאנטע לידל: „ווען איך זאל זיין דער בורא עולם, וואס וואלט איך געמאכט?...“ ס'איז גיכער דער המשך פון חלום, וואס הויבט אן אין די גאר פריע קינדער יארן מיט: „ווען איך זאל זיין אזוי גרויס און קרעפטיק, ווי מיין עלטערער ברודער“ און ציט זיך ביז שפעט אין דער נאכט מיט האלב צוגענאכטע אויגן, כדי מ'זאל ניט באמערקן אז ס'שלאפט זיך ניט, אז מ'פירט מלחמות, מ'ווערט געפייניקט און געמוטשעט פון כלערליי שונאים, מ'קלאגט אויף דעם איי-גענעם גורל, מ'איז זיך נוקם אין טאטן פאר זיין ווילדקייט, מ'ווינטשט זיך ליבערשט דעם טויט איידער אים רופן צו הילף, טוט דאס גליק א שמיכל און די מלחמה גייט ווייטער, שונאים פאלן ווי פליגן, ריין גיבן זיך אונטער און ער, דער גבור, איז מוחל גרויסמוטיק דעם טאטן זיין אכזריות, טראגט אונטער דער מאמען די לבנה אויף א טעלערל. אין אט דעם חלום לעבט ער נאך היינט. אזוי אז ווען ער זעט אין שפיגל דעם גלאנץ פון די אויגן, דערמאנט ער זיך מיט ביטול אין דער התלהנות מיט וועלכער קליינשטעטלידיקע בתולות פלעגן קוקן אויף אים און ס'ווייל זיך לאכן פון זייער תמימותדיקער שמאלקעפיקייט. ער וויסט אז זיי זענען ניט געווען בכח צו זען מער ווי נאך דאס אויבנאויפיקע. זיי האבן ניט גע-קאנט פארשטיין, אז דער גלאנץ איז ניט קיין אויבערפלעכלעכער, אז דאס איז די שיין פון פייער וואס ברענט טיף אין אים, אז דער פונק, וואס האט דאס אנגעצינדן, שטאמט פון א פייער ביי וועלכן ס'האבן זיך געווארעמט גרויסע נשמות. מיט אזעלכע געדאנקען איז ער ארויס פון שטוב און זיך געלאזט צו דער ארבעט פירנדיק ווייטער די גרויסע שלאכט,

באהיט אייד גאט דער הייליקסטער,
חיר זאלן מאַנען בלוט, און ניט קיין ערד,
ווען דאָס געוולד אין אונדז וועט פלאצן...
איר זאָלט זיין מלאכים צי אפילו געטער
וועט אייך פון אונדז דער קבר אויך ניט רעטן*
_____

ד.ש. קאַשבוק (1866 — 1918) פאָעט, רומענישער קלאסיקער.

איבערצייגט, אז אַט די פערזן זענען די העכסטע מדרגה פון קונסט, ווייל די צוגענגלעכסטע, ווייל די פארשטענדלעכסטע פאר די ברייטסטע מאסן, באדויערט ער פאר וואס די נייע פאָעטן געפינען ניט דעם געהעריק האַמעריקן פערז, צו וועקן און רופן מיט דער זעלבער קראַפט ווי זייערע פאַרגייערס, צום אויפבויע פון נייעם. און ווידער רייסט זיך ביי אים אַרויס: „ אַך, ווען איר זאָל...“ אין אזא שטימונג איז ער אַנגעקומען צו דער גרויסער געביידע, געזען עמעצן שטיין פאַרן טויער, קיין באַזונדערע אַכט אויף אים ניט געלייגט, פאַרבייגעאַנגען, זיך פלוצים אומגעקערט און אויסגעשריגן אויף א פאַר אים קיין מאָל ניט געוויינטלעכן נאַמיליערן, כמעט פריידיקן טאָן: — מאַטל, דו!

— יא, איר — האָט מאַטל געענטפערט פאַרעווע. צו ערשט האָט אים כאַרדראָסן גאַידאס פאַרטרוקייט, וואָס האָט אויסגעזען אַ מכלומרשטס, און איצט האָט אים געוואונדערט זיין פריינטלעכקייט.

— אויף וועמען וואַרטסטו דאָ?

— א קאַמפליצירטע געשיכטע — האָט געענטפערט מאָ און זיך כאַפּנדיק, אז ער געדענקט ניט דעם שייגעצלס נאַמען, האָט עס אים אַפגענומען דאָס לשון, ס'איז אויסגעקומען אַ ניט געזעענע מחיצה.

— קום, קום ארויף — האָט מיט אויפריכטיקער פרייד גערופן גאַידא און מאַטל האָט זיך געלאָזט פירן אין גרויסן אַרבעטס-צימער וואָס אויפן צווייטן שטאַק. זיי האָבן זיך געזעצט, מאַטלען האָט זיך געוואָלט עפעס זאָגן, איז אים ווידער אויסגעקומען כריקערע וואָס ער דערמאָנט זיך ניט דעם נאַמען. גאַידא האָט דאָס באַמערקט און אַנגעהויבן מיט אַ שמיכל — ניין, מ'רופט מיר מער ניט טשיניק, אצינד בין איר דער חבר גאַידא אַוטשיין. וואָס טוט דער מענטש מיט די דונדערט מאַסקעס? געווען אַ מאָל אַ פילם אזא: „דער מענטש מיט טויזנט פנימער“

מאַטלס קונסט זיך צו גרימירן, זיין געשיקטקייט צו ווערן ניט צום דערקענען דורך בייטן אין אַ מינוט זי שטריכן, גיז געווען באַקאַנט אַן ענגען קרייז, און די חברים האָבן דאָס געשעצט, צו מאָל מאַקנא געווען און צו מאָל גענומען אויף דער העצקע.

— פאַרביי די צייט פון זיין מיטן מעסער אין נאַקן, פון טראַגן אומלעגאַל די רויטע שליחות — האָט געזאָגט גאַידא — ענדלעך איז דאָס פאַלק, די נאַציע אויפן וועג פון געפינען איר משיח.

מאַטלען האָט געוואונדערט גאַידאס מונטער געלוינטקייט. זי האָט ניט געפאַסט צו יענעם יינגעלע, מיט דעם פאַרבלאַנדזשעטן, טליענדיקן

בליק, אין בערגל פריסיק. אויב ער וויסט וועגן שליחותן, וועגן הונדערט מאסקעס ווי קאן עס זיין, ער זאל גארניט וויסן וועגן זיין איצטיקער לאגע. וועגן דעם, אז מחמת א נארישער מעשה, מוז ער שטיין ביי דער זייט, טראגן אומשולדיק קינ'ס צייכן, א פארלאזטער און פארשטויסענער פון די וועלכע זענען אמאל געווען גרייט מקריב צו זיין פאר אים, מאָ, דאָס לעבן, פונקט אזוי ווי ער איז געווען גרייט דאָס מקריב צו זיין פאר זיי. אפשר דערמאָנט ער דעם אמאל, ווייל ער וויל ניט רעדן וועגן אצינד. ניט שוין זשע, איז ער אויף אזוי כיל אויסגעוואקסן, אז ער שפילט קינציק די ראַלע פון גארניט וויסנדיקן?

— אזוי זעט עס אויס. — די אלעגאָריע מיט משיחן איז אומגעלומ-פערט, האָט געטראכט מאָ, נאָר געזאָגט האָט ער עס ניט, ווייל אים האָט זיך געוואָלט איבערפירן דעם שמועס, דערציילן וועגן זיין לאגע. און אפשר געפינען אן עצה, זיך דערוויסן אין וועלכער טיר ס'לוינט זיך אַנקלאַפן. — ביי מיר, האָט ער א וואָרף געטאָן, זעט עס אויס קאלע-מוטנע, אין געווארט אויף א „פארוואָס?“

— כ'ווייס — האָט גאָידא אָפּגעהאַקט קורץ, פונקט ווי דעמ'ט איז תפיסה. דאָס מאָל האָט מאַטל אויף אים אָנגעשטעלט א בייזן קוק, און באַגענענדיק דעם אמאָליקן נאָך טיפער טליענדיקן בליק זיך דערמאָנט אין ברענענדיקע דערנער און געפרעגט איראָניש:

— און ווער איז דער משיח?

— וואָס הייסט ווער? מיר.

פון גאָידאס ענטפער האָט מאָ פארשטאנען אז די מערצעל איז א פאַרמעלע, ער האָט זיך איבערצייגט, אז דער „מיר“ פאַרבאהאלט קוים דעם טיפן גלויבן, אז דער משיח דאָס איז טאקע ער, אז די אמתע און ענדוילטיקע אויסלייזונג קאָן ניט קומען כּוּן קיין אנדערן ווי נאָר כּוּן אים, דעם אויסדערוויילטן. די אנטדעקונג האָט מאַטלען אמוזירט און ס'האָט זיך אים פאַרגלוסט א שפיל טאָן, צווינגען דאָס שייגעצל צו אָנערקענען, ארויסצוואַלן דעם געדאַנק בפרהסיא, בקול רם.

— לויט מיין וויסן, זענען קיין קאלעקטיווע משיחן ניט געווען און ניט פאַראַן.

— לויט דיין וויסן — גאָידא האָט געצויגן די ווערטער מיט חזק — דיין וויסן שטאמט פון אייערע נביאימס השערות. דאָס איז אייער רום און שטאַלץ, אפשר אויך דערפאַר, וואָס קיין נייע האָט איר ניט. מיר האָבן

קיינ נביאים ניט געהאט. ס'איז צייט מיר זאָלן האָבן אונדזערע פראָפעסן און מיר וועלן זיי האָבן.

די לעצטע ווערטער האָט ער געזאָגט מיט שרעקלעכן פאטאָס. מאַטלען איז געקומען אויפן רעיון און א טייל פון די גרויסע פראָפעסן זענען געווען עפילעפטיקער און ער האָט געווארט און אין גאָידאָס מויל-ווינקל זאָל בלימלען א ווייסע פינע.

מאָ האָט פאַרלאָזט דאָס צימער]כמעט אָן א,, זיי געזונט". נאָך א לאנגער צייט האָט ער א רגע פאַרגעסן וועגן זיין אייגענער לאַגע. „נביאים, האָט ער געטראַכט, האָבן ניט רעגירט, אפילו זשאָן ד'אַרק אויך ניט. וואָס קאָן געשען, ווען ס'זאָל אָנהויבן רעגירן אומבאַגרענעצטער פּאָנא-טיוס"? די פראַגע איז אויסגעקומען משונהדיק ווילד און דער ענטפער קאלעמוטע, ווי זיין אייגענע לאַגע.

פאַרן טויער האָט ער מער ניט געווארט. גייענדיק איבער די גאַסן האָט ער געפילט, ווי ס'באהערשט אים אן אומהיימלעך געפיל. ער האָט פאַרבלאַנדזשעט אין א קוואַרטאַל מיט געבויענע הייזקעס. א שילד, גערוד פון זויערע וויינען. מאָ האָט געפרעגט, וועלכער ס'איז דער וועג, וואָס פירט צום וואַקואַל.

21

אין דער צייט וואָס מאָ האָט געשנועסט מיט גאָידאָן, האָט דאָנבאַג פאַרענדיקט זיין רעפעראַט, געגעבן די פאַפירן דער סעקרעטאַרשע מיט דער אַנווייזונג צוואַמענצושטעלן ליסטעס מיט אַלע נעמען, וועלכע ער האָט אָנגעטערגעשריבן מיטן רויטן בליישטיפט און זיי שיקן צו די געהעריקע אינסטאַנצן. צווישן די פאַפירן האָט זיך געפונען איינס אויף וועלכן ס'איז געווען אַנגעשריבן ניט מער ווי דער נאָמען מאַטל וואָרגאַפּט. די סעקרעטאַרשע האָט זיך א רגע געקווענקלט. דער נאָמען האָט איר געדאַכט א באַקאַנטער, זי האָט ניט פאַרשטאַנען פאַר וואָס ער איז פאַרצייכנט אויף א באַזונדער פאַפיר. גיין פּרעגן האָט זיך איר ניט געגלוסט, האָט זי אים אַפּגעקלאַפּט צווישן די איבעריקע און אוועקגעשיקט.

דערזענדיק אויף איינער פון די רשימות מיט מענטשן וועלכע מ'דאַרף האַלטן אונטער „שטרענגער אויפזיכט" דעם נאָמען מאַטל וואָרגאַפּט, האָט קאַזשור געכילט א כרעסטל אין די אַדערן. ער האָט געזען דאָס קעמערל אין וועלכן מאָ איז געלעגן א פאַרחלשטער, א טראַכט געטאַן, ווען ניט

ער... אפשר וואלט מען געדארפט עפעס טאן, איז אויסגעוואקסן דער עט-
וואָס שטומפיק-לשונדיקער יאָזשעף שאלאמאָן מיט זיין בעריש געשטאלט
און אָפּגערעדט פון השתדלות.

„א פאליטיקער, אויב ער האלט, אז דער חשד דארף בלייבן, ווייסט
ער וואָס ער טוט. מיט דאָנבאָגן דארף מען ניט אָנהויבן, פאליטיק זיז ביי
זיך א „פאמיליען טראַדיציע“. קאָזשור האָט זיך דערפילט א פרעמדער ווי
אמאָל אין הויז פון די טאבערנאקעס, דעמלט ווען דער אלטער פריץ האָט אים
איינגעלאדן צו זיך און געראַטן גיין ארבעטן אויף דער פאליציי. ער האָט
א פאָר נעמען אונטערגעשטרעכן מיט גרינער טינט, דאָס האָט ביי אים
דעם זעלבן מיין און די זעלבע אימפליקאציעס ווי ביי דאָנבאָגן די רויטע.
מאַטלס נאָמען האָט ער געלאָזט א ניט אונטערגעשטרעכענעם.

„זאָל ער בלייבן איינער צווישן אנדערע“.

מאָ וועט קיין מאָל ניט וויסן, אויף וויפֿל קאָזשוקס איבערהיפערן
זיין נאָמען האָט געווירקט אויף זיין ווייטערדיקן גורל. ער וועט קיין מאָל
ניט וויסן אז ווען קאָזשור זאָל געווען א צי טאָן דאָס גרינע פאסיקל,
וואָלט ער אַזשער זייט פיל יאָרן ניט כער באשולדיקט קיראן אין זיין
אומגליק, פשוט דערפאר, ווייל ער וואָלט שוין לאנג געווען אויף דעם
עולס-האמת, דאָרט וואו קיין שולדיקע זענען ניטאָ, ער וואָלט איצט ניט
גוטראָפּעט א צעוואָרפּענער איבער דעם גאנצן בעט, ער וואָלט זיך ניט
געקאָשעט אויף אַזע זייטן אין פינצטערע קאָשמארן, און ניט געמור
טשעט מיט זיין שווערן בליק דאָס צארטע באשעפעניש, נאָר געפרוואוט
דערוואַרעמן איר פאַרשטיינערטקייט ביי א טליענדיקן פּריסיק כּוּן לאַזני-
צעס, אין וועלכע עס טרוקענען זיך פּלוימען אויפן ווינטער, ביי בלויע
פלעמעלעך, פון וועלכע עס קאָנען זיך ניט אָפּרייסן קינדערישע, פון ניט
שלאָפן רויטלעכע אויגעלעך. שלאָפט ער אָבער זיין אומרואיקן שלאָף און
ווייל ניט ארויסווייזן, אויף וויפֿל עס קימערט אים איר זיצן אזוי שפעט
איבער די העפטן, ווייל עס קלעקט ניט קיין צייט אַצוטאָן אַז אין משך
פון טאָג, צי גאָר דערפאר וואָס ס'איז איר געוואָרן אוממעגלעך זיך צו
לייגן לעבן א מענטשן, וואָס ווערט פון טאָג צו טאָג פרעמדער.

פון העפט האָט א בלאַז געטאָן א באקאנטער ריח, א גערודן ווי יענער
וואָס האָט א טראָג געטאָן פון ריטאָס, אין די ערשטע יאָרן פון איר לעדערשאפט.

„דעמלט בין איך געווען נענטער צי מין אייגענער ניטדערוואקסנ-
 קייט, טראכט קירא ארפלאַזנדיק טיפער דעם אבאזשור, נענטער צו דעם
 בלאַנדזשען אויף די סודותדיקע וועגן פון זיך צייטנדיקע פרוכטן. רע-
 טענישן האָבן געשפּראַצט פון די זיך קוים קיילעכנדיקע בריסטן, גע-
 פרעסטלט ווי עס פרעסטלט די זיך אריינגנבעדיקע געלבלעכקייט אין דער
 בלויער גרינקייט. דעמלט איז נאָך געווען פריש די שרעק פאר פארלאָזן
 א באקאנטן באַדן, די אומגעהויערע מורא פאר דעם תהום, אין וועלכן
 ס'ווייל זיך א שפּרונג טאָן, ווייל עס שפּאַרט פון אים א קוים באַמערקבארע
 העלקייט, א כישוף-ליכט, די שרעק פאר נעכט אין קאלטן שווייס און
 ברענענדיקע אייז-קוואלן“.

ריטא דערציילט:

ניין, די יינגלעך פון אונדזער שולע זענען ניט אינטערעסאַנט. זיי
 בראוירן מיט זייער גראַבֿקייט, כאַטש אין חוץ זענען זיי גאַרניט אזעלכע.
 ס'איז גענוג א שאַרפּער בליק און זיי פאַרלירן זיך אין כאַרווירטקייט
 אין זייער אייגענעם ניט וויסן, זאָגט ריטא, און לאַכט ווי רעדל-שיך
 אויף אַספּאַלטירטע סטעזשקעס.

יא, כ'האַב ליב בילדער. ניט לאַנג איז געווען אן אויסשטעלונג
 פון מאַטאָהאַנדוסאַ. איר האָט זי ניט געזען? ניין? א שאַד. צו ערשט
 האָב איך זיך פאַרליבט אין מאַלער.

מאַש פאַרליבט? קירא נעמט אָן די שפּיל-רעגעלן.

אזוי רעדט זיך. אַדער אפּשר איז דאָס די אַמתע ליבע. כ'ווייס
 ניט. זיין בילד „בלוי אויף בלוי“ האָט מיך באַאומראַיקט, צי גאָר
 אויפּגערעגט. מענטשן זענען פאַרבֿייגעאַנגען גלייכגילטיקע, דאָס בילד
 כמעט ניט באַמערקט. אייניקע האָבן זיך א רגע אָפּגעשטעלט, געפּרעגט
 וועלעכס בלוי אויף וועלכן, געלאַכט קלוגעריש און אוועק ווייטער. ווייט
 אויס זיך ניט גענוג איינגעקוקט. איך האָב זיך איינגעשפּאַרט און געפּונען,
 ווייל בלוי איז מיין פאַרב. יעדער מענטש האָט זיך זיין פאַרב.
 זענען דען פאַראַן אזוי פיל פאַרבן?

איר ווייסט דאָס ניט? פאַרבן זענען פאַראַן מער. יעדע פאַרב ה'ט
 מער ניואַנסן, ווי מענטשן אויף דער ערד, זאָגט ריטא טראַציק. דערפאַר
 האָב איך געקאָנט אויסגעפּונען דאָס עטוואַס ליכטיקערע פּינטעלע. ס'האַט
 געשיינט ווי א זון איבער דער בלויער אומענדלעכקייט. אַט דאָס פּינ-
 טעלע האָט געשאַבן די בלויקייט, אָן דעם וואַלט זי ניט עקזיסטירט. דער
 געדאַנק האָט מיך פאַרכאַפט און איך האָב מיר פאַרגעשטעלט דעם מאַ-

לער ווי א... נו, ווי א באשעפער, זאגט זי און רויטלט זיך. איז ער געקומען פרעגן, פאר וואס איך שטיי אזוי לאנג לעבן בילד, פאר וואס איך קוק דערויף אזוי פיל, וואס האט מיך אזוי פאראינטערעסירט. ער איז ניט געווען אזעלכער, ווי איך האב מיר פארגעשטעלט, האב איך אנגעהויבן צווייפלען אין זיין בילד. ס'האט כארלירן דעם חן ווייזט אויס דערפאר, ווייל ס'האט פלוצים אויסגעזען א ווערטלאזע שאכונג פון מיין אייגענער פאנטאזיע.

קענסט נאך מענטשן וועמענס פארב ס'איז בלויז?

זיכער. דעם טאטנס.

און דער מאמענס?

ניין. דער מאמענס איז בלאס-גרוי. אזא איז זי אין טאג-טעגלעכן לעבן, א בלאס-גרויע. ריטא ב'ייבט א רגע מיט אירע געדאנקען. אייערע איז אויך בלויז, זאגט זי, און רויטלט זיך.

פאר וואס זיינסטו?

כ'מיינן ניט. כ'בין זיכער. אנדערוש וואלטן מיר זיך ניט אזוי פארשטא-גען. אנדערש וואלטן מיר געווען אין גאנצן פרעמדע... כמעט ווי איך מיט מיין מאמען.

אזוי האבן מיר פארבראכט א צייט. זי איז די וואס האט ביי מיר ארויסגערוסן די בענקשאפט נאך דער אלטער היים.

קירא וואלט געוואלט ס'זאל זיין אזוי, זי ווייסט אבער אז ס'איז

ניט אין גאנצן אזוי.

אמת, ניט נאר ריטא. אפשר אכווייניקסטן ריטא. ניט כ'מיינן קינדעייט

בין איך געפארן זוכן, ניט מיינן ניטדערוואקסנקייט. כ'האב זיך געמוזט ארויסרייסן פון קאשמאר, כ'האב זיך געוואלט באטראכטן. דורך מאג, בין אין געלאפן זוכן. דעם אמאלעדיקן, דעם, וועלכער פלעגט איינדרוינגען אין מיינן גוף מיט א קינדערישן הא! אן איבערראשטער פון געפונענעם. איך א שטענדיק, אן אייביק גליקלעכע מיט מיינן גאסט, דו א שטענדיק דערשטוינטער. נאר א רגע, א מינוט, אן אייביקייט. דערנאך דייע דורש-טיקע זוכענישן, רעכטס און לינקס אין אלע ריכטונגען, דערגיין דעם סוד פון אלץ און גארניט, האסטו געוואלט, די געהייבנישן פון בלוט, פון וועלט-געבורט, פון לעבן און טויט, פון דעם ניט פארשטאנענעם, אלץ צו וואס די השגה האט דורך ניט דערטראגן, האסטו געזוכט אין מיר. ברען, מיט פיבער, מיט זיסער ליידנשאפט, מיט זאפטקער ווילד-קייט, מיט מענטשלעכער און פארשעמטקייט. יענעם מאג בין איך גע-

פארן זוכן אין פלעצער וואו ביסט קיין מאָל ניט געווען. איך האָב זיך געלאָזט אין וועג אריין ווי יפתח טאַכטער אין די בערג. זי מיט איר מיידלשער, מיט א מאָל פאַרכמאַרעטער לויטערקייט, און איך מיט מיין שווער געמיט. כ'האָב געמיינט, אז אזוי וועל איך פאַרשטיין דיין פאַרפֿעמד-קייט, דעם זין פון דיין כאַרפּירטקייט, אזוי ווי זי האָט געפּראַוואַרט פאַרשטיין דעם ווילדן זין פון איר פֿאַטערס אומגעלומפּערטן קרבן. ס'האָט זיך מיר געדאַכט, אז אין יענער שטאַט וואו מיין אייגענער טאַטע איז מיר געוואָרן א פּרעמדער, וועט זיך מיר אַנטפּלעקן דער סוד פון א נייעם וועג צו דיר...

פון שכנותדיקן צימער הערט זיך א קלאפּ. קירא ציטערט אויף. ווער גייט אום אין שטוב אזוי עפעס גיין דער נאַכט? ניין. ס'איז קיינער ניט. דאָס בריקעט ער שוין ווידער מיט די פּיס אין דער וואַנט-בויעט. וויפל אומרו ס'האָט זיך אין אים אַנגעזאַמלט! אוי, מאָ, רייסט זיך ארויס א יעכץ פון אירע טינסטע אינגעוויידן. ווי אזוי איז עס געשען? וואָס האָבן זיי פֿן דיר געוואָלט? פלעגסט גיין צו דער קאַמיסע א געזונטער און זיך אומקערן א קראַנקער. וואָס האָט דיך געשרעקן מער ווי דעם פּיינטס קוילן אין וואַלד, ווי דאָס פּייניקן, ווי רייסן די נעגל פֿן די פינגער, ווי אויס-ברענען די אויגן? בלוטיקע ווערטער פלעגסטו שפּייען. מיט וואָס האָט מען פאַרפּינצטערט דיין בליק, פאַרלאָשן דעם קוואַל פון דיין פּרייד? פאַר וואָס האָט זיך אריינגעפלאַכטן דער דערווידער אין באַגזר נאָך אלעמען וואָס מיר געהערט? ווער האָט געפלאַנצט שנאה צו דעם וואָס ס'איז דיר געווען ליב? דיין איינציקער ענטפער איז געווען: „וואָס ווייסטו?“ ווען מיין גאַנץ וועזן האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אן אויפן מויל ניט געבראַכטער הימל-שרייענדיקער פּראַגע. ווי אזוי זאל איך געווען וויסן אז דער שטראָם פון דיין אַנווערטערדיקער באַרעדעוודיקייט איז אויסגעטריקנט געוואָרן פון א ניט פאַרשטענדלעכער טריקעניש? וואָס האָט דיך אזוי פאַרענדערט? וואו איז אַהינגעקומען דיין קינדערישע ליכטיקייט, דיין יינגלישע צערט-לעכקייט דיין מענלעך זיסע האַרטקייט? ניין, פון דעם אלץ איז גאַרניט געבליבן. די אורווילדקייט, דעם שד האָבן זיי — די פאַרשטייער פון יענער קאַמיסע — אין דיר באַזעצט. צו מיר איז מער ניט געקומען דער גאַסט נאָך וועלכן מיין גאַנץ וועזן האָט געלעכצט. ניין, דו האָסט מיר געשטאַכן מיט א שווערד, צערייסן מיר אויף שטיקער, האָט זיך דיר געוואָלט. דערנידעריקן מיט דיין נקמה שעפּטשען: האָסט פאַרקערע-וועט פון הינטער-געסל. ס'האָט דיך אַנגעכאַפּט א רחמנות אויפן שראָץ! מיט

אזעלכע ווערטער האַסטו פארשוועבט דאָס הייליקסטע, זיי האָבן אין דיר געפלאַנצט שנאה צו דיין אייגן פלייש? שפעטער, ווען איך האָב מער ניט געקאָנט איבערטראַגן, ווען איך האָב געפרואוּט זיך ארויסרייסן, זיך בא-פרייען פון דיין ווילדקייט, פלעגסטו מיך דורס זיין מיט שרעקלעכער שנאה. ניין, ניין כ'ווייס. ס'איז געווען יענע נשונהדיקע שנאה, וועגן וועלכער מ'זאָגט, ווי אַבסורד דאָס זאָל ניט קלינגען, מחמת אַהבה. האַסטו אַבער געצישעט צווישן די ציין: א כלל-טוערין גיסטו, קירא, א כלל-טוערין און מאָ אַ כאַרשאַלטענער, אַ קרעציקער, און אין חרם געוואָרפענער. ווער גיסטו, האַסטו געפרעגט, ווער האָט פון דיר געמאַכט דאָס וויס דו ביסט מכלומרשט. וויבער ווי די...

פון וואנען האָבן זיך צו דיר גענימען די אלע באליידיקונגען, פון וואנען די גראַבקיט מיט וועלכער האַסטו מיך יעדע נאכט דורס געווען? האַסטו ניט געקאָנט שלום מאַכן מיטן געדאַנק אז איך בין א כלל-טוערין, און אקטיוויסטקע. עפעס אַנדערש ווען דו וואַלסט געווען פאַרנומען אַ פלאַץ, ווען איך זאָל ביך געווען געפינען אונטער דיין שאַטן, לעבן דיין פאַלע, אונטער דיין אַפּיטרופּסות. דעמלט וואַלט אלץ געווען גלאַט, כשר וישר. אַבער אווי האַט עס דיר אויסגעזען א חוצפה, א געוואלדיקע אומגע-רעכטיקייט. אזוי בין איך געוואָרן און אויסוואוּרף. מאָ. האַט עס לאַנג ניט געדויערט און איך בין געוואָרן אלערערין. האַט דאָס דיך ווידער פאַרדראַסן. האַט דיר ניט געפעלן די אינטעליגענטקע, דאָס גבירעשע ביינדל, וואָס לעבט אלץ איבער, וואָס פאַסט זיך צו. איך בין דאָך באַמת אין די בערג ניט געווען, ניט געוואַגלט אין די וועלדער, כאַטש כ'בין זיכער און דו האַסט אויך דאָרט פאַרבראַכט די גאַנצע צייט מיט מיר. איז מיר ווידער געקומען דריסה און דו האַסט אומכרחנותדיק אויסגעפירט דיין אייגענעם פּסק-דין.

ניין מאָ, ניט ריטא האַט מיך געטריבן זוכן דעם אמאָל, נאָר דו. ריטא איז דעמלט געווען דער באַטאַגעדיקער מקלט פון דיין באַנאַכטיקן גיהנום. האָב איך געפרואוּט זיין אַ צייט אליין, נאָר מיטן באַנאַכטיקן שראַץ, און דעם באַטאַגעדיקן „קום, דער טאטע וועט דיר דערציילן א מעשהלע“. וואָס זשע האָב איך דאָרט געפונען? די זעקס מיליאָן מאָל דערציילטע געשיכטע פון מיינע עלטערנס אומקום. ווי אווי זיי האָבן באַגלייט די זעקס מיליאָן צום געטאָ, אין די אויסראַטונגסלאַגערן, אין גאַז-קאַמערן, ביים אויסשיטן דאָס ביי-סעלע אש איבערן הויף, אַדער פאַרקערט, אפּשר האָבן די זעקס מיליאָן אָנען זיי באַגלייט צען מאָל אַ טאַג מיט אַ קדיש אויף די ליפּן. דאָרט האָבן זיי זיך דערקענט, זיך דערוואוסט און דער קדיש האַט און אַנדערע

ווערט ווי די וואָס זיי האָבן אים אמאָל צוגעשריבן, אז זיין ווערט איז טויזנט מאל גרעסער, ווען מ'גראַבט ניט קיין קבר, ווען מ'שטעלט ניט קיין מצבה, ווען דאָס איינציקע וואָס בלייבט זענען ווערטער. ווערטער געוואָרפֿענע אין חלל מיט דער האַפֿענונג אז זיי, און נאָר זיי, קאָנען טראָגן ווייטער עפעס פֿון דעם וואָס ס'איז געווען דער און יענער, טראָגן אין אומענדלעכע ווייטקייטן, אָדער העלפֿן זייערע נשמות אייביק שוועבן איבער דעם פּלאַץ וואו ס'איז געשען דאָס, וואָס ס'איז זיך ניט פּאַרצו-שטעלן, או ס'האָט געקאָנט געשען. און דערפֿאַר וועלן דאָס מענטשן אזוי לייכט פּאַרגעסן. דאָס האָב איך געפֿונען, און נאָך עפעס. די צארטע ביע-אטריס, מיין געוועזענע חברטע פֿון גימנאזיע, בעאטריס גאָלדענפֿעלד.

ניט אמת, מאָ. די צארטע בעאטריס איז פּאַרשוואַנדן מיט מייע געלטערן. געפֿונען האָב איך אַן אנדערע, ווייל אויך בעאטריס האָט זיך אין גאַנצן געענדערט. באַגעגנט האָב איך ביילקען. זי האָט גאָט ניט געלעסטערט, די מענטשן האָט זי ניט פּאַרשאַלטן און נאָך איר אמאָלער-דיקן נאָמען האָט זי ניט געבענקט. זי האָט געלעבט פֿון קייען א סער-כערעל מיט נאָקעטע יאסלעס, זויגנדיק אַן אויסגעדארט שטיקל ברויט. מער דאַרף מען ניט, האָט זי געזאָגט. וויל מען מער, ווערט מען, גאָט בא-היט, א מסור, ווערט מען אַ חיה. מער דאַרף מען ניט. אויף צו לעבן, אויף צו דערהאַלטן די נשמה איז עס גענוג.

„געדענקסט פינאַן?“ האָט זי פּלוצים, מיר ניט דיר ניט, געפרעגט נאָך א לאנג שווייגן.
„יא, אוודאי געדענק איך זי. מיט צוויי קלאסן קלענער פֿון אונדז, בעאטריס.“

„ביילקע“, האָט זי מיך דערמאָנט, מיט דעם זעלבן ערנסט, מיט וועלכן זי האָט דערציילט וועגן גאזיקאמערן.
„אומגעקומען?“

„נאָך פֿון אָנהויב. אין געטאָ. א געבענטשטע.“
איר פּרישע סאמעטענע הויט איז אצינד א טרוקענע, א פּאַרמע-טענע. ביילקע קנייטשט דעם שטערן אין דריבנע רינצלען, פירט דאָס גע-דאַנקען-זעגעלע איבער דינע דורכזיכטיקע פינגער, באוועגנדיק לאנגזאַם דעם קאַפּ אראָפּ און ארויף, זעט עס אויס א קינדער-שפּיל. אָדער גלייך זי וואָלט עמעצן באוויינען. די ערשטע צייט נאָך מיין אומקערן זיך אין שטאָט, דערציילט זי, פּלעג איך וואַנדערן איבער די גאַסן, קוקן אויף די דורכגייער. זוכן. וועמען? קיינעם ניט. גלאט אזוי פּנימער, מענטש-

לעכע געזיכטער. ס'איז טשיקאווע צו קוקן אויף מענטשן אן מורא און
 אן רחמנות. אין א טאג, אויף איינעם פון די געסלעך, דארט וואו מ' -
 איילט זיך ניט, דארט וואו מענטשן גייען פאמעלעך, גלייך ווי פאר -
 טראכט, פארט א בויד. דער אנטרייבער א דארינקער, א יאדעשלעווא -
 טער. כ'האב אים דערקענט, ער האט זיך קוים געביטן אין די דריי יאר.
 אין מיין זכרון איז ער געווען ניט מער ווי א פראפיל. באוועגט
 זיך א וועגעלע, א פערדל און אן איינגעבויגן מענטשעלע. איצט האב
 איך געזען אז ער גלעט אן אויפהער דאס פערדל מיט א פריטקעלע.
 די בויד האט א מאדענעם צודעק, א באשריבענעם מיט גלייכע שו -
 רות געקינצלטע אותיות. כ'קוק מיך איין, עס זענען יריעות פון
 א ספר תורה. פון זעקס יריעות איז דער צודעק. דער אנטרייבער
 וואוינט ניט ווייט פון קליינעם שילעכל. א פארגעסנס, איז עס געבליבן
 שטיין. אן ארעם שילעכל. אין גאנצן צוויי ספרים אין א געבייט -
 טן ארון קודש. ראבעווען איז קיינער ניט געגאנגען. וואס קאן
 מען שוין געפינען אין אן ארעם בית המדרש? איז עס געשטא -
 נען א פארלאזטס, אפגעהיט פון דער אייגענער ארעמקייט. נאך א צייט
 האבן די אייגוואוינער פון ארום אנגעהויבן טראגן ניט געהיבליוועטע
 בענק, ניט געפארבטע שטענדערס. ווען ס'האט אויסגעפלט א ברעטל
 אין דער באלעבאטשקייט, האט מען גענומען. דעם ארון-קודש האט
 מען ניט אנגעפירט. די וואס האבן געוואוינט בשכנות, האבן געוואוסט
 אז ביי די וואס מ'האט פארשליעפט, איז ער געווען הייליק. זיי
 זענען דאך צוזאמען געוואקסן אויף אט די געסלעך. דער צארן האט
 זיך זיי אויסגעראכט גרויס, האבן זיי מורא געהאט אז באריגן -
 דיק דאס הייליקטום קאנען זיי אים שטארקן. אין א טאג איז דער
 פון וועגעלע אריינגעגאנגען זוכן א ברעטל וועגן א קאזלע. קיין בענק
 אין שטענדערס זענען מער ניט געווען, קיין פענצטער און טירן אויך
 ניט. אן אייביק ווינטעלע, און דאס ארון-קודש. פאלט אים איין אפשר
 דאך א טירל פון ארון, ס'זעט אויס ווי אנגעמאסטן פאר זיין וועגעלע.
 באקליידטע מיט ארעמען, עטוואס אפגעבליאקעוועטן סאמעט, האבן די
 צוויי ספרים אויסגעזען, ווי צוויי אין פאריתומטקייט פארשטיינערטע קי -
 דערלעך. האט ער זיך דריי מאל געצלמט, זיך אנגענומען מיט מוט און
 א ביסעלע אויפגעהויבן א כתונתל. א טאפ געטאן. „לעדער“, האט ער
 געמורמלט, „פיין געגארבטע לעדער! אבי מ'זאגט חכמים, קלוגע זאגט
 מען דאך וועגן זיי“. קיין שייך האט ער פון דעם ניט געקאנט מאכן, צו

איידל געדיבעט. האָט ער מיט דעם צוגעדעקט די בויד. נאָך דעם האָט מען וועגן אים געזאָגט אז ער איז אן אויסוואַרף, אן אוממענטש, נאָר אזא איינער קאָן זיך דערלויבן. איז עס אָבער ניט אמת. זעענדיק ווי ער גלעט דאָס פערדל מיטן פריטקעלע האָב איך מיך איבערצייגט אז ס'איז ניט אמת, אז מ'וואַרפט אים אָן אן אומזיסטיקע שולד. וער האָט ניט געשענדט, ניט פּראָפּאָנירט. ניין, ניט ער איז דער שולדיקער. די וואָס זאָגן האָבן נאָך אלץ ניט פאַרשטאַנען, אז דאָס האָט דער באַזיגער גאָט אליין געשענדט, אפשר אן אומבאהאַלפּענער, זיין שאַפּונג.

ביילקע האָט דערצייילט אויף יידיש. אמאָל אין שולע האָבן מיר גערעדט רומעניש, אויף דער גאַס אונגאַריש און אין דער היים דייטש. מיר זענען געווען מיטל-איראָפּעייער, מענטשן מיט א צוגאַנג צו אלע באַפעלקערונגס-שיכטן, נאָר צו איינער ניט. צו אונדזער אייגענער. נעאַלאָגן מיט מאַדערנע אַנשוואַונגען. די שפּראַך קיין מאָל ניט גערעדט. פון איר כמעט ניט געוואוסט. דו, מאָ, האָסט פון איר יאָ געוואוסט, נאָר געוואָלט אוועקוואַרפן צוזאַמען מיט די דערייערונגען וועגן שטעטל אָדער דערפּל. פון וועלכן האָסט זיך אַראָפּגעיאַוועט אין אונדזערע קאַנטן. אזוי איז פאַר מיר אָט די שפּראַך ווייטער געבליבן א פּרעמדע, ניט מער ווי א מוּשטש געפּל און א געפּיל, אז אין איר געפינט זיך עפעס שיינס, עפעס דערהויבנס ווייל דו ביסט אין איר אויסגעוואַקסן אזעלכער, ווי דו ביסט געווען דעמלט. און פּלוצים די אויסטערלישע פעסטשטעלונג אז איך פאַרשטיי אלץ וואָס ביילקע דערצייילט, אלץ וואָס זי זאָגט. פון וואַנען האָט זי זיך צו דיר גענומען, האָב איך געפּרעגט א פאַרכישופּטע. פון דאָרט, זאָגט זי, אין אומגליק זוכט יעדער א וועג צוריק. מ'זאָגט, אז אין די פאַרצוויילטסטע מאָמענטן פון דער מלחמה האָבן די רוסן געלייענט טאַלסטאַיס „מלחמה און שלום“, איך האָב אַנטדעקט יידיש. ס'האָט אויסגעזען עפעס אזוינס, וואָס קאָן דערהאַלטן די נשמה, מיט וועלכן מ'קאָן בלייבן כאַטש א ביסעלע דאָס וואָס מען איז. פון דעם ווער מ'איז געווען אָדער דווקא געוואָלט זיין, האָט זיך אויסגעלאָזט א פּוסטער חלום, האָט מען געמוזט פּרואווען זיין דער, ווער מ'איז.

„וואָס זייסט אומגעקומען א געבענטשטע?“ האָב איך געפּרעגט אויף יידיש און זיך געוואונדערט, ניט געקאַנט פאַרשטיין פון וואַנען ס'האָט זיך גענומען דער נייער קוואַל. ביילקען האָט עס ניט געוואונדערט. זי האָט, ווייזט אויס, פאַרשטאַנען אז איך געפיין זיך אין גרויסער פאַרלעגנהייט, דערפאַר האָט עס זי ניט געוואונדערט.

„ווער ?“

„פינא“.

„אהא, דער רב האט זי געבענטשט. נאך דעם וואס דער זשאנדארם האט זי פארגעוואלדיקט, האט זי דער רב געבענטשט.“
„כ'פארשטיי ניט, ביילקע“.

„ניטאָ וואָס צו פארשטיין. דיך האָבן דייניקע אוועקגעשיקט באצייטנס, דיין מאמעס נביאה האט דיך געראטעוועט, פארשטיסטו ניט. מיך האט מיינ מאמע ניט געראטעוועט, האָב איך דורכגעמאכט די שבעה מדורי הגינום, אָבער פארשטיין, פארשטיי אויך איך ניט. כ'געדענק נאָר דאָס געשעענע. דאָס יא. די האָר זענען אויסגעפאלן, קיין ברעמען און קיין וויעס האָב איך ניט, נאָר דער זכרון איז געבליבן. כאָטש עפעס, האָט זי געזאָגט און באוויזן נאקעטע יאסלעס אויפן אָרט פון א שמיכל. געדענקסט דאָך דאָס שטעקעלע קוועקזילבער. ביי פינפצן יאָר איז עס געוואָרן א בוימעלע. הויך, שלאנק, א געדיכטער, גראָבער, בלאַנדער צאָפּ האָר און צוויי בלויע לויטערע אויגן. אויסגעזען כמעט ווי א שיקסעלע, ווי א קריסטלעך מיידעלע. פאר-געוואלדיקט האָט זי דער זשאנדארם, אלס יידישקע. געריסן פון איר דאָס קליידעלע, דאָס העמדל און צעקאליטשעט. אהיים איז זי געקומען א קליינינקע, מיט א מאָל איינגעשרימפענע, אין דרייען געבויגענע, אן אויס-געבלייכט פנימל און קרענקלעך שווארצע אויגעלעך. שווארצע כמארעס האָט ער געצויגן איבער אירע בלויע ליכטיקע הימלן. אויף דער גאס האָט זי זיך מער ניט געוואָגט, קיין ברויט ניט געגעסן. איז מען דורכ-געגאנגען לעבן איר, האָט מען געקרעכצט בלחש, שטיל, אָן טרערן באוויינט א גורל. וועמענס?

מ'האָט ווידער געקליבן, א מין גורל-ווארפן. א יענצייטיק גורל-ווארפן. מ'האָט געדארפט שיקן א נייע פארטיע. וואוהין האָט מען ניט געוואוסט. לויטער השערות. די נעמען אַשווענצים, טרעבלינקא און טוינט אנדערע זענען נאָך צו אונדז ניט דערגאנגען. שיקן האָט מען געדארפט אויך דעם אכציקיאַריקן רב, רבי שניאור. דער דיין האָט געזאָגט, אז ס'איז א חילול השם, אז מ'מוז אים ראטעווען, אז זיין תורה וועט דעם וועג ניט איבער-שטיין. א גאנצע נאכט, האָט מען דערציילט, האָט דער דיין זיך געעצהט מיטן הימל, געפרעגט די שטערן, זיך געדראַפּעט אפילו נאָך העכער, נאָך אן ענטפער. האָט אָבער דער הימל געשוויגן, ווייזט אויס אז גאט אליין איז געבליבן אָן לשון. האָט דער דיין געפרעגט טאקע אים, רבי שניאורן. דער זקן האָט געזאָגט, אז מ'דארף ניט, אז דער רבוננו של עולם ווייסט

וואָס ער טוט. דער דיין האָט פון דעם אלטנס רייד פארשטאנען אז ער האָט זיך ניט אָפגעבארט, אז טאָן דארף ער אזוי ווי ער האָט פריער באשטימט, אז דעם צדיקס ענטפער באשטעטיקט זיין ערשטן געדאנק און ער האָט זי געשיקט רופן. האָט מען זי געבראכט א צעבראָענע. דער דיין האָט ארויפגעלייגט ביידע הענט אויף דעם אָפּוועזנדן קעפל און געבענטשט. „גיי, האָט ער געזאָגט, גיי קינד מיינס, צום זשאנדארם און בעט פאר דעם אלטן צדיק רבי שניאור. די הייליקע תורה, האָט ער געשעפטשעט, דערציילט וועגן רחבן. איר נאָמען איז ניט אויסגעמעקט געוואָרן פון דעם אמתן ספר-החיים, ווייל איר זנות האָט זיך פאווואנדלט אין א טונגס. געבענטשט ביסטו פון גאָט, וואָס האָסט דעם זכות צו ראטעווען די תורת חיים.“ דעם זקן האָט זי ניט געראטעוועט, און אליין איז זי אומגעקומען. דער דיין האָט אפשר באמת געמיינט אז ער בענטשט זי, פארשעלטן האָט ער זי דאָך זיכער ניט געוואָלט, און אז א בוכה קאָן זיין א קללה האָט ער ווייזט אויס, ניט געוואוסט. אָדער...”

„פאר וואָס א קללה, ביילקע“?

“פון וואנען זאָל איך וויסן, קריסטין?”

זי האָט מיך ווידער גערופן ביי מיין אמאָלעדיקן נאָמען, כּוּבין ווייזט אויס, פאר איר פלוצים געוואָרן א פרעמדע. מיין גליק האָט מיך פון איר פארפרעמדט. וועגן מיין אומגליק האָב איך ניט דערציילט. דערציילן וועגן מיין פארפינצערטער נשמה האָב איך ניט געקאָנט, ווייל ווער ס'האָט ניט פארווכט פון אונדזער ערשטן גליק מאָ, קאָן ניט פארשטיין מיין פארוויסטקייט. אפשר האָט זי געזאָגט קריסטין, ווייל זי האָט דער-קענט אן אַמאָליקע תנועה, אָדער גאָר דאָס גלעקל פון מיסטערטרגער וועלכער איז גראָד פארבייגעגאנגען, האָט זי דערמאָנט אין די גימנאזיע קאַרידאָרן, און צווישן אלע בין איך ווידער געוואָרן קריסטין. פון וואנען זאָל איך וויסן, מאָ?

האָסט געשיקט איין בריוו נאָך דעם צווייטן, גערופן, געהייסן קו. ען אהיים. זענען מיר געקומען. וועגן מיין שטאָט און מיינע עלטערן האָב איך דיר ניט דערציילט. ווען דו זאָלסט געווען פרעגן, וואָלט איך אפשר ניט געווען געהאט וואָס צו דערציילן. פאר דיר זענען מיינע עלטערן געווען ניט מער ווי א בלייכער אָדער גאָר טונקעלער פּעק אין דער מאסע, וואָס האָט זיך גערופן: „פיינטלעכער קלאָס“. שפעטער בין איך געוואָרן א ביינדל פון אַט דעם שרעקלעכן אומגעהויער. מעגלעך אז דעמלט, ווען האָסט מיך דורס געווען, האָט דער פלעק באקוּען אַפּשטויסנדיקע פארבן. און

זיי, מאָ, מיינע עלטערן, האָבן אפילו קיין פארב ניט געהאט. ביידע אָפגעבליאקעוועטע, בלאס־גרויע, כמעט אָנפארביקע. ניט מער ווי מענטשן. און די שטאַט? דו ווייסט, אז זי איז כמעט אין גאנצן אומגעקומען, אָבער, זיך אריינטראכטן אין פארוואָס און וויאזוי איז דיר אויסגעקומען אן איבעריק גריבלען זיך. פאר דיר איז געווען גענוג: אזוי האָט ער אויסגעזען דער פאָ-שיזם. ביז כ'האָב באגעגנט ביי'לקען, מיין טאטן, מיינע עלטערן, איז עס אויך פאר מיר אזוי געווען. אלץ אועלכע אמתן אין וועלכע ס'זענען ניטאָ קיין יחידים. האָב איך אָבער באגעגנט די שטאַט, מיין טאטן און מאמען, זיך דערמאָנט אז ווי אזוי ס'זאָל ניט זיין, בין איך זיי מחויב מיין לעבן, מיין אנדערש פארשטיין און אפילו מיין באגעגעניש מיט דיר. ניין ניט מיט דעם היינטיקן, מיט דעם אמאָליקן, מיט דעם פריערדיקן מאָ, מיט דעם וואָס האָט געהאלטן אין כבוד די ווירדע, וואָס זיי, די אָנפארביקע האָבן אין מיר געפלאנצט. צוריקגעקומען בין איך מיט דעם פעסטן באַש-לוס אז דורס זיין אפילו פון ליבע, וועל איך זיך מער ניט לאָזן. אז אהבה, מחמת יראה, איז א מיאוס אויסטראַכטעניש. און כ'האָב ניט גע-לאָזט. אויף מיין אופן. האָסטו דאָס באמערקט, מאָ? אַפּשֶׁר יאָ. אפּשֶׁר האָסטו דערפאר באַשטימט איינפירן מיין בלוט מיט דיין שווערן בליק. כ'ווייס מאָ, אז דיין ליבע צו מיר איז גרויס. וואָס פאר א נעבע־דיקע ווערטער. זאָג אליין, בין איך נאָך אימטאנד צו געפינען ווערטער? ווער דארף ווערטער? ניין, ניין. קיינער דארף מיך אין דעם ניט איבער־צייגן. איך דארף קיינעמס טרייסט ניט. ס'איז א ביטערער אמת און ביטער איז ער נאָר דערפאר ווייל זי איז ווייטיקלעך ווילד, דערגינדרדיק אין איר ווילדקייט, די ליבע דיינע. דו ביסט אפּשֶׁר ניט שולדיק, אָבער וואָס קאָ איך טאָן אז כ'קאָן דאָס מער ניט איבערטראָגן.

ווי דאָס גערויש פון ים־כוואליעס פליסט אין צימעל דעם זונסן רעגל־מעסיקער אָטעם. אויף יענער זייט בלאַק־הייזער געלבעלט זיך דער פרימאָרגן. דער העפט ליגט אין קיראס שויס, דער גערון פון מאיאָווע טרערלעך, אָדער גאָר פון בעז-בלומען האָט זיך אויסגעוועפט. ער דער-מאנט מער אין גאַרניט. געבליבן איז די קאליגראַפישע שריפט פון פלאַקסהאַריקן מיידלע. דער בליק פון שפיגל איז א רעזיגנירטער, אפּשֶׁר א גיי־כגילטיקער, צי גאָר אן אנדערוועלטיקער.

„אַט דאָס איז דער שמועס, זונעניו. איצט קאָנסטו שוין אויסקומען אָן מיר. דיין מזבח דאַרף מיך מער ניט, מוז איך שוין מיינעם ניט פארשוועכן“...

קאזשן איז געשטאנען אין א זייט. ער האט ניט אין גאנצן גע-
הערט צו דעם עולם, צו דער סביבה, וואָס איז געקומען באַגלייטן קי-
ראָן. ער האָט אָבער געהאלטן אז איר אָפּגעבן דעם לעצטן כבוד און זיין
אַנוועזנקייט אין אַט דעם שווערן מאַמענט פאר מאַטל וואורגאפּט — וועלכן
ער האָט אנדערש ניט גערופן ווי נאָר מאַ איז זיין אינטימער חוב. גע-
רופן האָט ער אים מאַ, ווייל אלס אזעלכן האָט ער אים געשאצט: א
באַזונדערער מענטש מיט א באַזונדערן גורל. וער האָט ניט געזוכט קיין
פארגלייכענישן אין דער גריכישער טראַגעדיע, דאָס איז ניט געווען זיין
געביט. פון דעם אַרט, וואו ס'זענען געשטאנען עטלעכע לערערס און
לערערקעס — קיראס קאַליעגן האָבן געבראכט א גרויסן קראַנץ בלומען,
מיט א ברייטן באַנד שוואַרצער זייד, אויף וועלכן זיי האָבן אויסגעדריקט
זייער אַנטייל אין טרויער מיט גילדענע אותיות — האָט זיך צו אים יאָ
דערטראַגן א עפּפּטשען וואָס מ'האַט געקאָנט פארשטיין ווי אזא אַנדייטונג.
ווי א געניטן באַאָבאכטער פון אלץ וואָס קומט פאַר, איז אים די
לאַגע פון מאַען געווען נאָענט. ער האָט זי פארשטאַנען מער פון אנדערע.
אינטואירט די געשעענישן און אפשר זיך געפילט באַליידיקט וואָס קיי-
נער רופט אים ניט א פרעג טאָן. אליין גיין האָט ער ניט געוואָלט, אפשר
מחמת דעם, וואָס אין זיין קאריערע איז ער צוגעוואוינט געוואָרן צו
אזא סאַרט דיסציפלין, אין וועלכער זיך אליין מעלדן אין פּרעמדע עני-
נים ווערט ניט באַטראַכט אלס מוט, גיכער אלס חוצפה. צי ס'האַט
פון דעם אָפּגעוועדט דער געדאַנק, אז די מענטשן צו וועלכע ער
וואָלט זיך געדאַרפט ווענדן, זענען באַהערשט פון פארדעכטיקייט לגבי
אלץ און אלעמען, און דערצו זענען זיי דאָרט וואו זיי זענען — אין
פארגלייך מיט אים גופא — א קורצע צייט און פארמאָגן נאָך ניט די
פעיקייט זיך צו דעטאשירן, פּרוואון א רגע א קוק טאָן פון דרויסן. זיך
דערמאַנענדיק די ליסטע אויף וועלכער ס'האַט זיך געפונען מאַטלס
נאָמען פלעגט ער ווייטער ניט אונטערציען א גריין פאַסיקל, וואָס איז
געווען א פסק-דין וועלכן עס טראַגן ארויס מענטשן, נאָר א רויטס, קעגנ-
איבער וועלכן ער האָט זיך געפילט אומבאַהאַלפן, ווייל ס'האַט זיך אים
געדאַכט, אז ס'טראַגט דעם נאָמען גורל, איצט האָט ער געקוקט אויף
מאַטלען, ווי ער שטייט פאַר דעם אָפּענעם קבר און דריקט צו זיך דעם
זעכציגער יקן זון. שווער געווען צו וויסן ווער ס'שפּאַרט זיך אן אויף

וועמען. מאָס פארפֿינצטערטקייט איז געווען שווער צוצושרייבן נאָר זיין ווייטיק. אים האָט זיך געדאַכט אז מאָטל פֿילט זיך מיט עפעס שולדיק, און קאָזשוך האָט געוואוסט אז א שולד פאר וועלכער מ'משפט ניט, מוטשעט. ס'איז א ראק, וואָס פרעסט ניט נאָר דעם גוף, נאָר נאָך מער די נשמה. ער איז געשטאַנען באַצויבערט פון דעם פארלוירענעם בליק וואָס וויינט ניט, קלאָגט ניט, זעט אויס ווי א תפילה. ער בעט, ווי אים האָט זיך געדאַכט, מחילה פאר א שווערער באַליידיקונג, פאר פוסט פיי־ניקן. מיט באַוונדערן יראת־הכבוד האָט ער באַטראַכט מאָס ווערדע, דעם שטאַלץ מיט וועלכן ער לעבט דאָס אלץ איבער. ווי א „טאַבערנאַקע“, איז אים אַיינגעפאלן און ער האָט זיך געוואונדערט פון אַייגענעם פארגלייך. שוין אַ לאנגע צייט אז ער האָט ניט געטראַכט צו די טאַבערנאַקעס. דאָס לעצטע מאָל האָט ער זיך אין זיי דערמאָנט בשעת דעם באַגעגעניש מיט עאוושענען, און פון דעמלט זענען פאַרביי איבער זעקס יאָר, כמעט גאַנצע זיבן.

קאָזשוך האָט נאָר טיילווייז תּופס געווען מאָטלס צושטאַנד, זיינע געדאַנקען.

מאָ האָט ניט געטראַכט צו מחילה, און אוודאי ניט צו תפילות. שטייענדיק ביים אָפּענעם קבר האָט ער אנטדעקט אז נאָך פינפֿאונצוואַנציג ציק יאָר קאַמף וועגן מענטשנס גליק, ווייסט ער אַייגנטלעך כמעט גאָר־ניט וועגן מענטש, וועגן הויפט־סוביעקט פון זיינע שלאכטן. ער שטייט פאר א פאַרריגלטן טויער. (אזוי ווי יאָזשעף, עד היום, פאר דעם אר־בעטער קלאַס, כאַטש ער רעדט ווייטער אין נאָמען פון גרויסן אומ־באַקאַנטן).

מאָ האָט געטראַכט, אז אפשר האָט ער אים דאָך פאַרשטאַנען דעם מענטשן, אַס־טייל פון דעם גאַנצן וואָס רופט זיך געזעלשאַפֿט, אָדער אלס טייל פון דעם וואָס ער איז, זיך באַשרענקט ניט מער ווי אויף דעם וואָס ער איז ווערט זיך בעסער צו נערן, אפשר אויך אַ ביסעלע מער כבוד און מיט דעם אים אויף א געוויסן אופן באַליידיקט, „אַבער אלס גאַנצן, איז זיין אינדיוידועלער אומבאַגרענעצטער עקזיסטענץ? ניין, צו דעם האָב איך ניט געטראַכט. געגאַנגען מיין אַייגענעם אַינרעלעסיקן וועג און ניט אינטואירט, אָדער זיך ניט פאַרטראַכט וועגן דעם אז אַיינרעלע־סיק זענען וועגן אין מדבריות. אויף פרוכטבאַרער ערד זענען זיי פּופּצן, צוואַנציק צי גאָר אַנצאַלפאַכיק. מיין זינד, קירא, איז גרעסער ווי איך האָב זיך פאַרגעשטעלט“.

און ווייל ער האט ניט געקאנט הופס זיין מאַטלס געדאנקען, האָט קאָזשוך אויך ניט געקאָנט באַמערקן ווי א טייל פון מאַטלען נידערט צוזאַמען מיט קיראַן אין קבר.

ווען קאָזשוך איז ארויס פון בית עולם, האָט אים אויפגענומען, אויף דער ברייטער אליינע מיט אלטע קופערנע דעמבעס, א מילדע זון און ער האָט פעסטגעשטעלט — ווי מיט צוויי טעג פריער קיראַ, ווען פון דער טונקל האָט זיך געיאָוועט דאָס משיח־פּערדל מיט זעקס שוואַרצע פינטעלעך אויפן רוקן — אַזדער האַרבסט וועט זיין א לאַנגער. ס'האָט זיך אים פאַרגלוסט וואַנדערן מיט זיך אליין האָט ער אויסגעמיטן באַפעלקערטע גאַסן, דאָרט וואו צו פיל באַגריסן דעם פאַליצישישעף, און אַנקומענדיק אַהיים דערפילט א לייכטע מידקייט.

— א קאווע?

ניין, ער וויל ניט. ס'האָט זיך אים געוואַלט בלייבן מיט דער מידקייט.

...דער פרוודור איז אן אומגעהויערער, שווערער און פוסטער. א גרויסער זאל פון העל רויטן מאַרמער מיט גראַבע גרינע אַדערן, וואָס שלענגלען זיך אויף דער פּאָדלאַגע און אויף די ווענט. ער שטייט א צום טויט פאַרמשפּטער און האָט מורא א שפּאַן צו טאָן. כל זמן די שטילקייט שלינגט אים איין, לייזט אים אויף אין זיך, בלייבט דער הענ-קער אן אומבאַהאַלפּענער. ער ווייסט ניט, וואוהין צו צילן מיט דער האַק. שטייט ער צוגעקאָוועט צו דער העל-רויטער פּאָדלאַגע א טאַג, און צוויי, ביז דער הוסט גיז אים גובר. כאַפט אים אַן א טויט-שרעק, הילכט אַבער דאָס ווידערקול פון שוואַכן הוסט פון אלע עקן און דער דונערדי-קער עכאָ נאַרט דעם הענקער, פונקט אזוי ווי די אַבסאָלוטע שטילקייט. וואַגט ער א שפּאַן, און א צווייטן, הילכן די טריט נאָך שטאַרקער פון הוסט. אזוי שפּאַן נאָך שפּאַן ביז ער גייט אריין אין אַלימפּ. אן אַנצאַל ווייסע מאַרעַרנע דאַרישע ריזן-קאַלאַנען אויסגעשטעלט אזוי, אן פון וואַנען מ'זאַל ניט קומען און וואוהין מ'זאַל ניט גיין, עפענען זיך אַפּגע-זונדערטע קאַרידאָרן. גייט ער, ביחידות, א יאָר און צוויי, באַגעגנט קיין נעם ניט. א פוסטער הימל. אפשר געפינען זיך אַנדערע אין ענלעכע קאַ-רידאָרן? עס מוזן זיין אויך אַנדערע, טראַכט ער מיט טיפּער איבער-צייגונג.

אין יענעם מאמענט האבן די קאלאנען אנגעוויבן צו גליטשן, אפטערעטן
וועג בכבודיקע באַרוועסע פאַרטיציער אין ווייסע טאַגעס, מיט ב'ומען
קרוינען אויף פליכעוואטע קעפּ. זיי רעדן וועגן עפעס, וואָס ער קאַזשוד,
הערט ניט און פאַרשטייט ניט, ער פילט נאָר ווי פון איבעראַל גיסט זיך
חכמה, א קלוגשאפט וואָס פרישט, אָבער צו אַט דער חכמה האָט ער
קיין צוטריט ניט.

די געטער פון שלאָף, טויט און נאכט שוועבן לאנגזאם איבער
דעם ניט געדעקטן זאל, הינטער זיי לויפט מיט דריבענע טרוט מאַר-
פעאוס. מיט א טשיפיקל אויפן קאַפּ זעט דער אייביקער חלום אויס ווי
א קלאַון. די געטער שאַקלען צו, מיט טיפער פאַרשטענדעניש, צום
אַנווערטערדיקן וויכוח וואָס די פאַרטיציער פירן מיט קילער זעלבויכערקייט.
זיי דערווייטערן זיך יעדער אויף זיין אופן: דער טויט א לאנגווייליקער,
די נאכט אן איבערגעטריבן פריילעכע, דער שלאָף וויקלט מאַרפעאוסן
אויף א פינגער, מאכט פון אים א קיילעכל און שפילט דערמיט yo,
yo. ווען זיי קערן זיך אום, שאַקלען זיי ווידער מיט די קעפּ פאַרשטייעריש.
קאַזשוד קען זיי. ער וואָלט זיי גפילו געקאַנט אַנרופן ביי זייערע
אמתע נעמען. ער קוקט זיך איין נענטער, וואונדערט אים די זעלעכקייט
כּוּן טויט און שלאָף. ניט צום פאַרשטיין, אזא כמעט שטריכלאָזע
זעלעכקייט. נאָך א מאַגענט, און ער וועט זיי מער ניט קאַנען אונטער-
שיידן און דאָס וואָלט געווען א גרויס אומגליק. מ'וואָלט געקאַנט פּרעגן
די פאַרטיציער, זענען זיי אָבער אלע פּרעמדע אומבאַקאַנטע, נאָך פּרעמ-
דערע ווי די געטער. ניין, איינער פון זיי איז אים יא באקאַנט, יענער
וואָס טראָגט א רויטע טאַגע און א קרוין פון לאַרבער-בלעטער. ס'איז
דאַנבאַג, דער סענאַטאָר. ער דרייט זיך, ניט ווייט פון ברייטן פענצ-
טער, רעדט מיט קיינעם ניט און קיינער רעדט ניט מיט אים. ווייל ער
זיך דאָך ווענדן צו די וואָס אין ווייסן, ווייל ס'איז פאַר אים א
לעבנס-פּראַגע, זענען עס די טאַבערנאַקעס. זיי זענען פאַרטיפּט אין
יענעם שמועס, וועלכן די געטער שאַקלען צו פאַרשטייעריש. ניין, איבער-
שלאָגן זיי דעם וויכוח טאָר מען ניט. זייער ענטפער וועט ער סיי ווי סיי
ניט פאַרשטיין. ווי ער שטייט אוי אין פאַרלעגנהייט, ווייסט ניט צי זאָל
ער דאָך פּרעגן דאַנבאַגן — א סענאַטאָר דארף ווייסן, און האָט אויך די
פליכט אויפצוקלערן — זעצן זיך לעבן אים, פון ערגעץ וואו אַנגעפּלוגענע,
עאזושען מיט קיראן. ער אין א טאַגע ווי די איבעריקע טאַבערנאַקעס נאָר
מיט א מאַדערנערן שניט, און זי אין א קלייד פון וואַיאל. עאזושען

שענקט אים א שמייכל. קאזשוך טראכט: גוט געטאן וואס כ'האב זיך ניט געמישט צו יענער מעשה. ער וויל אים עפעס זאגן לייגט עאוזשען א פינגער אויף די ליפן, הייסט אים שווייגן און רוימט אים איין אן ווערטער: „איצט ווייסן מיר אלץ. דאנבאגן פרעג ניט ער ווייסט ניט. ער גיט זיך דערמיט ניט אָפּ. ער איז א פאליטיקער. ער שטייט ביים פענצטער און האַלט, אז דערזענדיק זיין טאָגע וועלן אויסברעכן אפלאַדיסכענטן. אין דעם איז באַשטאנען דער ציל פון זיין לעבן. ער נעמט אָן די שטראַף פאר א ברכה. זיי וויסן, אז די עגלעכקייט פון טויט און שלאָף איז דער פאר, ווייל איינער איז א טייל פון צווייטן. מיר ווערן געבוירן וועגן הא-דעס, נאָר דער וועג צו אים פירט איבער היפּנאָסן. ס'ע טו, מאָן שער קאַמיסער“*.

ניין, ניין, נארסט זיך אָפּ, עאוזשען. אצינד איז ער מאיאָר. דע טעלז ערער אָן נע פארדאָן זשאמע** — זאָגט קירא און ביידע פארשוויגדן.

---

* דאָס איז אלץ ליבער קאַמיסאר
** אזעלכע טעותים איז מען קיין מאָל ניט מוחל.

מיון מאמעטס חלום:
איך זאָל דערציילן מעשהלעך.

נפשל פארלירט דעם נאָמען

— אורי, אוריאל, אואורי.

נפשל שטייט א צוגעקאוועטער און ענטפערט ניט אויף דער מור-
טערס רוף. ער דארף צייט כדי איבערצייגן זיך אז דאָס מיינט מען אים.

מיט יאָרן שפעטער וועט געשען, ווייט פון דער געגנט, כמעט
דאָס זעלבע גאָר עס וועט אָננעמען אן אנדער געמעסט, אנדערע פראַ-
פאָרציעס. אָבער דאָס וועט זיין שפעטער אויף דעם דרום-ווערטאנט פון
די אטלאַטי־בערג, ערגעץ וואו גיין מאסיוו אולעד-נאָאיל אין א הייסן
זומערטאָג. שטופנדיק די טאטשקע מיט ליים וועט ער פלוצלינג דערפילן
אז די זון ברענט, שטיין בלייבן, אויפֿייבן די אויגן צום הימל און
דערזענדיק די בלויע מידבר וועט ער זיך דערמאָנען אן א פארוואָס
אז ס'איז תמוז און אז אין יענעם טאָג פון חודש תמוז ווערט ער דריי-
סיק יאָר. געפלעפטע וועלן די מויערער צוקוקן ווי ער לאָזט די טאטש-
קע אין מיטן וועג און פארשווינדט מיט לבנה-גייערישע טריט גיין
צעלט. אויף דער פראַגע פון די מויערער, וואָס ס'איז איינגטלעך גע-
שען? וועט ער ענטפערן, אז ער ווייסט ניט, ווייל וואָס קאָן זיי אינטער-
רעסירן א פאקט ווי דער, אז ער, אורי, איז אלט געוואָרן דרייסיק יאָר?
זיי וועלן אים ניט גלויבן אז ער האָט זיך אין דעם דערמאָנט, פלוצלינג
אן א שום פארוואָס, אז א כוח וואָס האָט קיין נאָמען ניט, וועלכן מ'
קען ניט דעפינירן, האָט אים א שלעפ געטאָן אָדער גאָר א וואָרף גע-
טאָן צום צעלט, אז אן אויסערלעך צי גאָר אינערלעך קול האָט אים
באפוילן: "וואָרף אראָפּ פון דיר די מיט ליים געפלעקטע הויזן", און
ער האָט זיי אראָפּגעוואָרפּן די צוויי בלעכענע רייערן, זיי געלאָזט ליגן
אין מיטן צעלט, גענומען די ווייסע קורצע הייזלעך, וועלכע ער דאָס

געשלעפט מיט זיך איבער ימים און בערג נאך פון יענער צייט ווען ער איז געווען א פשוטער ציוויליסט, אוועק צום ריטשקעלע, זיך גע-וואשן מיט סארעיפושטן וואסער, ארויפגעצויגן די הייזלעך און פראקלא-מירט איבער דער גאנצער וועלט מיט א קנופ אין האלדז, אז ביי אים איז יום-טוב. צוריק קומענדיק אין לאגער און א קוק טוענדיק ווי זיי טעסען די שטיינער, באלייגן זיי מיט בלאטע אדער מיט ליים און בויען די מויער, גלייך ווי דאס שטעכלדראט וואלט ניט געווען גענוג, איז ער געבליבן שטיין א געפלעפטער אזוי ווי זיי נאך פארקערט, און האט גע-פרעגט: „צוליב וואס?“ און די פראגע האט געקלונגען ווי א רעוואלט-געשריי קעגן דעם פלוים פון שטעכלדראט, קעגן דער טיפוס-עפידעמיע, קעגן דעם וואלף-הונט וועלכער זאגט אן אז עס קומט דער קאמענדאנט מיט א בייטשל, און זיין קרומער געהילף מיט א שטעקן; קעגן דעם בלויזן הימל און דער פארבלאזער זון; קעגן די קינדער וועלכע בלייבן אין די געדערעם פון קערפערלאזע אין הלום באפרוכפערטע פרויען; קעגן דעם מאַרגנדיקן טאג ווען ער וועט מער ניט קאָנן זאָגן צוואַציק. און ווער ווייסט ניט אז צוואנציק איז אן אָנהויב, ער אָבער וועט מוזן זאָגן נאָך דרייסיק, איין און דרייסיק, צוויי און דרייסיק און קיין מאָל מער זיבן, אכט און ניין און צוואנציק, יאָרן וועלכע ער האָט ניט גע-לעבט, ווייל דאָס לעבן דאָ איז קיין לעבן ניט, און וועט זיך ניט דער-מאָנען אז דאָס זעלבע געפיל אָדער בערך דאָס זעלבע איז אים באַפאלן מיט יאָרן צוריק.

— אורי! אאוריאל! אורי!

— יא, — ענטפערט נפשל שטיל און בלייבט א צוגעקאוועטער צו דער ערד, ער דארף צייט כדי איבערצוצייגן זיך אז דאָס מיינט מען אים, אז דאָס איז זיין נאָמען. ניט ווייל נפשל געפעלט אים מער. אדרבה. צו מאָל קומט אים דאָס צוגעמעניש פאַר פריקער: אפילו קינ-דער לאַכן פון אים. ער קאָן נאָר ניט פארשטיין, תופס זיין קאָן ער ניט, ווען און ווי אזוי ער האָט דאָס פאַרלוירן. אין ניט מער ווי עטלע-כע טעג איז דאָס פאַרשוואונדן. פון וועלדל וואָס אויף דעם באַרג קוקן אראָפּ צווישן די ביימער ווייסע שטיינער, און נפשל פרעגט זיך צי די וועלכע געפינען זיך אונטער זיי, ווייסן אַז דאָס מיינט מען אים? אז זיי הערן די שטימען, אז די געשרייען און אפילו דאָס שעפטשען פון דאָ

קומט אָן צו זיי איז קיין ספק ניט. נאָר פון דאָרט קומט ניט דער קרעכץ.
אַבער פון דאָ...

— אורי! אַאָריאל! אורי!

— יאָ! — ענטפערט נפּשל און רירט זיך ניט פון פּלאַץ. עס
קלינגט פרעמד, עס שיינט א שפרונג אין א נייער וועלט, אין אן אַנ-
דערער וועלט. שרעקט דאָס אים, עס וויל זיך וויסן: ווען האָט ער אַנ-
געהויבן דעם שפרונג און וואו קאָן ער זיך ענדיקן. די מעזניק־רעכטן
זענען די זעלבע: א לעבערל, א ברויט־שישקע, א פּלעצעלע, א לאַקעטקע-
לע. ביי דער מאמען איז ער נאָך אלץ דער הענגער פון אלע האַפענונג-
גען. נאָך פּערד־קויט (אָדער פשוט געזאָגט באלעגע) צו גיצע דעם
פּאַסטערעגער (ער האָט נאָך די צוויי קליינע רירעוודיקע פּערדלעך)
שיקט זי אים מער ניט, אויך דאָס ליים, אויף צו שמירן די פּאַדלעגע
אָדער אויסגלייכן דאָס אויוון־בעט, קנעט ער ניט מער. זאָל דאָס זיין
דער אָנהויב פון שפרונג אָדער גאָר דאָס וואָס די לויפּערייען צום בא-
קאַלייניק איז געשעפט האָבן זיך אזוי פארמערט?

לעצטנס, זייט מרים האָט זיך איבערגעפּעקלט אויף דעם גרוב-
געסל און די כאַמע גייט ארום מיט א פארבונדענעם קאַפּ, האָבן זיך די
איינקויפּעכצן צעדרייבלט. זי שיקט אים נאָך א ליטער קעראַסין, נאָך
דעם דערמאָנט זי זיך, אז אין שטוב זענען נישטאָ קיין שוועבעלעך, אז
ס'פעלט פּעפּער, פּלוצלינג דארף מען גאָר נעגעלעך און דאָס אלץ, ווייל
זי ווייסט אז אין וועג וועט ער זיך יעדעס מאָל אריינכאַפּן צו דער
שוועסטער. גיין וויל זיך אים, א וויזט ביי דער עלטערער שוועסטער
איז ניט קיין פשוטע זאך, נישט יעדער האָט א שוועסטער מיט אן
אטעליער, זאָל זיין אפילו מיט אן אלטער האַנט־מאַשין, אן אַפּגעבלייא-
קעוועטן „זינגער“, און קעסטלעך אויסן אַרט פּון בענקלעך, אַנדערע זע-
נען אים מקנא, אַבער די שוועל איבערצוטערען האָבן זיי קיין כּוּט
ניט, ווייל זיין שוועסטער איז אן אחת־במינהדיקע, אן אויסנאַם. כאַטש
אזוי איז ווען ס'קומט צום גיין אין געוועלב, פּראַטעסטירט ער, לאַזט
ער זיך בעטן.

ווען ער קומט אהיים, נעמט די מאמע דאָס פּעקעלע ביי אים פון
די הענט, טראָגט צו צוויי פינגער צום מויל און וואָרט ער זאָל דער-
ציילן, ער זאָל זאָגן וואָס ער האָט געזען. זי וויל נעבעך וויסן. גיין א

קוק טאן, קאן זי ניט. אדער זי וויל נישט. זי פילט זיך באליידיקט, וואס איר טאכטער האט זיך אפגעזאגט פון דער מישפחה און אויסגע-קליבן א מין אלמנהשאפט, אוועק פון שטוב אן א, „זיי געזונט“. פלוז-לינג, אין א העלן טאג האט זיך איר פארנילוסט צו זיין אומזאפהענגיק. און נפשל... ער דערציילט אגב-אורחאדיק: זי ניט, זי וואשט עמעצנס א העמד, אדער זי האט ניט געהאט קיין צוויי בילד איד א לויף געטאן, צי גאר מען סודעט זיך. צום ערגסטן ווירקט דער „מען סודעט זיך“. די מאמע באקומט אלע פארבן, נאך דעם פארשווינדן זיי, די פארבן און עס כאפט זי אן א בויכווייטיק.

— אוי, דאס סודען זיך.

„דא זאל זיין דער אנהויב פון שפרונג אין א נייער וועלט, פרעגט זיך נפשל, צי גאר אין שעכטשטיבל?“

ווען די לויפשינישן אין געוועלב דערעסן אים, כאפט ער זיך אריין אין שעכטשטיבל, צום טאטן, דאס לעצטע מאל האט ער אים געפונען מיט אן אפענער גמרא, ער גרייט סיומים וועגן די דרוי וואכן. מאכט מען א סיום, טרינקט מען א גלעזעלע שנאפס. מעג מען עסן א שטיקעלע פלייש. די סיומים גרייט ער וועגן די יידן וואס דאווענען אן דער שניי-דערישער שול. „פאר וואס דווקא וועגן דער שיידערישער?“ האט אים אמאל געפרעגט נפשלס עלטערער ברודער, זלמן „ווייל זיי ווייסן ניט“, האט געענטפערט סענדער, דער טאטע זיינער. „אויב אזוי דארף מען דאך ניט“, האט געמיינט זלמן. „טיפש, ווען זיי ווייסן, הייסט עס, אז זיי ווילן ניט, און בעל-כרחו דארף מען ניט, אבער אז זיי ווייסן ניט.“ „אהא“, האט געזאגט זלמן פארשטייעריש, און נפשל האט ניט פארשטא-נען פאר וואס.

ווי ער האט נאר געעפנט די טיר, האט אים סענדער געפרעגט:

— זאג נאר, וויפל מאל איז גרעסער דער קרייז פון מקצה לקצה?

— כ'פארשטיי ניט, האט געענטפערט נפשל.

— וואס איז צו פארשטיין? האט זיך געוואונדערט סענדער. לא-

מיר זאגן, אז דער קרייז איז א פאס צי גאר בעסער א ראד, איז די שאלה, וויפל מאל איז לענגער די רייף פון דרענגל וואס צעטיילט דאס ראד פיקטלעך אויף דער העלפט, אנדערש געזאגט, אין צווייען?

— אהא, פון דיאמעטער!

- זאל זיין דיאמעטער. ביי מיר האָסטו געפועלט.
- דריי מאָל מיט פערצן, האָט געענטפערט נפּשל.
- וויפּל?
- דריי מיט פערצן.
- פון וואנען ווייסטו דאָס?
- אזוי האָט מען געלערנט אין שול.
- וואָס זשע זענען די פערצן? פון וואנען האָבן זיי זיך גענו-
- מען? — די פראגע האָט געקלונגען ווי אן איבערפראוואו.
- הונדערטלעך — האָט געזאָגט נפּשל אן דרד ארץ. ער האָט
- דערשמעקט, דער עזות פנימניק, אז דער טאטע ווייסט ניט און זיך דער-
- לויבט אַנשרייבן אויף דעם גמרא בלאַט $3,14 = \Pi$. דער עזות איז בא-
- צאָלט געוואָרן אויפן פּלאַץ מיט א פאטש איבער דער האנט.
- די דריי ציפערן, מיט א קוצו של יוד אין דער מיט האָבן אויפ-
- געוועקט ביי סענדערן אן אַלטן ווייטיק. „חשבון דראַב“, * פלעגט ער זאָגן
- איז א גרויסער אויפטו. אין זיינע ספרים האָט ער אים נישט געפונען
- און זוכן אין אנדערע איז נישט אויסגעקומען.
- וואָס איז עס פאר א ציי-ן? — האָט ער געפרעגט, ווייזנדיק
- מיט א ניט געוואשענעם בלוטיקן כינגער אויפן Π .
- פיי, דריי מיט פערצן.
- פיי? וואָס פאר א וואָרט איז עס?
- ס'איז ניט קיין וואָרט, ס'איז א בוכשטאב — די זיכערקייט
- כיט וועלכער נפּשל האָט געגעבן צו פארשטיין דעם טאטן די באַדייטונג
- פון ציי-ן האָט געשמעקט מיט חוצפה און סענדער האָט אים געגעבן א
- קניפ, ער זאָל אַפּקומען אויף דער וועלט דעם לית-כיבוד-א- — א גרי-
- כיש אות — האָט נפּשל דערגענצט זיינע אויפקלערונגען, כמעט מיט
- טרערן אין די אויגן.
- א גריכיש — האָט סענדער זיך געוואונדערט, אויסציענדיק
- דאָס וואָרט, האָט עס געהייסן: הער נאָר, הער. מעשה יון, אלטע בא-
- קאנטע, מיט זיי לוינט זיך א שמועס. „דער רמבם האָט מיט זיי געפירט
- וויכוחים“, און געהייסן האָט עס אויך „זע נאָר, זע, דער קליינער איז
- שוין אויך אויסגעוואקסן“, א וויש געטאָן מיט דער דלאָניע איבער דעם
- שטערן, געפרוואוּט אויף אזא אַיִן פאַרווישן די טיפע קנייטשן, און צו-

(* חשבון דראַב — דעצימאל רעכענונג.)

געגעבן: — דריי מיט פערצן איז אפילו ניט קיין פערטל, האבן דאָס די תנאים ניט גענומען אין באטראכט. קאָן מען זאָגן אז דער חשבון שטאמט דאָך פון זיי.

„דעמלט ווען דער טאטע האָט כעסטגעשטעלט אין געדאנק, אז דער קליינער איז אויסגעוואקסן, זאָל געווען זיין דער אָנהויב פון שפרונג? אפשר א מינוט שפעטער, ווען כ'האָב דערזען די ערשטע שורה פון דף.“

„ווער ס'קוקט מיט באהאלטענע געדאנקען אויף דעם קלענסטן פינגערל פון אן אשה.“

„פאר וועמען באהאלט מען געדאנקען“, האָט א טראכט געטאָן נפשל. אז מען זאָגט זיי ניט ארויס, די געדאנקען, אויף א קול ווייסט דאָך קליינער ניט וועגן זיי. פאר וואָס זשע זאָל מען זיי קאָנען אָפּשטעמ-פלען ווי באהאלטענע? איז דען דאָ א געזען אזא וועלכעס צווינגט אויס-צושרייען די געדאנקען אויף אלע גאסן אזוי ווי עס שרייט אויס זיין סחורה א טאלאל, אן אלטווארג-הענדלער?“

— ווער עס קוקט... — האָט זיך צעוונגן סענדער, כדי צו כאַר-טרייבן זייטיקע געדאנקען.

„וואוהין און פאר וואָס קוקט ער?“ האָט זיך געפרעגט נפשל. אין שיר-השירים שרייבט: די בריסטן דיינע, ווי הירשעלעך א פאַר. דעמלט האָט מען געמעגט קוקן גלייך אין די אויגן, זען די ליפן, די היפטן, זיך ניט שעמען, די געדאנקען האָט מען ניט געדארפט באהאלטן, ס'איז ניט געווען קיין בושא און קיין עבירה איז עס אויך ניט געווען.“

„דאָ זאָל זיך געפינען דער אָנהויב פון שפרונג, אָדער גאָר דאָרט וואו עס האָט זיך געענדיקט יענעמס אָטעם?“

פון צימער וואָס לעבן שעכט-שטיבל האָט זיך דערטראָגן א קרעכץ און תיכף נאָך דעם א שרעקלעכער געשריי. סענדער האָט פארמאכט די גמרא, ער טראָגט ניט איבער קיין געשרייען, ווי זיי הויבן נאָר אָן, דרייט ער זיך איבער דעם שטיבל אהין און צוריק ווי איינער וואָס ליידט פון ציין ווייטיק. נפשלען האָט געפרייט וואָס עס איז אזוי. ער האָט געוואָלט ארויס פון שטיבל, כּוּן דער שטיקנדיקער לוכט וואָס שמעקט מיט וואַנצן און פארטריקנט בלוט. דער גמרא-טעקסט האָט אים מער ניט פארקאָפט, ס'האָט אים מער אינטערעסירט דער בחור וועלכער האָט גערעוועט און זיך געוואָרפן ווי א כאַרוואַנדעטע היה. זיין וואַרפן זיך איז

געווען לעבעדיקער ווי די טעקסטן פון אין לעדער געבונדענעם ספר כון וועלכן ס'האט געשלאגן א שימל גערוך.

גייענדיק אין שעכט-שטיבל האט ער דערהערט א קרעכץ, ער איז שוין אזוי פיל מאל כארבייגעגאנגען און גארניט באמערקט. און היינט א קרעכץ. האט עס געצויגן ווי א מאנגעט.

האט אים אבער סענדער געהאלטן לעבן זיך, ניט אפגעלאזט קיין רגע, איצט האט ער אויסגענוצט דעם טאטנס צעשטרייטקייט, זיין נער-וועז שפאנען הין און צוריק, איז ארויס פון שטיבל און זיך געלאזט צו דער פארמאכטער טיר, געוואלט א קוק טאן דורך דעם שליסל-לאך, זען וואס עס טוט זיך אויף דער אנדערער זייט. ער האט ניט געוואוסט אז דארט שטינקט, אז אין צימער הערשט א שרעקלעכער עיפוש, א ריח פון פוילנדיק לעבן.

דאס מאל איז די טיר געשטאנען א צעפראלטע. „א קראנקער!“ האט זיך נישט געוואונדערט דערזענדיק א הילצערן בעט, א סודותחול געזיכט, א הויכן שטערן וועלכע האבן אין זיך געטראגן דעם באהאלטע-נעם זין כון ליידן און צו וועלכע די געשרייען און דאס רעווען האבן קוים געפאסט. ס'האט זיך אים געוואלט [אריין אין צימער, אים מיט עפעס העלפן, האט אבער דער געשטאנק כון קויט און השתנה, דער שרעקלעכער גערוך פון צעבוילטקייט א שלאג געטאן און צוריק געשטויסן. נישט איז געבליבן שטיין עטלעכע טריט פון דער טיר, געקאוועט פון פחד, פון מורא. ניין, ניט די מורא האט אים געקאוועט, אויך ניט דער פלוצימדיקער אומרו. נאר א געוואלדיקע נייגעריקייט... ער האט געקוקט אויף דעם בחור מיט געקרויזטע האר, מיט א שווארצער בארד ארום מענלעכע, אין קאלעכשטיין געטעסעטע שטריכן. „שמשון הגיבור אדער הערקולע“, איז אים געקומען אויפן רעיון, „מיט אומזעבארע שטריק געבונדן“. דעם בחורס אויגן-הייטלעך האבן זיך באוועגט שווערע. צען, הונדערט צי גאר טוינט ציירעדער, א ריויקער מעכאניזם, דער גאנ-צער אוניווערס האט געצויגן די דינע, כמעט דורכזיכטיקע אויגנהייטלעך, ער האט אנגעשטרענגט אלע זיינע כוחות אויף זיי צו עפענען, אויפדעקן די גרויסע שווארצע אויגן, איבערמאכן, פארוואנדלען דעם קאלעכשטיין אין מארמער און דעם שעפער אין א קינסטלער.

— וואס טוט דיר וויי?

דער קוואל כון אויגשפרונג האט זיך געפונען ערגעצוואו אין קאפ און דער כון צוריקפאל ערגעץ אונטער דעם לעפעלע, ער האט

אראפגעוואָרפן די דעק און עס האָלן זיך באַוווּן צוויי דינע ראַכטישע פיס, באַלייגטע מיט א דיקער שיכט שמוץ ווי פון טרוקעניש געשפּאַלטע-נע ערד און ער האָט ווידער אָנגעהויבן שרייען און רעווען. די אויגן האָבן זיך געדרייט ווילד אין א משונהדיקן קרייז גלייך ער וואָלט עמעצן געזוכט.

— מע ווייסט ניט.

דער שולדיגער טרעט לייכט, קוים ער באַרירט דעם באַדן. עס זעט אויס גלייך ווי ער וואָלט מורא געהאט חס וחלילה די ערד צו דערצער רענען. דערפאר האָט נפּש'ל נישט געהערט ווען ער איז געקומען. דאָס שעכט-שטיבל איז אין איין הויף מיט דער גרויסער שול און מיט דער יידיש-רומענישער שולע (ניט מיט דער תּלמוד תורה, די תּלמוד תורה האָט זיך אמאָל געפינען אין רבינס הויף, היינט איז מער קיין תּלמוד תורה אין שטעטל ניטאָ, אצינד האָבן מיר אן איזראַעליטישע שולע) די געשרייען האָבן זיך דערטראַגן ביז צו זיין וואוינונג, ביז דעם קעלער-שטיבל אין וועלכן ער וואוינט מיט זיין אין נפּשות אַרעמער (און אזוי אויך אַרעמער) משפּחה, איז ער געקומען זען וואָס ס'איז געשען.

— וואָס טוט מען מיט אים? מיט וואָס העלפט איר אים?

— איך, מיט גאַרנישט, — האָט געזאָגט דער שולדיגער גלייך ווי ער וואָלט גערעדט מיט א דערוואַקסענעם, אַדער מיט א קינד, ווייל א קינד מיינט, אז דערוואַקסענע קאָנען שטענדיק העלפן, — אַט קומט דאָס מיידל.

דאָס מיידל איז זיין טאַכטער, א טוב-שטומע. אפשר דערפאר זאָגט ער ניט מיין טאַכטער. אָנגעטאָן איז א לאַנג קלייד, עטוואָס איינגעבוּגן, ווי אן אלטיטשקע, דערמאָנט איר גאַנג אין א מאלפע. זי קומט א ניט-גערופענע, אַדער ער האָט איר געגעבן אן אַנווייז, מיט א צייכן וועלכן נאָר זיי ביידע פאַרשטייען, זי זאָל קומען. אין די הענט האָלט זי א שיסל, אויפן פנים אין אויסגעשפּרייט פרייד, א פאַרגעניגן וואָס שטראַמט כּון טיפּעניש פון ערד-אינגעווייד, דרינגט דורך דעם קערפּער און שפּאַרט פון איר געוויינטלעך טעמפן בליק. מיט מורא זוכט זי דעם פאַטערס אויגן און ווען זי באַגעגנט זיין בליק פאַרשווינדט איר פרייד ווי א מיט דער האַנט אראַפּגענומענע, ווי אן אַפּגעווישטע מיט א שוואַם ווי א פאַריאַגטע אַדער צוריק פון קוואל פאַרשלינגענע. אויף איר פּלאַץ באַווייט זיך שרעק, פּלאַטערט די אין טויזנטער יאָרן אָנגעוואַרפּענע

שרעק פון 'יקוי-חמה'ס, ערד-ציטערנישן, שטורעמס און וואלד-שרפות זי פלאטערט נאָר א רגע, ביז זי טרעט אריבער די שוועל. דאָ אין צימער לעבן דעם בחור, הויבט זי אויך אַן רעווען, איר רעווע איז ווי א קינדער-מורמל. און דער בחור, ער שרייט ניט מער, ער רעוועט ניט מער ווי א פארוואונדעטע חיה, ס'איז דאָס קול פון הירש, ווען ער פילט די הירשעכע אין היצן. דאָס מיידל האַדעוועט אים און די משונה-דיקע טענער וואָס זיי ברענגען ארויס, גיסן זיך צוזאמען, באהעפטן זיך אין א נישט פארשטענדלעך אורגעזאנג, אין אן אורגענוט וואָס איגנאָ-רירט, אָדער קוועלט פון דעם אומדערטרעגלעכן געשטאנק.

— ווי אזוי בלייבט זי אזוי פיל אין צימער? — כרעגט נפשל און ווארט ניט אויף קיין ענטפער, ווייל א טרער, ווי א מיי-גלעקעלע, שפראצט אין לינקן אויגנווינקל ביים אלטן און מידן שולדינער, אָבער נישט אזוי מיד, אז ער זאל נישט אַכווישן די קוים באמערקבארע טרער מיט א פינגער און א רוף טאָן אויף זיין אופן די טאַכטער, וועלכע כאַטש א טויב-שטומע, הערט זי אים, שלייכט זיך ארויס א דערשראָ-קענע, רייבט זיך אין דער טיר מיט מורא און אנטדעקנדיק אויף זיין פנים אן אַפשיין, פון טרויער, דערווייטערט זי זיך בליענדיק אין א טעם-פער באפרידקונג.

— ווער איז ער?

— אן אומגליקלעכער.

— עלטערן האָט ער ניט?

— יעדער האָט, אָדער האָט געהאט עלטערן. — דעם אלטנט

ענטפער קלינגט מאַדנע, גלייך ווי ער וואָלט עפעס נישט דערוואָגט, און נפשלען האָט זיך געדאַכט אז דעם שולדינערס ליפן מורמלען ווידער די שבועה, אז דעם סוד וועט ער מיטנעמען מיט זיך אין קבר.

איצט קרעכצט ער ווידער. מיט יעדן קרעכץ וואַקסט דער געשטאַנק א כמאָרע פליגן דרייט זיך ארום אים, דערווייטערט זיך, קערט זיך אום טראַגט מיט זיך דעם שרעקלעכן געוור.

— פאר וואָס וואַשט מען אים ניט אָפּ?

— ארומוואַשן? ווער?

— זי.

דער אלטער שווייגט א דערשטוינטער. דערשטוינט נון פשטות, מיט וועלכער נפשל לייזט דעם ענין.

זי האט אים ארומגעוואשן, גערייניקט דאס הילצערנע בעט פון וואנצן, ריין געמאכט די פאדלאגע. אויף מארגן האט מען דעם בחור געפונען א טויטן. ניט געקלאנט, ווייזט אויס, שטארבן אין שמוץ, ניט גע-וואלט א פנים זיך אומקערן צו די עלטערן ווי נאָר, אין אַ כאַטש פון ווייטנס, ענלעכער לאגע צו דער, אין וועלכער זיי האָבן אים פארלאזט.

— ווער איז ער געווען?

— היינט איז די לוויה, היינט איז מען אים מקבר, זאל זיין געשיכטע ארגאָנידערן מיט אים אין קבר.

אורי! אואויאל, אואויי.

„איז נישט אפשר פארשווינדן דאָס צונעמעניש צוזאמען מיט דעם בחור, אָדער איז עס גאָר אוועק פון שטוב צוזאמען מיט מרימען?
מריי, זיין גרעסטע שוועסטער, רופט אים נאָך צו מאַל נפשל מיט א געוויסער איראָניע און גדלות, ווייל אויך זי הענגט האַפענונגען, צי אפשר שוּט דערפאר, ווייל אַ קאָפיטל ענדיקט זיך ניט ראַפּטום.

— אואורריי!

— יא, מאמע, איך קום!

נפשל רירט זיך ניט, ס'דאָכט זיך אים אז פריער מוז ער זיך נאָך אַ מאַל איבערדערציילן אַ הזיוו, ווייל נאָך אַט דעם שפאן וועט ער פארשווינדן אויף אייביק. יעדע נאכט קומט צו אים צו גאסט גאָט. דאָס געשעט זייט דעם ווען זיין עלטערער ברודער איז געשטאָרבן. ער קומט אַ שווייגנדיקער, זעצט זיך נעבן בעט אויף דער ערד, טערקיש, מיט די כּיס אונטער זיך. נפשל גיט זיך א ריר צו דער וואנט, מאכט אים פלאץ ער זאָל זיך זעצן, שמייכלט גאָט טרויעריק און זאָגט:

— מיינע באשעפענישן שטארבן, זיך איך שבעה.

— פאר וואָס האָסטו זיי ניט באשאַפן אומשטערבלעכע?

— כּיהאָב ווייזט אויס, ניט געקלאַנט — ענטפערט גאָט מיט לייכטן חזק און נפשלען דאכט זיך, אז ער חזקט איבער זיין שוואכער השגה.

— אוי אלמעכטיקער.

— ס'איז א ליגן.

— או דו האָסט זיי באשאַפן?

— ניין. דאס ניט. וואס זשע, ביצווייפלט? מ'לייקנט אפשר? —
פרעגט גאט א דערשיטערטער. נפשל ענטפערט ניט. א גאסט דארף מען
שאנעווען, זאגט ער אים ניט אז אויך ער צווייפלט. זינט דעם ברודערס
טויט צווייפלט ער.

— אז איך בין אלמעכטיק איז טאקע א ליגן, דערקלערט גאט
נפשלען, בסוד. אויף צו באשאפן דארף מען ניט זיין אלמעכטיק. אויף
צו מאכן אומשטערבלעך, יא...

דאס איז דער אנהויב. גאט פארשווינדט און עס באווייזן זיך די
שווארצע קאפאטעס.

...שווארצע סאָעטענע קאפעליושן איבער שווארצע שמוציק-גלאַנ-
ציקע יארמעלקעס, שווארצע, זיידענע גארטלן איבער שווארצע זשיפע-
צעס. צו דריט זענען זיי א ביהרדין. ווייסע בלייכע פנימער, שווארצע
ליכט, ווי אין חרם אריינצולייגן אדער א דיבוק ארויסצוטרייבן. בויגן
זיי זיך אלע דריי, ווי צום כורעים פאלן.

מיט א טאָג פריער האָט דער טאטע א ברום געטאָן: „מאָרגן
פאָרן מיר.“ נפשל האָט ניט געפרעגט ווען און וואוהין. פאָרן איז
תמיד א פאָרגעניגן. דאָס וואָס ער ברוגט איז ווייל אזא איז ער. ער
האָט מורא. פאר אליך און פאר אלעמען האָט דער טאטע מורא. שרעקט
אים, ווייזט אויס, אויך די מאָרגנדיקע נסיעה. כאָטש ס'איז צו פרי אז
נסיעות זאָלן אים שרעקן.

שפעטער ווען ער וועט זיך אומקערן פון לאגער און א באהאַריק-
טע חברה וועט ביי אים אוועק נעמען דעם אלטן ראַסקאַפּ, אַפּרייסן,
אויספּאַקן א שטיק באַרד, אראָפּוואַרפן פון וואַגאָן, וועט די מורא זיין
א באַרעכטיקטע. אָבער אצינד? ווייזט אויס אז די מורא שטאמט נאָך
פון יענער צייט ווען סענדער איז געווען א דאַרפס-שוחט און גייענדיק
פון איין דאָרף אין צווייטן (ער דערמאָנט זיך אז דאָס איז געשען אין
דער צייט פון סלאָבאָדע) האָבן אים באַגעגנט א מנין פאַרשוויצטע פּויע-
רים מיט גרויע פעלצן. האָבן זיי אָנגעוואַרפן די פעלצן אויף זיינע פליי-
צעס, ער זאָל זיי טראָגן ביז דעם נאַענטן וואַלד, און דאָרט וועט מען
זען. זיי האָבן זיך באַטראַכט מאַכן אן אומוועג איבער א שכנותדיק
דאָרף. דער דאַרפס גלח איז גראַד געשטאַנען אויף דעם גאַנעק, דער-
קענט אונטער די פעלצן סענדערן, א שפרונג געטאָן און געראַטעוועט

מעגלעך אז דעמלט האָט די גרויסע מורא געשלאָגן, אין סענדערן, וואַרצלען.

...שפעט אין דער נאַכט איז געקומען די שוועגערן א צוויי מאל מידע. מיד פון לאנגן ארבעטס-טאָג אין פאבריק און מיד פון פאַרעכטס, ווייל אין דער נסיעה האָט זי פארנומען דאָס צווייטע צי אפשר גאָר דאָס ערשטע פלאץ. איצט שטייען זיי אין שוואַרצע קאפּטנס. שוואַרצע יאר-מעלקעס, אלע דריי געבויענע, די גראַבע פינגער פאַרשטעקט אין די גארטלען און באַטראַכטן דעם באַרוועסן פּוס.

אנטקעגן ווייסלט זיך אַנגעשפּאַרט אין וואַנט, א לאַנגע שמאַלע ברעט. ס'איז די טהרה-ברעט. מ'האַט זי ניט געבראַכט וועגן מטהר צו זיין א מת, געבראַכט האָט מען זי וועגן נפשלתן. אַזוי ווי זי שטייט אַנגעשפּאַרט אין וואַנט, זעט זי אויס ווי יעקוב-מרדכי אין שוויץ באַד, נאָך דעם וואָס דער בערער וואַרפט אריין א פאַר שעפלעך קאלט ווא-סער אין אַנגעהיצטן אויוון: א לאַנגער, א דארער, אָן א קאַפּ, ווייל דער קאַפּ איז איינגעהילט אין געדיכטן פאַרע וואַלקן.

— האָ? — פּרעגט דער וואָס אין מיטן.

— בע, — ענטפּערט דער פון רעכטס.

קוקט מען ווייטער. וואָס מער זיי קוקן ווערט דער פּוס ווייטער, זעט אויס ווי א שוואַן, וואָס ראַנגלט זיך מיטן טויט. פון זיין ווייסקייט שפּאַרט א קעלט, דרינגט אין די אַדערן, פליסט צום האַרץ, צום קאַפּ, צו די האַר. גיט דער פּוס א צאַפל, הייבן אלע דריי די קעפּ, גלייכן אויס די פלייצעס, פאַראַנקערן פּעסטער די גראַבע פינגער אין די גאר-טלען, קוקן אויף דעם בחור און וואַונדערן זיך איבער זיין ווייסקייט. — ער פילט זיך דאַכט זיך נישט אמבעסטן. — זאָגט אומרואַיק סענדער.

— קאָן מען אַפלייגן, — מיינט דער מיטלסטער און דרייט דעם קאַפּ איין מאַל רעכטס און איין מאל לינקס. ער וואַרט אויף א הסכמה מצד זיינע העלפּערס. שווייגן זיי ביידע. כל זמן ער האָט ניט געזאָגט בפירוש יאָ, אַדער ניין איז דאָך נישטאָ אויף וואָס צו געבן די הסכמה. שווייגט מען.

אין דער צייט וואָס זיי קוקן ניט אויפן פּוס פליסט ניט מער די קעלט דורך די אַדערן, ס'פליסט הייס בלוט און נפשלת פנים באַקומט ווידער פאַרבן.

— כ'מיין אז אַפלייגן דאַרף מען ניט, — זאָגט סענדער.

— אוודאי דארף מען ניט, — זאָגט די שוועגערין מיט א הייזע-
ריק כמעט מענעריש קול. דעם ברודערס געזיכט וואקסט פון דער טונקל
רויטער פאָדלאָגע. זי, די שוועגערין זעט דאָס ניט. דערלויבט ער זיך
א וואונק טאָן מיט איין אויג נפשלען.
„ס'איז א שפיל אזא" הערט נפשל. ס'איז זיין ברודערס קול, און
דאָך אן אנדערס, אזא וואָס געהערט צום שפיל, אן איינטאָניקס, א
שרעקלעכס. אויפן פנים טראַגט דער ברודער א גרימאסע, א קאלטע, א
פארפרייענע.

די דריי בייגן זיך ווידער איבער דעם באַרוועסן פוס.
— דערווייטער דעם גראַבן פינגער!
נפשל ווייסט ניט צי דאָס האָט געזאָגט דער פון לינקס, צי
דער פון רעכטס, ביי אים א נאטור-פעלער אזא, דאָס קול קומט פון
דער פארקערטער זייט. ער דערווייטערט דעם פינגער זעט ער אויס ווי
א קעפל פון א הון. ער גיט דאָס א שאַקל אראַפ און ארויף איז עס א
לעבעדיקס.

— גענוג!
נפשל פרוואוט צוריקציען דעם פוס, אים אריינשמעקן אין שוך
ווייל די קעלט איז געוואָרן ניט צום אויסהאלטן, שרייען אלע דריי אויף
א מאַל: „ניטע, חס וחלילה!" בלייבט דער פוס ווייטער הענגען אין
דער לופט.

— אצינד דעם מיטלסטן.
די פרוי וואָס האָט געוואָשן דעם פוס, שמעלט אוועק דעם וואסער-
קרוג אין א זייט, שלעפט פון פארטעך-קעשענע א ווייסן האנטעך, פירט
דורך מיט באזונדערער כוונה דעם שפיץ צווישן די פינגער, טראַגט אים
אונטער מיט פאָרלטיקייט דעם דרייפאכן בליק.

— נו? — הערט זיך קלאַר דעם מיטלסטנס קול. די אנדערע
צוויי שאַקלען צו מיט די קעפ. דרייט ער זיך אויס צו סענדערן, פרוואוט
איבערקערן די אויגן צום הימל באַטראַכט זיך און זאָגט: — וועט איר
הייסט עס קומען מאַרגן אין דער פרי.

— וואָזשע דען, — גיט סענדער א וואַרקע, — אוודאי וועלן
מיר קומען.

„דאָס שפיל האָט זיך נאָך, הייסט עס, ניט געענדיקט.“ טראַכט
נפשל און ווי אויף צו באשטעטיקן שלעפט די פרוי פון דעם זעלבן

פארטעך-קעשענע א ווייס שטיקל לייוונט, וויקל'ט עס ארום דעם באַר-
וועסן פוס, הייסט ארויפצייַען, אַנטון דעם זאָק...

— טאַטע, צו וואָס דאַרף מען דאָס? — פּרעגט נפּש'ל אין וועג
צו דער אַכסניאַ.

— אוי, — ענטפערט סענדער מיט א האלבן זיפן. דער זיפן איז
חייזט אויס א האלבער דערפאר ווייל די העלפט פון שפיל איז מען
איבערגעקומען.

— די פרוסה זיינע, — זאָגט די שוועגערן, — און עס קלינגט
מיט שנאה.

„שנאה גאָר!“ פּרעגט סענדער דאָס פינצטערניש. ער מיינט אז
דאָס פינצטערניש וועט אים ענטפערן, שווייגט עס פונקט ווי די שוועגע-
רין וועלכע שפאנט ווי א שאַטן.

אויף מאַרגן האָבן זיי ווידער באַטראַכט דעם פוס, צו ערשט אן
איינגעהילטן, דערנאָך א נאקעטן. דאָס מאָל האָט [עס באַמט אויסגעזען
ווי א משונהדיקער שפיל. קיין ליכט האָבן ניט געברענט. דער מנין יידן
איז געווען צוזאַמענגעשטעלט פון שניידערס, שיסטערס, בלעכערס פון
דער גרויסער גאס, אלץ אועלכע ביי וועלכע די קונים אנטלויפן ניט,
וועלכע דער מאַרק איילט ניט, מענטשן וואָס קומען אין בית המדרש
אפשר צו א קדיש, אפשר צו א יאַרצייט, היינט איז דער טרוך א גרע-
סערער, חליצה איז ניט קיין אַפטע געשעעניש, וועט זיין וואָס צו דער-
ציילן. דער טאָג איז א זוניקער, זענען די קאַפּטעס אַפּגעריבענער, די
יאַרמלעקעס פאַרשמאַלצעוועטער און די יידענע וועלכע שטייט אייף דער
טיר וואָס פירט צום רבס אָדער דיינס וואוינונג א געקנייטשטערע.

נפּש'ל שטייט אויף איין כּוּס אַנגעלענט צו דער גרויער וואַנט,
אַנגעשפּאַרט אין טהרה-ברעט, אויפן באַרוועסן פוס, דעם לינקן, טוט
מען אים אָן א רוימישן סאַנדאַל, די לאַנגע רציעות וויקלט מיט גרויס
כוונה איינער פון די זייטיקע; די האַנט ציטערט אים, יער איז ווייזט
אויס ניט זיכער וויזל מאָל מ'דאַרף וויקלען די רציעות, דער רב העלפט
אים אונטער-זאַגנדיק פון אן אָפּן ספר. „מעגלעך, פאלט איין נפּשלען,
אז דער דיין קען ניט לייענען, אז שאלות פסקעט ער ווי עס קומט אויס:
צוויי מאָל טריפה און איין מאָל כּשר. דערפאַר איז זיין קאַפּטן אזא
אַפּגעריבענער, מ'מידט אים א פנים אויס.“

און די שוועגערין? איר טוט באַנג דער „יא“ וועלכן זי האָט
געזאַגט מיט א פאָר טעג צוריק. וואָס האָט זי אייגנטלעך געצוואונג-

גען צו דעם „יאָ?“ מיט דער משפחה האָט זי אזוי פיל, ווי כמעט גאָר-
ניט. ער איז געשטאַרבן, ער האָט שוין מיט זיי אויך גאַרניט. ער ליגט
אונטער דעם שטיין אויף וועלכן סענדער, וואָס שטייט דאָ א דערשלאַגענער
האַט געהייסן קריצן, ווער ווייסט נאר וואָס די ווערטער „מתוקה שנת העובד“,
גלייך ווי דאַרט אויפן בית עולם וואָלטן ניט שלאָפן אלע דעם זעלבן שלאָף.

...איצט בעט מען זי: „שפיי, שפיי!“ און איר מויל איז טרוקן,
די צונג א פאַרדאַרטע און שפייען קאָן זי ניט, כאָטש זי וואָלט גע-
וואָלט א שפיי טאָן אזוי אז אלע זאַלן זיך צעלויפן אהין וואו דער רוה
זאָגט א גוטע נאכט, ס'זאָל נעמען אן ענדע דאָס שפיי פון וועלכן ס'-
הענגט ניט אָפּ ניט איר גליק און ניט איר רח, נאָר גאָר זיין, סענדערס
פּרנסה, ווייל די פּני פון שטעטל רעדן. דערפאַר האָט מען דאָך מער
ניט געקאַנט אויסמיידן די חליצה, און דערפאַר האָט ער זי געבעטן
ניט מיט זיין קול, נאָר מיטן קול פון פּרנסה וואָס האָט געקלונגען אזוי
יידישלעך, אז ס'האַט געדאַכט צו זיין דאָס קול פון זון וואָס אין קבר
און זי האָט געזאָגט „יאָ“, ניט פאַרשטעלנדיק זיך אז צווישן ווילד-
פּרעמדע וועט דאָס מויל טריקענען און די צונג דארן נאָך מער ווי
צווישן באקאַנטע און איצט טוט איר באנג, און ס'איז צו שפּעט, און
ס'איז איר א בושא, און פון זיך איז ניטאָ וואוהין צו לויפן, און ער
דאָס פּערצניעריקע נפּשל שטייט א צעחושטער, און די איינעכטיקע
געפילן צום קליינעם ברידערל זענען נאָך ניט אויסגעלאָשן...

...אפּשר האָט ער דעמלט א שפּאַן געטאָן אין דער נייער וועלט מיט
קלאָרע פינצטערע נעמען?

— אירי, אואוררריי...

— יאָ מאמע, כ'קום.

דאָס מאָל האָט ער זיך גערייט פון פּלאַץ גלייך ווי צום אנטלויפן
פון א קאָשמאַר, צו זיין נאָמען טראכט ער ניט מער, פון נפּשלען מוז
מען זיך צעטיילן. א נישט געוויינטלעך ברייטער איז געווען דער ער-
שטער שפּאַן מיט וועלכן ער האָט זיך א לאָז געטאָן צום גאַנעק פון
וואנען די מוטער האָט גערופן, א שפּאַן גלייך ווי ער וואָלט אריבער-
געטראָטן א גרענעץ, א באריער וואָס האָט זיך אויפגעהויבן צווישן דעם
וואָס איז געווען אין דעם וואָס וועט זיין. ער האָט א לעצט מאָל א זוך
געטאָן די שכינה, האָט זי פאַרהויכט מיט א לייכט דורכזיכטיק געפּל

דאס וואָס ס'איז געווען, עס געלאָזט אראָפּנידערן אין טאָל און אים אויף דעם ברעג, א נאָקעטן. אין נעפל האָבן געפּינקלט שטערנדלעך — פון א ניט געניטער האַנט פארשפּרייטע זאַמען.
...., פון דאָרט קאָן קומען נישט מער ווי א שמיכל". דער גער-דאנק האָט אויפגעטויכט א סך שפּעטער.

איצט ווען די צייטן האָבן זיך איבערגעשיכטעט, דאכט זיך אים אז דאָס איז געשען דעמלט, ווייל אויך דער ממשותדיקער טאָל, דער וואָס ליגט ביי די כּיס פון יענער געגנטס העכסטן באַרגשפיץ, זעט אויס ווי א חלום. געוואכט האָט ער איבער דער באַוואָפנט שלאָפּנדיקער חברה, אליין שוועבנדיק איבער דעם טאָל וואָס ליגט צו כּוסנס פונעם טשאכ-לעאו*.

דעם זעכצנטן טאָג אונטערוועגס, אַנגעזאָטלטע מיט שווער געפּעק — געווער און מוניציע, צוקער און שפרענגשטאָף, מידיקייט פון ארום און שווייס פון אינעווייניק — באַרג ארויף באַרג אראָפּ, אויסמיידנדיק דערפּער און שליאכן, קריכנדיק טיף אין וועלדער. ניט ארויסרייסן זיך פון קעסל דארפן זיי נאָר אַריינדרינגען טיפּער און טיפּער, פירן מלחמה אויף אייגענער האַנט. ווייט אַרונטער זענען געבליבן דייטשע, אונגאַרישע און רומענישע ארמיען מיט קוילנוואַרפּערס און קאַנאָנען, און פאר זיי וואַקסט דער באַרג, א ריזיקער, אויף זיין שיפּץ א פאַרלאָזט טוריסטן שטיבל. דער באַרג האָט זיך דערפּרייט, באַגעגנט אויף זיין אָפּן יום-טיבדיק. שוואַרצע כּמאַרעס שלעפּן זיך צווישן סקאַלעס, א שרעקלעכער ווינט וואַיעט און רייסט די פּאַלעס פון שינעלן, רייסט די ווערטער פון ליפּן. הילט איעדן באַזונדער אין פינצטערניש. אין ליכט פון בליץ ווערט די אליינקייט נאָך אַנגעהויערער, עס דונערט אָן אויפהער און דער רעגן שמייסט אן אייזיקער, וואַשט די סטעזשקעס, בייגט די בוימער, ברויזט און שאלט, קאַטשעט זיך פון שפיצבאַרג ביז ער אנטפּלעקט א טיפּן בלויזען הימל איבער דעם קאַכנדיקן טאָל. נעמען זיי ביי די פאַסטוכער א שאָף, זענען זי מקריב ביים אַריינגאַנג פון הייזל, צעטיילן אויף שטיקער, וואַרפּן זיי אויף דעם טלעינדיקן פליטע-אייזן. רייסן מיט די ציין ניט געזאלצן האַלב רוי פלייש און שלאָפּן איין געזעטיקטע ווי אַמאָל די מרגלים.

* א באַוואָפּען אין די רומענישע קא פּאַטן.

נאָר אורי וואָט.

וואכט ביז זון אונטערגאנג און שפעטער אין דער נאכט צווישן צוויי הימלן, איינער א בלויער מיט ליכטיקע שטערן צו פוסנס פון בארג און איינער א גראַער איבער דעם בארג, פינקלען דורך דעם געפל פון אַ ניט געניטער האנט צעוואַרפענע ליכטלעך, ווינקען זיך איבער מיט די אנדערע ווי קינדער טרערן גרויסע — פויערישע כאטעס שמועסן אין דער נאכט מיט בלאַנדזשענדיקע שטערן וועגן אומענדלעכקייט און אייביקייט, צי גאָר וועגן די שליחים וו ס האָבן זיך באוויזן אין שטורעם. זיי ווילן וויסן אין וואָס באשטייט זייער שליחות.

אורי וואכט ווייל ער מיינט אז אין מלחמה-צייטן טראַגט די נאכט אין זיך נישט נאָר ראט, נאָר אויך געפאר, צי אפשר גאָר דערפאר, ווייל דעמלט ווען אים האָט זיך געדאכט אז ער שטייט אויפן אָפּגרונט פון בארג א נאקעטער, אן אויסגעטוענער פון אלץ, וואָס ער איז געווען ביז יענעם טאָג ווען די מאמע האָט געשריגן: „אאורי“ האָט ער זיך טועה געווען. נישט באמערקט אז אין זיין קערפער איז געבליבן שטעקן א דאָרן, וואָס שפרייט אַן אויפהער דעם גיפט פון אומרו. זאָל אויך דער טאטע זיך געווען ראנגלען דאָס גאנצע לעבן זיינס מיט אַט דעם גיפט כדי צו דגרווייזן זיך אליין או ער האָט אים באוועלטיקט? צי אפשר האָט גאָר אן אומרו־זאָמען, א געטראַגענער פון א פאפאדיע- (טראַקסאָקום אַפיטשינאלע)־קנויל זיך פארגנבעט פארביי מזוזות און צעהאַנגענע קבלה-שפרוכן ביז צום קימפעט־בעט און אריינגעדונגען אין רויען קערפערל? דערפאר האָט אפשר אויסגעזען דער וועג צום ברונעם וואָס ניט ווייט פון שטיבל, ווי א בלאַנדזשעניש אין וואַד וואו פון הינטער יעדן בוים לויערט א וואַלף, יעדער שאַרף איז טריט פון שד, און יעדע צווייג אויסגעשטרעקטע ביינערדיקע פינגער און דאָס נאָר ווען מ'איז איינער אליין, ווייל ווי נאָר עס באווייזן זיך די איבע־ריקע ווערט דער וועג ווי דורך כישוף אן אלייע מיט שמעקנדיקע בלו־מען אן בלייבט אין זכרון א טאַפּלטיקער?

דערפאר איז דער רויטער אָפּשיין אויף א שויב, שייטערהויפנס פן ברענענדיקע צלמים און לוחות אויף א טייד־אויבערפלאַך פון וועלכן עס גיסט זיך צעשמאַלצענער בליי איבער לעבעדיקע בר־מינונס? דערפאר זאָלן די לויערער פֿון יענער זייט כינצטערן הויף געווען שיסן מיט

וואסער-קוילן ווען ער פלעגט אהיים קומען מיט באגלייטער — און מיט שטאלענע קוילן ווען ער פלעגט זיין אליין, בין די שוועגערין האט פארשטאנען דעם זין פון ציטערדיקע טריט אויף דער טונקעלער זייט פון גאנעק און אים געטריבן אומרחבנותדיק א וויינענדיקן און פארשעמטן אין דער פינצטערניש, העט, דעט אין טיפעניש פון אין דער נאכט מיילן לאנגן הויף.

...יא מאמע, כ'קום!

געמאכט אן אומגעוויינלעכן ברייטן שפאן, גלייך ווי ער וואלט געווען אריבערגעטראטן א גרענעץ, אבער דעם אומרו האט ער מיטגע- נומען מיט זיך, אים טראגן איבער קאנטינענטן, דורך פראנט-טראגשייען, אין וועלדער, אויף רושיקע און שטילע געסלעך אין ארטאדאקסישן גלויבן און אפיקורסישער ליכטיקייט.

זומערשפרענקעלעך און בלוטסטראָפּן

פאָר געזונט

זי האָט זיך אָפגעשטעלט אויף דער דריטער שוועל פון טרעפּ, וואָס פירט אין גרויסן צוויי-הונדערט-דריי-פערואַנען-אוויאָן. פון ווייטנסן זעט עס אויס אַן אומגעהויערער, קורץ באַפּלגלעך בויך, אַן אָנגעצייכנ-טער מיט דריי אותיות און פיר ציפערן, פון וועלכע צוויי נון, וואָס שליינגט איין די לאַנגע שורה אין איין רייע שטייענדיקע מענטשן. אַט באלד וועט עס פאַרקלאַפּן די טיר, און ס'וועט בלייבן ניט מער ווי אַ מיט קלייניקע פענצטערלעך באַפּינטלעך ריז, וואָס וויל אויסזען ווי אַ פּויגל, און זעט אויס ווי אַ פּיש. יונג'ס לויטן. אין אַט דעם בויך וועט אויך זי אַפּליען פון דער היים אויף אַ לאַנגער צייט, אַדער גאַר אויף אייביק, וואָרפט עס אַן אַ מורא, אַדער גאַר אַ פּריקעקייט. עפעס רייסט זיך אַפּ, און ס'בלייבט אַ שרעק'עכע לידיקייט.

אַט איז זי שוין גאַענט צו דער לייטער, זי האָט זי באַטרעטן און ביים דריטן שטאַפל שטיין געבליבן, זיך פאַמעלעך אויסגעדייט און קוקט צוריק

וואוהין קוקט זי די קלייניקע? וועגען זוכט זי? ווייזט אויס, און די הינטער זיך געלאָזטע איין-און-דרייסיק יאָר. זעט זי דורך אַ טומאַן דעם מאַן, מיט וועלכן זי האָט זיך אָפגעגט מיט פיר י ר צוריק? „אפילו קיין קוש בין איך ביי אים מער ניט ווערט געווען? אזוי פיל יאָרן פאַר-בראַט צוזאַמען!“

באַדלעט זיך אין טומאַן אַ מיידעלע מיט אַ קאַטשקעלע, לויפט מיט לאַנגע צעפעלעך און אַ פאַרריסן געזל. רינט אַ טרער פון אויג און שטעלט זיך אַפּ אין ווינקל אויגן-לעפלעך, דאַרט וואו זיי באַגעגענען זיך מיטן געזל, וואָס איז געבליבן אַ קליינס און פאַרריסנס. פינקלעט די טרער אין אויגן-ווינקל, שפּיגלען זיך אין איר צוויי יאָר פאַרבראַכטע אַן ווילדן משוגעה, אין ליבע וואָס ווייסט ניט פון אָנהויב און סוף, פון

נעכטן און טארגן, נאָר פון אייניקן היינט, וואָס לעבט זיך אויס אין אַ רגע.

טוט זי אַ זוך.

ווער ווייסט צי זי האָט דערזען דאָס וואָס זי זוכט, אָדער נאָר דעם שאַטן פון יענע צוויי יאָר? באַווייזט זיך אַ שמיכל, און אין דער גרויסער מוטער טרער אַ שטראַלעכ. אין איין-און-פערציק אָדער אַכט אין-דרייסיק יאָר איין און איינציק קליין שטראַלעכ.

פינקלט עס זי אַבערן.

אַ טראַפן זיס אין אַ ביטערן באַרג.

אַ דאנק דיין פאַר דעם טראַפן.

אַ דאנק פאַרן שטראַלעכ... פאַר געזונט.

(ט' מוחשון תשל"ו).

משהלע

הייסט עס אזוי גאָר! לע סט, הייסט עס, לעגענדע מיינע, אזש העט ווייט, צווישן פּרעסט און שנייען. געדענקסטו, ווי אזוי דו ביזט געוואָרן ניין לעגענדע? פּרעסט זאָן געקילט אין שנייען פאַרשיט. אַפּשר וועט זי קומענדיק צו דיר, דיך ווידער דערוואַרעמען.

גערופן דאָס מען דיך משהלע, ווייל אַ קלייניקער און דאוּניקער. קלענער און שמאַלער פון דער ביקס, וואָס האָסט געפרואוּט טראַגן אויפן אַקסל אין זיך ביי יעדן טריט אין איר פאַרטשעפעט. געלאָפן נאָך דער ביקס ביסטו איבער זיבן גרענעצן, זיבן בערגקייטן און זיבן ימ.ס. אזוי ביז זיין מאָל זיבן, ביז פון ליגן איז געוואָרן אַן אמת. (צי שטאַמט ניט פון ליגן לעגענדע?).

— פון וואַנען קומסטו, משהלע?

— כ'ווייס ניט. אַפּשר בין איך ניט געקומען. אַפּשר בין איך אַ

דאָ געבוירענער.

— שוין איבער פיר הונדערט יאָר, אַז דאָ זענען קיין יידן בער

ניט געבוירן געוואָרן. זינט דער אינקוויזיציע, משהלע.

דו האָסט געענטפּערט מיט אַ סודותפולן, צי מיט אַ חוזק-שמיכל,

ווי איינער רעדט: וואָס ווייסטו? וואָס קאָן מען אין אַלגעמיין וויסן?

— וויפל ביסטו אַלט, משהלע?

— איינציקע זאָגן יאַרטוינטער, איך ווייס, אַז בערך פינף-און-

צוואַנציק.

— פאר וואָס בערד?

— פּינקטלעך האָט מיר נישט געהאַט ווער צו זאָגן.

— אויב אזוי ווייס איך, פון וואָנען דו ביסט. דאָס האָט מען דיך

ארויסגעצויגן פֿון ברוֹנעם, א קוים אַטעמענדיקן, צוריק מיט צוויי און צוואַנציק יאָר.

— אפּשר.

אזוי האָב איך דיר אָנגעוואָרפֿן די אמתע געשיכטע פון ייִנגעלע, וואָס איז געלאָפֿן צוזאַמען מיט די עלטערן פון פעטלירען, אַדער פון די היידאַמאַקעס. די קאָנטראַבאַנדיסטן האָבן צוגענומען פון די בעבעכעס די פאָר געלע לייכטער — געמיינט זיי זענע גילדענע, ווייל ייִדן מוזן האָבן גאַלד — לעפל און גאַפלען און דאָס פּסחדיקע כּוּס, ביי דער מאַמען און טאַטן דאָס לעבן און דאָס ייִנגעלע האָבן זיי געוואָרפֿן אין פעלד-ברונעם. האָט מען די עלטערן געבראַכט צו קבר ישראל — צוויי בר-מננס אין מיטן פעלד קאַנען זיין נאָר ייִדישע, נאָר ייִדן לויפֿן פון פעטליר-רען — און דאָס קינד אָפּגעגעבן צו א ייִדישער משפּחה מ'זאל דאָס אויפּכאַווען.

— דאָס ביסטו, משהלע.

האַסטו געענטפּערט מיט דעם זעלבן סודותפּולן, אַדער הוּוק-שמיי-כל, און דערמיט געמאַכט פון אן אמתער געשיכטע אַ לעבעדיקע לעגענדע. היינט האָב איך זיך דערוואָוסט אז דו לעבסט דאָרט וואו די פרעסט האלטן אויף דעם שניי גיין חדשים אין יאָר און האָסט ווייזט אויס, פאַרגעסן, אז ביסט אַ לעבעדיקע לעגענדע.

וועלן דיך מיינע אותיות אין דעם דערמאָנען? וועלן זיי צו דיר

דערגיין?

טיאַקקעט דאָס האַרץ א רגע...

און נאָר א רגע.

אויף צוויי חתונות

רבי אלטערל אין אוועק, רבי משה-מרדכי איז אוועק, דער רבי ר'

מענדעלע איז אוועק, דער רבי ר' דודל איז אוועק... אויך ריווא איז אוועק.

וואָס זשע איז געבליבן?

געבליבן איז דאס מעשהלע. געבליבן איז די מינוט, ווען...
שמחת תורה גייען אלע יידן אין שיל אריין. קינד און קייט. אזוי
אבעראל אזוי אויך ביי אונדז. אזוי אמאל... ניט מער אזוי היינט.
איז דאס אַזער געשען אמאל מיט אן אַפּקלאַנג אין היינט.
רבי אלטערל, רבי משה-מרדכי, דער רבי ר' דודל און דער רבי ר'
מענדעלע זענען געווען דאָס וואָס זיי זענען געווען. ווער ווייסט ניט?
כמעט אלע ווייסן. דער וואָס ווייסט פון א בית-המדרש און פון א רבניש
שטעטל, ווייסט אויך דאָס. אַבער וועגן ריוואן מוז מען זאָגן שלשה דברים.
ניט צו שלש סעודות, נאָר טאָקע דאָ און טאָקע שוין.

געווען א שטעטל קעשענעוו, וואָס אין כּרד קעשענעוו, דאָס הייסט
אויף דער אלטער בריק וואָס האָט געפירט זיין אייגן לעבן מיט האַרעפּאַש-
ניקעס וועלכע מ'האַט אויך גערופן בכלל נחית-דרגהס, און וואָס זענען
צו יענער צייט באַשטאַנען פון העקערס, שניידער, בלעכער, טרעגער,
בינדיזשינקעס אָדער קאַטיוגאַרעס, קעשענע-גנבים און אמתע גנבים וואָס-
לעיינגען. האָבן האַרעפּאַשניקעס און נחית-דרגהס געאַרבעט, און באלעבאַ-
טים האָבן געהאַט פרנסה. טרעפט זיך א שטרייק, זוכט מען ווי געוויינטלעך
שטרייק-ברעכער. ווער זאָל ברעכן דעם שטרייק? געפינט מען א פּאַר גביר
רישע זינדלעך — פון יענע וואָס האָבן פרעטענויעס אן זיי גיבן זיך אַפּ
מיט געזעלשאַפּטלעכער ארבעט — וועלכע זענען גרייט זיך מאַכן א פּאַר
טעג, אן זיי אַרבעטן. האָבן זיי דאָך מורא פאַר האַרעפּאַשנע שווערע פּוּיס-
טן, וועט זיי שיצן אַ נאָנדע גנבים. מ'וועט שוין אויסגעפינען. האָט מען
אויסגעפונען. וואָס בלייבט צו טאָן? שיקט מען ריוואן רעדן מיט חיים גנב
דעם הויפט פון דער באַנדע.

„איך זענט שכנים.“

האַט זי גערעדט. ווי עס רעדן צווישן זיך שכנים. די באַנדע האָט
די גבירישע זינדלעך ניט געהיט, און חיים האָט נאָך אַזאַ מאַיש-לרעהודיקן
שמועס כאַרשטאַנען, אן ריווא וואָלט אים געקאָנט ליב באַקומען. ריווא
האַט געזוכט אַ מקום-מקלט, אַוועלט ווינקעלע, און דאָס געפינען ביי אונדז
אין שטעטל וואו אַ חוץ רבי אלטערן, רבי משה מרדכי, דעם רבי רבי
מענדעלען, און דעם רבי ר' דודלען איז געווען א פּאַבריק.

שמחת תורה, ווען קינד און קייט גייט אין שיל אריין איז אויך
ריווא געגאנגען. געזען ווי קינד און קייט טאַנצט ארום, און מיט דער תורה,
און גאַרניש געווען. אזוי פירט זיך, איז זאָל זיך דאָס פירן. פּלוצים האָט
זי אויך מיך דערזען און מער דעם בליק ניט אראַפּגענומען פון יינגעלע

וואס קומט אזוי אַכט אין די קולטור קרייזן פון דער פאַרגעריטענער וועלט. האָט איר בליק געצויגן ווי די ציין פון ראָד וואָס כאַפן אָן ביי דער פּאַלע, לאַזן ניט אַפּ, שלעפּן מיט דעם גוף און צעדרייַהלן אָן רחמנות.

— ריווא, וואָס איז געשען?

— מיט איין דאָס אויף צוויי חתונות טאַנצט מען ניט.

האַב איך זיך גערויטלט, געשוויצט ערגער ווי אויף דער דריטער באַנק אין שוויץ-באַד, שווער געאַטעכט און פאַר בושה געוואָלט די ערד זאָל איינשלינגען. די ערד האָט ניט איינגעשלונגען. (א דאַנק דיר ערד, וואָס שלינגסט ניט איין שטענדיק). זי האָט ניט מער ווי מיך אוועקגעזעצט אויף אַן איינרעליסיקן וועג. און איד האָב א זייער לאַנגע צייט געביינט, געווען איבערצייגט, אז כּי טוב, אז ס'איז גוט אזוי.

וואָס מיינט איר? ס'איז טאַקע גוט אזוי? איר האָט אויך ניט נאַמערקט

אז רעכטן צווייען, דרייען און פירן זיך?

די זינד פון יענער נאכט

ס'ליאפּעט א רעגן, דער הימל גיסט שמוציקע שטראַמען אין דער מוטנער האַרבעט-נאַכט. בלאַזט זיך די נאַכט ווי א דערטראַנקן פּערד, די צעשטאַרצטע קאַפּעטעס שפּאַרן אָן ביז די רעדער פון גרויסן וואָגן. אויף יענער זייט כּמאַרעס, גלאַנצן זיי ווי שטערן. פיר יינגלעך און איין מיידל — דריי האַלטן אז זי איז א שיינע, איינער אז זי איז קלוג — זיצן אין א ליכטיק צימערל, שפּילן ניט אין קאַרטן, זינגען ניט קיין לידלעך, טרינקען ניט קיין בראַנפן, הערן ניט קיין מוזיק אזוי ווי ס'איז דער שטייגער, ווען פיר יינגלעך געפינען זיך אין צימערל פון א שיינ און קלוג מיידל. ניין. זיי האָבן — מיינען זיי — עפּעס בעסערס צו טאָן. זיי קערן איבער די וועלט.

וועלן זיי וויסן, וואָס ס'איז וואָר און וואָס ס'איז ליגן? פאַרוואַנדלען זיך ניט צו מאַל, דער אמת און דער שקר, אין זייער אייגענעם היפּוך? אזוי קערן זיי וועלטן, בעת דער שמוציקער רעגן פאַרפלייצט די נאַכט, און זי, די נאַכט, שלעפּט נאָך זיך די צייט און די צייט, זעט אויס, איז קיינעמס ניט.

ליאפּעט דער רעגן, דער הימל גיסט מיט עמערס, ווייקט די ערד און אויף דער מאמעס וועג ווערט די בלאַטע טיפּער און טיפּער, דאָס שאַלעכל נאַסער און נאַסער. א צייט, ניט א הונט ארויסצולאָזן...

זי האָט דערפילט די קיל פון האַרבסטטיקער נאַכט, זיך דערמאָנט אין ווינטער און אַנגעוואָרפן, צום צערעווען און מאַרעזשען, א הויפן זאָקן. געצערעוועט דעם אייניקלס — מיר זאָל זיין פאַר אים — לינק-פּיסלדיקע פּיאטע מיט א גליקלעכן שמייכל. מאַרעזשעט דעם מעזיניקס — וויי אַיז מיר — זאָק, מיט א קרעכץ. דער פּאָדעם ציט די שעהן. שונאים לויערן שטענדיק אױף דעם מעזיניק און ער וויל כּון גאַרניט וויסן. פּליסט א שעה נאָך א שעה, דער הויפן געצערעוועטע זאָקן וואקסט, און דאָס האַרץ שוועלט פאַר מוראַ און פאַר זאָרג, שוועלט ביז עס טונקלט די ראיה. זעט אויס דעם מעזיניקס ליידיק געלעגער — א מטה. כאַפט זי דאָס שאלעכל, וואַרפט עס אױף דער שמאַלער פּלייצע, הילט אין דעם איר נעבעכדיקייט און לאָזט זיך שמשון-הגבורדיק אין דער נאַכט. דער רעגן ליאַפעט בייז, דער הימל גיסט מיט ניט פּרוכטבאַרן, געטלעכן כּעס און די גרויסע אלטע שקראַבעס טראָגן די נאַמע ווי צויבער-שיך. זי קלאַפט אין טיר און ווען דאָס וואַרעמע ליכט באַרירט איר פנים, פּרעגט זי: ביסט דאָ?

— נאָך וואָס ביסטו געקומען? ענטפערט ער אָן דר-אַרץ, און לאָזט זי זיך אומקערן אױם אליין אין רעגן און בלאַטע. זיין ערשטער נצחון אין איבערקערן א וועלט. און זי? די מאַמע? זי איילט צוריק דערצערעווען די זאָקן.

...היינט, נאָך איין, צוויי, אַדער דריי און פּופציק יאָר, ווען ער טוט א טיפן קרעכץ, ווייס איך, אז מיין חבר האָט זיך דערמאָנט די זינד פון יענער נאַכט, און אַז נאָך אזא קרעכץ, ווערט ער א טראַפּעלע בעסער.

טשיקאווע

ווען כיריק איז אלט געוואָרן ניין יאָר האָט אים דער טאַטע זיינער אַפּגעפירט צו יאַסל-ברוד, דעם רימער, לערנען אַ מלאכה. לאַנג איז ער ביי יאַסל-ברוכן ניט געבליבן. דער רימער האָט כיריקן אויסגעפאַטשט און ארויסגעוואָרפן, געזאָגט, אז ער איז א שייגעץ, א חווק-מאַכער, אן עזותניק, ער לאַכט אַפּ פון אים, און פאַר וועמען? פאַר אלע שאַלטיקעס פון גאַס, פאַר אלע ליידיק-גייערס און פּוסטע-פּאַסניקעס, און געהייסן מער אױף דער טיר זיך ניט באווייזן.

— וואָס הייסט, ער לאַזט אָפּ? — האָט געפרעגט כיריקס טאטע.
 — אַט דאָס וואָס איר הערט! ער זינגט, דער שייגעץ אייערער.
 — וואָס זינגט ער?
 — וואָס זאָל ער זינגען? א לידל אויף מיינע שונאים געזאָגט גער-
 וואָרן, האָט זיך געבייזערט דער רימער.
 — וואָס איז עס פאַר א לידל?
 — וואָס פרעגט איר מיך? פרעגט אייער כל-בוניק.
 האָט ער געפרעגט.
 — טאטע, איך זינג ניט, — האָט כיריק געלייקנט.
 — וואָס דען טוסטו?
 — גאַרניט.
 — שייך גאַרניט?
 — כ'האַב ניט מער ווי געזאָגט.
 — וואָס זשע האַסטו אזוינס געזאָגט?
 — אז ביי מיין באלעבאַס, איז דאָ כ'ווייס ניט וואָס, מיט א
 גראַבן בויד, מיט א לאַנגער נאָז, און מיט א טשיריפענטשיקל, אז מ'גייט
 א דריי, איז עס א גלאַז טיי.
 — מאכט זשע מיך קלאַר, — האָט כיריקס פאָטער געפרעגט גע-
 לאסן דעם רימער — אין וואָס באשטייט דער חזוק?
 — וואָס הייסט „אין וואָס“ — האָט אויסגעשריגן יאַסל-ברוך
 אויסער זיך — ביי מיר איז דער סאמאָוואר א טולער, אראָפגעבראַכט
 הייסט עס אזש פון טולע און ער מאכט גאָר פון אים א טשיריפענטשיקל.
 — א שאַד, רבי יאַסל-ברוך, וואָס איר זענט ניט קיין שוסטער.
 פלעקלעך קלאפן איז ווייזט אויס, שכלדיקער.
 און אָפגעפירט כיריקן צו א שוסטער.

*

אמאָל — ווען ער האָט נאָך געהאט לערניינגלעך — פלעגט זיך
 יאַסל-ברוך איבערנעמען מיט זיין שטוב. כ'וואוין, פלעגט ער זאָגן, דאָרט
 פון וואנען ס'איז נאָענט דער טייך און ווייט די שטאָט. וויל מען קאָן
 עס אויך זיין פארקערט. אָפּהענגיק מיט וואָס פאר א שפּאַן מ'מעסט די
 שטרעקע, פלעגט ער צוגעבן און אליין לאכן פון זיין חכמה. דאָס האָט
 ער זיך אזוי בארימט מיט זיין גרויסן שפּאַן.

שוין יארן א' יאסל-ברוך האָט מער קיין לערנינגלעך ניט. אפשר ווייל ער האָט זיך געעלטערט, אפשר ווייל אנדערע צייטן — אנדערע כאַמטעס. נישטאָ קיין לערנינגלעך, מוז נען אליין גיין נאָך דעם און נאָך יענעם. ווען יאָסל-ברוך גייט, טראַכט ער. ביי דער אַרבעט האָט ער קיין מאָל ניט געטראָזט צו עפעס אנדערש ווי נאָר צו דער אַרבעט. טאָקע ער אליין האָט דערציילט. טשיקאווע, האָט ער געזאָגט, ווען איך גיי מיז איך צום גיין ניט טראַכטן, ס'גייט זיך און שוין. ווייזט אויס, אז איז אַ מאַמענט פֿון גיין אין גאָס אָדער פֿון דער גאָס איז געבוירן געוואָרן די נייגעריקייט צו וויסן, ווי אזוי עס וועט אויסזען נאָך זיין טויט. וואָס וועלן זאָגן די קינדער, די שכנים?

וואוינט ער דאָך ב'ענט פֿון טייך. כוילט ער זיך ניט, טראַגט צום ברעג אַ זעמד, אַ פֿאַר הויזן, שיד, אונטערוועש, לאָזט אלץ ליגן און אליין באַהאַלט ער זיך אין מאַגאזינדל הינטערן אַנגעהאַקטן האַלץ אויף ווינטער. ס'איז זומער וועט קיינעם ניט איינפאלן אים דאָרט צו זוכען. אַנטדעקט זיינע זיבעצן גליקן אויפֿן ברעג טייך, ווערט אַ געטומל: אן אומגליק, ראַטעוועט, זוכט, יאָסל-ברוך האָט זיך רחמנאָלצלן דערטראָגן-קען. יאָסל ברוך קוקט דורך אַ שפּאַרינע און ווען ס'דאַכט זיך אים, אז דאָס גאַנצע שטעטל איז דאָ קומט ער ארויס פֿון באַהעלטעניש.

— רעב יאָסל-ברוך וואָס זענען דאָס פֿאַר אַ מעשים?

— ס'הייסט, אויב שוין יאָ אזאָ בכבודיקע לוויה, ווי אזוי זאָל איך ניט זיין דערביי?

*

נאָך דעם געשעעניש איז יאָסל-ברוך געבליבן אין אַ גרויסער דילע-מא. ווי אזוי זאָגט דער לערער פֿון דער איזראַעליטישער שולע: דער סוף פֿון אַ ספּק איז אַ דילעמא. די לוויה ווי די לוויה, וואָס דער עולם וועט טאָן, ווי אזוי ס'וועט בערך אויסזען ווייסט ער שוין, וויל זיך דאָך וויסן ווי אזוי וועט ער אליין אויסזען ווי אַ מת. געפֿונען אַ מאַמענט ווען אלע זענען אוועק פֿון שטוב, נעמט יאָסל-ברוך אַרויס די תּכריכים פֿון קאַסטן, הילט זיך אין זיי ווי דער שטייגער איז איינצואוויקלען דעם בר-מינו, שלעפט זיך קוים צווישן בענקלעך און קעסטלעך מיט נאַרמאַכטע אויגן ביז ער קומט צום שפּיגל, דערטאַפּט אים אויף בלענדזעניש, גייט אַפֿ דריי טריט אויף צוריק ווי ביים אָיסגיין שמונה-עשרה, בלייבט

שטיין א מינוט און צוויי, האלט זיך אין איין וואונדערן: זע נאָר זע, מ'זעט באמת גאַרניט...

דערציילט האָט עס כיריקל זוכנדיק א שטערנדל, מ'זאל מעגן אָן-צינדן ליכט און ענדיקן צופֿעקלען א פֿאָדעשווע...

געפֿסטע מיזת נשיקה

אין פופצנטן יאָרהונדערט האָט אין דער שטאָט גראנאדא געלעבט דער ייד כאָזע קאמפאניליא, אן אַנגעזעענער סוחר און פֿאַבריקאַנט פון בראַנדזענע כלים. זיין אמתער נאָמען איז געווען יוסף בר נחש פעמון. צוליב פֿאַרשידענע סבות איז פון יוסף געוואָרן כאָזע און פון פעמון, קאמפאניליא. דעם נאָמען פון טאטן האָט מען געמוזט לאָזן וואונדערן איבער דער גרויסער וועלט.

כאָזע קאמפאניליא האָט פארמאָגט איינע פון די שענסטע הייזער מיט א פרעכטיקן גאַרטן אין דער גאַרטן-שטאָט גראנאדא.

...אין א דאַנערשטיק וואָס איז אויסגעפֿאַלן דעם פינפטן מאי. האָט מען צוויי א זייגער ביי טאַג געפונען כאָזע קאמפאניליא א טויטן, לעבן א בייט נעלקען וואָס האָבן געשמט אין גראנאדא מיט זייער שיינ-קייט. געפונען האָט מען אים א זיצנדיקן און אויפן פנים א ליכטיקער שמייכל. דער גערנטער האָט דערציילט, ווי ער האָט געזען פון ווייטן דאָן כאָזע שפאצירן — זיין געוויינטלעכער פארמיטאָגדיקער שפאצירגאַנג אין גאַרטן — שטיין בלייבן א פֿאַר מינוט לעבן דער נעלקן-בייט, זיך אַנבויען, ווייזט אויס, א ברכה מאכן איבער די בלומען־בשמים, און זיך לאנגזאַם ארלעפֿעצן אויף א שטיין פון די וואָס באַזוימען די בייט, גע-מיינט אז ער וויל זיך אַפרוען. ס'איז אים אויסגעקומען משונהדיק, ביז דער באַנק איז ניט מער ווי א שפּאַן, אָבער שטערן זיין פארגעניגן האָט ער ניט געוואָגט, אזוי אז ער האָט זיך ווייטער אָפּגעגעבן מיט זיין טועלעך. יוסף בר נחש פעמונען איז באמת געווען אַנגעשריבן א מיתת נשיקה. דאָס האָט געפועלט נחש נאָר זיין זון מיט צדקה ומעשים טור בים אויף דער וועלט, און מיט דער השתדלֿות פון זיידעס און עלטער זיידעס אויף יענער וועלט. ס'איז געווען דער שכר פֿאַר זיין שטאַרבן

אין גרויסע יסורים (א שפיל צווישן מלאך און שטן בעת זיין גסיסה). האָט אָבער יוסף דאָס פאַרשפּילט צוויי מאָל. איין מאָל, מיט דעם וואָס דער שמעק איז ניט געווען לשמה, ניט אויף צו באַוואַנדערן גאָטס גרויסקייט נאָר גאָר נאָכצוגעבן און באַפּרידיקן די תּאווה פּון גוף, און צווייטנס, ווייל נחש האָט ניט טיילגענומען אין טויט, זיין נאָמען, א פאַרשטויסענער און פאַרוואַלטער, איז ניט דערמאָנט געוואָרן ווען מ' האָט כאָזע קאַמפּאַניליאַ מאַקער געווען.

דער בית דין של מעלה האָט געפּסקנט, אז אוא אומרעכט קאָן מען נחשן ניט אַנטאָן און באַשטימט אז איינער פּון זיינע אייניקלעך אָדער אַראַייניקלעך ביז דעם זעקס און אכציקסטן דור, זאל זוכה זיין צו אן אמתער מיתת נשיקה.

פאַרשנדיק געשיכטע און שטאַמען, איז כאָזע קאַמפּאַניליאָס אן אַראַייניקל דערגאַנגען ביז יוסף בר נחש פעמון און נאָך ווייטער, גע-וואָרן א בעל־תשובה און אנגענומען נחש אלס פאַמיליע נאָמען. מיט דער צייט איז פּון נחש געוואָרן נאָש, און די משפּחה האָט זיך געפּרוּפּערט, געמערט און פאַרשפּרייט איבער דער ערד, אזוי ווי גאָט האָט געכאַטן.

*

זינט זעקס יאָר פּירט זיך אז דעם פינפטן מאי זאל מען ניין א זיינער מיט זעקס און צוואַנציק מינוט אין דער פּרי ברענגען יוסף נאָש א קויבער מיט נעלקען און האַלב צוויי זאָלן אים קומען באַגריסן די... שווער צו זאָגן פּריינד, נאָך שווערער קאַלעגן, צי פאַרקערט. דער דירעקטאָר איז, בדרך כלל, ניט קיין פּריינד און אוודאי ניט קיין קאָ-לעגע. אן פּונקט אזוי ווי יוסף קאָן זיך ניט רעכענען אלס כּריינד און קאַלעגע פּון דירעקטאָר, קאָן ער אויך ניט געבן איינעם פּון אָט די אַטרי-בוטן יענע, וואָס געפינען זיך מיט א טרעפּ נידעריקער פּון אים, אויף דער היעראַרכיע-לייטער פּון דער אונטערנעמונג וואָו ער אַרבעט, נעמענדיק און אַכט דעם פּאַנעם און דעם שם וואָס די אונטערנעמונג האָט אויף א האַלבער וועלט. יוסף געהערט צו די געציילטע מיטגלידער פּון אַדמיניסטראַטיוון ראַט, און כאָטש דער ראַט איז אן אויסגעוויילטער — ווייל אין לאַנד הערשט זינט א לענגערער צייט א נייע אַרדענונג, אין וועלכער די אונטערנעמונגען געהערן דעם גאַנצן פּאַלק — ווערט שטרענג אַפּגעהיט דער פּרינציפּ פּון רעספּעקטירן מיט דער גרעסטער פינקטלעכ־

קייט אַרדענונג און היערארכיע. עס לעבן נאָך זיידעס און עלטער זיידעס וועלכע האָבן געקעמפט, זיך אָנגעליטן און טיילגענומען אין אומרחמנוח-דיקע שלאַכטן, כדי איינצופירן די נייע אַרדענונג, זענען געזעסן אין די תפיסות פון דער אַלטער אַרדענונג, דערציילן זיי מיט שטאַלץ אז דער פרינציפ שטאַמט נאָך פון דאָרט, טאַקע כּוון אָט די תפיסות, זון זענען ביו גאָר צופרידן, וואָס מ'הייט אויב הייליק די טראַדיציע.

דער קאָרב נלובען און די באַגריסונגען זענען לכּווד יוסף נאַשט געבורטסטאָג, ס'איז איינגעפירט, אז די מיטגלידער פון ראַט זאָלן דעם טאַג פאַרברענגען אין דער היים מיט דער פאַמיליע, יומטובן ווי עס געהערט צו זיין. ניין א זיגער מיט זעקס-און-צוואַנציק מינוט האָבן זיך יוסף נאַש מיט דער פאַמיליע געפונען אין סאַלאָן. זיי האָבן געוואַרט, מ'זאָל אריינברענגן גען דעם קויבער נעלקן, זיך אמוזירן ווען דער מעזיניק וועט ציילן די בלומען, זען צי הייט מען זיך ניט טועה געווען אין טאַטנס יאָרן. גע-וויינטלעך זענען אין קויבער אזוי פיל בלומען וויפיל יאָרן דער געפיי-ערטער האָט אָנגעציילט.

דאָס מאָל האָט מען דעם קויש ניין א זיגער מיט זעקס און צוואַנ-ציק מינוט ניט געבראַכט. צען אזיינער אויך ניט, אזוי צוועלף, און אזוי איינס א זיגער. אין שטוב האָט געהערשט אלוויה—שטימונג. יוסף האָט געבראַכן דעם קאַפּ, געזוכט, די סיבה. מ'זאָל געווען פאַרגעסן איז ניט מעגלעך. אלע זענען דאָך אז ער איז געבליבן אין דער היים. ניט געפיי-נענדיק קיין קאַנקרעטע סיבה האָט ער פאַרשטאַנען אז די זאך איז פיל ערנסטער, אז דאָס קאָן שמעקן מיט אָפגעזעצט און קיין וואָרט ניט גע-זאָגט. אָן א סיבה איז חשוב כּמת. אויס מיט אלץ, אויס פריינד, אויס כּבוּד, מיט איין וואָרט, אויס מענטש. און פאַר וואָס קומט עס אים? נאַש האָט געוואויגן מע-לות און חסרונות, גערעכנט פאַרדינסטן, זיך דערמאַנט אז ער האָט צוגעטראַכט דעם קאַמא נול נול, וואָס שפּילט אזא וויכטיקע ראָלע ביים פּראָפּאַרציאָנירן די ציגער-קאַלאָנעס אין יאָר-באַריכט; ער איז געווען דער, וועלכער האָט זיך דורכגעשלאָגן אז די אויטאָס וואָס ס'באַנוצט די אָנפירונג פון דער אונטערנעמונג זאָלן ניט זיין אין דער זעלבער פאַרב ווי די איבעריקע, אפילו די ניין-נסן פון טונקל-אַשיק ביו העל-שוואַרץ האָט ער אָפגעקליבן; ער האָט פאַרגעשלאָגן און מנצח געווען אלע קעגנער, אז ווען דער דירעקטאָר באווייזט זיך זאָלן אַלע אויפשפּרינגען פון די בענקלעך, און דער עיקר, דער דרך-אַרץ זאל זיין אן עכטער, און גאָר פּלוצים...

מ'האָט געמוזט רופן א דאַקטער. זאָגן פינקטלעך, וואָס און ווען, האָט מען ניט געקאַנט: הלילה ניט פאַרשפּרייטן א קאַנג וואָס וואָלט ארויסגערופן

ווער ווייסט וואס פאר א ניט אָנגענעמענע עפעקטן. דער דאָקטער האָט נעסטגע-
שטעלט אז מיטן האַרץ איז ניט פּוּיג'דיק, זיך געוואַנדערט הלמאי ביז גיצט
גאַרניט באַמערקט, געווען מיט א טאָג פּריער און געפונען אלץ אין בעסטער
אַרדענונג. אין דער צייט וואָס דער דאָקטער האָט זיך ארום געפּאַ-
רעט האָט מען אַרײַנגעטרײַגן דעם קויש מיט נעלקן, תּיכּף נאָך דעם האָבן
זיך באַוווּזן פּרײַלענע די געסט, געלאַכט מיטן פּולן מויל: דאָס ערשטע
מאָל אז ס'געשעט מ'זאָל פאַרגעסן שיקן די בלומען. דערפאַר אָבער זע-
נען עס דאָס מאָל בלומען, אײַנס אין דער וועלט א ספּעציעלע באַשטע-
לונג. אזוי האָט עס טאַקע אויסגעזען. א קויבער זעלטן גרויסע נעלקן,
אײַנע גרעסער און פּרישער פון דער צווייטער.

יוסף איז געקומען צו זיך ווי דורך א נס, אויך דער דאָקטער איז
פאַרשוואַנדן ווי דרך א נס. קיינער פון די געסט האָט גאַרניט באַמערקט.
דאָס האַרץ קלאַפט נאַרמאל, דאָס קבלת-פנים איז יום-טובדיק, דער שמיכל
אויף זײַן פּלאַץ, דער מעזוניק האָט איבערגעצײלט. יא, ס'שטימט, ס'איז
די ריכטיקע צאָ', און וואָס פאַר א בלומען! דאָס ווייב מיט די העלפּערס
(ווי מיט כּישוף געבראַכטע) טראָגן צו טיש, יוסף נאש איז אין זיבעטן
הימל, טרינקט לחיים מיטן דירעקטאָר, דער ב. יק לויפט נאָך דעם קלאַנג
פון קרישטאָלענע בעכערס, איבער די נעלקן שוועבט א דורכזיכטיק
כמאַרעלע, ס'וויל זיך נענטער באַוואַנדערן די בלומען, נעמט ער מיט
געזעריקן כבוד דעם דירעקטאָר אונטערן אָרעם, קוים ער באַרירט אים,
כירט אים שבתדיק, בפּסיעות קטנות, צום קויבער אן אויסערגעוויינטלעך
גרויסע נעלקע ציט א שמעק טאָן, נאש קאָן ניט ביישטיין דעם נסיון,
בויגט זיך צו איר, באַרירט זי כמעט מיט די ליפּן...

דער בית דין של מעלה האָט געוואַרט מיטן אויספירן דעם פּסק,
פינה-הונדערט-צוויי-און-פּופציק יאָר, אכצן דורות, ביז דער פּנפּטער מאי
איז צים פּיראָון צוואַנציקסטן מאָל אויסגעפּאַלן אין א דאָנערשטיק.
„וימת יוסף“ און יוסף נאש האָט געטון טאָן שטאַרבן...

ניין. קיין מיתת-נשיקה איז עס ווידער ניט געווען. דער פּסק איז
ווידער געבליבן א ניט אויסגעפּולטער. דער שמעק איז א יך דאָס כּאַל
ניט געווען לשמה, נאָר גאַר צוליב עולם-הזהדיקן שכל...
וויזנט אויס, זיך געאַיילט.

ס'מאַכט ניט אויס. ביז דעם זעקס-און-אַכציקסטן דור איז גאַט
א פּאַטער.

ווי אזוי ווער

דריי פראטאגאניסטן און גיין צושויער.

שמואל. ער שטייט מיטן לאפעטקעלע דארט, וואו צוויי ווענט ווען זיך באגעגענען. ער מויערט דאס ווינקל. קלויבט אפ מיטן אויג א שטיין, טוט אים א גלעט מיט דער האנט, הערט זיך איין צום דורות-דיקן געפליסטער, און באשטימט מיט געוואלדיקן פאמעלעך: היתה לראש-פנ", ער איז מסוגל צו הערן א ווינקל-שטיין. ביי שמואלן האט א ווינקל-שטיין א באוונדערע שליחות. האלטן די צוויי ווענט וואס וואקסן פון ווינקל, אונטערשפארן דעם דאך און, אחרון-אחרון חביב, דער עיקר, ער וועט דערמעגלעך דעם שמועס צווישן די ווענט. א שמועס צווישן דרום און צון, א שמועס, וואס וועט דויערן יארן און דורות. שטייט ער מיטן לאפעטקעלע אין דער האנט און קוקט אויף דער קופע שטיין-זער, וואס מ'האט געראכט צו פירן אויף א צוויי רעדער-וואגן (אן אייניקל פון רוימישן שלאכטוואגן, באשטימט פאר פרידלעכע ארבעטן, אזוי דא אין אל-זשיר, אזוי דארט אין שפאניע, וואו ער האט אים צום ערשטן מאל געזען אויף עסטראמאדורער געשטיינערטע וועגן, ווען ער האט מארשירט מיט דער יידישער באטוויין-קאפאניע פון פוילישן באטאליאן פאלאפאקס). צען אינטערנירטע — דריי אין געשפאן און זיבן אונטערשטופנדיק פון ביידע זייטן — האבן דא אפגע אָדן די שטיינער און אוועק ברענגן אנדערע. שמיאל איילט זיך ניט. א גוט אויסגעקליבענעם שטיין דארף מען לאנג ניט טעסען. ער טאפט ביי ער דערפילט דעם לויף פון די אָדערן, גיט א לייכטן קלאפ מיטן זעמעל, א הפילה אזא ביי דער טיר פון היכל, און די גלאטע אויבערפלאך באווייזט זיך פרעכטיק. אזוי פאמעלעך, נאטראט, פון אלע פיר זייטן.

— ברענגען טינק? דאס טינק-קעסטל איז כמעט ליידיק, ניט מער ווי א ביסעלע אויפן דנא.

— ניין, מ'דארף ניט. ס'וועט קלעקן ביז מיטאָג. ניט א ליידיקן מאַגן איז שווער צו שטופן א פולע טאטשקע וואפנע. רו דיר אויס — זאָגט ער און שמיילט — דערצייל געסער עפעס וועגן דיין אָטער היים. דאָ, אין אלזשירער לאגער זאָגט ער א ברענענדיקער זון, גוטס זיך אים הערן וועגן וועלדער זון טייכן.

— טינק — זאָגט ער — טויג ניט. די שטיינער דארן זיך בארירן, זיך כמעט צוזאמענגיסן. לייגט מען א סך טינק, פארפערמדט מען זיי.

אזוי האָט שמואל, דער בחור פון הינטער באַליסטאָק, איינגע-
 מויערט — ניט ווייט פון דער סאַהאַראַ-מידבר, ערגעץ אין די אטלאַס-
 בערג — אין ווינקלען, צוזאַמען מיט שטיינער, א טייל פון זיין נשמה.
 שטייען נאָך דאָרט די מויערן צו וועלכע ער וואַלט — ווען ער
 זאָל לעבן — קיין צוגאַנג ניט געהאַט? זיין נאַָען האָט מען פון דאָרט
 פאַרטריבן, אויסגעמעקט, און קיינער וויל ניט זאָגן, וואָס האָט מען גע-
 טאָן מיטן טיילעכעל פון זיין נשמה?

*

אפרים. אן אפרים וואָס האָט זייער ווייניק פון „הבן-יקיר-לי“.

כאַטש...

א רעשיק פויליש יידל, וואָס טוט אלץ גיד, גיד און אלץ לשמה.
 אזוי האָט ער אויך ארויסגעגעבן — צום דריטן אָדער פירטן געבורטס-
 טאָג פון דער יידישער קאַמפּאַניע באַטוויין פון פוילישן באַטאליאָן פּאַלאַ-
 פּאַקס — א העפט דערינערונגען. א מין מיט דער האַנט געשריבענע
 פלאַקעטע פון וועלכער ס'האָט ניט געפּעלט דער לאַנגער וועג כּוון א
 יאַסער פּרייוויליקן, אונטערן טיטל: „פון דער רויטער גריק ביז עס-
 טראַמאַדוראַ“. דעם פּרייוויליקן רופט מען שייַע (אַט דאָס איז ער דער
 דריטער פון די פּראָטאַגאַניסטן). אַצינד, שטייען זיי גיידע אונטער דער
 ברענענדיקער זון. שייַע א פאַרסאַפּעטער כּוון ברענגען טאַטשקעס וואַפּנע
 און אפרים א פאַרשוויצטער פון טעסען שטיינער.

קלויבט אפרים א שטיין, טוט שמואל א קרעכץ און זאָגט, נעבעד.
 דאָס רחמנות איז אויפן שטיין. ווייל קלויבן קלויבט אַנרים דווקא גרוי-
 סע שטיינער, פון וועלכע נ'וואַלט געקאָנט אויסשיילן א ווינקל-שטיין אָ-
 דער לכל הפחות א שפּיגל שטיין פאַר א נכבודיקן פאַסאַד. שמואל
 וויסט אז אפרים וועט מיט איילעניש קלאַפן רעכטס און לינקס, ביז
 פון שטיין וועט בלייבן א נעבעכדיק שפיצעכיק ניט-אויף-ניט-א-זע-
 שטיינדל, וואָס וועט ניט וועלן ניט ליגן און ניט שטיין און ער, אפרים,
 וועט דאָס באַוואַרפן מיט א נאַרג טינק, זונטערשפאַרן מיט טויזנט
 שטיינשפליטער. ווען אפרים הויבט אָן אַט די לעצטע אָפּעראַציע, טט
 שמואל ווידער א קרעכץ. ער זאָגט ניט נעבעד, ער מורמלט פאַר זיך:
 א מויערער, רבונו של עולם, א גאַטס-רחמנות אויף דער וואַנט. ס'טוט
 אים ווי וואָס דער שמועס וועט איבערגעריסן ווערן. א צו דיקער

עיקט טויטע וואפנע צווישן לעבעדיקע שטיינער. אפגעזונדערטע איינער פון צווייטן וועלן בלייבן אויף אייביק די פון אפרימען איינגעמויערטע שטיינער.

— טינק — שרייט אפרים — שייע, לוף ברענג א טאטשקע טינק. זעסט גיט אז דאס קעסטל איז ליידיק?

— א ר.ח אין דיין טאטנס קעסטל אריין — ענטפערט שייע גיט א פון כעס פארשפיציקט קול. — ווער קאן פירן אזוי פיל בלאטע, קא-ליקע איינער, לאטוטניק, קרומע הענט, פארקרומט זילסטו ווער, אזוי ווי ד. שטיינער דיינע, אומגליק! א מויערער ביסטו? ביי דיין טאטן, אין דיין פארעפושט שטעטל, האסטו אמאל געזען א גלייכע וונט מיט דיינע קרומע אויגן? — פאר מידקייט, הונגער און כעס הויבט ער אויף איינעם פון די צען טויזנט שפליטערן וועלכע אפרים האט אנגעהאקט. — שייע, וואס טוסטו?

— שייע! — ווא נדערט זיך אפרים גלייך ווי ער וואלט צום ערשטן מאל הערן דעם נאמען, — דאס איז ער דער שייע?

— וועלכער שייע?

— דער, וועגן וועלכן האסט געשריבן.

— יא, ווייזט א יס אז דאס איז ער דער שייע.

— היתכן, ער לעבט דאך, — שרייט אריס אויסער זיך.

— נו, און אז ער לעבט, איז וואס? פאר וואס דארפסטו אים דווקא

א טויטן?

— אויף תשעה און ניינציק לפרות דארף איך אים, סיי א טויטן

סיי א לעבעדיקן. אבער וועגן לעבעדיקע שרייבט מען גיט.

— פאר וואס, אפרים?

— מאלע וואס א לעבעדיקער קאן נאך אפטאן.

— טאר מען הייסט עס אין פנקס ההיים גיט אריינטראגן ביי

נאך טויט?

אפריס, זייער ווייניק פון הבן יקר לי...

*

אז אפרים בלאנדזעט איבער דער וועלט אן א היים ווייס איך,

אז שייע טרינקט א גלעזל רויטן וויין און ווען ער דערמאנט זיך אין

דער געשיכטע לאַט ער שפיצעכיק, ווייס איך אויך, אָבער שמואָ? וואָו
איז אַהינגעקומען שמואל?
טראַכט אַיך צו אַים פֿנטלט אַ בֿוטסטראָפֿן.

וויין טראָפֿן

דער פֿריינדשאַפֿט
מיט אַיזאַ שאַפֿיראַ

ביז ענדע יאָר זענען געבליבן ניט מער ווי געציילטע שעהן.

— דערמאַנסט זיך? פרעגט זי.

דעראַינערונגען פֿון יענע יאָרן, ווען זי איז געווען אַיינע פֿון די
דריי שענסטע מיידלעך אין אונדזער שטעטל, טויכן אויף און שוועבן ווי
מיט ראָזשענקעס און מאַנדלען געפולטע הינדלעך, געבראַטענע זון גע-
ברוינטע אין אַ מיט סאַסנע-האַלץ געהייצטן אויוון. די דערינערונג האָט,
ווייזט אויס, אַנגענומען אזאַ געשטאַלט ווייל דער שענסטערס, פֿון אלע
דריי, ליפּעלעך זענען אַזויס פֿאַרשנירעוועטע, ווי אַ געברוינט הינדלעלע-
הינטערל.

— וויפֿל יאָרן זענען...? די פֿראַגע בלייבט אַ ניט דערפֿרעגטע. זיבן
מאַל זיבן טאַן שווער איז איר מיידער בליק, און נאָך שווערער דער פֿאַר-
וואַרף, הל: אי איך האָב פֿאַרגעסן זן אלטע עצה: אַל תּאַמר דבר...
ניט מער ווי אַ כּרוי.

*

הילל היה אומר. ניט מער ווי הילל, אָן בן זון אָן: נדערע סמיכות.
מִדַּאָרְף זיי ניט, מ'ווייסט אָן זיי.
הילל היה אומר אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופן להשמע. זאָג
ניט אז מ'מעג, ווייל מ'וועט זיך סיי ווי סיי דערוויסן. נעם ניט, הייסט
עס, אויף דיר אזא אחריות, כאַטש אויסריידן פעלן ניט און תירוצים
אודאי און אודאי ניט. באהערש דיך. איז אָבער דער נסיון גרויס, זון דער
כוח זיך אנטקעגנצושטעלן שוואד, שרעקלעך שוואך.
ניט מער, ווי א מענטש.

*

באקענט האָבן מיר זיך, דעמלט אַפּשר נאָר איך ניט אים, נאָך
אין חיפה. ווייזט אויס, אַז טאַקע נאָר איך מיט אים, ווייל אין חיפה

האָט ער קיין מאל ניט געוואוינט. איינער האָט דערמאָנט זיין נאָמען און געראַטן אים זוכן. א צייט האָב איך אים געזוכט, ניט אזוי כדי צו געפינען אים ווי דעם אנדערן, דעם וואָס האָט געראַטן, און אפשר אויף אזא אופן פארשטיין א גורל וועלכער האָט זיך מיר אויסגעדאַכט אויסטערליש, אויסערגעוויינטלעך, צי גאָר שרעקלעך פשוט. אָט יענער איינער איז געווען ווי אים און אנדערע האָט זיך אויסגעוויזן, אויפן פאסיקסטן פלאַץ, אלץ אַנגעמאַסטן, ווי ביי אהרון שוסטער נאשטעלטע קאמאַשן. סיי דאָס פלאַץ, סיי דער נאָמען. גערופן האָט מען אים ליליענבלום. א קליין מענטשעלע מיט גרויסע, גרויסע אויגן האָט עס אויסגעזען ווי א פּאַן פון א מחנה אויסדערוויילטע, פון א לעגיאָן שטרעבנדע צו א וועזן וואָס זאל זיך מאטעריאליזירן אין קלייניקע ביינדעלעך, אַרעמפליישיקייט, גרויסאויגיקייט א בליק וואָס ווייסט ניט פון קיין גרענעץ.

צופעליק, צי גאָר מיט א כוונה, וועגן וועלכער מיר ווייסן זייער ווייניק, אָדער כמעט גאַרניט (געשען איז עס אין יענעם יאר '33 וואָס איז ביי זייער פיל געבליבן עד היום א סוד און א בעיה), צופעליק האָט א קראַן־האַקן א פאַק געטאָן אונזער מענטשעלע הינטן-אַרום, ביי דעם הויזן-גאַרטל, אים א הויב געטאָן אין דער הויך, זיך געוואונדערט, וואָס ליליענבלום באנעמט זיך מיט אזוי ווייניק ווירדע, וואָס ער צאפלט מיט אלע רמ'ה אברים פאַ" שרעק און פאַרצווייפּלונג, און טאַקע דערפאַר ניט אויפגעהערט אים טרעָגן אין ניט געדאַכטע הויזן, ביז ער האָט אים אראַפּגעלאָזט רעכטס פון פּאָץ פון וועלכן ער האָט אים אויפגעהויבן, אַרעפּגעלאָזט דאָרט וואו אים, דעם קראַן, האָט זיך געדאַכט, אז ס'איז געסען אין אַנגעמאַסטענער פאַר אזא יידעלע. אין וואָס ס'איז באשטאַנען דער איינפאַל, איז שווער צו זאָגן, פונקט אזוי ווי ס'איז שווער צו באשטימען, צי האָט ער אים איבערגעפירט ווייט רעכטס, אָדער גאָר נאָענט לינקס, ווייל דער קראַן האָט זיך באוועגט אין א קרייז. אראַפּגעזעצט האָט ער אים לעבן א חברה-מאַן, ביי וועלכן די באגריפן רעכטס און לינקס האָבן געהאַט ניט מער ווי א פראקטישן און זייער באגרענעצטן זין. דער יינגערמאַן פלעגט זיך באוועגן מער אָדער ווייניקער גראַדליניק מיט באזונדערן אינטערעס פאַר דער באווע-גונג אויף דער ווערטיקאַלע, אזוי ווי ס'איז דער שטייגער פון נאָרמאַלע מענטשן. ס'האַט זיך אים געוואָלט ניט מער ווי גרייכן וואָס העכער אויף דער מאָלער-לייטער. דער שפיץ האָט אים ניט געלאָקט, ווייל ס'האַט זיך אים כאַרגלוסט צו בלייבן אין מענטשלעכן זכרון אלס „הצבע" דער מאָלער, אזוי ווי ס'איז רבי יוחנן הסנדלר — דער שוסטער. ניין. אזעלכע שטרעבונגען זענען

איז געווען פרעמד. ער האט פשוט געוואלט גרייכן וואָס העכער אויף די טרעפּ פון לוינ, טרעפּ וועלכע מ'האַט צו יענער צייט גערופן, אין חיפה, סוגים, א מאלער, סוג "א" האָט געהייסן עמעצער, כמעט א מענטש (ניט אזוי פיל וויפל א טיח, א שטשוקאטורשטיק, סוג ,,ג", אַבער דאָך) כמעט א שידוך. דערפאר איז דעם דראָהאַביטשער חברה-מאן געפעלן צו זען לעבן זיך ליליענבלומען. קליין און אויסגעמאָערט לעבן דער הויכער לייטער, קאַנצענטרירט, ער זאָגן ח'ילה ניט פארשפּעטיקן אונטערצוטראָגן א שעפל וואסער, א ציגל אויף צו שלייסן די וואנט, אָדער אן עמער פרישן קאלד, איז ליליענבלום אויסגעקומען פאר דעם יינגן מאן א באשטעטיקונג פון זיין אייגן וואקסן אויף די טרעפּ פון דער מאלער-היערארכיע. און ליליענבלום — וועלכער האָט נאָך אין א געוויסער מאָס געלעבט אונטער דעם איינדרוק פון יענעם מאָמענט, ווען ס'האַט אים עמעצער ארויסגעריסן פון פלאץ, געלאָזט אן וואַרצלן, א הויב גע-טאָן און אוועקגעטראָגן, שרעקלעך באלאנסירנדיק, איבער תהוֹעֵן — האָט אן יאשאס באציאונג ניט געזען קיין שום שלעכטס. כאַרקערט, דער יונגער יאשא — אויז האָט מען גערופן דעם דראָהאַביטשער חלוץ -- איז פאַר ליליענבלומען געווען דער סימבאָל פון מענטשן, וואָס שטרעבן צו אן אנדערער וועלט, צו א וועלט וועמענס אָנהויב עס שאַרעט כּוֹן דער הויך פון לייטער, פון יענער טרעפּ אויף וועלכער ער יאשא געפינט זיך. יאשאס עטוואָס באלכסון לויפנדיקן קוק האָט ליליענבלום געטייטשט אויף זיין אָפּן: א געפייניקטער, א ליידנדיקער, א כאַרבלענדעטער פון דער עיין, וואָס שפאַרט פון יענער וועגט וועגן וועלכער ער דער שוואכער, קליינער, מאַגערער, קנאַפּכוחותדיקער קאָן ניט מער ווי חלומען. דערפאַר האָט ער, ווייזט אויס, אויז פאַרגעטערט יאשאס שמשון הגיבורדיקע שטריכן, לויט זיין מיינונג, שטריכן פון א קאטעגאָריע מענטשן, וואָס דאַבן אויסצופילן א שליחות, א היסטאָרישע מיסיע.

ליליענבלומס תמימות האָט דערמאָנט אין יהודה בן תימא, מיט זיינע זאָגעל צו. כאָטש א בן, א לעגיטימירטער הויסט עס, כדי אויסצומיידן יעדן חשד, און כלערליי רכילות, אָדער כדי צו באשיינען דעם טאטן, צי גאָר ווייל זיין נאָמען אליין האָט א צו גרויסן פאַרנעם — יהודה איז געוואָרן א באשטימטער און אומבאשטימטער באגריף, א סובסטאַנץ, וועמענס איכות עס לאָזט זיך ניט פעסטשטעלן מיט א טאַפּ טאָן מיטן פינגער — איז דווקא אים, דעם בן תימא איינגענאלן איינטיילן דאָס קורצע לעבן אין תקופות, אין פעריאָדן.

— בן ארבעים לכינה, האב איך איינגערוימט לילינבלומען ניט פֿרוואורף. זעסט ניט אז דער בחור איז ניט דער וואָס דו מיינסט? טו א קוק, פֿליען קאָן ער ניט און טראַכט אפֿילו ניט דערצו. ליליענבלום האָט אַנגעשפּאַרט זיין בליק אין מיינעם. אין דער טיף פֿון זיינע אויגן זענען געזעסן פֿאַרוואַנדערונג, סכּוּת, ווייטיק, און נאָך טיפּער א צו יענער צייט אַנרפּואהדיקע קרענק.

— ביסט אפֿער גערעכט. יאָ, יאָ, ביסט אודאי גערעכט. דאָס פֿייערל פֿון בליק האָט זיך לאַנגזאַם אויסגעפֿעלט כּוּחַת פֿאַר אזא אַנשטרענג. ווידער אַנצינדן, האָבן אים אויסגעפֿעלט כּוּחַת פֿאַר אזא אַנשטרענג. איך האָב ווייזט אויס, קיין כּוּחַ ניט... מערקווירדיק, ווי כּ'האַב זיי פֿאַר-לוירן, די כּוּחַת. נאָך א לאַנגער פּוּיזע, אין וועלכער מ'האַט געזען אז ער מוטשעט זיך אין עפעס דערמאַנען, עפעס זייער וויכטיקס, האָט ער א זאָג געטאָן זייער שטיל, קוים געשעפּטשעט: אנדערע האָבן נאָך... אַט איינער פֿון כּיינע חברים... זוך אים אויף...

די לעצטע ווערטער האָבן געקלינגען ווי פֿון גסיסה, אַדער ווי א צוואה.

— וואוּזאָל איך אים געזינען? — די פֿראגע אין געווען לפֿנימדיק ניט פֿאַרלאָזן א כאַרלאָטן.

— דאָס לעצטע מאל האָבן מיר זיך געזען אין בערלין, איצט דאַרף ער זיין אין פֿאַריין, זיכערער אין מאַדריד.

— און כּיר אין חיפה.

— נו, איז וואָס? ס'וועט קומען א טאָג ווען דו וועסט אים באַגעגענען. די איבערצייגונג, אז ס'מוז געשען, האָט געשפּאַרט ניט נאָר פֿון אים; זי האָט זיך געקייקלט באַרג-אַראָפּ פֿון כּרמל, געדוּנגען דורך די פענצטער פֿון דריטן שטאָק, צוזאַמען מיט דער גלויער אומרו פֿון די יב-כוואליעס.

א לאַנגע צייט האָב איך אים געזוכט, טראַכטנדיק, אז אויף אזא אופן וועל איך זיך נענטער באַקענען מיט דעם שוואַכן באַשעפּעניש, מיט גרויסע אויגן, מיטן מענטשעלע וואָס האָט געדאַרפט זיין די פּאַן פֿון א מחנה אויסדערוויילטע אא"וו.

*

איצט זענען מיר זיינע געסט, טאַקע דעמס, וועגן וועלכן ליליענבלום האָט געזאָגט, אז ער איז א בכּוּחדיקער. גיסט ער וויין, לויפט א קייטעלע

טרעפנס פון פלאש אין גלאז, זעט מען, ווי עס פליען די מינוטן ביז סוף יאר. באגעגענען זיך אונזערע בליקן, פרעגן זיי: וועלכער האט געקאנט זיין ליליענבלומס גורל אין אזוי פיל מלחמות און ווילדע געשעענישן? וועגן יאש'ן פרעגן זיי ניט דערפאר ווייל אונדזער מכניס-אורח האט אים קיין מאל ניט באגעגנט. ניין. גיכער ווייל ער האט אים צו אפט געזען. יאשאס גורל איז א קלארער, באהערשט פון דער לויטערסטער געוויסהייט, פון פאר-פונדעוועטער אוידיאליטי: חתונה געהאט, געבויט א שטוב, א פליגל אויף דיר-געלט, אייניקלעך ווארטן דער זידע זאל בארייען די וואוינונג, ס'איז צייט. א מצבה וועט מען שטעלן פון שווארצן גראניט. ליליענבלום איז אן אנדערע געשיכטע, איינע כון יענע, וואס הויבן אן אין דער ערשטער וועלט מלחמה, וואס שפארן זיך אן אויף צוויי וועלט-מלחמות...

ווייזט אויס, אז אויך דעמלט איז מיין פארשטאנד געווען צו שוואן, ניט געקאנט תופס זיין, אז אויך די מעגלעכקייטן פון א מעטראפאליע זענען באגרענעצט. ניט געוואוסט, אז אויך איר קלעקט ניט ליכט, צו באלויטן די טונקעלע ווינקעלעך פון יחידותדיקע איינזאמקייטן. הימלען האבן איר ניט געריסן, "שפוך המתך" ניט געשריגן. פארלאשענע שטראלן פון פארלאזטע שטעטלעך און דערפער האבן זיך געצונדן פון אנדערן עק, האט דער וועג אויסגעזען א באלויטענער, און כ'האב אים בא-טרעטן. פלוצים האט אויפגעפלאמט א בלייכער שטראל געפירט צו א צימער מיט צעפראלטע פענצטער, מיט א גלויבן, וואס שפארט פון אי-בעראל. פון שפיץ מאַנמארטר האבן איר געפרעגט, טרעפ ארעפ: וואו איז ער? גרויס פאריו האט געאטעמט מיט זיין שטענדיקער גלייכגילטיקייט פאר דעם גורל פון יחידים, אבער ניט פארגעסנדיק אז העפלעכקייט איז זיין דורות-לאנגער חוב (צוגעגעסן ווי איעדער חוב) האט ער א ווארטשע געטאן: ווער?

א שטראל האט צעריסן דאס נעפל, וואס זאט זיך געשפרייט ביז סענט-אנטאן, די שטאט האט זיך עקשנותדיק געהילט אין באשיידנקייט, אדער אין איר אייגענער שרעק. זי האט זיך, ווייזט אויס, דערמאנט אין מחנות, וועלכע האבן מארשירט אויף דעם זעלבן וועג, אויף וועלכן זיי זענען געלאפן מיט יארהונדערטער צוריק אין דער פארקערטער ריכטונג. אין קלאנג פון זייערע טריט האט די שטאט געהערט דאס ווידערקול פון שפעטערדיקע, הארסט-וועסעלדיקע, און לאנגאם געפאלן חלשות.

— שוין לאנג אז איר חברט זיך? — פרעגט די שענסטע פון אונד-
זער שטועטל, אויסנוצנדיק א מאמענט, אין וועלכן מיין פריינד איז גע-
גאנגען עפעס ברענגען פון קיך.

ס'איז אויסגעקומען משונהדיק, ניט אזוי דאס אויסלייגן גרינע אייל-
בערטן ארום דעם רויג פון פרישן העכט, ווי מיין זיך איינקוקן צו יעדער
באוועגונג זייער. ס'וויל זיך מיר, כ'ווייס ניט פאר וואס, ענטפערן מיט
א פסוק, קומט מיר אויפן רעיון „הם פשוטו בו“, דאס זיך אז ס'שפינט
זיך אן אומגעלומפערטע געשיכטע, פאר וועלכער דעם נביאס שפראך
איז א צו הארטע, צו שארף דער דימענט פאר אַס דעם „הם“, כאר אזא
פראסטן גלאז.

דער לוח איז צוזאמענגעשטעלט פון שמיטות. זיבן מאָל זיבן שמי-
טות זענען פארביי, זינט מיין פריינד האָט באטרעטן אָדער גאָר געבויט
די בינע פון א יידיש טעאטר אין בערלין. דעמלט האָבן קאנעצלעך אויס-
געזען קאנדעלאברען, קאטאקאמבן — אומגעהייערע זאלן, באוועגונג האָט
געמיינט ריטעם, און יעדעס וואָרט א הימן. דער יונגער עולם ווייסט ניט,
ווייל ער איז יונג, און דער אלטער דור, ווייל ער איז אלט.
קומט אויס, אז יונג זיין, ווי אלט זיין, איז די זעלבע זינד.

*

— ווען האָט איר זיך באגעגנט? — פרעגט זי.

— א סך שפעטער.

— שפעטער! וואונדערט זי זיך און איז ווידער אזוי שיין ווי
אמאל, אפשר נאָך שענער. צעמישט איר שיינקייט די געדאנקען.

— נאָך דעם, וואָס ליליענבלום...

— ליליענבלום האָסטו געזאָגט? — דערטראַגט זיך פון קיך, און
דער קלאנג פון גלעזער פארראט א ציטער. צוריק מיט צען שמיטות איז
געלונגען דער אומרו זיך פארגנבענען צווישן אויף טירן און פענצטער צע-
האַנגענע קימפעטאַרן-בריוולעך. נאָך דעם האָבן זיך באוויזן בדחנים, פו-
רים-שפילער, מיט איבערגעדרייטע קאפאטעס צעפליקטע שטריימעלען, אויפ-
געריסענע אייגן, געשטאלטן אין ווילדע טענץ, סודותפולע שאַטנס, כון
וועלכע עס שפארט מיט שרעק און געוואלדיקער צוציאונגסקראחט. די איך
שאַץ איינגעזאפטע שרעק ווערט טויזנט מאָל גרעסער אין דער פינצ-
טערניש פון טעאטער-זאל. ס'איז כמעט אומדערטרעגלעך, צו זיין א
זשויער, על אחת כמה וכמה א מיטשפילער.

— ער האָט א טעות געהאט, זיך אָפּגענארט, — זאָג איך איר, און זי, די צויבערשיינע, שענקט מיר א קיילעכדיקן, קינדערישן בליק, ווארט אויף א פירוש — ער האָט נאָך דעמלט ניט געוואוסט, ניט פארשטאנען דעם כוח כּון שרעק, כאַטש פון די בערג, וואָס באזימען די שטאַט שאַץ, האָבן גענידערט קלאנגען פון קאַזאַקן שווערדן, אין קאַמף מיט „קא אונד קא“ הוסארן.

וואָס ווייסטו וועגן אים — פּרעגט מיין פריינד.

— כמעט גאַרניט.

— וועמען האָסטו געפּרעגט?

— דעם און יענעם, אויך יא שאן.

— נו?

— נו. ער געדענקט, זאָגט ער, עפעס א מעונהדיקער. ניט קיין הויז, ניט קיין מויו. שוין זייער לאנג ניט געזען. מן הסתם ניטאָ מער...

*

געציילטע מינוטן זענען געבליבן ביו סוף יאָר.

— האָסט ניט געענטנערט אויף מיין פראגע, — זאָגט זי.

— אויף וועלכער?

— ווען האָט אָנגעהויבן אייער חברשאפט?

— דאכט זיך כ'האַב דיר געזאָגט.

— האָסט געזאָגט שפעטער.

— אזוי האָב איך געזאָגט? — איר רוגו צעמישט מיך ניט מער.

פאַרקערט. ס'איז אן אמוזירנדיקער רוגו. — זיי מיר מוחל דעם טעות. אייגנטלעך האָט זי אָנגעהויבן א סך פריער — זאָג איך איר, און ווייס אליין ניט צו צוריק מיט צען שמיטות ווען דורך מיט קימפעטאַרן קוויט-לעך, געפאַנצערטע טירן און פענצטער האָט זיך אריינגעגנבעט די אומרו און געפלאנצט אירע זאָמען אין פריש צאפלידיקן הערצעלע, צי גאַר צוריק מיט זיבן שמיטות ווען אויף דער בערלינער נאלענדאַרף פלאץ האָבן בחורים געזונגען און געשפילט, זוכנדיק א תיקון אין שטומפיקער עברי פון א מזרח־רענדאַר וועלכער דונערט, אראָפּגייענדיק פון באן: שלום עליכם אלעקסאַנדער-פלאץ, צי גאַר אויף שפּאַנישע בערג, וואו ער האָט זיך געראנגלט מיט גוג ומגוג, געוואָלט ראטעווען די וועלט, און ס'איז ניט געלונגען צו ראטעווען אפילו די אייגענע פאַר יידעלעך פון די בוקאַווי-נער שטעט און שטעטלעך, אָדער אויף פריטשן פון פראנצויזישע לאגערן.

וואס האבן געוואלט, מ'זאל זיי רופן, ווי אוי מ'וויי, זאל זיין אפילו „סאנטר ד'העבערושעמאן“, אבי ניט ביי זייער אמתן נאמען...
 אונדזער מכניס-אורח גיסט וויין אין די גלעזער. צוזאמען מיטן קייטאלע טראָפנס בליסן די מינוטן וואָס זענען געבליבן ביז סוף יאָר. שווייג א.ך. כ'מיי, אז דער פירוש צוזען ענטפער מעג פארשפּעטיקן נאָך א יאָר, זי וועט, סיי ווי סיי, בלייבן אויף אייביק די שענסטע פון ד' דריי שענסטע פון א נדזער שטעטל, און דאָס יאָר וועט נארביי ווי א רגע.

*

מיין חרר, אונדזער מכניס-אורח, דער באשיידענער, דער אייביק גלויביקער אין כוח פון מענטשן, צו זיין א מענטש, גיסט וויין אין די בעכערס, אויבן פנים בליט א שמייכל, ער שמייכלט דעם העלן וויין-קאלר, וואָס שמעקט מיט ראָזשענקעס מיט מאַנדלען און דעם גלויבן אז די וועלט איז א שיינע, וועט זי שוין ממילא זיין א בעסערע.

זומער-שפרענקעלעך

„דער הימל איז היינט א וויינענדיקער. און ווען ער זאל זיין א העלער, לויטערער, וואָלט איך זיך דען ניט געכילט א „פאָימאלע“? כ' ווייס ניט ווייל לעבנס ס'זענען מיר באשרט, אָדער געשענקט, כ'ווייס נאָר, אז די גרעסטע טייל האָב איך נארבראכט ווי א פאָימאלע.“
 אזוי האָט ער אָנגעהויבן, זיך אוועקזעצנדיק אומגעבעטן ביי מיין טישל אין א דריט-קלאסיקן רעסטאָראן, איך האָב געבעטן גרענגען א צווייט גלאָז.

„וואָס הייסט א פאָימאלע?“

„אמאל האָט דאָס געהייסן געזאפט, פארשיקט, געצוואונגען פארגעסן ווער מ'איז, און דיגען געטריי פינף און צוואַנציק יאָר דעם „ווסעראַסיסקי נאטיושאַק“. היינט הייסט עס שפינען געוועב. אפשר האָט עס שטענדיק גע- הייסן שפינען געוועב. מענטשן האָבן דאָך געלעבט אויף דעם גאנצן ערד-קיילעך...“

ער האָט צוגעדעקט מיט פֿיר פינגער דעם אָנצייניקן לאָך, גע-
זאָגט: זײַט כּוּחַל. דאָס דריבנע געלעכטערל איז געווען טיילוואַניש כאַטש
ער האָט דאָס ניט געוואַלט.

„צוויי בוכשטאבן האָבן געשראָקן א וועלט. ניין, ניט צוויי נױ-
איינער, א געכפלטער. א געכפלטע סאמעך. פון סאמעך מעם האָט מען
געלאָט, צו סטראַן-אחרא האָט מען זיך צוגעוואוינט, אַ ער ס. ס. האָט
נאָך געשראָקן, אָדער שוין געשראָקן. זיי זאָבן געקנפּט זון געשליסלט
א געוועב, פון וועלן מ'ה ט זיך ניט געקאָנט ארויסדרייען. דער הימל
איז דווקא געווען א לוטערער, זיין לוטערקייט האָט אויסגעזען להע-עס-
דיק, חונקדיק. נאָר מיר האָט ער אויסגעזען להכעיסדיק, די ס.ס. לייט
ניט. זיין האָן אַשר ניט געקוקט צום הימל.

פארנומענע ניט מאַרשירן אין קאַמפּאַקטע קערפערשאַטן, מיט
געזאנג און געשריי, אַבער קרישטאָל און ביינער שפּליטערס, האָבן זיי
קיין צייט ניט געהאַט צו באַטראַכטן דעם הימל.
כידערמאן זיך איינעם א טאָג.

זיי מאַרשירן און און אַ בערגל זיצט דער מופּטי און ציילט
זייערע טריט. ליקן שווערן, אז דאָס איז געווען טאקע ער, דער
ירושלימער מופּטי אָנגעטאן אין גאַנצע קליידער, זיצנדיק קינדעריש
מיט די פיס אונטער זיך, ציילנדיק רייען און טריט, ווע נדיק א משונה
ווי דן חלום: מיך אריינציען איינציען און פאַרלעכטן אין שפינגעוועב.
דאָס האָט ער זיכער געוואַלט. זויגן דאָס נלוט פון די אַדערן,
גלויב איך קו.ס. ניין. צו עולם-הזהדיק האָט ער אויסגעזען, אז מ'זאל
אים חושד זיין אין אזא טיילוואַנישן פאַרמעסט. דער ירושלימער מופּטי
און באַבע-מעשיות וועגן וואַמפּירן! ווער וועט דאָס גלייבן? ניין, ניין.
ס'איז געווען גלאַט אזוי א שפּיל. כאַטש...“

„שיינט מיר, אז דאָס געוועב האָט אים דערשטיקט?“ כ'האַב און-
טערגעגאַסן וויין. זיין אויסזען איז געווען משונהדיק. שטיין געבליבן
ערגעץ ביי די פּופּציק אָדער צו פרי געגרייכט צו די פּופּציק.
„אן אנדערן געוועב. זי אפער זענט גיר גערעכט, זיין אייגן גע-
וועב...“ ער האָט לאַנגוואַם געטראָגן דאָס גלאַז צום מויל, מיט די גע-
דאַנקען ווער ווייסט וואו, א זופ געטאָן, אָנגעהויבן שמייכלען, צוגעדעקט
דאָס מויל מיט פֿיר פינגער און ווידער א זאָג געטאָן: זייט מוחל.

„פאר וואס זאל ער געווען וועלן פארכאפן אין שפינוועבס דווקא איידר?“
„וועגן כיינע זומער שפרענקעלעך. אוי, ווי ווערט מען זיי פטור!“
„כ'זע ניט קיין זומער שפרענקעלעך.“

„איר האט ניט די געהעריקע ראייה. טאקע דערפאר האב איך זיך צו-
געזעצט צו אייער טישל... דאס מיטן מופטי איז, נאך אלעמען, געווען
ניט מער ווי א חלום, אדער גלאט א שפיל. מער איז אים דעמלט ניט גע-
לונגען. ערגער איז געווען פריער ווען מ'האט געברענט לעבעדיקערהייט,
און שפעטער, ווען מ'האט קודם דערשטיקט און נאך דעם געברענט, אדער
נאך שפעטער... לאמיר זאגן זעקס יאר פאר, אדער נאך דעם ברענען,
דעמלט ווען דער צוועק איז נאך ניט געווען, אדער שוין ניט געווען דאס
אש. אש וואלט נאך געווען, ווי ניט איז, צבער די שפורן, די ווייסע
ביינעפליטערלעך, מיט געלע פלעקן ווי זומער שפרענקעלעך וואס דריינגען
טיף אין דער בלאטע, ביז ס'ווערט פון זיי א מאזאאיק. איר האט מן-הסתם
געזען אט די מאזאאיקן אין דער צייט אדער נאך דער מלחמה, הא? ניט
געזען? א שאד, ניט אזוי צוליב דעם מאזאאיק, ווי צוליב וויסן ווי עס
זעט אויס מיט די זומער שפרענקעלעך.“

„צוליב וואס?“

„צוליב וואס, פרגט איר. ווייל ברענען אין אויוונס איז געווען
איינפאך, איבערהויפט איידער מ'האט זיך דערוואוסט. כל זמן מ'האט
ניט געוואוסט, האט מען געהאט א האפענונג, אז מ'וועט זיך ראטעווען,
מ'וועט איבערלעבן, און ווען מ'האט שוין יא געוואוסט, איז געווארן
קלאר, אז קיין רעטונג איז ניטא. דעמלט האט מען געהאט דאס זעלבע
געפיל ווי א פארמשפטר צו טויט, אן א פארוואס. וועלכער פארמשפ-
טער צום טויט אָנערקענט דען דעם פארוואס? פאר אים איז דאך שטענדיק
דער אורטייל אן אן-פארוואסיקער, אן אומגערעכטער, א ניט-גילטיקער.
„איר איבערטרײַבט. דאס איז געווען אמאל.“

„אין דעם באשטייט דאך די זאך. פאר מיר איז ניטא קיין אמאל.
אלץ שמעלצט זיך צוזאמען אין איין ווילדן קנול. סיי דאס ברענען
לעבעדיקערהייט, סיי די געשיכטע מיטן מופטי, און סיי דאס שפעטערדיקע.
ביי מיר איז דאס, וואס געווען און דאס, וואס וועט זיין, איין שווארצער
אדער בלויער הימל. פאר מיר איז ניטא קיין צייט און עלטער. צייט
איז פליסיק, א וואסער אן אנהויב און אן סוף... זאגט מען א טייל פון
טייד, מיינט מען דאך דאס בעט פון טייד, דאס וואסער האט ניט קיין
חלקים, עס פליסט, הא?“

פון הינטער די פיר פינגער האָט זיך דעהערט דאָס דריבנע געלעכטערל. זיין בליק האָט אָנגעוואָרפן א פחד, א ניצטערניש זאָט געשפּאַרט פון דער טיפּעניש פון זיינע אויגן. ער האָט גענומען א ביסעלע וויין, און פאַרגעזעצט זיינע משונהדיקע געדאַנקען, גענישט קאַפּיטלעך פון א געשיכטע, וואָס מוז זיין יעדן א באקאַנטע.

„אז ס'איז האלב צוועלף, האָב איך זיך דערוואָוסט אַנקומענדיק פון לאגער וואו מיר האָבן פאַרבראַט צוויי יאָר, ניט א טאָג מער, אן ניט איינעם ווייניקער, אין א נייעם לאגער, וועגן וועלכן מיר האָבן ביז דעמלט ניט געהערט. דער וועג פון וואָקזאַל ביז דעם לאגער איז געווען לאנג און שווער. אבשר זענעדיק, ווי שווער מיר שלעפּן די פיס, האָבן זיי אים פאַרלענגערט. פּוציג האָט כּוון ים-פינצטערניש אויפגעטויכט א בא-לויטענער טויער. גיז זיינט ווייס איך גיט, צי האָן זיי אין יענעם מאַמענט אָנגעצינדן דאָס ליכט, צי ס'האָט געברענט די גאַנצע צייט קינ-ציק קאַנו-לירט. ווען כ'האָב א שפּאַן געטאָן אונטער דעם טויער-בויגן, האָט די וואך געפּרעגט, וויפּל ס'איז דער זייגער, און עמעצער האָט געענטבערט: האלב צוועלף. כ'האָב פאַרשטאַנען אז סיי די כראָגע, סיי דער ענטפּער זענען סיגנים, דאָס איז בלי ספּק. ס'קאָן דאָך גיט זיין אז איינער וואָס שטייט א יף דער וואך, זאָל גיט וויסן, אז עפעס געשעט אז מ'ווארט אויף עמעצן, אז מ'גרייט צו עפעס אזעלעכס, אָן וועלכן דאָס וואָס ס'איז געשען ווייטער, וואָלט גיט געקאַנט געשען. אזוי אז זיין כראָגע, זיין גייגערקייט איז זיכער געווען א פּלוצימדיקע, א גיט פון זיין ווילן באשטימטע. דער מיין, ווי כ'האָב שפּעטער פאַרשטאַנען, איז געווען אז כאָטש איינער פון די אָנגעקומענע זאָל וויסן, אז ס'איז האלב צוועלף ביי נאַכט נאָענט צו הצות, פּונקט אזוי ווי ער וועט זיך כּוון דערוויסן שפּעטער, אז ס'איז האלב איינט, ער זאָל פאַרגע-דענקען, אז דאָס וואָס געשעט קאָן גיט אַפּגעטאָן ווערן אין איין טאָג, ווייל נאָר איין טאָג קאָן גיט נעמען אויף זיך די אחריות, קאָן גיט איבערטראָגן אזא געשעעניש“.

„העפלעך, מיט גרויס העפלעכקייט, האָט מען אונדו אויפגענומען זיך געהייסן אויסרוען אין א ריינעם באראק. די וואך האָט געראָטן: שטיל שטילער, שטערט גיט די מענטשן וואָס שלאָפן, וואָס רוען נאָך א טאָג ארבעט. אין דעם ביינעשמותדיק באלויכטענעם באראק האָט די זויבער-קייט געשמעקט. פון אויבערשטן פריטש האָט מען געהערט א רעגלמעסיק אַטעמען פון געזונטע, מידע מענטשן. אונדו האָט מען באלייגט אויף

דער פ.ד.אָגע, מיט די קעפ צו די פריטשן, אין א גלייכער שורה לענג-
אויס א ווייסן צייכן. מיר זענען היכף איינגעשלאָפן. א שווערער, זיסער
שלאָף נאָך א וועג, וואָס האָט א יסגעזען אן אויסזיטלאָזער, און זיך ארויסגע-
וויזן א גליקלעכער. קיין עסן האָט מען נישט געגעבן. מ'האָט געזאָגט
שפעטער.

געשלאָפן זענען מיר א שעה. אָדער כמעט א שעה. נאָך יאָרן פון
נוטשעניש און דערנידערונג וועלכע מ'האָט געקאָנט אויסמיידן, נאָר
פחדניש און כירע אָדער מיט א מויניקן, צי גאָר באזינגטן טויטן-מוט,
איז געקומען אַט דער מאָמענט ון רן נאָר אלע רמח אברים. די שעה האָט
זיך געצויגן ון הא ב צוועלף ביז האלב איינס ביי נאָכט, האָט כאַרטשעפעט
צוויי טעג, ווייל איין טאָג איז געווען צו קורץ פאַר אזוי פיל גוטקייט
און אכזריות...

„הויבסט זיך אָן דערמאַנען? האָט ער א פרעג געטאָן, אָפּגערוקט
דאָס גלוי וויין, געפרואווט זיך איינקוקן אין מיינע אויגן, און זענדיק
אז קיין בליק בלאַנדזשעט איבער די נאָקעטע ווענט, זיך ווידער דרייבע
צעלאַכט, מיט א געלעכטערל, וואָס איז געקראַכן איבערן לייב ווי וויל-
דע כוראשקעס. „ועסט, דערפאַר האָב איך זיך דאָ צוגעוועצט... פונקט
האלב איינס האָט, ווייזט אויס, עמעצער א פייה געטאָן, אָדער געגעבן אן
אנדערן צייכן, ווייל אָן א רוף, אָן א קאַלאַנדע איז אוממעגלעך, און
אלע פון אויבערשטן פריטש זאָלן געווען א שפּרינג טאָן, אין דער
זעלבער סעקונדע, אָדער אין א טיילעכל פון א סעקונדע — זיי האָבן
זיך דערצו געגרייט א לאַנגע צייט אין שולן און אוניווערסיטעטן ון
מערב ביז מזרח, ון בראַשית ביז סוף — מיט אזא פינקטלעכקייט,
גלייך אויף אונדזערע פנימער, און אויסזעצן צעברעכן, צעדרייבלען כאַטש
די העלכט ציין מיט זייערע געקאַמעטע אַפּצאָסן, און נאָך איידער מ'האָט
זיך ארומגעקוקט זענען עוין געבליגן, האָבן שוין געסווישטעט און
געקאָקט די בייטען, ה ט מען שוין געשטויסן די קעפ אין ב'ע'ענע
נארבלוטיקע שיסלען און געצוואונגען לעקן דאָס אייגענע בלוט, אין
ר'טעם פון א זיי אומבאקאנטן און אונדז אוי היימישן: ב-ד-מייך-ה-י, ב-ד-
מייך-ה-י, טויט די זון-מער-פּרענדיקעל-דיקע...”

כ'ווייס נישט צי ער האָט געענדיקט מיטן דערציילן, אפשר איז דאָס
געווען נאָר דער אָנהויב פון א נייער תוכחה כ'ווייס נאָר אז כ'בין אנט-
לאָפן פון טיש, ארויס אויף דער גאס, דערזען געשוירענע קעפ, קיילעכדיקע
און אַלסונדיקע בליק, געפוצטע שיק, קראַמאלעטע העמדער, צעכראס-

טעטע, באהערטע ברוסטן, קראואטן, נאקעטע ברעמען, בעלמעס און פרישטשעס, אלץ האָט געטאנצט און געבלאָנדזשעט, אלץ האָט זיך גע- דרייט אין א ווילדן קרייז, געפרואווט צוזאמענשטעלן דעם ראַבאָט פון פּאַטענציעלן מערדער; בין איך אריין אין ערשטן אוּטאָבוס, דערווען די זעלבע סמנים פון מערדער און אין שפיגל מיינ פנים באשיט מיט זומער- שפרענקעלעך...

*

דער דאָקטער הייסט מיר גיין אהיים. ער ווייסט, ווייזט אויס, ניט אז תשעה באב קאָן פאלן אויך אין חודש כסלו.
(ו' כסלו תשמ"ו)

סכך אויפן דאך

פיר יותיות כמעט א שם המפורש. א בילדל, פיר העל-שווארצע ווירעס אין דער לענג פון טונקל-געלן דעלפאנדבין-גילדל אויף אן אתרוג-קעסטעלע? כ'ווייס ניט. א קאַשמאַר, אן אמתע געשיכע? איינס ווייס איך יא. דאָס אתרוג-קעסטעלע דערמאָנט אין סכך, און דאך.

ס כד. אז ס'קומען אָן די סוכות-טעג קומט מיר אויפן רעין ווי ס'האָט געפּסלט אונדזער סוכהלע רבי שלמהלע דער דיין...
שמואל, מיינ עלטערער ברודער, מאַכט א גריבל, ווישט אָפּ דעם שווייס פון שטערן, נעמט דאָס דרענגל, שטעלט עס אריין אין גריבל, מעסט מיטן בליק פון אונטן ארויף און פון אויבן אראָפּ, זאָגט: הברה, האלט אזוי אז ס'זאל זיך קיין ריר ניט טאָן. שטופן מיר איינער דעם אנדערן. אלע ווילן האַלטן דאָס דרענגל. פאלט עס אום איף איינעמס א פוס, ווערט א געוואלד. דער געטראַפענער שרייט, וויינט, און מיר פרייען זיך, פטור געוואָרן א קאָנקורענט. מיינ עלטערער ברודער שמואל פארטיילט רעכטס און לינקס א פאַר פעטשלעך איבערן הינטערן, מ'זאל וויסן אז זיין טועכץ איז ערנסט, אז ס'איז ערב יום-טוב, אז ס'איז ניט קיין צייט אויף שפילען רייען, דערמאָנט אין צער בעלי חיים: „וואָס הירזשעט איר ווי די לאַ- שעקעס, ! יענעם טוט ווייז?" אָבער אונדז פארטרייבן פאלט אים ניט איין. דער יום-טוב איז אונדזערער, די פרייד טיילצונעמען אין בויען די סוכה

ווייל ער אונדז ניט פארשטערן. צי אפשר דערמאן ווייל ער נויטיקט זיך אין אונזער הילף. רייניקט ער דעם גרוב פון אריינגעפאלענע ערד און שטיינדלעך בשעתן איבערקערן דעם דראַנג, פארטיפט אין איין וועגס א ביסעלע דאָס לאַך. שוין דעמלט ווען ער האָט געזאָגט „האלט“ האָט ער געטראַכט אז מ'וואָלט געדארפט דאָס גרינגל מאַכן טיפער, אז דער דראַנג איז צו הויך, נאָר זיך געפּוילט ארויסצושטעלן דאָס דרענג, גראַבן, ארויס-וואַרפן די ערד. איצט, אז ס'איז עוין יאָ געשען, מוז מען שוין טאָקע אַ ביסעלע פאַרטיפן דאָס לאַך. ער הויבט ווידער אויף דעם דראַנג, שטעלט אים פאַמעלעך אריין פונקט אין מיטן גרוב, און קלויבט דאָס מאַל אליין אויס די, וועלכע זאָלן עס האַלטן, פאַרזאָגט די איבעריקע זיך ניט צורירן ביז ער וועט ניט הייסן פאַרשיטן מיט דער אויסגעגראַבטע ערד, פאַרפּעסטיקן מיט שטיינדלעך, צוקלאַפן די ערד טאַנצנדיק ארום זייל, וואָס דאַרף אונטערהאַלטן צוויי ווענטלעך און טראַגן די גאַנצע משא פון סכך. ווען דער סטאַל בלייבט שטיין אַ גלייכער, מאיעסטעטיש ווי אַ זייל פון אַ פּלאַץ, קוקן אויף אונדז, דיע וועלכע האָבן אים געהאַלטן, מיט עדיפות, ניט איבערעגנהייט, ווי איינער רעדט: וואָס זאָגט איר אויף אונדזער שטיקל אַרבעט?

די סוכה דאַרף נאָר צוויי ווענטלעך, די אנדערע צוויי זענען גע-מויערטע, ווייל די סוכה שטעלן מיר אויף אין ווינקל לעבן דער וועראַנ-דע, אזוי וועט זי זיין אַ לי טיקע און דאָס עסן וועט מען אריינגעבן גלייך דורך פּענצטער.

דאָס אמתע קאַמאנדעווען מיט אונדז הויבט אָן ביים איבערקלויבן די ברעטלעך, ארויסציען און אויסגלייכן — ווער מיט אַ העמערל, ווער צווישן צוויי שטיינדלעך — פּרוּשאַווערטע טשוועקעס. חברה לויפט, רעשט, פּרעגט, טראַגט אונטער דעם קאַמאנדיר אַנשפּיציקע טשוועקעס, צו קורצע ברעטלעך און דער בנין וואַקסט קרומקיילעכדיק, יאָדעשלעוואַטע. ס'דאַכט זיך אז ציט, אָט וועט ער צוזאַמענפּאַלן. ער נאַלט ניט צוזאַמען. די ווענטלעך וואַקסן פאַמעלעך, געבונדענע מיט שטריקלעך. געקאָוועטע מיט דראַטן, זון די סוכה שטייט און וואַרט אַויסן עיקר, אויף דעם סכך. דער שענסטער סכך. אין פון „סטרוזשענעס“, נון קוקורודזער שטאַנגען. כאָטש טרוקענע זענען די שלאַנקע מיט געלגרינע בלעטער באַוואַקסענע קוקורודזע שטאַנגען אויס לעבענדיקע. די לופט שטראַמט צווישן זיי אַ פּרישערע, אַ לויטערערע און זינגט צוזאַמען מיט די מסובין די שיר-המעלותן. דורך סכך פון קוקורודזע-שטאַנגען ווינקען די שטערן,

רוימען איין יעדן איינעם א באזונדערן סוד. אונטער אזא סוד איז די סוכה א סו-ה, און דער יום-טוב א יום-טוב. איין מאל בין איך געווען מיטן טאטן צו קידוש ביים רבין. א שווערע סוכה, אן סכך. צוגעדעקט גאר מיט געפארבטע ברעטלעך. ס'איז געווען א גאטס רחמנות אויפן רבין, זיין בלייד פנים, די זעלבע, דאן זיך געווארפן גלייך ס'וואלט אויס-געפעלט לופט. אין א מיט קוקורודע-שטאנגען געדעקטער סוכה, אונ-טער געל-גרינבלען סוד, קאן אזעלעכס קיין מאל ניט געשען.

ווען מיין עלטערער ברודער שמואל טוט א געשריי „סכך“, קלינגט עס פונקט אזוי דערהויבן ווי דע-בלט ווען דער חזן שרייט אויס: „כאנים!“ מיר גיין זיך א לאז ווי די בינען, און טראגן אים אונטער קליינע בינ-טעלעך מיט דריי פיר קוקורודע שטאנגען, וועלכע ער לייגט איס מיט גוואלדיק היינט אויף דער סוכה. פון אינעווייניק זעט עס אויס ווי אויסגעפלאכטן, ווי א זידן שאך-ברעט.

דער באפעל: „גענוג!“ געפינט יעדן פון אונדז מיט א בינטעלע שטאנגע, וואס מיר ווארפן אוועק מיט חרט. ס'איז א רחמנות אויף די „סטרונשענעס“ וואס זאבן ניט זוכה געווען צו ווערן סכך. זיי וואלגערן זיך אבער תיכף פארגעסענע, ווייל שמואל הייסט ברענגען די קאבריצלעך וועלכע די מאמע האט אנגעגרייט אויף צו באהענגען די ווענטלעך, און אין סוכה זיפט זיך דורגן סכך יום-טובדיקע ליכט, זיפט זיך פאמעלעך, מיט יראת-הכבוד, כמעט פ רשעמט ווי א בתולה, ווארט מיט ארצקלאפעניש דער טאטע זאל זיך באווייזן אויף דער שוועל און זאגן: יא...

מיט דעם הויבט אן דער יום טוב.

*

... דאך איז ניט קיין סכך. אצינד, קאן איד א צייט אונ-טערשפרינגען אויך פלאץ צי אפילו נאכן א פאר טריט רעכטס און לינקס, צערירן די ביינער, הע פן דעם בלוט רינען אין די פארפרוירענע אדערן, א שר זושפארן ביז צו די פינגער. אצינד, איז אויף דער וואך דער לייטישער. די וועכטער זענען דריי, צוויי רשעים און איינער אלייטישער. פאר מיר וואלט געווען א סך בעסער ווען נאר איינער זאל זיין א רשע און צוויי זאלן זיין לייטישע, איז מוז איד זיך באגנוגן נאר מיט איינעם. דאס איז אויך א געטאנק פון גורל. וואס וואלט איד געטאן ווען אלע

דריי זענען רשעים? שטיין אכט-און-נערציק שעה א נאקעטער, גלייך ווי א חירע, ווי א סטאלב, זיך די גאנצע צייט ניט א ריר טאן, איז שרעקלעך שווער. אין דעם באשטייט די שטרעף. איין גליק וואס ס'איז ניט ווינטער. ווינטער קומט מען פון דא קיין לעבענדיקער ניט ארויס. אזוי האט מען מיר דערציילט. אצינד גלייב איך אז ס'איז א.ת. אצינד איז אבער הארבסט, מיינ איך אז ס'איז מעגלעך איך זאל דא אויסהאלטן און זיך ארויסדרייען.

ווי לאנג איך שטיין שוין אזוי, ווייס איך ניט, כ'וואלט געקאנט שווערן אז ס'איז שוין די צווייטע נאכט, אפשר האב איך דאך א טעות. כ'קאן זיך בשום אופן ניט דערמאנען ווען כ'האב אנגעהויבן שטיין אין דעם קאר-דאר. דער קארצער פאר די נאקעטשטייענדיקע זעט אויס ווי א קאר-דאר, דער ווי א ליק. צוויי הויכע ווענט און א שטיקעלע הימל. ביי טאג דרייט זיך די זון ערגעץ איער די ווענט. אריינקוקן אין דער ליק קען זי ניט. און טאג ניט. ליכט איז דא געפערלעך. אזוי שטעל איך מיר פאר. דעם ארכיטעקט, אדער דעם אינזשינער וואס האט פראיעקטירט די ליק איז ניט לייכט אנגעקומען צו קאלקולירן די ווייך פון די ווענט, אזוי אז אפילו מיטאג-צייט זאלן זיך די שאטנס נון די ווענט אויך באגעגענען. ניט נאר הארבסט, אויך אין מיטן זומער. דאס האט דערציילט איינער וואס איז דא געשטאנען צוויי און זיבציק שעה, גאנצע דריי מעת-לעת, אין א זומער חודש. זומער איז די שטרעף א לענגערע, זי קאן אן-האלטן אפילו א וואך.

מיטאג צייט. ניט ווייל כ'ברענגט עפעס צום עסן. אין דער צייט וואס מ'איז באשטרעפט קריגט מען ניט צום עסן. דאס איז כדי כ'זאל זיך ניט כוון באוועגן. ווייל כל זמן כ'שטייט דא טאג מען מיט גאר-ניט רירן, ניט די הענט, די ציי, די ליפן. אלץ כוון זיין (ארשטיינערט. גיט מען זיך א ריר, קומט אריין די וואך מיט א שטעקן און דערלאנגט צען קלעפ. ניט איין קלאפ מער ניט איינעם ווייניקער. די וואך שטייט ערגעץ אויף יענער זייט מויער זון זעט אלץ וואס ס'געשעט מיטן באשטרעפטן אויף דער זייט. אזוי האב איך זיך דערוואוסט וועגן דעם לייטישן פון זיי. פלוצים האב איך דערהערט א קול קים וואס ס'האט געשעפטשעט: ביסט בלוי פון קעלט. באוועג זיך א ביסל. טאמער קומט עמעצער טו איך א הוסט. קודם האב איך געיינט ס'איז א פראוואקציע אז ס'גלוסט זיך אים א שפיל טאן מיטן שטעקן איבער א פלייצע און מיינע זעט אויס אפעטיטלעך. געזען איז עס ביי נאט ווען דער עלעק-

טרישער לאמפ ווארפט נפיון קאלטע ליכט. כ׳בין ווייטער געשטאנען שטראם, כאַטש די קעלט האָט געדוונגען דורך אלע הויט-פּאַרן. אן איינ-געשרומפענע האָט די הויט ניט אין גאַנצן צוואַמענגעצויגן די לעכעלעך, די שאַרפע נאַכט לופט האָט געשאַרט דורך זיי, גלייך עמעצער וואָלט געשטאַלן די אַרערון מיט דינענקע אייז-שפּ לקעלעך. נאָך דעם, ווען איך האָב מער ניט געפילט די שפּילקעלעך און אלץ איז געוואָרן איין שטיין האָב איך א טראַכט געטאַן — און זיך געוואונדערט וואָס די געדאַנקען באַוועגן זיך נאָך — אז אַפּשר איז שוין די העלפט פון שטראַף אדורך, אפּשר שטיי איך שוין פיר-אן-צוואַנציק שעה, אפּשר איז דאָך גלייכער אים צוליב טאַן און באַקומען א פאַר שטעקענעס איבער די פאַרשטיי-נערטע מוסקלען און ביינער, דאָס וואָלט געקאַנט צערירן די געבלוטן. ביי דעם געדאַנק האָב איך אָנגעהויבן אונטערטאַנען. די וואך האָט א צייט געשוויגן דערנאָך האָב איך געהערט א הוסט און בין אין דעם זעלבן מאַמענט שטיין געבליבן שטראם ווי א זעלנער. פון יענער זייט נויער האָט זיך געהערט א צופרידן געלעכטערל און תּכּף א שפּטשע: כ׳האַב נאָר געוואָלט וויסן צי דו הערטט מיר. שפּרינג ווייטער, צייט זיך אויס-צורוען וועסטו האָבן שפּעטער.“

וידער געקומען איז ער נאָך א יובל. צו ערשט האָט געטאַגט, נאָך דעם האָט א שטראל א לעק געטאַן דעם שפיץ מויער און אים גער-פאַרבט געל. שפּעטער איז געקומען דער לייטישער. כ׳וואָלט זייער גע-וואָלט וויסן, ווי אזוי ער זעט אויס. כ׳גלויב ניט אז אין תּפיסה — אויב כ׳וועל פֿין דאָ ארויס א לעבעדיקער — וועל איך אים דערקענען, אפּשר, ווען ס׳זאל מעגלעך זיין אז אונדזערע בליקן זאָלן זיך באַגעגענען. קוקן איז די אויגן פון א וואַכמאַן טאַר מען אָבער ניט. זיי קאַנען דאָס ניט פאַרליידן. קוקסטו זיי אין די אויגן הויבן זיי תּיכּף אָן שלאָגן, כ׳בין זיכער אז ער וואָלט זיך ניט אזוי באַנומען, איז גיי טרעף וועלכער ער איז עס, אז אלע טראַגן זיי איין סאַרט שטיוול און איינפאַרביקע הויזן. אצינד ווען כ׳האַב מיר א ביסעלע צעפירט די געבליטן קומט מיר אלץ אויפן געדאַנק א פּראַגע: פאַר וואָס איז ער א לייטישער? ווי אזוי איז געשען אז כּוון דריי זאָל איינער זיין א לייטישער? צווישן צוויי רשעים שטייט איינער ... ס׳קומט אויס יעזוס צווישן די אנדערע צוויי. ביי דעם געד. נק קאַן איך איצט א שמייכל טאַן, ווייל דאָס בלוט ציר-קולירט שנעלער, ביז די פינגער, ביז די ליפּן.

די וואך האט א הוסט געטאן און איך בין געבליבן שטיין. צו מיר איז אוועק די צייט פון לייטישן. ס'הערן זיך טריט, א ניי קול, ס'איז ניט דאס קול פון איינעם פון די צוויי רשעים. זייערע שטייבען דערקען איך צווישן טויזנט. אפשר א נייער? אפשר אויך א לייטישער? כאטש ניט כדאי וועלן צו פיל. נאר אויב באמת א נייער, און דערצו א לייטי-שער קאן דאך טאקע זיין כ'זאל זיך ארויסדרייען פון דער געשיכטע א לעבעדיקער און א גאנצער.

...געשיכטע. אייגנטלעך איז גארניט געשען. כ'בין געשטאנען אין צעלע, די טיר האט זיך געעפנט, עמעצער האט אריינגעקוקט און געזאגט ניט מער ווי אכט און פערציק. צו ערשט האב איך ניט געוואוסט וואס ס'זאל באטייטן, נאר ווען מ'האט מיך אפגעפירט אין לאבירינט און מיר גע'ייסן זיך אויסטון נאקעט, דאב איך פארשטאנען. איינדרויס איך מער ניט פינקטלעך, צי האט ער געזאגט צוויי אדער דריי מעת-לעת. צו מאל דאכט זיך מיר אז ס'זענען שוין פארביי מער פון דריי נעכט. כ'מיינן אז ער האט דאך געזאגט נאר אכט און פערציק. אויב נאר צוויי מעת לעת און דער נייער איז א לייטישער וועל איך זיך זיכער ארויסדרייען.

ניין. ס'איז ניט קיין נייער. ס'איז איינער וועלכן ס'האט זיך פאר-גלוסט א שפאציר איבערן לאבירינט, א קוק טאן ווי אזוי ס'זעט אויס. ווייזט אויס ער האט מיך א צייט באטראכט. ער זאגט: „נעבעך, ער איז בלוי ווי א מילץ.“ דאס מיינט ער מיך. „ווער ווייסט, פרעגט ער זיך, צי ער וועט אויסהאטן“, און איך טראכט: א לייטישער, אן עבירה וואס ער בלייבט ניט אויף דער וואך, ער וואלט אויך מיך געלאזט פרינגען. ער זאגט: „כ'קאן ניט פארשטיין פ'ר וואס מ'מוטשעט זיי אזוי. ס'איז שוין געווען בעסער פריער.“ ווען כ'ריער? פרעגט די וואך. „פאר דעם אפשאן די טויט-שטראף“, ענטפערט דער ניי געקומענער. „דעמלט איז געווען פשוטער, א קויל אין נאקן און פ'רטיק...“ אפהענגיק פון ווע-מענס שטאנדפונקט בעסער, זאגט די וואך. „פארשטענדלעך“, ענטפערט דער ניי געקומענער, ער האט, ווייזט אויס, ווידער א קוק געטאן אויף מיר ווייל ער הורט איבער: „נעבעך, בלוי ווי א מילץ. ער זעט אויס ווי א פארשטיינערטער דראנג.“ דאס דערמאנט ניך אין סוה, דרענגלעך, אין סך און ס'דאכט זיך מיר, אז ווען דער קארצער זאל זיין צוגעדעקט מיט „סטרודשענעס“ וואלט געווען בעסער, די געלגרינע זעלעטער וואסן אן אר דערווארעמט די לויט... דער נייגעקומענער זאגט עפעס. מיטן

געדאנק צום סכך האב איך פארהערט זיינע ווערטער. אפשר האט ער אים גערעטן מיר לעזן זיך א ביסעלע באוועגן. כ'הער זיך איין יא, זאגט ער, פריער איז געווען בעסער פאר ביידע. סיי נאר זיי, ווייל זיי האבן זיך ניט געמוטשעט. זון סיי נאר מיר. נאר יעדן שאס אין נאקן האט מען מיר געצאלט דריי טויזנט טאלער. ניט דעם געלט זאב איך געגאסן דעם יס"ד, אוינגעהויבן די ווענט און געשפרייט די סטעליע. געבליבן ניט מער ווי ארויפצושטעלן דעם דאך, האט מען אפגעשאפן... א שאד. ווען מ'זאל ניט געווען אפשאפן וואלט די שטוב איצט שוין געהאט א דאך"...

א פאר טריט היין און צוריק. „א רחמנות אויף אים“, זאגט ער, און דאס מאל דערווייטערן זיך שווערע טריט פון א מיט זארגן באלאס-טעטן מ'נטשן.

א שטוב מוז האבן א דאך, טראכט איך ווארטנדיק אויף דעם ליי-טישנס א ווינק אז כ'מעג א ביסעלע אונטערטאגן. ער איז גערעכט, אז מ'ויל א דאך, קאן מען מיט קיין סכך ניט אויסקומען. איז גאר אפשר אויף אים איך א רחמנות.

רבי ציגעלע

מיט א באז נדער געפיל האבן היינט יידן אויסגעבעט מיט שטיוי דעם שטאל, אונטערגעווארפן די קו א בינטל טשיקליעזשעס, צוגעגרייט פאר די פערד זעקעלעך מיט האבער אויף א גאנצן מעת-לעת. אלץ איז געטאן געווארן מיט מער ליבע זון צערטלעכקייט ווי אין אלע טעג פון א גאנץ יאר. ס'האט זיך אויסגעדאכט אז אויך די בהמות ווארטן אויף דעם קומענדיקן טאג מיט א ציטער, ס'האט אויסגעזען מ'געזעגנט זיך, איעדער גרייט זיך אויף זיין שטייגער אין ניט קלארקייט פון וועג. ארומגענומען א לעצט מ'ל ניט אן עטוואס פארזארגטן בליק דעם שטאל האט מען א לייכטן קרעכץ געטן, גערופן דעם ניט-יידישן שכן, אים נאך א מאל געבעטן ער זאל פון צייט צו צייט אריינגיין א קוק טאן, מאלע וואס ס'קאן געשען מיט א בהמה, נאכלאזן — אויב מ'וועט דארפן — דאס שטריקל, אונטען טראגן אן עמער וואסער...

אריין אין שטוב, אראפגעוואפן די שטיוול און אוועק בארגי אראפ צום מרחץ וואס לעבן וואסערל. צוריקגעקומען איז מען מיט דעם בינטעלע

וואַסדיקייט אונטערן אָרעם ניט ווי אלע פרייטיק פון א גאנץ יאָר, מיטן געדאנק צו א טעלערל צימעס, שטיקל געפילטע פיש, א שטיקל ראָסל-פלייש אָדער גאָר צום וויין אויף קידוש. ניין. אויסגעטאָן פון טאָגטעגלעכן האָבן די געדאנקען געטרעגן אין ניט באקאנטע ספערן, צו עפעס וואָס מ'קאָן קוים תופס זיין. די געדאנקען, צי גאָר דאָס קלעטערן באַרג-ארויף האָט געשפרייט אויף די פנימער א בלייכקייט — די בלייכקייט פון פאָר א שלאַט.

אן אויסגעבאָדענע, געטובלטע, אויסגעצוואַגענע און אויסגעבערשטע איז די בלייכע עדה געגאנגען דאווענען מנחה, אריינזאָרפן א פאָר מטבעות אין די טעלערלעך וואָס אויפן ווייס געדעקטן טיש כּוון פּאָליש, זיך אַיילן אהיים צו פארפאסטן און זיך ווידער לאָזן אין שול אריין צו דעם יום־הדין — צו כל-נדרים. אין איילעניש האָבן גאָר ווייניקע באַמערקט אז דעם חזנס טעלערל שטייט א פאריתומטס. אין טעלערל האָט זיך אנגעזא-מלט א בערגלע געלט, אָבער דער חזן איז ניט געווען דערביי, האָט ניט געוואונטשן אזוי ווי דער שטייגער איז א כתיבה וחתימה טובה.

שוין דאָס דריטע יאָר זינט אויף ימים נוראים קומט דער זעלבער חזן. אז עלטערער ייד, געווען אמאָל א שם דבר, בארימט אין שטעט און שטעטלעך, מוז ער זיך אצינד באַגניגן מיט די דריי שכנותדיקע דערפער — וואָס זענען מיט דער צייט געוואָרן איין גרויס דאָרף — מיט א צאָלרייכער עדה יידן. געוויינטלעך פלעגט ער קומען צופאָרן א פאָר טעג פאָר ראש השנה און אוועקפאָרן צו זיינע בני בית מיט דער „אפויטיקע“ ערשט נאָך סוכות. דער חודש אין דאָרף איז פאר אים געווען א מין קור-אָרט. די קעסט ביי פארשידענע בעלי בתים זענען געווען ניט קיין שלעכטע; מילכיסקס כיד המלך, פליישיקס יעדן פרייטיק און שבת, אָפּ גערעדט יום טוב, א פאָר אייער יעדן טאָג (פאָרט א חזן) און דערצו פרוכטן צו מאַכן א שהחינו צוויי מאָל א טאָג. ער פלעגט פארברענגען די צייט אין שול אָדער שפאצירנדיק אָנגעשפארט אין שטאָטישן שטעקן (גענליבן פון די גוטע צייטן) איבער דאָרפישע גאסן, זיך וואונדערן ווי יידישע קינדער שפאנען פערד, ווארפן א שווערן אקער אין וואָג, טרייבן אָן שטייענדיק כמעט ווי די קינדער פון די אומות העולם.

דאָס יאָר איז ער תיכף נאָך ראש השנה אוועקגעפאָרן אהיים, צו-געזאָגט קומען באַצייטנס, זיך אויסרוען פון וועג פאר כל נדרים, יום פור איז א שווערער טאָג איבערהויפט פאָר א שליח ציבור. האָט מען געווארט ביז דער לעצטער מינוט. דאָס ווארטן האָט זיך אויסגעלאָזט אַן אומזיס-טיקס. די שיל איז פול, די ליכט ברענען, ס'איז צייט אָנצוהייבן און

דער חזן איז ניטא. פרעגט מען זיך ווער ס'זאל זיין דער שליה ציבור, ווער זאל זיך אוועקשטעלן פאר דעם בית דין של מעלה? קוקט מען איינער צו אלע און אלע צו יעדן באזונדער: אפשר דו, אפשר דו? קיינער וואגט זיך ניט.

צו יענער צייט האָבן זיך שוין געפונען אין דאָרף א נאָר יינגע-לייט — ניט קיין גרויסע משכילים, ניט קיין אויסגעשפראַכענע אפיקורסים וועלכע דער ענין האָט א ביסעלע פארוויילט. פאסטן פלעגן זיי דווקא יא, צו כל נדרי פלעגן זיי קומען, נאָר באטראכט האָט מען זיי — און זיי זיך אליין — ווי מענטשן וואָס שטייען מיט א פוס אינדרויסן. זענען זיי געשטאנען ניט ווייט פון דער טיר און זיך צוגעקוקט מיט א קוים בא-מערקבארן שמייכלעלע צו די ראנגלענישן פן דער עדה יידן.

אין איינעם פון די דריי דערפער — וואָס כאַטש זיי האָבן זיך צונויפגע-גאָסן אין איין גרויס דאָרף האָט מען דאָ נאָך אלץ גערופן שורען — האָט געוואוינט ניט נער ווי איין ייד. דערפאר פלעגט מען אים רופן שמואל שורענער. א ייד א הויכער, א האַריקער, א געלער, וואָס האָט זיך גערימט מיט א זיסן קול גנינה. א שטימעלע ביי אים, ווי ביי שמואל שורענער. פלעגט ער האָבן יאָרצייט האָט מען שוין געוואוסט אז דער וואַכעדיקער שחרית וועט געדויערן ניט ווייניקער פון א שיתדיקן מוסף, אז ער וועט ציען א הויכע שמונה עשרה ביז אין האַלבן טאָג אריין. האָט טאקע איינער א זאָג געטאָן: שמואל.

דער אפיקורסישער שמייכל אויף די פנימער פון יענע יינגעלייט וואָס מיט א פוס אינדרויסן איז געוואָרן בולטער.

שמואל שורענער האָט זיך לאנג ניט געלאָזט בעטן, כמעט אראָפ-געריסן פון דעם ביי דער טיר שטייענדיקן שמש דעם קיטל, אוועק צום עמד און שוין האָט זיך לאנגזאם געגאָסן איבער דער שול א שטיינער שטראָם, א קינדעריש געוויין: „בישיבה של מעלה“... אין פאָליש האָבן די ליכט-פלעמעלעך א ציטער געטאָן, אויף די געזיכטער האָט זיך אָנגע-הויבן באזעצן יום-כיפורדיק-מרה-שחורהדיקע פאַרכטיקייט, די געדאנקען האָבן איבערגעיאָגט די צייט, זיי האָבן זיך שוין געפונען ביי דעם מאַרגנדיקן: „מי יחיה ומי ימות“. נאָר דער שמש איז געבליבן שטיין א פאַרפרעמד-טער, א דערשאַקענער. אָן דעם קיטל איז ער פלוצים געוואָרן א וואַכע-דיקער, אן אומבאהאַלפענער. אויסגעטאָן פון פאנצער וואָס האָט אים גע-דארפט שיצן פון אלע בייזע מלאכים איז ער געבליבן אן איין-אלייניקער. זיין צעשטרייטקייט האָט קיינער ניט באמערקט חוץ די פאָר דאַרפישע

משכילים וואס האָבן זיך געפונען אין דער נאַענט. זיי האָט געוואונדערט זיין פארלוירנקייט.

קיינער האָט זיך ניט פאַרגעשטעלט אז רבי ציגעלע, דער שטענ-דיק פריילעכער צו מאָל בייסיקער ווערטל-זאָגער, טראַגט מיט זיך א שרעקלעך צעריסענע נשמה, אז ניט איין מאָל דערפירן אים זיינע וואק-לענישן ביז צו יענער גרענעץ וואו ס'איז גענוג איין שפּאַן און מ'איז א פארפאלענער, ווייל דאָרט אויף יענער זייט הייבט זיך אַן די כּופּר בעיקר-דיקע אומענדלעכקייט; אז ניט איין מאָל האָט זיך אים געוואָלט א שפּיי טאָן אין מקוה.

זיך געכאַפט וואו ער איז, האָט דער שמש ערשט דעמלט ווען שמואל שורענער האָט ארויפגעקלעטערט ביז צום פינפטן הימל, גיבערגעחזרט דריי מאָל מיט א כּישופּדיקער קאַפּ-שטימע „אנו מתירין“ אָבער ביז די „עברנים“ ניט דערגאַנגען. דער עדה, מיט אַפּענע סידורים אין די הענט, האָבן זיך די „עברנים“ באוויזן נאָך איידער שמואלן איז געלונגען א לעצט מאָל ארויסקיצלען דעם „מתירין“. איבער דער „שיל האָט זיך א קייקל געטאָן א ניט היימלעכער געמורמל, אַן אומרויאיקייט האָט א בלאַז געטאָן איבער דער עדה און דערשיטערטע קולות האָבן זיך דער-הערט פון אלע זייטן: אוועק, אוועק פון דאָרט!

אן אלמן, האָט זיך דער האַריקער, געלער, שטאַלטנער שמואל ווי ניט איז אן עצה געגעבן מיט א שכנה. אמת, אויך אן אלמנה, אָבער ניט קיין יידישע. א גאַנץ יאָר האָט מען פארקוקט, זיך געמאַכט ניט וויסן-דיק, אָבער ער זאָל זיין דער וואָס טראַגט אונטער זייערע תפילות פאון כּסא הכבוד — אז אהין מוז מען זיי דערטראַגן וואָס קיינער ניט גע-צווייפלט — האָבן זיי נישט געקאָנט דערלאָזן.

שמואל האָט די געשרייען נישט געהערט. א פּאַרחלומטער האָט ער ווייטער געצויגן דעם „אנו מתירין“. א פּאַר מענטשן האָבן זיך א לאָז גע-טאָן אים אוועקרייסן פון עמוד, האָט זיי דער שמש איבערגעיאָגט און איינגערוימט שמואלן אויפן אויער: גיב אָפּ דעם קיטל, ער גרייכט דיר דאָך ביזן פיפּעק, ס'איז א גאלע געלעכטער. איבערראשט, האָט שמואל שורענער געצויגן פון זיך דעם באמת שמאַלן, צו קורצן קיטל. אים ארויפ-ציענדיק האָט דער שמש זיך געשטעלט צום עמוד און אַנגעהויבן פון פאַרנט: „בישיבה של מעלה“...

א גאנץ יאָר פלעגט פארן עמוד דאווענען דווקא דער ש. ש. דאָס איז געווען זיין פליכט. דער עולם האָט זיך צוגעוויינט צו זיין ציגענער שטימע, די זעלבע וואָס האָט גורם געווען דעם צונאָמען רבי ציגעלע. אורחים פאר וועלכע מ'זאל זיך שעמען, אָדער דווקא וועלן אויסנעמען זענען זייער אָפט אין דאָרף אריין — כאָטש א גרויס — ניט געקומען. צומאָל אפּעדלער אונט פון מאַראַמאַרעש, דאָס מען אויף אים געקוקט ווי אויף איינעם וואָס קומט כמעט ניט פון הינטער די ורי חושך. ווייל געשען איז עס תיכף נאָך אן איבערקערעניש פון גרענעצן, אין א צייט ווען ס'האָט זיך געבענקט נאָך יענע וואונדערבארע גליקלעכע צייטן ווען שיד-שנירלעך זענען נאָך גע-ווען שנירלעך און האָבן איבערגעלעבט די שיד.

דאָס מאָל האָט דער שמש געפרוּאוּט א ביסעלע פאָריומטובן זיין ציגענע שטימע, האָט זיך באקומען א מעקען פון אן אכטטעגיק פאר-בלאָנדזשעט ציגע. דער עולם האָט געלאַכט אָבער דער למש זאָט אויף אים קיין אכט ניט געלייגט, זיך ווייטער געמעקעט א צופרידענער, וואָס ער האָט פֿרשפּאַרט דעם געזונטן, עטוואָס מגושמדיקן שמואל שרענער א בושא. די דאָרפישע משכילים-אפיקורסים וואָס מיט א פוס אין דרויסן האָבן צום אָנהויב ניט פאַרשטאַנען וואָס אין שול געשעט, ערשט ווען ס'איז געקומען צו „דאינדנא“ און די יידן האָבן געפרוּאוּט פאַרטרענקען דעם שמש שטימע מיט א דונערדיקן: רא, הא, הא, און ס'איז זיי ניט געלונגען, האָט איינער פון זיי א זאָג געטאָן:

— וואָס זאָגט איר ווי רבי ציגעלע בריקעוועט ?

— ס'דאַכט זיך אז ער שפּרינגט גלייך אין הימל אריין, האָט געענטפּערט אן אנדערער מיט אומגעוויינטלעכן ערנסט.

איצט אין א לבנה-נאַכט. נאָך דעם צווייטן סדר, ווען אויף דער גאס הערט זיך ניט מער ווי איין ייד אונטערזינגענדיק חד גדיא, דער-מאָגט זיך די יום-היפּורדיקע געשיכטע מיט רבי ציגעלען. דויבט מען אויף דעם בליק צום הימל זעט מען אים ווי ער בריקעוועט פון איין דורכזיכטיק כמאַרעלע צום צווייטן, פון איין אייזן-קריע וואָס שוועבט אויפן בלוי-שוואַרצן ים צו דער צווייטער.

ביי דעם געדאַנק, אז אפשר האָט זיך דעמלט אין דער אמתן אָנ-געוויבן משכילן א דאָרפישע השכלה, נאָר קיין צייט ניט געהאַט זיך צו צייטיקן ווייל מ'האַט זי פאַרשניטן, גיט די נשמה א ציטער.

צוויי פארטיזאנען

דער קליינער פארטיזאן. ניט צום פארשטיין ווי אזוי ס'איז געשען כ'זאל פארגעסן זיין נאָמען. איזאן? ניין. איזאן איז כמעט א כלל-נאָמען א פאראלגעמיינערנדיקער, און ער דער קליינער פארטיזאן איז געווען א יחיד במינו. ניין, ניט איזאן איז זיין נאָמען.

מישא? מישא אויך ניט. מישא קומט אויס עפעס צו גרינג, ווי א שפענדל אויף צעבושעוועטע וואסערן, אדער ווי אן אָנגעבלאָזן בא-לאַנדל: א שטאָך מיט א נאָדל, באַרירן מיט א ציגאיער און ס'איז אויס. ניין. ניט מישא.

פארגעסן צו האָבן זיין נאָמען איז מער ווי א שאַד. ס'איז כמעט א זינד.

ווען כ'האַב אים באַגעגנט איז ער אלט געווען אין גאַנצן א יאָר צען. די שיף האָט אראָפּגעלאָזט דעם אַנקער לעבן א פון ברעטער ווייט אין ים געוואָרפענער בריק. דאָס הייסע בלייענע ים-געשמעלץ האָט געוואַרט מ'זאל עס גיסן אין פאַרמען, די זון האָט געברענגט קאספיש. א האַלב נאַקעטער, מיט סבאָלע אויסגעשמירטער איז ער אַרויסגעקראַכן פון אונטער די ברעטער, זיך אַרומגעקוקט און א פרעג געטאָן:

— א ציגאיער?

— מהיכא תיתי.

ער האָט פאַרוויכערט, טיף אַריינגעצויגן, נאַכגעקוקט די קנולן רויך ווי א באַהאָונטער, זיך ווידער אַרומגעקוקט און דערווענדיק איי-נעם א פאַרכמורעטן מיט אן אַנשטעל גלייך ער טראָגט די וועלט אויף די פלייצעס א וואָרף געטון

— דער שטאַב?

— בערך.

— אויב אזוי גיי איך.

א פינטל טוענדיק מיטן לינקן אייגעלע, צוויי מאל צודעקנדיק א בלוי-גרינלעכן הימל, איז ער פארשוואונדן אין דער פינצטער פון הילצערנעם געוועב. דאס מיט מאזוט און ליידיקע קאנסערוון-פישקעלעך פארשמוציקטע וואסער האט אים איינגעשלונגען און אן עק.

גרויסע היצן אויף די ברעגעס פון קאספישן ים. שרעקלעכע היצן. זיצט מען אויפן שראטואר אין שלאטן פון א מויער און מ'ווישט דעם שווייס. אין שווייס-נעפל גייט פארביי א האלב נאקעט מיט סמאלע אויס-געשמירט יינגעלע. ער קערט זיך אום און זעצט זיך דערנעבן. ס'איז איוואן! ניין, ס'איז מישא. פאר א קינד וואס וויל ניט זיין קיין סימבאל פאסט בעסער דער נאמען מישא.

— א ציגאיער מישקא?

— אויב דו האסט.

— פון וואס לעבט מען מישענקע?

— פון וואנדערן.

— וואו וואנדערט מען, מישא?

— הין און צוריק מיט דער באן.

— קאן מען לעבן דערפון?

— א מאל בעסער, א מאל ערגער.

— למשל היינט מישענקע?

— היינט ערגער. ער לאכט און מיט אים שמייכלעך צוויי גרין-

בלוילעכע הימלען.

— וועסט אפשר עפעס עסן?

— פאר וואס ניט?

ער שפאנט לעבן מיר מיט זיכערע טריט, רויכערט ווי אן אלטער און טראגט בכבודיק זיין מיט סמאלע פארשמירטע קינדער'ישע האלב-נאקעטקייט. אנגעקומען צו דער טרעפ וואס פירט ארויף צום רעסטאראן-קאנטינע בלייבט ער א רגע שטיין. גלייך עפעס וואלט אים א שטויס געטאן אויף צוריק. ווי כ'האלב זיך שפעטער דערוואוסט איז ער געווען זייער נאענט באקאנט מיט דער דירעקטארשע. קיין קינדער האט זי ניט געהאט, גענומען מישאן צו זיך, געוואשן, גערייניקט, אנגעטון און געראטן זיך באזעצן. איז אבער מישא אפגעוואוינט געווארן פון שלאפן צווישן פיר ווענט, מיט א סטעליע פון וועלכער ס'הענגט א לאמפ אי-

בערן קאַפּ. ער טראַגט ניט איבער די ווענט, נאָך ווייניקער די סטעליע,
אַפּגערעדט דעם הענגענדיקן לאַמפּ. דער לאַמפּ איז א קאַשמאַר.

— וואָס איז געשען, מישענקע?

— גאַרניט. וואָס זאָל געשען?

ניט געפרעגט צי וויל ער וואָשן די הענט און ער האָט ניט גע-
זאָגט אז ער וויל. זיך געזעצט צו טיש און געווארט. דעם באַרשט האָט
ער געגעסן ווי אן אויסגעהונגערטער.

— פון וואנען ביסטו, מישא?

— פון קובאַן.

— אזש פון קובאַן! — וואונדער איך זיך — און וואו זענען

דיינע עלטערן?

— די מאמע האָט זיך פון מיר פארלוירן בעת דער עוואקואציע.

— און דער טאטע?

— דער טאטע? — פרעגט ער איבער מיט א ציטער — ווען

כ'בין צוריקגעקומען אין שטאָט האָט ער געהאַנגען מיט נאָך צוויי
אייפן פלאץ.

כ'האַב שיער ניט געזאָגט „זיי מיר מוחל“, באַצייטנס גובר געווען
מענטשלעכע שוואַכקייט. ער האָט א קוק געטאָן אין די אויגן האָב איך
געזען אין זיינע או מ'דאַרף ניט, אז ס'איז גענוג.

— און ווייטער, מישא?

— חוץ דעם באַרשט ביסטו גאַרניט?

— וואָס הייסט ניט געבן? אוודאי וועט מען געבן.

אין דער צייט וואָס ער האָט געגעסן די קאַרטאָפּל בין איך צו-

געשטאַנען:

— און ווייטער?

— וואָס האָב איך געקאָנט טאָן ווייטער ווי ווערן א פאַרטיזאַן?

איז עס געווען זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַבער ניט גענוג פאַר מיין

נייגעריקייט.

— וואָס טוט א פאַרטיזאַן ווי דו?

— זיך געדרייט, געקוקט, פאַרגעדענקט און געזאָגט וועמען

מ'דאַרף.

— און.

— די דייטשן האָבן זיך געכאַפּט, נאַכגעשאַסן און פאַרוואַנדעט
אָט דאָ — ער הייבט אויף דאָס פּיסל, וויינט די פּיאַטע. פּילנדיק די
קויל אין ביין, ציטער איד אויף.
— ווי אזוי זשע האַסטו אָנגעשפּאַרט אַזער? — פּרעג איך ווי
מ'פּרעגט צווישן דערוואַקסענע.
— געקומען א קליינער אויפֿאַן, פון דייע וואָס מ'רופּט קוקורונני-
קעס און געבראַכט אויף דער גרויסער ערד.
— א ספּעציעלן אויפֿאַן! — חידוש איך זיך, כאַטש ס'חידושט
זיך ניט.
— מ'האַט געזאָגט א פּאַרדינסטפּונער — זאָגט ער ווישנדיק
מיט דער האַנט דאָס מויל.
כ'בעט אים וואַרטן און לאָז זיך צו דער קאַמער ברענגען א
שטיק שאַקאַלאַד. דאָ אויף דעם ברעג קאַספּישן ים בין איך א פּריווי-
לעגירטער. דערזענדיק שאַקאַלאַד צינדט זיך אָן אין די בלויע אייגעלעך
א גרין פייערל, ניט קיין שלעכטס, ניט קיין קנאהדיקס, נאָר א כיטרע.
מישא נעבט פּאַמעלעך דעם שאַקאַלאַד וואַרפט אויף מיר א שעלנישן
בליק און ווערט פאַרשוואַנדן ווי דעמלט צווישן הילצערנעם געוועב.
— ס'וועט שוין דאַרט ווייניק וואָס בלייבן — זאָגט די דירעק-
טאָרשע נאָך זיין אוועקגיין.
— מיינסט?
— כ'מיין ניט, כ'ווייס.
אויף מאַרגן ווען כ'האַב זיך געלאָזט צו דער קאַמער מיטן שלי-
סל אין דאַנט ה'ט מאַרוסיאַ, די דירעקטאָרשע, זיך הונקדיק צעלאַכט.
— וואָס לאַכסטו?
— דאַרפסט ניט דעם עליסל — לאַכט זי א צוכרידענע — ס'-
איז אַפּן.
— ווער האָט געעפּנט?
— די מיליץ. כ'האַב גערופן עפענען און ארויסלאָזן מישאַן. זיך
אָנגעגעסן און איינגעשלאָפּן.
אויף דער מיליץ האָט מיך אויפגענומען א לייטנאַנט, א יונגער.
אויסגעזען א באַקאַנטער. נאָך דעם זיך דערמאַנט. ער דאַט געסאַמעוועט
מיט מיינע פאַרשטעלונגען וועגן „נאַראַדנאַווילצעס“. געפּרעגט וואָס איך
דאַרף. כ'האַב אים געזאָגט אז ס'וויל זיך מיר א שמועס טאָן מיט מישאַן.
אזוי זיך, הערן וואָס ער וועט זאָגן.

— פסיכאלאגיע, האָט געזאָגט דער לייטנאַנט מיט אַן איראַנישן טראָם אויף די קאַמעצן. קיין פסיכאלאגיע פעלט אים ניט. א גליק וואָס קיין שול און היים וויל ער דערווייל ניט. די מלחמה בושעוועט און ער וויל זיך דערווייל אליין אן עצה געבן... אויב דו ווילסט מיט אים דווקא שמועסן, זאָגט ער איראַניש, אייל זיך אויפן וואַקאַל. אויב זיין באַז איז נאָך ניט אָפגעפאַרן איז מעגלעך זאָלסט אים געפינען.

צוליב וואָס כ'דערצייל עס? סתם אזוי. אפשר כדי מ'זאל זיין נאָר מען ניט פארגעסן. ס'וואָלט געווען א שאַד.
מער ווי א שאַד. כמעט א זינד.

דער אלטער פארט יואן. טאנצן פלעגט חנא באלכסונדיק, מיט א פאריסענעם קאַפּ. איבער פון אן אלטן אסירישן באַסאַרעליעף אראַפּ-געגענידערטן לאַנגן, אויסגעמאַגערטן, ביינערדיקן געשטאַלט האָט זיך געטראַגן שטאַלץ דער בלייכער סעמיטישער פראַפּיל באַזוימט מיט א געדיכטער פעד-שוואַרצער באַרד פון אונטער וועלכער ס'האַט מלכותדיק ארויסגעקוקט א געוואלדיקער קנאַפּ — דאָס אדם הראשון עפעלע.

חנא'ס אדם הראשון עפעלע, צו דערקענען צווישן צען טויזנט. געטאנצט האָט חנא מיט אַנדערעוולטיקער התלהבות. און ווייל ס'איז געווען הושענא רבה, פלעגן חסידים קוקן מיט באַזונדערן יראת-הכבוד. ס'פלעגט געשען דער רבי זאל אַפּטאָן אויף א רגע די האַנט פון שטערן, וואַרפן א בליק אויף חנא'ן און איינרוימען דעם געבן אים יצנדיקן חסיד, אַז ס'איז כי טוב. חנא האָט דעם גמר-חתימה אין קעשענע. דעמלט האָט דער יראת-הכבוד ניט געקאַנט מער האמעווען דעם עולם, די התלהבות האָט זיך א גאַס געטאַן איבער די ברעגעס, איבערגעשוועמט דעם הויף און געשטורעמט די גאַסן.

נאָך דעם הושענא-רבֿהדיקן טאַנץ פלעגט חנא פארשווינדן אויף א גאַנץ יאָר. ער פלעגט שטיין ביים פלאמענדיקן אויוון, באַקן ברויט פאר א גאַנץ שטעטל, געקלעקט האָט עס קוים אויף צו האַדעווען ווייב און קינדער, אויף צו קויפן פון שמיטה צו שמיטה דעם ווייב א קלייד און זיך א קאַפּאַטע, און יעדעס יאָר א באַן-בילעט צו פאַרן פאַרבֿרענגען סוכות ביים רבֿין. פאַר וואָס סוכות? אפשר איז דאָר מיינן כּוון סוכות באַשטאַנען טאַקע אין הושענא-רבֿהדיקן טאַנץ, אין די פאַר מינוטן אמתער עבודה אין וועלכע מ'האַט געקאַנט ארויסקריגן דעם גמר חתימה פאר א גאַנצער עדה.

אזוי א יאר, אזוי צען, ניו... ביו ס'ואָט אָנגעוויבן די מלחמה. ס'איז ניט געווען די ערשטע, האָט מען זי אױפגענומען ווי מ'נעמט אויף מלחמות, ניט פאַרלירנדיק דעם בטחון. זענען אָבער גע- קומען חילות און אָנגעהויבן מלחמה האלטן גאָר מיט אומבאוואָפנטע יידן. האָבן זיי געפירט הינטערן שטעטל איין טאָג דרייסיק, דעם צווייטן טאָג דריי און פינפציק דעם דריטן אַכט אן זעכציק. געפירט האָט מען קליין און גרויס מיט רידלען אויף די אַקסל, אומגעקערט האָבן זיך נאָר די ריסקעלס, אָנגעוואָרפענע אין א פויעריש איינפערדיק וועגעלע.

„זע נאָר זע, האָט געטראַכט חנא, איין פעודל טוט אָפּ די ארבעט פון דרייסיק און אַכט און זעכציק“, און באשלאָסן אז ער וועט דעם ריסקל ניט נעמען. ווען מ'האַט אָנגעקלאַפּט האָט ער זיך געלאָזט צו דער טיר באַלכסונדיק, מיט לייכטע טריט, מיט אַ בלייכער ווי גע- וויינטלעך פנים, מיט א שוואַרצער ווי געוויינטלעך באַרד, פאַרריסן דעם קאַפּ, נאָך מער ארויסגעשטעלט דאָס אדם הראשון עפעלע. ניט טראַכטן- דיק אז דאָס קערט ער זיך אום צוריק אויף דעם אלטן אסירישן באַסאַרעליעף, האָט ער אראָפגענומען די קייט, צעפראַלט די טיר און צוויי מאָל געשאָסן פון זיבעציקיעריקן פיסטאַלעט. די דריטע קויל איז געבליבן אין באַראַבאַנטשיק (אין דריי-פעסעלע) ווייל ס'האַבן אים ניט געקלעקט די כוחות נאָך א מאָל א קוועטש צו טאָן אויפן צינגל. אנידער- געפאלן צווישן די צוויי פון אים דערשאַסענע זעלנער האָט ער אויסגע- זען ווי יעזוס צווישן די צוויי פאַרברעכער. דער פינגער האָט זיך לאַנגזאַם אויסגעלייכט און געטייטלט צום הימל.

וואָס דער הענטשעשטער חנא דאַליצקי האָט געוואָלט לערנען דעם הימל ווייסט עד היום קיינער ניט.

אפשר ווייסט עמעצער יא, נאָר ער שעמט זיך פארן הימל דאָס ארויסצורעדן...

דער הספד

מיין פריינד האָט באַקומען אַ פּאַסט-קאַרטל פּון זיין עלטערן ברודער. די שוועגערין אונזערע, שרייבט ער, האָט שוין אויפגעגעבן דאָס קלייטל. שווער געווען איר זיך צו טיילן דערמיט, נאַר געמוזט. מער קיין כּוּח ניט געהאַט דערצו. זאָגט מיין פריינד אַ ביסעלע פּאַר-טראַכט: ס'קומט אַ טאַג ווען מ'מוז אויפגעבן. ווייטער שרייבט דער ברודער: הצור תמים פעלו. וואונדערט זיך מיין פריינד: וואָס גאָר פּלוצים? די טראַגעדיע פּון אויפגעבן דאָס מישטיינסגעזאַגטע קלייטל, מיט דריי פּאַר שיק-בענדלעך און צוויי קלעצעלעך צוויי, שיינט מיר ניט צו זיין אזוי גרויס און מ'זאָל נוצן אועלכע ווערטער. ער טרייבט איבער, מיין ברודער. אַ חידוש, ס'איז ניט זיין טבע, קיין מגזם איז ער ניט. איר דאוון נאָך אלץ אין דעם זעלבן שילעכל, שרייבט ער. וואונדערט זיך ווידער מיין פריינד: אזוי פיל יאָרן אין דעם שילעכל, פאַר וואָס זאָל ער דאָס פּלוצלינג פאַרלאָזן? מאַדנע וואָס ס'פאַלט אים אײן. נעכטן, שרייבט דער ברודער ווייטער, כ"ג אָב, האָב איר געזאָגט אַ קדיש. ס'איז געוואָרן שלוששים זינט דיין חבר ירחמיאל הירש האָט זיך געפּעלט, גע-טרייסט זאָלסטו זיין...

מיין פריינד פארמאכט די אויגן, ציט שווער די לונגט, גיט אַ טיפּן קרעפּן, לייגט צוזאַמען די הענט ווי צו אַ תּפּילה און איך פיל זיך אַן איבעריקער. ער עפּנט די אויגן און זיין בליק שפּאַנט איבער מיר ניט באַקאַנטע וועגן. באַגלייטן אים איז מיר ניט מעגלעך. זיך איך און ווארט, ווען ער וועט זיך אומקערן זאָל ער ניט געפונען די שטוב אַ פּוסטע. אפּשר וועט זיך אים וועלן ארויסרעדן אַ וואָרט, זאָל ער האָבן צו וועמען.

אַ פריינד פּון קינדער יאָרן. מיט אַ פּאַר יאָר עלטער פּון מיר, שעפּטשעט מיין חבר. אַ זייער באַגאַבטער, גיט ער צו נאָך אַ לאַנג שווייגן. פאַרשטייט, זאָגט ער, זאָל דאָס זיין אַ מין הספּד. שווייגט ווידער אַ וויילע. נעמט ער זיך צו עפּעס איז מיט לייב און לעבן, מוז ער דערגיין ביז צום יסוד, און זיין בליק שפּאַנט ווידער אויף פאַר מיר אומבאַקאַנטע וועגן. אים דאַכט זיך אז איך באַגלייט אים, אז זיין חבר'ס לעבן וויקלט זיך אָפּ פאַר ביידע, פאַר אים און אויך פאַר מיר.

ס'גלויבט זיך קוים, זאָגט ער, און מיר דאַכט זיך אז כ'געפּין זיך דאָס ערשטע מאָל פאַר אַן אמתן הספּד. אפּשר ווייל ער האָט אין זיך עפּעס פּון חחית חמתים.

דאָס וואָס מ'דערציילט און דערצו נאָך א ביסעלע איבערגעפערט אז ווען אדם־הראשון האָט אויפגעפנט די אויגן, זיך אויפגעהויבן אויף ניט מער ווי צוויי פיס, אויסגעצויגן די ביינער אז זיי האָבן אויך געטרעט־טשעט, זיך ארומגעקוקט אויפן וועלטל אויף וועלכן מ'האָט אים אראָפֿ־געלאָזט און א זאָג געטאָן מיט פארגעניגען: בין איך הייסט עס דער ערשטער מענטש אויף דער וועלט, און אין דער זעלבער מינוט דערהערט א ווידערקול: ניעט! איז זיכער א ליגן. ערשטנס ווייל ס'איז קיין מאָל קיין ערשטער מענטש אויף דער וועלט ניט געווען און צווייטנס... נאָר וואָס טויג צווייטנס ווען מיט דעם ערשטנס איז די והותר?

אמת איז אָבער יא, אז שטענדיק זענען געווען מענטשן וועלכע האָבן די ערשטע ארויסגעזאָגט אן אמת. וואָס דארף מען מער ווי דאָ ניט לאַנג דעם איטאליענישן פּאָליאַק גאלילי־קאָפּערניק, אָדער דעם פּוילישן איטאלי־ענער קאָפּערניק־גאלילי, וועלכער זאָל געווען דער ערשטער האָבן געזאָגט א גוואלדיקן אמת טאקע וועגן דעם אַז אונדזער וועלטל דרייט מיט אונדז אזוי ווי עס דרייט? צי למשל אזא איינער ווי קריווין?

שטודירנדיק די כראָנאָלאָגיע פון אלע מענטשן וואס האָבן די ערשטע געזאָגט געוויסע אמתן, איז דער גרויסער חכם — מיטוועמענס נאָמען ס'ווייל זיך כאַרשפּאַרן די באַלאַסטונג ווייל ער שרייבט זיך אויף ניט ווייניקער ווי אכצן שורות און ווייל זיין באשיידנקייט איז געווען אזוי גרויס אז ער האָט פארוואָגט מ'זאָל אים קיין מאָל ניט דערמאָנען — געקומען צום אויספיר אז כמעט אלע גרויסע אמתן זענען געזאָגט געוואָרן מיט א גע־וויסער לייכטקייט פון געדאַנק, און אַלע האָבן געהאַט אלס הויפט־טעמע טאקע די וועלט. דערגאנגען איז ער ביז לאַ (צו יענער צייט ווען לאַ האָט געלעבט איז דער רוב נעמען געווען איינזילביק). לאַ איז געווען דער ערשטער וועלכער האָט געזאָגט אז די וועלט איז אומענדלעך.

מיט וויסנשאַפטלעכער גענוי־איקייט האָט דער חכם אויך פעסטגע־שטעלט אז שוין דעמלט האָט מען פארמשפט, פאר זיין דער ערשטער וואָס זאָגט ארויס אן אמת, צום טויט. האָט זיך אים געוואָלט פעסטשטעלן ווען דאָס איז געשען, זינט ווען באגלייט דעם אמת דער הענקער, איז אָבער זיין טירחא געבליבן כמעט אן אומזיסטיקע. קלאַר אים געווען נאָר איינס אז די יאָרן זענען פארייצייכנט מיט זעקסן. נאָר צי ס'איז געשען מיט 66.666 יאָר צוריק אָדער גאָר מיט 666.666 יאָר צוריק, איז געווען

אומעגלעך פעסטצושטעלן. קלאַר איז אים אויך געוואָרן אז מ'טאָר חס וחלילה גיט צושטעלן קיין גול. טאַמער שטעלט מען צו א גול איז עק וועלט. איבעראַשט האָט אונדזער חכם דאָס וואָס שוין צו יענע צייטן האָט די מענטשהייט ארויסגעוויזן גרויס דרױך־אַרץ פאַר די וואָס האָבן געוואָגט צו זיין די ערשטע אויף צו זאָגן אן אמת און נאָך זייער טויט זיי באַ-שאַנקען מיט באַזונדערן כבוד. אזוי צום ביישפּיל האָט מען אויפן קבר פון דעם וואָס האָט געזאָגט אז די ערד איז פּלאַטשיק, ווי למשל א טעלערל אויפגעוויבן א קיילעכדיקן באַרג פון 666 אײלן די הייך אויפן קבר, פון דעם וואָס האָט באהויפּט אז די וועלט איז קיילעכדיק האָט מען אויסגעבויעט א פירעקיקע מצבה פון 333 פיס גיט אָפּגעבנדיק זיך חשבון אז דערמיט האָט מען אים אָנגעטאָן גרעסערע ליידן ווי מיט דעם פאַרמשפּטן צו טויט. האַלבן די ציפּערן קומט אויס דאָס זעלבע ווי העלפּטן די וועלט, זי טיילן אויף צוויי אין א צייט ווען מ'האַט גיט קיין מןעגלעכקייט אויס-צוגעפיגען פינקטלעך דאָס פּלאַץ פון איר באַהעפּטונג.

א לאַנגע צייט האָט אונדזער חכם אָפּגעגעבן אויף צו געפינען מיט וואָס מ'האַט באַשאַנקען דעם ערשטן אמת-זאָגער און דאָס נאָר דערפאַר ווייל ער האָט געזוכט עפעס אימפּאָזאַנטס, כמעט גיט דעם עווערעסט. ווען ער האָט זיך געכאַפּט אז זוכן מוז מען אויך צווישן באַשיידענערע חפּצים, האָט ער אויסגעפונען אז די עלטער פון ערשטן אמת-זאָגער איז די זעלבע ווי פון בריליאַנט. פאַרשטייענדיק אז טאַקע דערמיט האָט מען אים באַשאַנקען האָט עס ביי אים ארויסגערופּן אן אומענדלעכע קנאה צו דער ראַפינירטקייט פון יענע צייטן.

...די געשיכטע איז געקומען אויפן רעיון, ווען רב הצדיק שליטא האָט געזאָגט — מיט א ביסעלע שאַדנפּרייד — אז יידיש מוז אונטערגיין און ס'האַט זיך גיט געפונען עמעצער וואָס זאָל אים באַשטראַפּן פאַר דעם אמת אויב גיט מיט סקילה, אָדער תליה, איז כאַטש מיט גירוש.

אפּשר דערפאַר ווייל אפילו מיט דעם אמת און מיט דער רשעותדיקער שאַדנפּרייד איז ער אויך גיט געווען דער ערשטער.

אפילו קרושעוואן איז אויך גיט געווען דער ערשטער.

אין רוים צו פוסנס דעם טריאומף-בויגן

זיידע נח, ס'איז היינט א יאר זינט א ווילדער נייגער האָט מיך פארוואַרפן אויף דער וואַר אַדער אין חלום אין דער אייביקער שטאַט רוים. כ'בין געשטאנען צו פוסנס דעם טריאומף-בויגן פון מיין הרובמאכער און די געדאנקען האָבן געטראָגן צו דיר דעם אמוייניקסטן יידישן פון אלע מיינע זיידעס. נאָך ווייניקער דאכט זיך אפילו פון אַדמען, דעם פון ליים געקנאָטענעם. אפשר דערפאר וויל ס'האַט מיך דערמאָנט אין „מאין באַתה“ האָט דער געדאנק נישט געטראָגן צו אַדמען. ער איז דאָך דער איינציקער וואָס האָט נישט קיין שייכות מיט דער „טפה סרוחה“. אפשר האָט דער געדאנק געטראָגן צו דיר וויל שטייענדיק צו פוסנס דעם שטיינערנעם בויגן זענען ניט מחשבות געווען דיע וואָס האָבן געפעלט, נאָר גאָר א גלעזעלע שטאַרקער בראַנפן. ניין, זיידע נח, פאר וואָס דווקא צו דיר ווייס איך נישט, פאר וואָס דווקא צו דיר איז מיר שווער צו פארשטיין. איינס ווייס איך יא: זינט יענעם טאָג זענען מיינע חלומות געוואָרן יידישלעכערע.

קומט עס אויס סתירותדיק, אויף להכעיסדיק.

היינט א יאר זינט כ'האַב עובר געווען במזיד אויפן פארבאַט ארום-טערצוגיין אפילו אויף א רגע אונטער דעם כאַרשאַלטענעם בויגן וואָס האָט געזאָלט פאראייביקן מיט ליים און שטיין אונדזער דעמלטיקע מפלה, און אין יענער מינוט האָט דער געדאנק געטראָגן נישט צו די זיידעס וועלכע די מאמע פלעגט דערמאָנען יעדן שבת-צו-נאכט מיט תפילהדיק צונויפגעלייגטע הענט, נישט צו די זיידעס וועמענס אייניקלעך און אוראיי-ניקלעך מ'האַט געוואָלט פארלענדן, אויסמעקן זייער געדעכעניש און טאקע דערמיט דאָס פאראייביקט. ניין, נישט צו יענע זיידעס האָט געטראָגן דער געדאנק נאָר גאָר צו דיר, דעם שטענדיק אויף א פאס וויין רייטנדיקן. צי איז נישט אמאָל די סתירה פון בויגן שולדיק אין סתירותדיקייט פון גע-דאנקען-פלי? צי גאָר די נצחון-שורות פון יענע וואָס טראָגן עד היום די מנורה, אַדער דער עכאָ פון טריאומף-געשריי וואָס צאפלט ווי א בייז פליגעלע צווישן די שווערע שטיינער?

ניין זיידע, זיך פונאנדערקלויבן אין געמיש פון אָט די סתירות קאן איך נישט. איינס ווייס איך זיכער: זינט יענעם טאָג זענען מיינע חלומות געוואָרן, שיינט מיר, יידישלעכערע.

קומט אויס אז אוי דארף טאקע זיין, אז אזוי איז נאטירלעך,
אזוי פירט זיך די וועלט. וואָס זשע באאמרואיקט אזוי די נשמה,
זיידע נח?

דאָ, צו כוסנס דעם זעלבן בויגן האָבן באַרבארן געפּענטעט זייערע
פּערד, אונטער דעם זעלבן גלאַק האָבן געברענט זייערע שייטערס. ליים
און שטיינער האָבן איינגעזאָפּט דעם ווילדן רויך, אים געלאָזט דויערן
יאָרהונדערטער גלייך זיי זאָלן דערמיט פאַרצייכענען אַ גרויזאָם אָנזאָ-
געכץ. וואָס האָבן זיי געוואָלט דערמיט זאָגן? איז עס נישט געווען צו
מאַל אן אַנצוהערעגיש אַז דער נאַכוואַקס כּוון די זעלבע באַרבארן שבטים
וועט זיין דער אויספירער פון ווילן צו פאַרוואַנדלען די אייניקלעך און
אוראייניקלעך פון די שבת-צו-נאַכטיקע זיידעס אין רויך? ביו איך גע-
שטאנען אַ דערשיטערטער און קוים באַמעקט און אַ קינדיש הענטל האָט
געקריצט דעם רויך פון די שטיינער — פּונקט אַנטקעגן די מנורה-טרעגענער
געדאַלבעט מיט אַ טשוועקל די אייביקייט און פאַרזיכערט ווייטערע צוויי
טויזנט יאָר מיט די ווערטער: עם ישראל חי...

ווייזט אויס אז דעמלט ווען כ'האָב דערפילט אין מיר די פרייד
פון קינדס כמעט נישט יידישער העזה און געוואגטקייט איז מין געדאנק
געפלוין צו דיר, זיידע נח, צו דיר דעם אמויניקסטן יידישן פון אלע
מיינע זיידעס, ווייל דו, דער פאטער פון אלע פעלקער, פון אלע אומות.
זאָל אויך אין דעם זיך געפינען דער קוואל פון אומרו?
מעגלעך.

איז אָבער אַ קשיא: פאַר וואָס זענען דווקא זינט יענעם טאָג מיינע
חלומות געוואָרן יידישלעכער?

אותיות מחכימות

בכבודיקער אלף בית, האָט מען דיך ניט אויסגעפונען, כדי זאָלסט זיין דער זכרון און די נביאות פון דער וועלט? איר נעכטן און מאָרגן? פאַר וואָס זשע שטייסטו ניט אויף דיין פלאץ א פון אלף ביז תאָזיקער? פאַר וואָס פאַרמישסטו די יוצרות? וואָס איז דאָס פאַר א טאַנצן און שפּרינגען ווי א צירק־שפּילער, פּריילעך־מאַכער, אָפּשפּעטער, שרעקלעך — כעלקעריש, גאָט ביי טאַגיק און ממזריש רמזימדיק ביי נאַכט? פון וואָנען די פּרעטענציע צו וויסן דעם אמתדיקסטן אמת פון אלע אמת-זאָגערס? מיינסט אודאי אז קאַנסט זיין אויך שם-המפורשדיק? ס'איז א חוצפה. ווייסטו אפילו אוי פיל ניט, אז חוצפה האָט מען ניט ליב, אז חוצפה ווערט פאַרשאַלטן, הן פון רעכטס, הן פון לינקס?

פון אזוי פיל קשיות בלייבט דער אַלף-בית א רגע א צעחושטער, און פּרעגט: וואָס איז אזוינס חוצפה?

אינהאלט

5	..... „אותיות מחכימות“ (אריינפיר)
11	..... ס'איז קיין מאל ניט געשען (כמעט א ראמאן)
135	..... נפשל פארלירט דעם נאָמען
153	..... זומערשפרענקעלעך און בלוטסטראַפן:
154	..... — פאר געזונט
155	..... — משהלע
156	..... — אויף צוויי חתונות
158	..... — די זינד פון יענער נאכט
159	..... — טשיקאווע
162	..... — געפסלטע מיתת בשיקה
166	..... — ווי אזוי ווער
169	..... — וויין טראַפן
176	..... — זומערשפרענקעלעך
181	..... — סכך אויפן דאך
187	..... — רבי ציגעלע
192	..... — צוויי פארטיזאנען
198	..... — דער הספד
199	..... — אמתן
201	..... — אין רוים צו פוסנס דעם טריאומף-בויגן
203	..... — אותיות מחכימות

פונעם זעלביקן מחבר

זענען דערשינען:

„זומערדיקע נעכט“ – (דערצײלונגען אין רומעניש), 1970.
„צו פיל אין איין וואָך“ (דערצײלונגען), 1974.

גרייט צום דרוק

„דאָס שווייגנדיקע יאָרהונדערט“ (דערצײלונגען).

לעקטאר: וואלף טאמבור

טעכנישער רעדאקטאר: ש.ט. לעפאיעוו.

דרוק־פּעטאָיק: 31.10.1977. דערשינען 1977.

פארלאג־בוֿיגן: 10,12; דרוק־בוֿיגן: 13.

פּאַרמאַט: $54 \times 84/16$. פּאַפּיר: הויך־דרוק A

$84 \times 108/72,6$. טיראַזש: $400 + 65 + 10 + 20$

באַשטעלונג נומער 1148. פּאַליגראַפּישע אונטער-

נעמונג „13טער דעצעמבער 1918“. בוקאַרעשט.

סאַציאַליסטישע רעפּובליק רומעניע

HAIM GOLDENȘTEIN

NUVELE ȘI SCHIȚE

(în limba idiș)

**EDITURA KRITERION
BUCUREȘTI 1977**